Gh. Buzatu
coordonator

ROMÂNIA ÎN ECUAŢIA RĂZBOIULUI ŞI PĂCII

documente inedite

EDITURA MICA VALAH
Bucureşti, 2009

GH. BUZATU,
Editor,
ROMÂNIA ÎN ECUAȚIA
RĂZBOIULUI ȘI PĂCII (1939-1947)

ISBN: 978-973-7858-61-0

GH. BUZATU
COORDONATOR

R O M Â N I A
ÎN
E C U A Ţ I A
RĂZBOIULUI ŞI PĂCII
(1939-1947)
- ASPECTE ŞI CONTROVERSE –

- Ediţia a II-a -

BUCUREŞTI
EDITURA MICA VALAHIE
2009

COLECŢIA

ROMÂNII ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ
THE ROMANIANS IN WORLD HISTORY

VOL. 147

LUMEA ÎNTRE PALATELE VERSAILLES ŞI LUXEMBOURG (1919-1947)

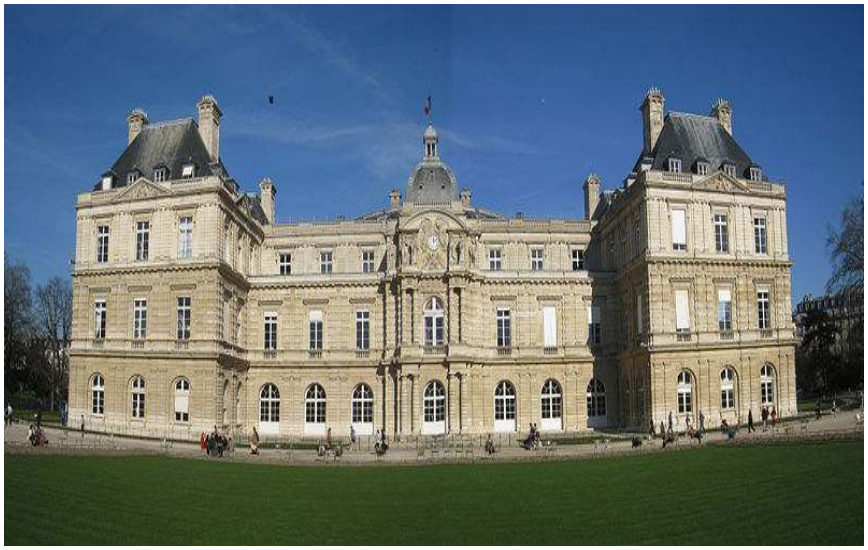

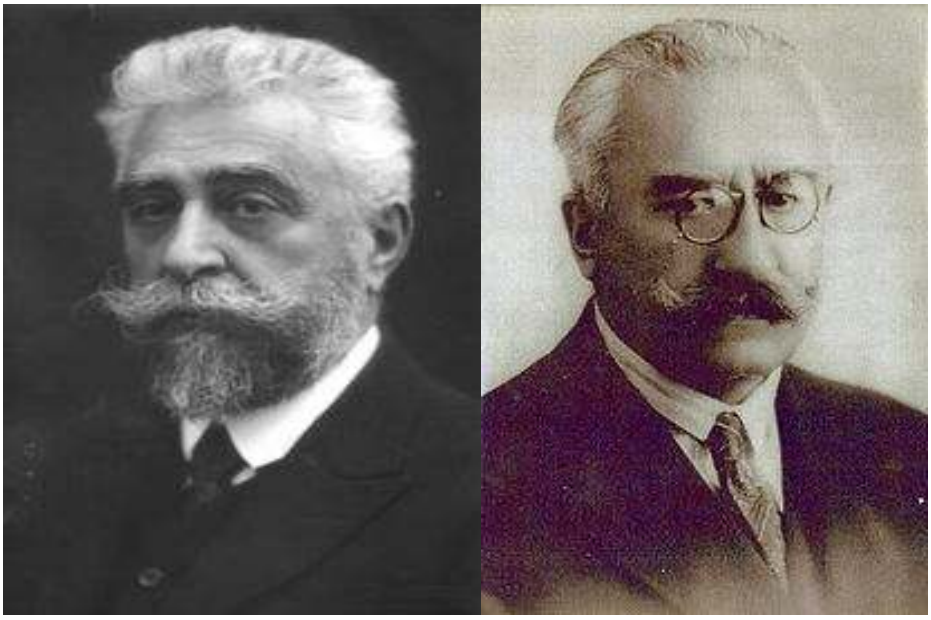

Delegaţii României la Congresele Păcii de la Paris
(1919-1920 şi 1946)
(**I. I. C. Brătianu, Al. Vaida-Voevod, Gh. Tătărescu,
Gh. Gheorghiu-Dej, Lucreţiu Pătrăşcanu, I. Gh. Maurer,
general D. Dămăceanu, D. Dimăncescu ş.a.).**

CUPRINSUL

Cuvânt înainte 8

I - RĂZBOI ŞI PACE (1939-1945)

Horia Dumitrescu, Gh. Buzatu, ***România în război şi după: Istorie şi istoriografie*** 11

Gh. Buzatu, ***Drepturile şi interesele României în perspectiva reglementărilor postbelice: „Biroul Păcii" (1942-1944)*** 24

Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Horia Dumitrescu, ***La început a fost sfârşitul: Lovitura de stat de la 23 august 1944*** 66

Stela Acatrinei, ***Problemele reconstrucţiei europene după 1945. Reflexe istoriografice*** 99

Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Horia Dumitrescu, ***De la Război la Pace*** 120

Stela Acatrinei, ***Forumul Păcii de la Paris (iulie – octombrie 1946)*** 133

Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, ***Bilanţul prezenţei României la Paris*** 167

Stela Acatrinei, Corneliu Ciucanu, ***Memorii şi proteste româneşti la Paris. Intervenţia mass-mediei*** 176

II - PACEA DICTATULUI (1945-1947)

Daniel Onişor, ***Diplomaţia României şi ecuaţia păcii*** 193

Gh. Buzatu, ***Europa şi România sub blestemul realităţilor geopolitice*** .. 311

III - ANEXE

Documente şi ilustraţii……549

CUVÂNT ÎNAINTE

Aşa după cum s-a observat, Pacea nu este numaidecât *„apanajul spontan al civilizaţiei contemporane, ci experienţa de secole a umanităţii”*, mai mult *„produsul lent şi anevoios al contactului între popoare de-a lungul vremii”*[1]. În ansamblu, un punct major de reper l-a constituit, netăgăduit, Pacea Westfalică, de vreme ce prin Tratatele de Osnabrück şi Münster (1648) s-a instituit *„cea dintâi treaptă a edificiului păcii internaţionale organizate”*[2]. Ulterior, trepte continuu perfecţionate ale construcţiei aveau să reprezinte faimoasele Congrese ale Păcii de la Viena (1815), Paris (1956) şi Berlin (1878), pentru ca, în cursul veacului ce-a succedat, ele să revină în Capitala Franţei (1919-1920 şi 1946).

În secolul al XX-lea, precum şi anterior, România, prin forţa lucrurilor, a fost implicată în organizarea şi desfăşurarea celor două Conferinţe ale Păcii – prima dată (1919-1920) în calitate de subiect, iar apoi (1946-1947) ca parte judecată şi condamnată printr-un Tratat, cu nimic mai prejos decât un Dictat! Perioada 1919-1947, restrânsă în durata istoriei, reprezintă însă în fond un drum imens străbătut de ţara noastră, şi nu numai, în epicentrul evenimentelor cruciale înglobând premisele, declanşarea şi desfăşurarea conflagraţiei mondiale din 1939-1945, şi anume: calea de la România Mare, recunoscută şi consacrată prin tratatele internaţionale din 1919-1923, la România Mică, învinsă, ocupată şi amputată. Un statut care, având în seamă acordul vizibil ori invizibil, cunoscut ori doar bănuit, între Marii Învingători din 1945, cu precădere Rusia Sovietică, SUA şi Marea Britanie, se află încă în vigoare, cu efecte pe care, în parte, la ştim, iar altele trebuie doar să le estimăm, până la inevitabila „judecată finală”. Într-un atare context, pentru noi, ca români, este cu atât mai semnificativ aportul unora dintre predecesorii iluştri care au participat la dezbaterea şi soluţionarea – în teorie sau în practică – a unora dintre aspectele majore ale problemei organizării păcii, aşa precum, în prima ordine, Nicolae Titulescu, Grigore Gafencu, Mihai Antonescu, Gh. Tătărescu, Vespasian V. Pella, N. Daşcovici, Mircea Maliţa, Grigore Geamănu ş.a. Toţi s-au impus pe plan naţional şi internaţional, iar N. Titulescu, cu deosebire, fie la tribuna Societăţii Naţiunilor, fie în scrierile şi pledoariile sale, ca autor al unor formule cu adevărat magice privind dinamica ori indivizibilitatea păcii, strategia păcii generale[3]. Dintre

---

[1] Mihai Antonescu, *Organizarea Păcii şi Societatea Naţiunilor,* I, Bucureşti, Tipografia Şcoalelor Militare de Geniu, 1929, p. 7. Pentru epocile anterioare, cf. Gh. I. Brătianu, *L´Organisation de la Paix dans l´Histoire Universelle. Des origines à 1945,* cu o prefaţă de John Rogister, Bucureşti, Eéditura Enciclopedică, 1997, p. 33-226.

[2] Mihai Antonescu, *op. cit.*, p. 69.

[3] Gh. Buzatu, coordonator, *Titulescu şi strategia păcii,* Iaşi, Editura Junimea, 1982, *passim.*

istorici, nu-i putem neglija, fără îndoială, pe inegalabilii Nicolae Iorga şi Gh. I. Brătianu, acesta din urmă graţie unei contribuţii unice în istoriografia mondială[4], după ce publicase şi un studiu de caz relativ la Forumul de la Paris din 1919[5]. Să nu neglijăm, de asemenea, că în ultimul sfert de veac îndeosebi, au fost valorificate importante contribuţii, unele de excepţie, ale unor istorici români şi străini consacrate Congreselor Păcii de la Paris din 1919-1920 şi 1946 (Emil D. Ciurea, Ştefan Lache şi Gh. Ţuţui, V. F. Dobrinescu, S. D. Spector, Stephen D. Kertesz, K. L. Jignea, Alesandru Duţu, Viorica Moisuc, Horia Dumitrescu ş.a.), după cum, chiar în ultimele zile, au văzut lumina tiparului volumele semnate de Dan Vătăman[6] sau de Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Daniel Onişor, Corneliu Ciucanu şi Horia Dumitrescu[7], din care ne-am îngăduit să preluăm unele capitole pentru prezenta carte. Tot astfel după cum am procedat şi în cazul volumului colectiv, apărut tot sub egida Muzeului Vrancei din Focşani, un urmă cu un deceniu[8].

Încheind aceste consideraţii preliminare, se impune să avem în atenţie aceste precizări ale ilustrului Nicolae Titulescu (1930): *„Pacea este azi o stare de spirit ca scop, o organizare legală ca instrument şi un strigăt al inimii, adică o expresie prin cuvânt, ca mijloc de a împlânta în conştiinţa universală imperioasele ei comandamente. Cum s-ar putea clădi edificiul păcii fără sprijinul maselor? Şi cum poţi convinge masele dacă nu prin cuvânt? O doctrină – istoria a dovedeşte – nu se poate impune decât prin spadă sau cuvânt! Eu, unul, prefer cuvântul"*. În ceea ce-l priveşte, Gh. I. Brătianu, în magistralul studiu închinat *Organizării Păcii în Istoria Universală*, întocmit în 1943-1945, îşi exprima încrederea că Areopagul în perspectivă, cel de la Paris din 1946, nu avea să facă abstracţie de spiritul esenţialmente european al măsurii şi de acela al libertăţii, ce constituiau *„fundamentul marcant al păcii şi al condiţiei umane"*[9]. Nu avea să fie – astăzi ştim prea bine – aşa. De unde, desigur, eşecul general şi garantat al Păcii instaurată după cel de-al Doilea Război Mondial, situaţie pe care – din 1945 şi până azi, ca şi pe viitor – am resimţit-o şi o vom resimţi încă din plin.

---

[4] Cf. *L´Organisation de la Paix dans l´Histoire Universelle, passim.*

[5] Vezi *Activitatea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui I. I. C. Brătianu,* Bucureşti, Cartea Românească, 1939.

[6] *Politica externă a României de la Armistiţiu şi până la semnarea Tratatului de Pace (1944-1947),* Bucureşti, Editura Pro Universitaria, 2009.

[7] *România în ecuaţia războiului şi păcii (1939-1947),* I-II, Iaşi, Editura Moldova, 2009.

[8] Vezi Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, coordonatori, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920),* Focşani, Editura Empro, 1999.

[9] Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 334.

I

RĂZBOI ŞI PACE (1939-1945)

ROMÂNIA ÎN RĂZBOI ŞI DUPĂ:
ISTORIE ŞI ISTORIOGRAFIE

HORIA DUMITRESCU,
GH. BUZATU

După 70 de ani de la debutul ostilităţilor, Războiul Mondial din 1939-1945, incontestabil cel mai mare conflict armat din istorie în privinţa proporţiilor şi a consecinţelor sale, directe şi indirecte, apropiate ori îndepărtate, se înscrie deja ca un eveniment fără egal în toată evoluţia umanităţii, el instalându-se deja detaşat în preferinţele şi preocupările istoricilor, şi nu numai ale acestora, rezultatele concretizându-se, de mai multe decenii, într-o bibliografie uriaşă la nivel naţional şi internaţional[10]. Cititorul va admite, desigur, că în ecuaţie nu numai proporţiile contează, ci, deopotrivă, calitatea şi varietatea producţiei istoriografice, însumând de-acum aproximativ 1,5 milioane titluri cărţi şi studii reprezentative, în discuţie trebuind să fie luate în consideraţie şi predispoziţiile – le-am denumi „specifice" – ale specialiştilor de pretutindeni de-a investiga în continuare perioada 1939-1945, mai ales în condiţiile ultimilor 10-15 ani ale deschiderii arhivelor[11], pe toate meridianele. Un alt avantaj remarcabil, propriu studiilor de istorie a celui de-al doilea război mondial, priveşte adevărurile descoperite şi afirmate, peste toate îngrădirile de moment, în ciuda tentativelor disperate dar ridicole ale unor sociologi şi istorici de duzină, în fond activişti foşti sau prezenţi kominternişti, de-a impune tot felul de stavile şi modele discutabile, de-a introduce false principii, precum cel al aşa-numitei corectitudini politice, în abordarea şi rezolvarea unor probleme ţinând de epoca războiului general şi total din 1939-1945. Respingerea unor atare tentative sinucigaşe survine fără întârziere şi decisiv pretutindeni, mai ales că specialiştilor nu le lipsesc probele exemplare, dimpotrivă, acestea abundă, după

[10] În anul 1981, valorificând o bibliografie incluzând 3 003 titluri cărţi pe tema prezenţei României în conflagraţia din 1939-1945, am relevat că, pe plan mondial, ritmul apariţiilor înregistrase deja proporţii remarcabile – în jur de 15 000 – 20 000 lucrări pe an (cf. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *România şi al doilea război mondial. O bibliografie*, Iaşi, Editura Academiei, 1981, p. XXXIX).

[11] Vezi Gh. Buzatu, *Actul de la 23 august 1944: Bilanţ, noi interpretări şi perspective*, în „Academica", nr. 30/2004, Bucureşti, p. 10-18; idem, *Actul de la 23 august 1944 în perspectiva unor noi documente*, în *Istorie şi societate*, II, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2005, p. 10-12; Jacques de Launay, Ettore Anchieri, Henri Michel, Jean-Marie d'Hoop, *Les Deux Guerres mondiales. Bibliographie sélective*, Bruxelles – Paris, Éditions Brepols, 1964.

cum şi replicile programatice, precum, de dată recentă, faimosul *Apel* al unor reputaţi istorici francezi, intitulat Libertate pentru istorie. Este necesar a reţine principiile avansate în decembrie 2005 de Alain Decaux, Marc Ferro, Pierre Milza, René Rémond şi colegii lor, care au surprins elementele definitorii, permanenţele scrisului istoric modern, şi anume că:

„Istoria nu-i o religie. Istoricul nu acceptă nici o dogmă, nu respectă nici un lucru interzis, nu cunoaşte **tabù***-uri. El poate să deranjeze.*

Istoria nu este tot una cu morala. Istoricul nu are rolul de-a exalta ori de-a condamna, el explică.

Istoria nu este sclava actualităţii. Istoricul nu aplică trecutului schemele ideologice contemporane şi nu introduce în evenimentele de odinioară sensibilitatea prezentului.

Istoria nu-i tot una cu memoria. Istoricul, într-un demers ştiinţific, colecţionează amintirile oamenilor, le compară între ele, le confruntă cu documentele, cu obiectele, cu urmele existente, şi stabileşte faptele. Istoria ţine cont de memorie, dar nu se reduce la ea.

Istoria nu este un domeniu juridic. Într-un stat liber, definirea adevărului istoric nu aparţine nici Parlamentului, nici autorităţii judiciare.

Politica statului, chiar animat de cele mai bune intenţii, nu este politica istoriei"[12].

Nu este de fel o noutate, afirmând că, în prezent, controversele pe tema celei mai mari conflagraţii din istorie, devenite în cursul în decursul ultimelor decenii „tradiţionale", departe de-a se fi atenuat, ele, dimpotrivă, chiar s-au amplificat. Există şi serioase temeiuri, de vreme ce în 2005 în dezbaterea problemelor, de exemplu, s-a implicat însuşi preşedintele SUA, cu o declaraţie categorică de blamare şi repudiere a nefastului Pact Hitler-Stalin din 23 august 1939, iar, la aniversarea încheierii ostilităţilor în Europa, în mai 1945, unele capitale, Moscova în rândul întâi, s-au angajat în organizarea unor serbări care s-au dovedit mai mult decât ... galante. Ceea ce, în fond, a redeschis marile dosare ale conflagraţiei, sub toate aspectele – origini, declanşare şi desfăşurare, consecinţe etc. Era şi normal să fie astfel, dat fiind că, de ani buni, după „deschiderea arhivelor" în urma prăbuşirii sistemului comunist în ţările Europei Est-Centrale în 1989-1991, numeroase şi grave chestiuni ale trecutului apar într-o lumină total diferită, de natură să impună rediscutarea cazurilor majore, şi nu numai. A intervenit, în context, şi decizia din 5 decembrie 2006 a Curţii de Apel din Bucureşti privind anularea parţială, în temeiul existenţei articolului 3 al protocolului secret al Pactului Hitler-Stalin, a hotărârii din 17 mai 1946 a „Tribunalului Poporului" de condamnare a Mareşalului I. Antonescu şi a

[12] „L´Histoire", Paris, no. 306/Janvier 2006.

colaboratorilor săi pentru „premeditarea agresiunii” de la 22 iunie 1941[13]. Dar, în primul rând, istoricii, respectând tradiţiile şi liniile directoare ale domeniului, s-au dovedit credincioşi principiului potrivit căruia cercetările trebuie, cu orice preţ, aprofundate, problemele redezbătute şi circumstanţiate, elemente esenţial de care depinde progresul însuşi al disciplinei.

Cu satisfacţie trebuie să considerăm că în marea dezbatere internaţională pe tema conflictului din 1939-1945 s-au implicat şi istoricii români, în primul rând prin studiile, sintezele şi volumele de documente publicate. Fapt surprinzător şi binefăcător, mai ales pentru ţările care au cunoscut sistemul brutalităţilor şi al cenzurii comuniste după 1944-1945, nu numai rostul Pactului Hitler-Stalin dar şi restul problemelor ţinând de istoria ultimei conflagraţii au fost şi sunt redezbătute, tendinţa generală manifestându-se prin respingerea canoanelor şi tiparelor, până de curând de neclintit. Aşa, de exemplu, cine ar fi crezut că aveau să fie puse cumva în discuţie efectele 100% ... „pozitive” ale Marii Victorii de la 8-9 Mai 1945? Şi, totuşi, interpretarea faptelor trecutului, în temeiul documentelor descoperite şi al noului „spirit al veacului”, îl determină pe istoricul de astăzi să reţină câteva elemente indiscutabile, şi anume că triumful militar al Naţiunilor Unite în mai 1945 asupra Reichului hitlerist a fost unul total şi necondiţionat, după cum şi capitularea semnată de delegaţii armatei germane. O victorie istorică, cu vaste şi profunde consecinţe, afectând pe termen lung nu numai destinul tuturor ţărilor beligerante, al bătrânului continent în ansamblu, ci, mai mult, al planetei. Tocmai sub acest aspect însă survin, necesarmente, semne de întrebare şi controverse, contestări şi abjurări, nuanţe, care, în mod normal, nu ar trebui să mai deranjeze pe cineva, mai ales dacă cunoaştem istoria celui de-al doilea război mondial, cu luminile şi umbrele ei, cu episoadele ei cunoscute sau, îndeosebi, întunecate ori chiar interzise, care au oscilat între admirabil şi penibil, între extaz şi crimă. În consecinţă, victoria din 1945 a Aliaţilor în Europa, totală şi globală, cum a fost, a avut, totuşi, culorile ei. Nu se poate neglija, de pildă, că una a însemnat capitularea Germaniei pentru URSS, altceva … pentru SUA, Marea Britanie sau Franţa. La fel, şi pentru România, care, în 1941-1944, angajată pe Frontul de Răsărit, pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Ţinutului Herţa, contribuise efectiv la prelungirea efortului de război al Germaniei, pentru ca, după întoarcerea armelor, la 23 august 1944, să se fi înrolat efectiv în tabăra Naţiunilor Unite, ajungând a deţine locul 4 în efortul militar antinazist după URSS, SUA şi Marea Britanie, dar, la ceasul triumfului comun, n-a mai fost acceptată în „clubul învingătorilor”. S-a prăbuşit nazismul în 1945 – este perfect adevărat –, dar, în Europa Est-Centrală, şi nu numai, a triumfat sistemul antinazist de factură comunistă al lui I. V. Stalin, acesta din urmă, de fel mai puţin, un monstru al

[13] Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului. 1939-1945*, Bucureşti, Editura RAO, 2007, p. 247.

istoriei, indiscutabil „superior" lui Adolf Hitler? Se poate neglija, de pildă, că în cercurile politico-diplomatice bucureştene, anterior lui 23 august 1944, Stalin nu era perceput în vreun fel decât ca „un alt Hitler"[14]?!... După cum este cunoscut, conflagraţia mondială din 1939-1945 s-a declanşat în contextul în care Hitler, având garanţia evitării unui război pe două fronturi, a atacat Polonia, care, la rândul ei, a fost agresată, cvasi-concomitent, la 1 şi 17 septembrie 1939, dinspre Vest şi Est de Germania şi, respectiv, de URSS. Aceasta era consecinţa imediată şi directă a semnării la Moscova a Pactului Hitler-Stalin de la 23 august 1939, iar după 22 iunie 1941 războiul a avut ca obiectiv (predominant, în viziunea lui I. V. Stalin) atât respingerea agresiunii hitleriste, dar şi, în caz de succes, care avea să devină real, *aplicarea întocmai a condiţiilor Pactului*, care, după 8-9 mai 1945, a fost repus integral în vigoare, chiar extins în baza acordurilor Churchill-Stalin de la Kremlin din octombrie 1944, prin înţelegerile de la Yalta şi Potsdam din februarie şi, respectiv, din iulie-august 1945.

În ceea ce o priveşte, România, ţintă din prima clipă a Pactului Molotov-Ribbentrop, din moment ce Basarabia a fost nominalizată şi tranzacţionată prin articolul 3 al protocolului adiţional secret al abominabilului document[15], cel mai catastrofal pentru întreaga istorie a veacului al XX-lea[16], după cum s-au pronunţat specialiştii[17], a redevenit obiectiv al înţelegerilor secrete între Marile Puteri şi după victoria asupra Germaniei în 1945! Iar, în situaţia României, s-au aflat toate statele Europei Est-Centrale, cedate – după 1944-1945 printr-un nou

[14] Gh. Jurgea-Negrileşti, *Troica amintirilor. Sub patru regi*, Bucureşti, 2002, p. 316.

[15] J. A. S. Grenville, *The Major International Treaties 1914-1973. A History and Guide with Texts*, London, Methuen and Co. Ltd., 1974, p. 196; Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, Editura Moldova, 1981, p. 22; idem, *România sub Imperiul Haosului*, p. 119-120.

[16] Marc Ferro şi colaboratori, *Comprendre les faits du XX-e siècle*, Paris, Marabout Université, 1977, p. 139-140; René Rémond, *Introduction à l´histoire de notre temps*, III, *Le XX-e siècle. De 1914 à nos jours*, Paris, Éditions du Seuil, 1980, p. 159-160; Jean-Baptiste Duroselle, *Tout Empire périra. Théorie des relations internationales*, Paris, A. Colin, 1992, p. 304.

[17] Potrivit istoricilor Michel Heller şi A. M. Nekrici, Stalin, semnând Pactul la 23 august 1939, a deschis pentru Hitler „poarta" agresiunii împotriva Poloniei şi, deci, drumul războiului din 1939-1945 (cf. *L´Utopie au pouvoir. Histoire de l´URSS de 1917 à nos jours*, II, Paris, Calmann-Lévy, 1982, p. 284). Vezi, de asemenea, Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 225-238; N. V. Zagladin, *Istoriia uspehov i neudaci sovestkoi diplomatii*, Moskva, Izd. MO, 1990, p. 110 şi urm.; Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanţa forţelor. 1919-1939*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2007, *passim.*

pact, dar între URSS şi Occident – în „sfera de interese" a Kremlinului[18], ele fiind practic supuse unei bolşevizări barbare, cu nimic superioară dominaţiei naziste. În atare împrejurări, iată de ce nu putem discuta despre o veritabilă „victorie a popoarelor" în mai 1945, când Marii Învingători (SUA, URSS, Marea Britanie), dar Rusia lui Stalin în primul rând, şi-au rezervat asupra Europei Est-Centrale „drepturi speciale" în afară de orice măsură, statele şi naţiunile mici şi mijlocii din zonă fiind plasate dincoace de „Cortina de Fier", potrivit procentelor în privinţa cărora „Führerul roşu" căzuse la înţelegere cu W. S. Churchill, la Kremlin, în octombrie 1944[19].

În acest fel, se poate afirma, că pentru aria geopolitică est-europeană grozăviile epocii naziste au fost în fond – sub alte pretexte şi etichete, forme şi conţinut – amplificate, prin „victoria" de moment a socialismului de factură stalinistă care a însoţit triumful militar din mai 1945. S-a adăugat faptul că Marii Învingători, după ce au reuşit să distrugă Reichul lui Hitler, nu au ştiut să câştige şi să instaureze pacea mult aşteptată de popoare. Mai mult, a doua zi după victorie, dacă nu cumva mai devreme, a debutat conflictul dintre Învingători, Marii Aliaţi din ajun, şi care s-a transformat inevitabil într-un „război rece" de lungă durată între cele două sisteme comunist şi capitalist, un fel de „pace armată", care mai bântuie şi azi pe alocuri sau din când în când, mai aproape ori mai departe de noi, de vreme ce pacea pierdută în 1939 n-a fost reinstalată după victoria Naţiunilor Unite din 1945[20].

Dar se putea altfel, din moment ce înainte de orice, în Europa, unde Învingătorul nr. 1 s-a numit I. V. Stalin? Nimeni altul decât acela care, după cum s-a menţionat, în materie de crime politice şi genocid, şi-a depăşit de la distanţă predecesorul, ex-aliatul, inamicul, pe Adolf Hitler, Führerul celui de-al III-lea Reich. Ce n-a putut face unul, pierzând războiul şi ruinând Reichul Brun, promis supuşilor săi pentru o mie de ani, a desăvârşit celălalt, deşi nu i-a supravieţuit, cu toate că învingător în război, nici opt ani, suficienţi însă pentru a pune bazele unui alt Reich, unul Roşu, planificat, şi acesta, pe veşnicie. Întrucât, cine ar fi cutezat, la vremea respectivă, să argumenteze că socialismul sovietic, exportat, închiriat ori, mai degrabă, impus după 1944-1945 statelor şi naţiunilor subjugate, funcţiona cumva pe termen redus? Cine îndrăznea să prevadă cumva

[18] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 305-327; idem, *România sub Imperiul Haosului*, p. 214-216, 388-442; Maria G. Brătianu, *Acordul Churchill-Stalin din 1944*, Bucureşti, Editura Corint, 2002, p. 52-57.

[19] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, I, p. 305 şi urm.; idem, *România sub Imperiul Haosului*, p. 388 şi urm.

[20] Cf. Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, VIII/2, p. 314 şi urm.

dezastrul din decembrie 1991, când s-a consumat eşecul URSS[21]. Marele istoric britanic Sir Alan Bullock, autorul magistralei „biografii paralele" Hitler-Stalin, în care a demonstrat că, după dispariţia liderului nazist în 1945 şi după prăbuşirea în 1989-1991 a imperiului stalinist, acesta din urmă beneficiar de prim rang al succesului militar din 1945, un întreg eşafodaj s-a năruit, astfel încât perspectiva din care urmează să considerăm epoca celui de-al doilea război mondial trebuie revizuită. La urma urmelor, singurul unghi din care putem accesa perioadele lui Hitler sau Stalin nu ne mai îngăduie să ignorăm că, în timpul şi datorită celor doi dictatori, au funcţionat din plin doar abatoarele istoriei[22].

***

Orice investigaţie, oricât de vastă, profundă şi sistematică, a istoriografiei celui de-al doilea război mondial nu poate, prin forţa lucrurilor, să fie decât incompletă, parţială. Şi aceasta în ciuda faptului că, astăzi, istoricul beneficiind la maximum de avantajele proslăvitei „ere informaţionale", totuşi nu poate depăşi imposibilul decât cu aproximaţiile de rigoare. Mai precis, avem în vedere, în primul rând, un element decisiv. Faptul că, după cum s-a constatat adeseori în ultimul sfert de secol, conflagraţia mondială din 1939-1945 în ansamblu sau în detaliu reprezintă, incontestabil, epoca sau problema cel mai intens studiată în istoriografia contemporană universală, comparativ cu oricare alte perioade sau aspecte ale trecutului umanităţii. În consecinţă, bibliografia generală a istoriei războiului (origini, declanşarea, desfăşurare, final şi consecinţe, la proporţiile planetei ori la nivelul tuturor statelor, naţiunilor şi etniilor, sub cele mai diverse aspecte – militar, politico-diplomatic, economic, social, tehnic, religios, demografic etc.) a înregistrat demult – după cum s-a subliniat deja – proporţii impresionante. Este inutil, fără îndoială, să mai insistăm asupra faptului că am avea în vedere doar elementele cantitative ale problemei, cititorul intuind, mai mult decât sigur, că nu trebuie neglijate sau subestimate, dimpotrivă, aspectele calitative ale imensei literaturi istoriografice cumulată la nivel mondial despre anii 1939-1945.

În context, se înţelege, evoluţiile României în timpul celui de-al doilea război mondial, în speţă în aria conflictului din 1941-1944 dintre Germania, România şi URSS, din perspectiva intervenţiei trio-ului Hitler – Stalin – Antonescu, s-au aflat în atenţia istoricilor (şi nu numai a lor!), bibliografia existentă în acest moment prezentând, ca şi pe plan general, aceleaşi avantaje şi

[21] Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chişinău, Civitas, 2005, p. 661 şi urm. (cap. XIX – *Funeraliile URSS*).

[22] Alan Bullock, *Hitler et Staline. Vies parallèles*, Paris, Albin Michel/Robert Laffont, 1994, p. 441-452.

dezavantaje, acestea din urmă predominând ori afectând profund produsele perioadei 1944-1989 marcate de intervenţia cenzurii comuniste. Au existat, în aceleaşi condiţii, preferinţe netăgăduite, ignobile sau doctrinare, pentru anumite teme (istoria PCR-ului, rolul mişcării antifasciste în determinarea faptelor politice, pregătirea, desfăşurarea şi urmările actului istoric de la 23 august 1944, proclamat pe rând „eliberare" a României de către Armata Roşie, „insurecţie" ori chiar „revoluţie naţională de eliberare, antifascistă şi antiimperialistă"), în detrimentul altora (inclusiv, în rândul întâi, desfăşurarea ostilităţilor în Est). Studiile de specialitate valorificate după 1989, ediţiile de documente şi volumele memorialistice apărute au acoperit însă rapid multe dintre „punctele albe" constatate, astfel că volumele VIII şi IX ale Tratatului Academiei Române privind *Istoria Românilor*, stăruind chiar asupra epocii celui de-al doilea război mondial (1939-1947), au relevat convingător această situaţie[23].

În rândul întâi, reţinem ca aspect fundamental faptul că bibliografia temei generale *România în epoca celui de-al doilea război mondial* beneficiază de contribuţii majore[24], datorate istoricilor români sau străini, acoperind deja toate compartimentele specifice, mai precis: *dicţionare/enciclopedii; cronologii; bibliografii/istoriografie; ghiduri de arhive; volume* şi *colecţii de documente, dezbateri parlamentare, discursuri; memorialistică; lucrări generale* şi *speciale; sinteze; monografii; biografii; studii pe domenii* şi *direcţii; albume, atlase, filme; reviste de specialitate* etc.

Dintre capitolele marcante ale epocii 1939-1945 în ansamblu s-au aflat în atenţia istoricilor români şi străini: originile şi izbucnirea războiului în Europa la 1 septembrie 1939[25], rolul şi locul României în context, neutralitatea României în conflict (1939-1940), rostul şi semnificaţia Pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939, extinderea ostilităţilor în Europa, relaţiile României cu Marile Puteri, în prima ordine cu liderii *Axei*[26] sau cu sateliţii acesteia[27],

---

[23] Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. XVII-LIII; idem, *Istoria Românilor*, IX, *1940-1947*, coordonator acad. Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, p. XXVII-LXX; idem, *Antonescu, Hitler, Stalin. Un raport nefinal*, III, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 39-77.

[24] Vezi Gh. Buzatu, *333 cărţi de şi despre Mareşalul Ion Antonescu, despre România în epoca celui de-al doilea război mondial*, în *Antonescu, Hitler, Stalin. Un raport nefinal*, III, p.. 21-38.

[25] Dintre lucrările, apreciate „clasice", pe această temă, supunem atenţiei cititorului Maurice Baumont, *La Faillite de la Paix (1918-1939)*, I-II, Paris, Presses Universitaires de France, 1960-1961; idem, *Les origines de la Deuxième Guerre mondiale*, Paris, Payot, 1969; A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, London, H. Hamilton, 1961 (tradusă şi în limba română).

[26] Un domeniu în care excelează, încă din 1954, de la prima ediţie, cartea celebrului istoric german Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul*

prăbuşirea României Mari şi a regimului Regelui Carol II, instaurarea regimului legionaro-antonescian, caracterul regimului, rebeliunea legionară din ianuarie 1941, regimul lui Ion Antonescu (1941-1944) – trăsături şi esenţă, evoluţia constituţională a României, intrarea României în sistemul *Axei* Berlin-Roma-Tokio, premisele şi declanşarea războiului din Est, eliberarea Ţinutului Herţa, a Basarabiei şi Bucovinei de Nord[28], desfăşurările militare în URSS şi prezenţa trupelor României, istoria economiei naţionale, rolul factorului petrol, problemele demografice şi de graniţă, rolul serviciilor secrete, istoria culturii, iniţiativele infructuoase ale României antonesciene pentru desprinderea de *Axă* (1942-1944) [29], propaganda de război [30] rezistenţa anti-antonesciană, rolul partidelor politice, pregătirea, înfăptuirea şi consecinţele loviturii de stat din 23 august 1944, efectele internaţionale, ocuparea ţării de către forţele armate ale URSS, România pe frontul antihitlerist (1944-1945), Convenţia de Armistiţiu cu Naţiunile Unite şi efectele ei catastrofale, pregătiri pentru Conferinţa de Pace, Congresul Păcii de la Paris (iulie – octombrie 1946), semnarea şi urmările Tratatului de Pace din 10 februarie 1947 [31], evoluţiile politice interne, comunizarea ţării, România – abandonată în „sfera de interese" a URSS etc.

Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944), traducere, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994 (reeditare – 2007); Mihai Pelin, ed., *Diplomaţie de război: România-Italia, 1939-1945*, Bucureşti, Editura Elion, 2005.

[27] Ana-Maria Stan, *Relaţiile franco-române în timpul regimului de la Vichy, 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006.

[28] Cf. V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918-1940)*, Iaşi, Editura Junimea, 1991; V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Iaşi, Institutul European, 1995; Ion Constantin, *România, Marile Puteri şi problema Basarabiei*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995; Nicolae I. Arnăutu, *12 invazii ruseşti în România*, Bucureşti, Editura Saeculum/Editura Vestala, 1996 (ediţia originală – Buenos Aires, 1956); Mihai-Aurelian Căruntu, *Bucovina în al doilea război mondial*, Iaşi, Editura Junimea, 2004; Anatol Petrencu, *Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945)*, Chişinău, Editura Prut Internaţional, 2006; Pavel Moraru, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)*, I-II, Chişinău, Editura Prut Internaţional, 2005-2007; Şerban Alexianu, *Gheorghe Alexianu: Transnistria, un capitol în istoria omeniei româneşti*, Bucureşti, Editura Vremea, 2007.

[29] Un domeniu în care trimitem la o altă carte de referinţă – Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

[30] Mioara Anton, *Propaganda de război. Campania din Est. 1941-1944*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2007; Călin Hentea, *Propagandă fără frontiere*, Bucureşti, Editura Nemira, 2002.

[31] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987; V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988; Gh.

În prezent, spre deosebire de perioada „zorilor” epocii comuniste, când s-a lansat faimosul şi detestabilul „manual unic” al lui M. Roller intitulat *Istoria R.P.R.* (1948), plin de absurdităţi şi denaturări, dar care, poate tocmai de aceea avea să facă … epocă (?!), influenţând pe zeci de ani destinele istoriografiei naţionale până la cota de avarie, vecină cu nimic altceva decât un veritabil *autodafé*, toate problemele istoriei româneşti în răstimpul 1939-1945 îşi află abordări şi soluţionări corespunzătoare, în temeiul unui dialog ştiinţific fructuos, decent, raţional şi liber. În mod concret, nu mai există nici o problemă atât de „delicată” sau de „secretă” încât să nu-şi afle studioşi temerari şi calificaţi, cenzurarea opiniilor exprimate ţinând cu adevărat de domeniul trecutului. Într-un atare climat, nu mai constituie un sacrilegiu recunoaşterea faptului că războiul României a fost, de la un capăt la altul (1941-1945), unul drept, pentru eliberarea şi apărarea teritoriului naţional, chiar dacă sub Ion Antonescu efortul militar s-a desfăşurat în cadrul *Axei* fasciste Berlin-Roma-Tokio. Rezultatele conflictului pentru România au fost dezastruoase în toate privinţele (teritorial, militar, politico-diplomatic, demografic, economic şi financiar, psihologic şi, în premieră absolută, pe planul menţinerii regimului social-politic existent)[32] şi pe lungă durată, multiple consecinţe fiind încă de strictă actualitate. Totul a fost posibil, în situaţia în care – după cum am menţionat – România, ca şi restul statelor Europei Est-Centrale, fiind mai întâi ocupată de Armata Roşie, a fost apoi rapid cedată, cu acte în regulă, de către Marii Aliaţii din Vest în „sfera de interese” a URSS, fiind chiar ameninţată la un moment dat să devină o *gubernie* a Moscovei sau o *republică socialistă* a Imperiului Roşu. Deja în 1946, C*ortina de Fier* trasată de Marile Puteri echivala cu alungarea României în zona sovietică de dominaţie[33], iar condiţiile nu aveau să se schimbe decisiv decât o dată cu prăbuşirea URSS în decembrie 1991 şi, o dată cu aceasta, cu sfârşitul „Războiului Rece” angajat între Est şi Vest prin 1944-1945, pentru Polonia, România, Cehoslovacia sau Germania, în cazul în care Marii Aliaţi învingători la 1945 în faţa *Axei* ce reunea Germania, Italia şi Japonia au dovedit elocvent că, dacă ştiuseră să obţină o victorie istorică asupra Reichului lui Adolf Hitler,

---

Buzatu şi colaboratori, *România în ecuaţia războiului şi păcii (1939-1947)*, I-II, Iaşi, Editura Moldova, 2009.

[32] După 23 august 1944, o dată cu „eliberarea” României de către trupele sovietice, URSS, devenind pe moment putere ocupantă pentru cel puţin 15 ani (1944-1958), a înfăptuit prin forţă, cu concursul comuniştilor indigeni, sovietizarea ţării, potrivit voinţei exprimată de liderul de la Kremlin, I. V. Stalin faţă de Milovan Djilas, în sensul că, „acolo unde înaintează tancurile sovietice, se extinde şi sistemul socialist”.

[33] Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală – 1945. Documente diplomatice*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999, p. 15 şi urm. In acelaşi sens, Jean-François Soulet vorbea despre „puternicul val de expansiune a comunismului sovietic controlat în totalitate de Moscova” (cf. *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iaşi, Editura Polirom, 1998, p. 73).

atunci ei nu reuşiră să câştige pacea şi să reinstaureze liniştea pe bătrânul continent şi pe planetă. Din punctul de vedere examinat, relevante se dovedesc realităţile surprinse de istoricul francez Jean-Marie Le Breton: *„Prăbuşirea Germaniei hitleriste, instaurarea Armatei Roşii la Berlin şi la Viena, cu, drept corolar, prezenţa ei la Varşovia, Budapesta, Bucureşti şi Sofie, distrugerea structurilor burgheze ale vechilor sateliţi ai Reichului, îndepărtarea polonezilor de la Londra şi a iugoslavilor lui Petru II şi ai lui Mihailovici, absenţa în Europa Occidentală a unei contra-puteri serioase care să facă faţă Uniunii Sovietice, toţi aceşti factori s-au conjugat pentru a deschide calea celei mai mari zguduiri care afectase vreodată ansamblul lanţului de ţări ce se întindea de la Marea Baltică la Marea Neagră şi la Marea Adriatică, la est de Germania. Evenimentele, mai mult decât un plan prestabilit, au favorizat Uniunea Sovietică şi i-au permis să instaureze în această regiune regimuri nu numai calchiate după ea, dar şi întrutotul obediente faţă de Moscova”*[34].

Reţinem faptul că în dezbaterile istoriografice[35] s-au implicat specialişti reputaţi (Andreas Hillgruber, Keith Hitchins, Florin Constantiniu, Dinu C. Giurescu, Dan Berindei, Al. Zub, I. Scurtu, I. Calafeteanu, Alesandru Duţu, A. Petrencu ş.a.), după cum n-au lipsit mai cu seamă vocile interesate, neprofesioniste, ale prea multor sociologi şi literaţi, activişti politici etc. În context, apreciindu-se drept neconvenabile ediţiile de documente (Alesandru Duţu, C. Botoran, I. Scurtu sau I. Calafeteanu) şi monografiile întocmite cu profesionalism şi acribie ştiinţifică de specialişti străini şi români (Hugh Seton Watson, Henry L. Roberts, Ghiţă Ionescu, Victor Frunză, D. Şandru, Gh. Onişoru ş.a.)[36], discuţiile au fost canalizate spre constituirea unor comisii

---

[34] Jean-Marie Le Breton, *Europa Centrală şi Orientală între 1917 şi 1990,* Bucureşti, 1996, p. 79-80.

[35]Cele mai recente manifestări şi concluzii, în Florin Stan, *Câteva consideraţii privind evreii din România anilor 1940-1944 în istoriografie. Teze şi antiteze,* în vol. *Armata Română şi unitatea naţională. Studii şi comunicări,* coordonatori Marian Moşneagu, Petrişor Florea, Cornel Ţucă, Piteşti, Editura Delta Cart Educaţional, 2008, p. 253-258.

[36] Vezi Hugh Seton-Watson, *Eastern Europe between the Wars, 1918-1941,* New York, Cambridge University Press, 1962; idem, *The East European Revolutions,* third edition, London, Methuen/New York, 1956; Ghiţă Ionescu, *Comunismul în România*, traducere, Bucureşti, Editura Litera, 1994 (ediţia originală – London-New York, 1964); Al. Cretzianu, ed., *Captive Rumania: A Decade of Soviet Rule, 1945-1955,* New York, Praeger/London, Thames and Hudson, 1956; H. L. Roberts, *Romania. Political Problems of An Agrarian State,* New Haven, Yale University Press, 1951; idem, *Eastern Europe: Politics, Revolution and Diplomacy,* NewYork, A. A. Knopf, 1970; Richard F. Staar, *The Communist Regimes in Eastern Europe: An Introduction,* Stanford, Hoover Institution Press, Stanford University, 1967; R. J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century,* London-New York, 1994 (cu o traducere în limba

internaţionale, la care au fost convocaţi şi istorici, activităţile concretizându-se prin valorificarea grabnică a unor aşa-zise Rapoarte finale[37], fiind cvasi-unanim admis că, dacă în varii domenii (estetică, muzicologie, sport, etc.) este posibilă avansarea unor concluzii considerate definitive, acestea, în nici un caz, nu-şi au rostul şi viabilitatea în investigarea şi judecarea trecutului. Dar, cum problemele generale sau speciale urmează a fi abordate şi dezbătute detaliat chiar în cuprinsul prezentului volum al Tratatului, este indiscutabil că este lipsit de sens a mai stărui în acest spaţiu; deci, aici şi acum. Apreciem că situaţia este valabilă şi în cazul investigării rolului şi locului României în cadrul raporturilor internaţionale din 1939-1947, cuprinzând aşadar originile şi desfăşurarea ostilităţilor, odiseea şi sensurile Armistiţiului din septembrie 1944, iar, în final, eforturile privind restabilirea Păcii şi încheierea Tratatului de Pace cu Naţiunile Unite din 10 februarie 1947, aflat în vigoare şi astăzi[38].

Un ultim aspect, dar nu şi cel mai puţin important, priveşte aportul *istoriografiei străine* în studiul trecutului naţional. Cu referiri directe ori precumpănitoare la problemele României de după 1939/1940, numeroase dintre contribuţiile istoricilor germani şi francezi, americani şi britanici, italieni,

---

română); Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, ediţia citată; Jean-Marie Le Breton, *Europa Centrală şi Orientală între 1917 şi 1990*, ediţia citată; Robert King, *A History of Romanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980; Norman Naimark, L. Gibianski, eds., *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944-1949*, Boulder, Westview Press, 1997; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iaşi, Editura Polirom, 2005; Gh. Onişoru, *Alianţe şi confruntări între partidele politice din România (1944-1947)*, Bucureşti, Fundaţia Alianţa Civică, 1996; idem, *România în anii 1944-1948*, Bucureşti, Fundaţia Alianţa Civică, 1998; Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete (1944-1989)*, I-II, Bucureşti, Editura Paideia, 1998; Eugen Denize, Cezar Mâţă, *România. Statul şi propaganda. 1948-1953*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2005; Victor Frunză, *Istoria comunismului în România*, ediţia a IV-a ilustrată, Bucureşti, Editura Victor Frunză, 2006; D. Şandru, *Comunizarea societăţii româneşti în anii 1944-1947*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2007; Vasile Pascu, *Regimul totalitar-comunist în România (1945-1989)*, I-II, Bucureşti, Editura Clio Nova, 2007.

[37] Vezi International Commission on the Holocaust in Romania. President of the Commission: Elie Wiesel, Editors: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, *Final Report*, Iaşi, Polirom, 2005, 415 p., cu o traducere în limba română; Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007, 879 p.

[38] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, *passim*; Constantin Vlad, *Diplomaţia secolului XX*, Bucureşti, Fundaţia Europeană Titulescu, 2006, p. 184 şi urm.

elveţieni, austrieci şi spanioli, sovietici şi ruşi, polonezi, cehi, unguri, bulgari şi sârbi, chinezi şi niponi etc. s-au dovedit de-a lungul ultimelor decenii, fără nici o exagerare, cantitativ ori calitativ, de excepţie. Nefiind posibil, în spaţiul limitat de care dispunem, să exemplificăm în detaliu, ne vom limita să precizăm că preocupările colegilor noştri au vizat o arie extrem de întinsă, cuprinzând practic toate aspectele evoluţiei recente a României, mai ales pe aceste trei coordonate esenţiale (al doilea război mondial, instalarea dominaţiei URSS şi procesul comunizării forţate, epoca comunistă), cărora le-au consacrat, cel mai adesea, ample şi consistente *bibliografii* şi *ghiduri arhivistice*, *studii istoriografice*, *enciclopedii* şi *dicţionare*, *volume de documente* şi *ediţii de amintiri*, *memorii* sau *jurnale politico-diplomatice*, *biografii*, *sinteze* şi *monografii*, *culegeri de studii şi articole* pe chestiuni speciale sau globale etc. Este motivul pentru care, în acest loc, ne îngăduim a reţine, într-o ordine obligatoriu aleatorie şi în urma unui bilanţ care este departe de-a fi exhaustiv, numele unora dintre cei mai reprezentativi specialişti străini care, ilustrându-şi domeniul, s-au impus graţie preocupărilor şi realizărilor consacrate României de după 1939/40, evoluţiei ei în context european şi internaţional, aşa precum Arnold Toynbee, Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle, Henri Michel, Hugh Seton-Watson, Charles şi Barbara Jelavich, Elisabeth Barker, Andreas Hillgruber, Keith Hitchins, Ernst Nolte, Friederick Kellogg, Henry L. Roberts, R. J. Crampton, Joseph Rotschild, N. I. Lebedev, V. N. Vinogradov, Paul D. Quinlan, Klaus J. Beer, Stephen Fischer-Galati, Nicholas M. Nagy-Thalavera, S. D. Spector, Milan Vanku, Philippe Marguerat, Maurice Pearton, Michele Rallo, Georges Castellan, Henri Prost, Catherine Durandin, Katherine Verdery, Peter Sugar ş.a.

Nu vom încheia, fără a insista asupra avantajului remarcabil al studiilor care – în spiritul şi după modelul clasicilor de necontestat ai istoriografiei naţionale (A. D. Xenopol, N. Iorga, Gh. I. Brătianu, Constantin C. Giurescu, Andrei Oţetea) – ne-au propus şi realizat investigarea problemelor trecutului românesc în context general, iar, nu mai puţin, au relevat rolul şi locul românilor în istoria universală[39]. Abordarea şi elucidarea problemelor privind mai cu seamă epoca celui de-al doilea război mondial, succedat nemijlocit de aşa-zisul „război rece", acompaniat de debutul comunizării Europei Est-Centrale în 1944-1945, au presupus, se înţelege, investigaţii speciale în marile biblioteci şi arhive ale lumii (SUA, Franţa, Germania, Marea Britanie, Italia, Spania, Federaţia

[39] Subliniem, în context, *Raportul* susţinut pe această temă, la închiderea lucrărilor Congresului mondial de ştiinţe istorice de la Bucureşti (1980), de Acad. Prof. Virgil Cândea, apoi editarea, la Iaşi, a colecţiei *Românii în istoria universală* (coordonator – Gh. Buzatu, 1986-2007 – 125 volume) ori volumele Prof. Gh. Zbuchea, *Români în lume. Secolul XX* (I-II, Bucureşti, Editura Colias, 2005). Vezi, de asemenea, Kenneth Johnstone, *The Place of Romania in European History*, în „History Today", London, nr. 5-6/1978.

Rusă etc.), astfel încât rezultatele s-au concretizat în volume îmbinând în chip fericit analiza cu sinteza, perspectiva cu originalitatea, critica surselor şi comparativismul, intervenţia factorilor geopolitici ori a permanenţelor în evoluţia de ansamblu a umanităţii. Deziderate fundamentale ale scrisului istoric modern, excelent formulate şi exemplificate în primul rând de inegalabilul nostru polihistor, unul dintre cei mai mari ai umanităţii, N. Iorga[40].

[40] Vezi, îndeosebi, N. Iorga, *Generalităţi cu privire la studiile istorice*, ediţia a IV-a, Iaşi, Polirom, 1999, *passim*.

DREPTURILE ŞI INTERESELE ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA REGLEMENTĂRILOR POSTBELICE: „BIROUL PĂCII" (1942-1944)

GH. BUZATU

Nimic n-a fost întâmplător. Pentru a reintra în deplinătatea drepturilor sale istorice, grav încălcate în 1940, pentru refacerea unităţii naţionale integrale şi pentru afirmarea intereselor sale fundamentale, România, cu începere de la 22 iunie 1941, a participat la conflictul mondial din 1939-1945. Chiar dacă alături de Reichul lui Adolf Hitler, un aliat cu siguranţă incomod şi compromis, hrăpăreţ şi detestat, la nivel naţional ori mondial. Se adaugă precizarea, numaidecât necesară şi logică, în ordinea lucrurilor, că, de partea cealaltă, Marea Britanie sau Statele Unite ale Americii, de exemplu, aliindu-se cu Stalin împotriva lui Hitler, n-au făcut cumva o „alegere" ceva mai ... fericită! Dar, se vede cât de colo, triumfase, cum altfel la vremuri de restrişte, străvechiul adagiu: *La război ca ... la război!* Iar, pentru această situaţie, României avea să i se afle culpa finală. Aceea că, în vreme ce Naţiunile Unite, în frunte cu SUA, URSS şi Marea Britanie, au repurtat victoria în 1945, România - deşi a susţinut şi a fost susţinută (?) de o serie de aliaţi europeni, toţi (Hitler, Mussolini şi vasalii lor), exceptându-l pe Mannerheim, odioşi sau, cel puţin, deocheaţi[1] - l-a pierdut. Or, după cum e stabilit cu rigurozitate, în istorie „dreptul" obligatoriu la judecată nu aparţine decât învingătorilor; nicidecum celor învinşi!

Dar, deşi angrenaţi în război, unul mondial şi total în toate privinţele, de prin 1942-1943, după unele succese militare şi politico-diplomatice iniţiale, lipsiţi şi de şanse, Bucureştii s-au preocupat să prepare temeiurile păcii ce avea a

[1] La 18 iulie 1941, în memoriul trimis generalului I. Antonescu, Iuliu Maniu, subliniind că susţinea războiul României pentru eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei şi ţinutului Herţa, îşi exprima însă rezerve faţă de alianţa cu Reichul nazist şi sateliţii săi, apreciind că „*şi tovărăşia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare* (subl. ns.)", mai ales că Bucureştii nu primiseră dinspre Berlin, până atunci, după cum şi ulterior, „nici o satisfacţie în problema Transilvaniei" (cf. Ion Calafeteanu, ed., *Iuliu Maniu – Ion Antonescu. Opinii şi confruntări politice. 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 80). În acelaşi sens, diplomatul Gh. Barbul s-a exprimat fără rezerve: „*Personal, nu găsesc întru nimic mai grav, nici mai ruşinos să fi fost aliat cu Hitler decât aliat cu Stalin* (subl. ns.)" (cf. Gh. Buzatu, *Trecutul la judecata istoriei. Mareşalul Antonescu – Pro şi contra*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2006, p. 265).

succede războiului în plină desfăşurare. Mareşalul Ion Antonescu şi Mihai Antonescu au afirmat cu tărie, la Bucureşti sau în faţa liderilor de la Berlin, că românii nu-s „un popor de misiune mondială”[2], dar au identificat „traiectoria” neamului ca fiind una de factură şi proporţii europene[3]. S-a cristalizat, în consecinţă, ideea că, indiferent de cursul şi de soarta ostilităţilor, România nu-şi putea îngădui a se dezinteresa de pacea de mâine[4], impunându-se o acţiune conjugată vizând, în esenţă, două obiective: - unul propagandistic şi, celălalt, organizatoric, de documentare. Devansând oarecum lucrurile, vom preciza că, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu, ca vicepreşedinte al Guvernului şi titular al departamentelor Afacerilor Străine şi Propagandei Naţionale, a motivat necesitatea absolută de a se începe *„a pregăti, într-un sistem organizat, întregul material documentar cu care Ţara noastră, de o parte, să-şi desăvârşească propaganda internaţională, iar, pe de altă parte, să-şi pregătească apărarea drepturilor şi înfăţişarea revendicărilor sale la Conferinţa de Pace* (subl. ns.)”[5]. În aprecierea faptelor, trebuie luat în consideraţie acest element decisiv, şi anume că iniţiativele ministrului de Externe al României şi-au avut sorgintea şi s-au desfăşurat nu în perioada în care situaţia pe Frontul de Est era defavorabilă forţelor *Axei*, ci, din contra, atunci *Wehrmachtul* şi trupele aliate dispuse pe teritoriul URSS se aflau în culmea expansiunii şi succeselor lor, o dată cu declanşarea şi desfăşurarea ofensivei spre sud-est (28 iunie – 18 noiembrie 1942)[6]. Evident preocupat de destinul României în perspectiva războiului şi a organizării lumii postbelice, Mihai Antonescu a opinat – apreciem - cu sinceritate atunci când a precizat: *„ ... Toţi avem datoria să înţelegem că reorganizarea europeană depinde de puterea cu care fiecare stat va şti să-şi afirme nu numai pe câmpurile de bătaie puterea şi prezenţa lui, dar depinde şi de metoda, de puterea de persuasiune, de forţa de convingere şi de prezentare a adevărului, a rosturilor şi răspunderilor pe care se va rezema ordinea Europei de mâine. Poporul român are toate însuşirile pentru ca să contribuie la ordinea de mâine, la reconstrucţia Europei, pentru că este un popor curat, întreg, cu puteri de muncă şi cu puteri de jertfă. Depinde prin urmare de apărarea pe care*

[2] Arhivele Naţionale ale României, Arhiva Istorică Centrală, Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinetul Militar, dosar 1 075/1943, f. 3 (Expunerea lui M. Antonescu în faţa *Biroului Păcii*, Bucureşti, 6 martie 1943) (În continuare, se va cita: ANIC, fond PCM - CM).

[3] *Ibidem*, f. 14.

[4] *Ibidem*, f. 3.

[5] *Ibidem*, f. 2.

[6] Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995, p. 25.

o facem drepturilor lui ca să-i aşezăm destinul în matca pe care Europa o va deschide popoarelor de mâine (subl. ns.)”[7].

Potrivit documentaţiei existente, în fapt Mihai Antonescu, deja la 18 mai 1942 avansase, în cadrul Consiliului de Miniştri, o serie de instrucţiuni pentru constituirea organismului destinat să se ocupe, prioritar şi exclusiv, cu problemele pregătirii participării României la viitoarea Conferinţă de Pace. Preparativele anticipate au rezultat direct din experienţa Congresului Păcii de la Paris din 1919-1920, precum şi din exemplul oferit pe atunci de diplomaţia horthystă, în privinţa căreia Mihai Antonescu aflase că, „în pivniţele Ministerului Afacerilor Străine ungar şi într-o clădire specială la Budapesta, Ungaria are pregătite sute de volume cu tot materialul pentru Conferinţa de Pace, orişicare i-ar fi tendinţa”[8]. Constatând că noi „nu ne-am trezit”[9], liderul diplomaţiei române a decis că sosise momentul pentru ca să se „treacă serios” la muncă[10]. Realităţile momentului erau tragice în viziunea demnitarului: „ ... Cu pământul frânt, cu graniţele sfâşiate, prăbuşiţi în mândria şi în drepturile noastre, - încă stăm într-o beatitudine şi aşteptăm ca alţii să ne facă istorie?! – fie de pe malurile Tamisei, fie de la Directoratul lui Auswärtiges Amt[11], fie de la Roma, fie de la Moscova”, de unde şi concluzia naturală care se impunea: „*Neamul românesc nu trebuie să-şi împrumute conştiinţa din capitalele lumii, ci trebuie să-şi trăiască conştiinţa propriei lui răspunderi* (subl. ns.)”[12]. Organismul în sarcina căruia au fost concentrate preparativele în vederea forumului mondial postbelic a fost denumit simplu - *Biroul Păcii*[13], deşi ulterior (1942-1944) s-au făcut adesea referiri fie la o *Comisie*[14], la un *Consiliu*[15] sau la un *Oficiu de Studii*, care însă, trebuie precizat pentru evitarea confuziilor, au reprezentat segmente şi n-au acoperit niciodată întregul. Beneficiind de toată susţinerea

---

[7] ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 21 (expozeu rostit la 16 iunie 1942 în faţa Comisiei pentru strângerea materialului documentar în vederea Conferinţei de Pace).

[8] *Ibidem*, f. 59 (expozeul rostit la 19 august 1942 la Consiliul în vederea strângerii materialului documentar pentru Conferinţa de Pace). Mai mult decât atât, în 1919-1920, la Paris, „Ungaria s-a prezentat la Conferinţă şi a obţinut drepturi numai datorită meşteşugitei sale propagande şi sistemului său serios de a-şi înfăţişa documentarea (subl. ns.)” (*ibidem*, f. 52).

[9] *Ibidem*, f. 52-53.

[10] *Ibidem*, f. 70.

[11] Ministerul de Externe din Berlin.

[12] ANIC, fond PCM – CM, dosar 514, f. 53

[13] Mioara Anton, *Biroul Păcii şi propaganda în interes naţional*, în „Dosarele istoriei”, Bucureşti, nr. 12/2005, p. 25.

[14] La reuniunea constitutivă din 16 iunie 1942 (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-39).

[15] *Ibidem*, f. 40-126 (stenograma reuniunii din 19 august 1942).

Mareşalului[16], Mihai Antonescu a procedat, în iunie-iulie 1942, la organizarea şi impulsionarea *Biroului Păcii*[17] potrivit unor principii dezvoltate atât în şedinţa de constituire a organismului din 16 iunie 1942[18], cât şi la reuniunile unora

[16] Cf. Mihai Antonescu, *<<Dacă vrei să câştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea>>*, Cluj-Napoca, 1991 (*Cuvânt înainte* de Ion Ardeleanu).

[17] Vezi Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii": Proiecte privind soluţionarea problemei frontierelor României şi bune relaţii în Balcani (19421943)*, în „Europa XXI", Iaşi, vol. I-II/1992-1993, p. 128-132; Petre Otu, *Biroul Păcii*, în „Document", Bucureşti, nr. 1/2000, p. 42-49; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploieşti Mileniul III, 2005, p. 447-468; Mioara Anton, *Biroul Păcii şi propaganda în interes naţional*, p. 24 şi urm.; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine. Documente ale Comisiei constituite în vederea pregătirii Conferinţei de Pace după cel de-al doilea război mondial (1942-1944)*, Bucureşti, Editura Militară, 2006. Relevăm în context că datorăm istoricului militar Petre Otu cel mai consistent volum consacrat *Biroului Păcii*. Beneficiind de un titlu inspirat, *Pacea de mâine*, volumul reuneşte unele dintre documentele esenţiale (datând mai ales din 1942) relativ la activitatea comisiilor *Biroului Păcii*; de asemenea, el beneficiază de un amplu studiu introductiv, care, în afara unor minime deficienţe, reprezintă contribuţia cea mai serioasă în domeniu (*ibidem*,p. 5-43). Astfel că, în consecinţă, de-acum cunoaştem mai bine care a fost opera *Biroului Păcii*, cum şi-a desfăşurat activitatea, care au fost etapele, cine a fost cuprins şi care au fost rezultatele concrete ale organismului. În egală măsură, se desprind concluzii interesante privind rolul şi locul României în desfăşurarea conflagraţiei mondiale din 1939-1945, s-a extins perspectiva în abordarea diplomaţiei Bucureştilor în context, fiind posibile noi şi originale concluzii.

[18] ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-32. Tot atunci s-au organizat cele 7 comisii ale *Biroului Păcii* (I - *istorică*; II - *presă şi propagandă*; III - *etnică, biologică şi statistică*; IV - *politică*; V - *juridică*; VI - *economică*; VII - *financiară*) (*ibidem*, f. 35-39), succedate aleatoriu de o comisie *pentru reluarea tratativelor cu Bulgaria* (idem, dosar 512, filele 270-284, 285-315, 316-341, 349-366) sau o alta *maghiară* (*ibidem*, f. 69-73). Referitor la componenţa comisiilor, se impunea prezenţa unor personalităţi, membri ai Academiei Române şi profesori universitari, îndeosebi istorici, precum: *Gh. Brătianu, C. C. Giurescu, Vladimir Dumitrescu, I. Lupaş, I. Nistor, Gh. Fotino, Victor Papacostea, I. Petrovici* ş.a. (Comisia I); *Alexandru Marcu, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pamfil Şeicaru, I. Simionescu* ş.a. (II); *Silviu Dragomir, Anton Golopenţia, Sabin Manuilă, Simion Mehedinţi, Vintilă Mihăilescu, Valer Pop, Romulus Vuia* ş.a. (III); *Eftimie* şi *Ervin Antonescu, Gh. Barbul, N. Daşcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Gh. Fotino, Mircea* şi *Horia Grigorescu, Gh.* şi *Radu Meitani, Al. Oteteleşanu, Valer Pop, Gh. Sofronie, Pamfil Şeicaru, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Virgil Veniamin* ş.a. (IV); *Eftimie* şi *Ervin Antonescu, Ion Finţescu, D. D. Gerota, Radu Meitani, Al. Oteteleşanu, Ilie Popescu-Spineni, Gh. Sofronie, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu* ş.a. (V); *C. Buşilă, Grigore Antipa, Eftimie Antonescu, Victor Bădulescu, Valeriu Bulgaru, I. Christu, N. Cornăţeanu, D. D. Gerota, Aurel Gociman, Gh. Ionescu-Siseşti, I. Lapedatu, Gh. Leon, M. Nasta, Gh. Strat* ş.a. (VI); *N. Stoenescu, Mircea Vulcănescu, Victor Bădulescu, I. Lapedatu, M. Nasta, Gh. Leon* ş.a. (VII)

dintre comisii[19]. Răspundem cu toţii – a insistat Mihai Antonescu – pentru „*pregătirea materialului pentru apărarea drepturilor noastre şi înfăţişarea revendicărilor româneşti în faţa Conferinţei de Pace* (subl. ns.)”[20]. Sub aspect doctrinar şi organizatoric, discursurile rostite de Mihai Antonescu la reuniunile din 16 iunie 1942[21], la fondarea *Biroului Păcii,* şi, mai ales, la 19 august 1942[22], în cursul dezbaterilor vizând strângerea materialului documentar pentru Conferinţa Păcii[23], au fost fundamentale[24]. Reţinem formularea scopului acţiunii, motivată din start, adică la 16 iunie 1942, în prezenţa a numeroşi invitaţi de prestigiu (miniştri şi oameni de ştiinţă şi cultură, diplomaţi, ziarişti)[25]:

„Domnilor Miniştri, Domnilor, un dicton bătrân şi plin de înţelepciune spunea: «*Si vis pacem para bellum*». Cred că la acesta omul modern trebuie să adauge un nou dicton: *Dacă vrei să câştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea* (subl. ns.)”[26].

Au existat, în condiţiile precizate, temeiuri serioase, pentru care, în cazul membrilor *Biroului Păcii,* acesta a rămas în memoria lor drept *Comisia Mihai Antonescu*. Se impune a preciza, în acest loc, că, opera încredinţată *Biroului Păcii* şi membrilor comisiilor sale a fost de excepţională semnificaţie politico-

---

(*ibidem*, f. 35-39). În Anexa acestui capitol, cititorul poate consulta unele din cele mai semnificative paginii de corespondenţă schimbate în epoca războiului între unii dintre membrii *Biroului Păcii* şi liderii regimului antonescian.

[19] Idem, dosar 512/1942, *passim* (stenogramele reuniunilor dintre 17 iunie şi 13 august 1942 ale diverselor comisii).

[20] Idem, dosar 514/1942, f. 44.

[21] ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-39.

[22] *Ibidem*, f. 40-126.

[23] *Ibidem*, p. 293-331.

[24] După cum şi intervenţiile sale ulterioare, tot în faţa *Biroului Păcii*, la Bucureşti, în 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 2-36), 13 martie 1943 (*ibidem*, f. 84-111) şi 20 martie 1943 (*ibidem*, f. 112-125) sau la Sibiu, în 19 iulie 1943, în prezenţa lui Ion Antonescu (*ibidem*, f. 127-191).

[25] Dintre care reţinem: Ion Petrovici, N. Stoenescu, C. Buşilă, C. Pantazi, Gh. Jienescu, Mircea Vulcănescu, Alexandru Marcu, Grigore Antipa, Eftimie şi Ervin Antonescu, Alexandru Bădăuţă, Gh. Barbul, Gh. Brătianu, I. Chinezu, N. Daşcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Silviu Dragomir, Vladimir Dumitrescu, Ion Finţescu, G. Fotino, D. D. Gerota, C. C. Giurescu, Aurel Gociman, Mircea şi Horia Grigorescu, I. Lapedatu, Gh. Leon, I. Lugoşianu, Sabin Manuilă, Simion Mehedinţi, Radu şi Gh. Meitani, Grigore Niculescu-Buzeşti, I. Nistor, Alexandru Oteteleşanu, Z. Pâclişanu, Petre şi Victor Papacostea, Valer Pop, Ilie Popescu-Spineni, Pamfil Şeicaru, I. Simionescu, N. Smochină, Gh. Sofronie, Ilie Şteflea, Gh. Strat, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Romulus Vuia ş. a.) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-3).

[26] *Ibidem*, p. 4; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 296. M. Antonescu avea să revină asupra acestui dicton la 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 2).

diplomatică, ştiinţifică şi naţională, cu rezultate eficiente în perioada următoare, la fel a fost surprins cu realism misiunea ce incumba viitorului forum mondial, care trebuia să ajungă la o *„soluţiune de echilibru”*[27]. A funcţionat cu siguranţă şi o deficienţă majoră a sistemului conceput provenind direct din viziunea iniţiatorului care, situând Germania lui Hitler în centrul demonstraţiilor şi aşteptărilor[28], o trecea deja între învingători. Ceea ce nu a fost cazul! Cu toate acestea, posibilitatea de-a expune şi acţiona sau de a se manifesta, o dată mai mult şi mai stăruitor, pentru apărarea intereselor distincte ale României a fost importantă, pe alocuri chiar decisivă, faptul atestând, în ultimă instanţă, că ţară nu era ocupată de *Axă*, ci satelit al sistemului, cu o anume libertate de acţiune, pe plan intern sau extern[29]. Cu titlu de exemplu, reamintim că, pentru susţinerea declaraţiilor sale, Mihai Antonescu a pus, el însuşi, la dispoziţia *Biroului Păcii*[30] numeroase documente privind negocierile sale cu liderii naziști, iar dintre acestea desprindem scrisoarea nr. 74 865 trimisă la 10 octombrie 1941 pe adresa lui Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la Bucureşti (1941-1944). Documentul în discuţie cuprindea o tulburătoare pledoarie pentru Transilvania, amintindu-ne astăzi nouă – indiscutabil şi semnatarului, la vremea lui - de declaraţia celebră a lui N. Titulescu din 1915 pe aceeaşi temă, pe care în fapt o imita:

„ ... De la Mareşalul Antonescu, mândria Neamului şi expresia lui, până la cel din urmă cetăţean al acestei Ţări, nu este unul singur care să se dezonoreze, trădând drepturile României asupra Transilvaniei.

Ardealul – atenţiona expeditorul – *nu este pentru noi, Domnule Ministru, un pământ, un teritoriu.*

Ardealul este cetatea în care am trăit şi am suferit două mii de ani.

În Carpaţii Ardealului ne-am zidit viaţa şi am păstrat împotrivirea năvălitorilor şi a hoardelor slave, ieri ca şi azi.

În Carpaţi ne-am întemeiat cele dintâi Principate Româneşti continuatoare al lumii romane antice.

---

[27] *Ibidem*, f. 3.

[28] A se vedea declaraţia lui Mihai Antonescu în sensul că, după rapturile lui Stalin şi Molotov din 1940, „în faţa primejdiei bolşevice, în faţa ameninţării de agresiune totală din partea Rusiei, România nu se putea rezema, nu se mai poate rezema decât pe Germania, iar această adeziune nu este un joc întâmplător de echivocuri oculte ci o linie de conservare în faţa unei primejdii totale (subl. ns.)” (*ibidem*, f. 47, expozeul din 19 august 1942).

[29] Cf. Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 175 şi urm.

[30] A se vedea şi modul în care, în 1943, a dispus organizarea arhivei personale (ANIC, fond PCM – Cabinetul civil M. Antonescu, dosar 362, f. 233 şi urm. – *Biroul Păcii*, în inventarul original al fondului).

În Carpaţi a răsărit ordinea spirituală, care a stat temelie morală a acestui Neam de-a lungul veacurilor.

Carpaţii sunt pentru noi leagănul trecutului nostru, al mitologiei şi al credinţei noastre, de care nu ne poate despărţi nimeni [...]

Ardealul nu este un pământ.

Ardealul suntem noi toţi.

Ardealul este sufletul nostru.

Nu poate nimeni să ne aibă întregi fără suflet (subl. ns.)"[31].

Nu o singură dată, Mihai Antonescu a subliniat că, pentru împlinirea misiunii *Biroului Păcii*, fuseseră rezervate mijloace bugetare „mult depăşite"[32] ori a solicitat celor nominalizaţi în comisii „să muncească, zi şi noapte, alături de noi, alături de Ministerul Afacerilor Străine, alături de Guvernul întreg, pentru pregătirea materialului documentar, pentru legarea acţiunii şi materialului statului de materialul ştiinţei româneşti sau al datelor de coroborare a practicii cu înfăţişarea diplomatică a problemelor noastre (subl. ns.)"[33]. Altădată, în calitatea-i de titular al Ministerului Propagandei Naţionale, Mihai Antonescu s-a declarat indispus „să las, ca până acum, ca Academia Română să se ocupe de apărarea drepturilor neamului românesc; Institutul Social la fel; Academia de Ştiinţe Morale şi Politice se ocupă şi ea; Institutele Istorice se ocupă şi ele şi până la urmă se ajunge la o anulare de principii şi de lucrări, astfel încât nu avem nici o lucrare pe care să putem conta sau, mai mult, să avem unele pe care o să trebuiască să le retragem din circulaţie, ca primejdioase apărării intereselor noastre de peste graniţă"[34]. Concluzia se desprindea de la sine, fiind magistral sintetizată: „Înţelegeţi că Ministerul Afacerilor Străine, într-o perioadă de război, este Statul Major al doilea al Statului! ..."[35]

Aşa după cum s-a subliniat, cele şapte secţii ale *Biroului Păcii* au fost stabilite (ca profil şi componenţă nominală) în cadrul şedinţei de inaugurare din 16 iunie 1942[36], simultan avansându-se şi un program minimal de lucru, cuprinzând un număr de 18 Probleme de rezolvat de către „Biroul Păcii"[37].

---

[31] ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 150-151.

[32] *Pacea de mâine*, p. 59.

[33] *Ibidem*, p. 55.

[34] *Ibidem*, p. 329.

[35] *Ibidem*, p. 326.

[36] De la 6 iulie 1942 a debutat activitatea celei de a opta secţii (*ibidem*, p. 215 şi urm.).

[37] *Ibidem*, p. 81-82. Iată lista acestor probleme: 1 – Permanenţele neamului românesc şi problemele permanente de propagandă şi organizare internaţională; 2 – Problemele etnice şi biologice; 3 – România, factor social de civilizaţie; 4 – România, factor industrial; 5 – România, stat agricol european; 6 – România, factor de ordin european financiar; 7 – Finanţele României; 8 – Problema Dunării; 9 – Problema Mării Negre; 10 – Problema comunicaţiilor europene şi misiunea României; 11 – Propaganda

Sub impactul evenimentelor generale, mai ales al celor militare, începând de la 6 martie 1943 Mihai Antonescu a intervenit pentru a se intensifica activitatea *Biroului Păcii*[38]. Din punctul său de vedere devenise clar că strategia organismului includea două obiective majore, care, însă, se interpătrundeau: 1- opera de propagandă a drepturilor şi intereselor României; 2 – pregătirea sub raport documentar a participării României la viitoarea Conferinţă de Pace[39]. Odată cu revitalizarea activităţii *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu a optat pentru a se adopta şi împlini un document maximal, intitulat - defel pretenţios, dacă avem în vedere concepţia, amploarea şi varietatea obiectivelor (174) – Program pentru pregătirea materialului documentar de informare şi propagandă în vederea Conferinţei de Pace[40], căruia i s-a adăugat nu mai puţin de 215 „Dosare speciale”[41]. La şedinţa din 6 martie 1943 a *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu, înainte de a inventaria „marile probleme”, pe care, în acel moment, le studiau „toate statele”[42], a reamintit asistenţei sensul războiului României:

„ ... Poporul român luptă azi în contra slavismului şi a comunismului, dar mâine el va trebui să lupte în contra acelora care i-au luat pământul fără luptă.

Transilvania este datoria noastră faţă de noi înşine şi nu va fi un singur român care să nu moară pentru ea.

---

politică; 12 – Problema românilor de peste hotare; 13 – Propagandă şi influenţă negativă; 14 – Echivocul ungar; 15 – Misiunea de popor de margine a românilor; 16 – Structura socială ungară; 17 – Probleme politice speciale (graniţe, schimburi de populaţii, ordinea teritorială şi etnică etc.); 18 – Probleme speciale politice ale Transilvaniei.

[38] În mod concret, deja la 19 august 1942, Mihai Antonescu formulase serioase rezerve şi critici acerbe pe marginea activităţii din iunie – august 1942 a comisiilor din cadrul *Biroului Păcii*, oferind ca variantă intensificarea eforturilor şi organizarea a patru grupe în cadrul Ministerului Afacerilor Străine (I – Grupul documentar; II – Grupul tehnic; III – Grupul pentru cercetarea materialului documentar cu caracter politic; IV – Grupul pentru cercetarea materialului despre Transilvania) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 77-78).

[39] Vezi expozeul lui Mihai Antonescu din 13 martie 1943 (apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 447 şi urm.), în care constata că, din programul de lucrări stabilite în iunie 1942, „puţine au fost întocmite” (*ibidem*, p. 448).

[40] ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 94-111; Arhiva MAE, Bucureşti, fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 94, f. 158-161; Arhiva CNSAS, Bucureşti, fond 40 010, „Tribunalul Poporului”, dosar 95/I; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 454-461.

[41] *Ibidem*, p. 461-468.

[42] ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 26-27.

Mai bine să ne prăbuşim într-o luptă dreaptă, decât să trăim veacuri în ruşinea nedreptăţii ..."[43]

Mihai Antonescu avea să revină, în acelaşi sens, la reuniunile din 13 martie 1943[44] sau din 20 martie 1943[45], dar mai cu seamă, la Sibiu, la 19 iulie 1942[46], când a explicat că acţiunea României rezulta din „*comandamentele istoriei şi legile unităţii naţionale*", toate exprimând deopotrivă „*însuşi sensul existenţei noastre* (subl. ns.)"[47]. Şi, deşi încă la 19 august 1942 înaltul demnitar decisese că, din acel moment, toate comisiile *Biroului Păcii* intrau „în vacanţă" (?!)[48], pentru a se inaugura activitatea celor patru grupuri deja menţionate[49], el a sugerat ca, în abordarea problemelor, specialiştii îndemnaţi să coopereze să renunţe la tratările „alambicate" şi „abstracte", urmărindu-se „rezultate practice, fiindcă savanţi ne naştem şi cunoaştem toate problemele; rămâne numai să le aplicăm"[50]. În chip concret, s-a pronunţat oratorul, „pe mine nu mă interesează ... să fac academie, ci eu vreau să fac broşuri şi lucrări de propagandă şi informaţie politică. Nu vreau ca să mă abat de la adevărul ştiinţific [...], dar nu pot nici să fiu la sclavia datelor ştiinţifice şi a cercetărilor care nu se mai termină [...] Acestea sunt lucrări care trebuiesc făcute mult mai târziu. Practic şi imediat, mie îmi trebuie să am problemele principale rezolvate, constantele neamului românesc. Pe acestea lucrez ..."[51] Fără a nominaliza pe cineva, Mihai Antonescu a decis: „N-am nevoie de figuranţi; am nevoie de colaboratori; am nevoie de contribuţii sincere şi efective. N-am timp de politeţi [...] Am nevoie de oameni care să mă ajute; am nevoie de oameni care să mă înţeleagă"[52]. Însă după mai multe luni, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu – oarecum în contradicţie cu el însuşi – a solicitat din nou sprijinul specialiştilor, le-a solicitat sugestiile, pledând pentru poziţia lor de „centru generatori de difuzare" a energiilor şi cunoştinţelor, contând pe concursul Academiei Române şi al universităţilor, al marilor institute de cercetare[53]. De altfel, fuseseră invitaţi şi au avut intervenţii:

---

[43] *Ibidem*, f. 39-40.

[44] *Ibidem*, f. 84-111.

[45] *Ibidem*, f. 112-125, inclusiv intervenţiile profesorilor N. Daşcovici, Gh. Brătianu şi Ioan Lupaş (f. 115-122).

[46] *Ibidem*, f. 129-177. Vezi şi alocuţiunile Mareşalului Antonescu, la începutul şi sfârşitul manifestării (f. 127-128, 178-180).

[47] *Ibidem*, f. 137. Cu acelaşi prilej, înaltul demnitar a declarat că „nici în groapă nu voi ierta pe aceia care la Viena [30 august 1940] au semnat, trădând, dezonoarea Neamului Românesc" (*ibidem*, f. 141).

[48] Idem, dosar 514/1942, f. 108.

[49] *Ibidem*, f. 77-78.

[50] *Ibidem*, f. 108.

[51] *Ibidem*, f. 110.

[52] *Ibidem*, f. 111.

[53] Idem, dosar 1 075/1943, f. 27.

prof. I. Simionescu, preşedintele Academiei Române[54]; prof. G. G. Mironescu, reprezentând Academia de Ştiinţe Morale şi Politice[55]; Gh. Brătianu, profesor al Universităţii din Bucureşti şi directorul Institutului de Istorie Universală „N. Iorga”[56]; D. Gusti, delegat şi lider al Institutului Social Român[57]; Constantin C. Giurescu, profesor al Universităţii din Bucureşti şi directorul Institutului de Istorie Naţională, care a precizat că deja răspunse cu fapte[58]; prof. I. Lupaş, directorul Institutului de Istorie Naţională al Universităţii din Cluj-Sibiu[59]; prof. Victor Papacostea, directorul Institutului de Studii şi Cercetări Balcanice[60]; prof. Horia Hulubei, rectorul Universităţii din Bucureşti[61]; Grigore Antipa[62]; prof. Silviu Dragomir, care organizase, în cadrul Universităţii din Cluj-Sibiu, Centrul de Studii privitoare la Transilvania[63], ce avea să procedeze în lunile imediat următoare (1944-1945) la valorificarea unor micro-monografii pe profilul programului *Biroului Păcii*, în cadrul unei colecţii proprii – „Bibliotheca Rerum Transsilvaniae” [64]. Din rândul celor prezenţi, prof. Gh. Brătianu, evocând preocupările anterioare, a insistat asupra cursului ce predase la Universitatea din Bucureşti în ultimii doi ani pe tema *Istoriei Mării Negre*[65], iar prof. Victor Papacostea, realist dar entuziasmat, a vorbit în numele celor care vor răspunde „cu toată puterea noastră de credinţă şi cu toată puterea noastră de muncă la apelul pe care Ţara, prin Dv., ni-l face”[66]. Au intrat în sfera contribuţiilor remarcabile sintezele prof. Constantin C. Giurescu din seria *Istoriei Românilor*,

[54] *Ibidem*, f. 73.
[55] *Ibidem*, f. 74.
[56] *Ibidem*, f. 74-76.
[57] *Ibidem*, f. 76-77.
[58] *Ibidem*, f. 77-78.
[59] *Ibidem*, f. 78-79.
[60] *Ibidem*, f. 79-80.
[61] *Ibidem*, f. 80.
[62] *Ibidem*, f. 82-83.
[63] *Ibidem*, f. 80-81
[64] Vezi, în acest sens, Silviu Dragomir, *La Transylvanie avant et après l'Arbitrage de Vienne*, Sibiu, 1943 (nr. I); idem, *Le Banat Roumain*, Sibiu, 1944 (nr. XIII); Georges Sofronie, *Frontière et Nation en Droit International*, Sibiu, 1944 (nr. IX); idem, *Les antécédents diplomatiques de l'Acte de Vienne (Du 30 Août 1940)*, Sibiu, 1945 (nr. XV); Al. Procopovici, *Die Rumänenfrage*, Sibiu, 1944 (nr. III); Tudor Drăganu, *La doctrine juridique de la Couronne hongroise*, Sibiu, 1944 (nr. IV); Al. Filipaşcu, *Le Maramureş*, Sibiu, 1944 (nr. X); Camil Negrea, *Le problème de rétablissement de la législation roumaine en Transylvanie du Nord*, Sibiu, 1945 (nr. XVIII) ş.a.
[65] Cf. Gheorghe Zbuchea, *Gh. I. Brătianu: O carte vorbită, dar nu şi scrisă*, în vol. *Arta Istoriei - Istoria Artei. Acad. Răzvan Theodorescu la 65 de ani*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 387- 397; ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 74-76.
[66] *Ibidem*, f. 80.

coordonarea monumentalei monografii tipărită în limba germană consacrată Transilvaniei[67], ca şi micro-sintezele, editate în româneşte şi în mai multe limbi străine - *Transilvania. Schiţă istorică* (1943-1944)[68] sau *Die europäische Rolle des rumänischen Volkes* (1941)[69]. Să mai avem în seamă: Simion Mehedinţi, *Rumänien an der Ostgrenze Europas* (1941); Horia Ursu, *Bastionul de Răsărit al Europei: Poporul Român* (1941); Grigore Antipa, *Die Donau. Ihre politische und wirtschaftliche Bedeutung im Leben des rumänischen Volkes* (1941); Theodor Capidan, *Die Mazedo-Rumänen* (1941); Alexandru V. Boldur, *Cu privire la istoria Transnistriei. Studiu critic* (Bucureşti, 1943); idem, *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei* (Iaşi, 1942); Ion I. Nistor, *Aspecte geopolitice şi culturale din Transnistria* (Bucureşti, 1942); Nicolae M. Popp, *Românii din Basarabia şi Transnistria* (Bucureşti, 1941); C. Gh. Constantinescu, *Românii transnistrieni* (Bucureşti, 1942)[70]; N. P. Smochină, *Din amarul românilor de peste Nistru* (Bucureşti, 1941)[71]; general Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei şi Basarabiei* (Bucureşti, 1942); Guvernământul Basarabiei, *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolşevice. Înfăptuiri româneşti* (Bucureşti, 1942)[72]; Emil Diaconescu, *Românii din Răsărit. Transnistria* (Iaşi, 1942). Importante lucrări au fost consacrate Dobrogei, începând cu sinteza prof. Radu Vulpe – după modelul prof. C. Daicoviciu, cu o *Transilvanie în Antichitate*[73] – despre istoria veche a ţinutului dintre Dunăre şi Marea Neagră[74]. Un rol şi un ecou important l-au avut

[67] Vezi *Siebenbürgen*, I-II, Vorwort von Constantin C. Giurescu, Bukarest, 1943, VIII – 794 p. (Institut für Geschichte in Bukarest).

[68] Lucrare revăzută şi reeditată în româneşte, engleză, germană sau franceză între 1967 şi 1972.

[69] Studiu inclus, în formă abreviată, în volumul *Siebenbürgen*, I, p. 425-434.

[70] Majoritatea reeditate după 1989 (vezi Florin Rotaru, ed., *Românitatea trasnistriană*. *Antologie*, Bucureşti, Editura Semne, 1996).

[71] Vezi şi N. P. Smochină, *I Romeni fra il Dniester et il Bug*, Bucureşti, Tip. „Bucovina" I. E. Torouţiu, 1942.

[72] De asemenea, reeditate (vezi Florin Rotaru, *Suferinţele Basarabiei şi răpirile ruseşti. Antologie*, Bucureşti, Editura Semne, 1996).

[73] Cf. Ioan Opriş, *Constantin Daicoviciu în zodia confruntărilor*, în „Muzeul Naţional", t. XVII/2005, Bucureşti, p. 449-465. Alte informaţii extrem de preţioase privind activitatea istoricilor români în anii '40, examinate ulterior prin filtrul organelor speciale ale fostului regim comunist, în idem, *Istoricii şi Securitatea*, I-II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004-2006.

[74] Vezi referiri bibliografice în Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanţa, Editura Ex Ponto, 1998; Valentin Ciorbea, *Evoluţia Dobrogei între 1918-1944. Contribuţii la cunoaşterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale şi ale vieţii politice şi militare*, Constanţa, Editura Ex Ponto, 2005; I. Munteanu, *Interferenţe geopolitice la Dunărea de Jos în epoca modernă*, Bucureşti,

publicaţiile de istorie, precum „Revue de Transylvanie", cu un număr special (iulie-decembrie 1944) consacrat problemelor româneşti în viziunea Păcii[75]. S-a neglijat, în context, rostul prof. P. P. Panaitescu, excelentul nostru medievalist, prezent în acţiune cu lucrări de profil[76], după ce se impusese cu un manual pentru cursurile secundare privind *Istoria Românilor*, tipărit în mai multe ediţii[77]; a nu se neglija, de asemenea, că în noiembrie 1940 P. P. Panaitescu şi Emil Lăzărescu au pregătit, pentru deplasarea lui I. Antonescu la întâlnirea cu A. Hitler la Berlin, „dosarul" cu problemele istoriei româneşti[78]. Gh. Brătianu, deopotrivă cu profesorii Constantin C. Giurescu şi P. P. Panaitescu, s-a înscris printre cei mai prolifici şi redutabili istorici, mai ales după micro-monografiile din 1940 – *Moldova şi frontierele sale istorice* (1940), cu ediţii în limbile franceză, germană, italiană, engleză)[79] sau *România şi Ungaria* (Bucureşti, 1940), *Misiunea istorică a Ungariei* (Bucureşti, 1942), de asemenea traduse în limbi de circulaţie internaţională. Este în afară de orice îndoială însă că, dintre cărţile ilustrului istoric, au rămas contribuţii istoriografice de referinţă, aşa precum: *Originile şi formarea unităţii româneşti* (Bucureşti, 1942), *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques* (Bucarest, 1943), editarea revistei Geopolitica şi Geoistoria (1941-1944). Cu toate că, în context şi în concordanţă cu menirea *Biroului Păcii*, planificată de prof. Mihai Antonescu, colegul său de la Universitatea din Bucureşti şi fostul aderent al dizidenţei liberale din anii '30[80], cea mai reprezentativă operă, formând iniţial obiectul unui curs

---

1999; Valentin Ciorbea, coordonator, *Germanii dobrogeni – Istorie şi civilizaţie*, Constanţa, Editura Muntenia, 2006; Vasile Mărculeţ, *Consideraţii asupra începuturilor statului dobrogean*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române", t. IX/2006, Constanţa, p. 219-237.

[75] Vezi Georges Sofronie, *L'Acte de Vienne (du 30 août 1940) <<Diktat>>, non pas <<Sentence arbitrale>>*, în „Revue de Transylvanie", t. X, nos. 3-4/1944, p. 3-32; Tudor Drăganu, *Les decisions d'Alba Iulia et leur interprétation par les minorités nationales de Roumanie*, în idem, p. 52-73. În acelaşi număr, s-a bucurat de o amplă recenzie solida contribuţie a lui Gh. Brătianu intitulată *Le problème de la continuité daco-roumaine* (Bucarest, 1944), în idem, p. 140-153 (Mihail P. Dan).

[76] Vezi, de exemplu, P. P. Panaitescu, *Români şi bulgari*, Bucureşti, 1944, 66 p.

[77] Retipărit şi recomandat cu stăruinţă elevilor imediat după 1990.

[78] ANIC, fond PCM – CM, dosar 181/1940, filele 53-72.

[79] Toate reeditate, prin grija lui Florin Rotaru, Bucureşti, Editura Semne, 1995, 121 p.

[80] După lovitura de stat de la 23 august 1944, în care Gh. Brătianu fusese implicat, Mihai Antonescu s-a dezis complet de marele istoric. Interogat de Avram Bunaciu, la 13 aprilie 1946 fostul lider al diplomaţiei române a precizat: „Dacă mă consideraţi ca om, lăsaţi-mă să vă spun că Gh. Brătianu este a doua amărăciune pe care am avut-o după 23 august. Pentru că în ziua de 23 august a avut un rol atât de odios, dacă vreodată voi fi liber şi voi mai putea să întind mâna oamenilor, nu voi mai întinde

universitar, s-a concretizat într-o ambiţioasă sinteză, al cărei titlu şi conţinut trimiteau, cu semnificaţie aparte, la înseşi bazele construcţiei ce se proiecta odată cu sfârşitul războiului în curs: *Formules d'organisation de la paix dans l'histoire universelle* (I-II, Bucarest, 1945-1946)[81].

Un alt fapt remarcabil: din primele momente ale comunizării României, care, în mod cu totul nefericit şi păgubitor evoluţiei ţării, au coincis epocii sfârşitului celui de-al doilea război mondial şi debutului epocii postbelice, majoritatea copleşitoare a lucrărilor redactate prin grija sau în spiritul iniţiativelor *Biroului Păcii* au fost trecute în anii 1945-1948 – prin decrete-legi – în rândul scrierilor interzise[82]. Ceea ce, indiscutabil, a reprezentat o probă elocventă în sensul că, după ce, în condiţii istorice concrete, România „pierduse" Pacea din 1946-1947[83], prin cumplitele sacrificii impuse de învingătorii din 1945, opera *Biroului Păcii* nu s-a dovedit întrutotul ineficientă sau ... ignorată! Mai ales că destinul provinciilor istorice pierdute în anul tragic 1940 îl obsedase cu supra de măsură: Basarabia, nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa, nordul Transilvaniei şi Cadrilaterul.

Aşa după cum am constatat, în cadrul *Biroului Păcii* s-a constituit la un moment dat, desigur că în funcţie de negocierile antamate în vara anului 1942 între Bucureşti şi Sofia, posibil chiar la recomandarea Berlinului[84], o secţie pentru „reluarea tratativelor cu Bulgaria". Secţia respectivă, pusă sub preşedinţia generalului N. Stoenescu, ministrul Finanţelor, ceea ce a sugerat clar ţelurile şi aşteptările iniţiatorului, s-a întrunit în mai multe rânduri, la 6, 13, 20, 29 iulie

---

mâna lui Gh. Brătianu. Oricine putea să facă ce a făcut [el] la 23 august, dar Gh. Brătianu nu putea să facă. L-am ţinut la curent pe Gh. Brătianu de absolut tot ce am întreprins, de greutăţile mele cu Mareşalul în politica externă L-am informat de tot, Nu avea dreptul să facă să-mi sfârşesc viaţa arestat (subl. ns.)" (Marin Radu Mocanu, *Avram Bunaciu. Documente*, Bucureşti, Fundaţia Culturală Libra, 2006, p. 175-176).

[81] Apărută nu demult, graţie Editurii Enciclopedice din Bucureşti, în ediţie definitivă. Apărută nu demult, graţie Editurii Enciclopedice din Bucureşti, în ediţie definitivă (vezi Georges I. Brătianu, *L'Organisation de la Paix dans l'histoire universelle. Des origines à 1945*, cu o prefaţă de John Rogister, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, 344 p.). Marele istoric publicase pentru început, în „Revue Historique du Sud-Est Européen" (t. XXII/1945; t. XXIII/1946) sau în „Revue du Moyen Age Latin" (t. V), un rezumat al sintezei.

[82] Cf. Paul Caravia, coordonator, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000.

[83] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri. 1939-1947*, p. 423 şi urm.

[84] La 17 iunie 1942, de exemplu, Ernst von Weiszäker, din cadrul MAE al Reichului, a transmis lui Raoul Bossy, ministrul român la Berlin, invitaţia „amicală" pentru guvernele României şi Bulgariei de-a finaliza chestiunile rămase în suspensie după Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940 (Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 26).

sau la 1 august 1942[85], dar şi la 13 august 1942[86]. Comisia s-a bucurat de participarea unor specialişti de marcă în domeniile diplomatic, economico-financiar, juridic, fiind suficient să reţinem numele unora dintre cei care au intervenit în dezbateri: în afară, bineînţeles, de titularul Finanţelor, generalul N. Stoenescu, C. Stoicescu, ministrul Justiţiei, Mircea Vulcănescu, subsecretar de stat la Finanţe, diplomaţii Gh. Davidescu, I. Christu, iar într-un rând însuşi liderul diplomaţiei Bucureştilor ş.a. În cursul reuniunilor, s-a căzut de acord, mai cu seamă la sugestiile lui N. Stoenescu şi I. Christu, că nu „toate" problemele rămase în suspensie între România şi Bulgaria în urma Tratatului de la Craiova din 1940[87] aveau să-şi afle soluţii (6 iulie 1942)[88], decisiv fiind stabilirea fondului dosarului[89]. Admiţându-se, la propunerea aceloraşi, să nu se admită cedări în negocierile cu Bulgaria (13 iulie 1942)[90], secţia *Biroului Păcii* a avut în atenţie: schimbul de populaţie efectuat şi negocierea sumei forfetare, situaţia refugiaţilor şi chestiunea arhivelor (13 şi 20 iulie 1942)[91], problema telefoanelor (1 august 1942)[92]. La şedinţa din 29 iulie 1942 a fost prezent ministrul de Externe, Mihai Antonescu, care a recomandat principiile de urmărit, a formulat aspectele de ordin tehnic şi financiar în atenţie şi nu a ignorat, în context, să-şi exprime intenţiile, mai precis: „ ... *Ceea ce mă interesează pe plan diplomatic şi politic este să fac acest pas înainte pentru a nu-l face alţii şi a mă prinde într-un cleşte şi pe urmă să nu mai pot ajunge la schimbul de populaţie pe pachete. Dacă pot să obţin aceste date, atunci, fără îndoială, mă interesează rezolvarea tuturor problemelor. Aceasta mă preocupă din punct de vedere tehnic [...] În ceea ce priveşte chestiunile de principii, ceea ce mă preocupă este să facem un pas înainte în raporturile româno-bulgare. Întreaga problemă de principii trebuie să fie rezolvată în acest spirit* (subl. ns.)"[93].

Este, fără îndoială, inutil să mai precizăm că toate compartimentele (comisii, grupuri etc.) care au funcţionat în cadrul sau în numele *Biroului Păcii* (1942-1944), succedat după lovitura de stat din 23 august 1944, de o Comisie pentru Studiul Problemelor Păcii, la nivelul Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti (după 1 februarie 1945)[94], au avut un rol bine determinat. Mai apoi, în

---

[85] Vezi Petre Otu, ed., *Pacea de mâine,* pp. 215-220, 239-264, 268-292.

[86] ANIC, fond PCM – CM, dosar 512/1942, f. 270-284.

[87] Pentru detalii, vezi Aurel Preda-Mătăsaru, *Tratatul între România şi Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut şi prezent*, Bucureşti, Editura Lumina Lex, 2004, p. 99 şi urm.

[88] *Pacea de mâine,* p. 215.

[89] *Ibidem*, p. 216-217.

[90] *Ibidem*, p. 244-245.

[91] *Ibidem*, pp. 239-243, 247, 259, 263.

[92] *Ibidem*, p. 281 şi urm.

[93] *Ibidem*, pp. 276, 280.

[94] Arh. MAE, fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, vol. 94, f. 36.

august 1945, sub conducerea lui Gh. Tătărescu, noul lider al diplomaţiei române (martie 1945 – noiembrie 1947), s-au constituit – după modelul *Biroului Păcii*, mai mult ca sigur – două comisii care aveau în atenţie două probleme: pregătirea documentelor privind participarea ţării la viitoarea Conferinţă a Păcii şi stabilirea cuantumului reparaţiilor (de achitat ori de primit)[95].

Gh. Tătărescu, liderul diplomaţiei Bucureştilor (1945-1947):
Pledoarie magistrală la Paris în apărarea Transilvaniei

Cu aportul specialiştilor, programul împlinit a excelat prin profunzime şi concreteţe, prin realism şi amploare, iar roadele activităţii s-au evaluat la şi după Conferinţa Păcii de la Paris din iulie – octombrie 1946, unde s-au dovedit

[95] ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945). Prezentăm lista dosarelor speciale studiate şi soluţionate de comisii: 1 – dosare politice (teritoriile istorice româneşti şi românii din jurul graniţelor – 4); 2 – dosare politice internaţionale (7); 3 – raporturile României cu Marile Puteri (6); 4 – raporturile României cu Ţările Latine (4); 5 – raporturile României cu alte ţări (4); 6 – dosare economice (25); 7 – chestiuni speciale (11); 8 – dosare politice şi administrative (*ibidem*, filele 461-468). Se observă, astfel, că nu numai se continua activitatea *Biroului Păcii*, dar se preluau dosarele pregătite de acesta (vezi Stela Acatrinei, *Situaţia internaţională în 1946: Problemele păcii şi reconstrucţiei europene. Aspecte istoriografice*, în Gh. Buzatu şi colaboratori, eds., *Istorie şi societate*, III, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2006, p. 324).

neprecupeţite toate materialele adunate relativ îndeosebi la Transilvania[96], după cum şi la ultima reuniune de la New York (noiembrie – decembrie 1946) a Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe ai Marilor Puteri învingătoare care au convenit asupra textelor definitive ale Tratatelor de Pace impuse foştilor sateliţi ai Reichului nazist – România, Finlanda, Ungaria, Bulgaria, dar şi Italia, toate convocate la Paris, la 10 februarie 1947, pentru a li se impune veritabile Dictate ale Păcii.

După cum lesne s-a putut constata, de o mare eficienţă în opera *Biroului Păcii* s-a dovedit activitatea istoricilor, geografilor, etnologilor, statisticienilor şi geopoliticienilor, reuniţi în cele două secţii de profil – istorică sau etnică, biologică şi statistică. Numai într-un atare context a fost posibil ca, datorită aceloraşi specialişti, să fie valorificate, într-un termen minim şi cu o periodicitate exemplară, excelente sinteze consacrate trecutului, hărţi şi lucrări de cartografie istorică şi etnică[97]. Dintre acestea din urmă, se impune de departe Atlasul *Spaţiul istoric şi etnic românesc*, apărut în anul 1942[98], apărut prin grija Institutului Cartografic Militar, Institutul Naţional Central de Statistică şi Academiei Române. După cum constatăm, *Biroul Păcii* n-a fost implicat, cât timp fondarea lui a coincis cu însăşi apariţia Atlasului, dar cei mai proeminenţi dintre viitorii săi membri colaboraseră[99]. Editorul din 1992-1993 al Atlasului, motivându-şi gestul, consemna că beneficiem de „o lucrare remarcabilă prin acurateţe informaţiilor, prin conciziunea stilului şi, în special, prin expresivitatea hărţilor şi a graficelor [...] Lucrarea, în ansamblu, constituie o întreprindere ştiinţifică deosebit de valoroasă şi fără precedent la noi, depăşind în mod evident sfera conjuncturalului”[100]. Este inutil să mai precizăm că, de atunci încoace, Atlasul *Spaţiul istoric şi etnic românesc* a stat permanent la dispoziţia delegaţilor României în toate confruntările internaţionale, inclusiv, dacă nu cumva în prima ordine, chiar la Congresul Păcii de la Paris din iulie-octombrie 1946.

Este necesar să precizăm, în încheiere, că ediţia princeps a Atlasului *Spaţiul istoric şi etnic românesc* a beneficiat, cum se impunea, de un *motto* exemplar, şi anume:

---

[96] De fapt, încă la 19 august 1942, Mihai Antonescu sugerase să se acorde o „atenţie specială” materialelor privind Transilvania (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 105).

[97] Vezi Mircea Cociu, în *Spaţiul istoric şi etnic românesc*, III, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Militară, 1993, p. 90 (Postfaţă).

[98] Publicat într-un tiraj limitat, în limbile circulaţie internaţională, reeditat de Mircea Cociu, în colaborare cu Lucian Petre: *Spaţiul istoric şi etnic românesc*, I-III, Bucureşti, Editura Militară, 1992-1993.

[99] *Ibidem*, vol. III (Postfaţă).

[100] *Ibidem*, vol. I.

Ne-am născut aici, suntem cei dintâi aşezaţi aici şi vom pleca cei din urmă / Mareşal Ion Antonescu.

ASTFEL, CEEA CE PENTRU MAREȘALUL PUTEA SEMNIFICA, FOARTE BINE, CREZUL UNEI VIEȚI ȘI AL UNEI GENERAȚII, PENTRU POPORUL ROMÂN ECHIVALA CU UN CERTIFICAT DE EXISTENȚĂ!

DOCUMENTE

- Anexa 1 -

„BIROUL PĂCII”

3 martie 1943, Bucureşti – Mihai Antonescu reîntruneşte « Biroul Păcii »

Extrase din cuvântarea D-lui Profesor Mihai Antonescu, Vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi Ministrul Afacerilor Străine, ţinută în ziua de 13 martie 1943:

[…] România nu dispune încă de o lucrare de sinteză generală, care să prezinte problemele Neamului Românesc şi ale României politice, de o lucrare cu caracter constructiv general, de informaţie sintetică, şi care să poată da uşor o imagine asupra rostului Ţării noastre în organizarea internaţională, în timp ce toate ţările şi-au făcut asemenea monografii, unele cu caracter enciclopedic, altele cu caracter de sinteză, de imagini întovărăşite de texte, care să dea repede o impresie lămuritoare asupra unei ordini naţionale, exprimând în acelaşi timp perspectivele istorice, politice şi economice, într-un cuvânt: rostul naţional al poporului înfăţişat.

[…] Azi nu este prea uşor să introducem, în Europa mai ales, lucrări de propagandă care să înfăţişeze cu caracter contradictoriu drepturile Neamului nostru.

În ţările lângă care ne aflăm în război împotriva Rusiei, există, fără îndoială, dificultatea de a lăsa ca în piaţa, fie şi literară, a lucrărilor, să se înjghebeze un duel – între România şi Ungaria, de pildă – asupra drepturilor naţionale.

În teritoriile neutre, până în ultima vreme, datorită greutăţilor războiului şi intervenţiilor concentrice pe care le făceau ţările cu interese contradictorii, s-a constatat această situaţie: ţările neutre înseşi ajunseseră la un moment dat la o fază de pasivitate, care excludea posibilitatea de a introduce orice fel de lucrări cu caracter polemic sau înfăţişând contradictoriu drepturile.

De aceea, pentru această perioadă, care începe totuşi acum să capete un caracter mai viu de înfăţişare a unor teze contradictorii, pentru această lume internaţională neutrală, care formează azi un adevărat sistem de legătură între

diferite tendinţe manifestate acum în ordinea internaţională în privinţa reconstituirii Europei sau a echilibrului lumii, cred că trebuie să alcătuim aceste lucrări de informaţie generală, apoi să atacăm problemele speciale ale Neamului Românesc şi, în sfârşit, să înfăţişăm în modul cel mai expresiv drepturile şi aspiraţiile noastre, folosind chiar tonul polemic pe care l-am socoti potrivit.

[...] Înainte de a vă citi programul pe care l-am întocmit şi care urmăreşte să completeze lipsurile din trecut constatate în susţinerea drepturilor noastre şi să organizeze propaganda constructivă viitoare, ţin să vă spun că vă pun la dispoziţie, atât Dvs., cât şi instituţiilor pe care le reprezentaţi, oricâte mijloace financiare veţi cere pentru realizarea programului. Şi aceasta, pentru că noi trebuie să străbatem, în popasul câtorva luni, ceea ce n-am împlinit timp de 25 de ani în domeniul propagandei internaţionale.

Aceasta cu atât mai mult cu cât, după experienţa care a fost făcută în Europa şi în lume asupra propagandei ca instrument de călăuzire a ordinii morale a popoarelor şi chiar de aşezare a graniţelor, este sigur că ne vom trezi mâine la Conferinţa de Pace în faţa unei tehnice esenţial deosebită de tehnica altor conferinţe de pace.

Dacă, în ce priveşte marile linii, marile principii de reorganizare europeană şi de determinare politică a graniţelor, în ceea ce priveşte însă organizarea tehnică, formulele de solidaritate regională, ca şi organizările de amănunt ale teritoriilor, problemele de populaţiuni, problemele de coordonări economice, toate acestea vor fi mult înrâurite de acţiunea de propagandă şi de informaţie de care va fi capabil fiecare guvern în acel moment.

[…] În iunie 1942, luând iniţiativa unei conferinţe, am stabilit un program de lucrări, din care însă foarte puţine au fost întocmite.

De data aceasta, fără nici o trufie, fără nici o vanitate, dar cu răspunderea aspră a Ministrului de Externe, care trebuie să cugete la datoria lui, care este şi a Dvs., trebuie să fixăm termenul pentru aceste lucrări.

Din bunele intenţii pe care le-am mărturisit atunci, nu am cules decât rezultate mărunte. Sunt numai câţiva dintre cei prezenţi aici care – într-adevăr – au lucrat cu o mare stăruinţă. Şi Ministerul Propagandei a fost fericit să le poată publica şi răspândi lucrările, nu numai în Ţara noastră, dar mai ales în străinătate.

Dacă în timp de pace, când problema graniţelor româneşti se punea ca simplă perspectivă sau ca o vagă ameninţare, era îngăduit ca acest serviciu naţional să fie şi o vocaţiune de foarte mare libertate şi o facultate pentru fiecare, azi nu mai poate fi vorba de asemenea libertăţi.

[…] În timp ce noi ne zbatem, cu contribuţia câtorva cărturari de seamă, să ducem o acţiune de propagandă în străinătate, Ungaria a şi aruncat pe pieţele neutre o seamă de lucrări, în care prezintă problemele ungureşti cu afirmări constructive de drepturi, şi chiar lucrări de polemică, în care suntem denigraţi, prin aparenţa de obiectivitate cu care sunt prezentate problemele româno-

ungare, folosindu-se nume de rezonanţă neutrală, franceze, belgiene, olandeze, etc.

Astfel, o lucrare recent apărută, *Le problème transilvain*, care a fost răspândită în întreaga Europă, prezintă problemele transilvane într-o lumină care ne umileşte şi ne revoltă.

Ceea ce este mai grav e că trăim o vreme în care – datorită stărilor politice europene – există o impermeabilitate spirituală între ţările din Europa şi cele din alte continente, o imposibilitate de stabilire a unor constante, [iar nu] ca în celălalt război, când pe teritoriul Statelor neutre se ajunsese nu numai la publicarea unor lucrări de sinteză şi de coordonare a punctelor de vedere, dar chiar la convocarea de conferinţe şi la alcătuirea de asociaţii în vederea păcii.

Azi, această impermeabilitate face ca lucrările care vin din afară din Europa să fie uneori întemeiate pe elemente de informaţie complet amorfe sau inexacte, lipsindu-ne de posibilitatea de a ne informa asupra opiniei spirituale de unde pornesc, din cauza acestei opacităţi şi lipse de legătură.

De aceea, în lucrările noastre de răspuns, în lucrările noastre cu caracter polemic sau de înfăţişare a unor antagonisme purtând asupra intereselor şi drepturilor Ţării noastre, noi trebuie să urmărim tot ceea ce s-a scris până azi împotriva noastră şi, în acelaşi timp, să ne gândim şi la tot ce ar mai putea să fie scris, prin exagerarea unor tendinţe sau deformarea unor realităţi, pentru ca să evităm să fim surprinşi de fixarea unor puncte de vedere antiromâneşti, fără să fi avut posibilitatea să le combatem.

Vă citez un exemplu: când afirmarea unor realităţi demografice indiscutabile în problemele Transilvaniei a făcut ca Ungaria să se găsească în faţa dificultăţii de a nu putea nega existenţa unui milion şi jumătate de români în Transilvania de Nord – astfel încât nici măcar formula schimbului de populaţii n-ar putea constitui o justificare a ordinii teritoriale prezente -, atunci au apărut în presa ungară, şi apoi în presa altor ţări, articole cu tematica: Ungurii în Moldova, Ungurii în Valea Prahovei.

De la un articol în care era vorba de ceangăii din Moldova şi în care numărul ungurilor din această provincie era socotit la 80 000, s-a ajuns – într-o recenzie asupra acestui articol – la cifra de 500 000 şi, în câteva zile, la un alt articol în care se vorbea de un milion de unguri, pentru ca, pe aceste date, să se trateze apoi aceste elemente de propagandă internaţională, întemeiate pe prezenţa a numeroase pachete de unguri pe teritoriul românesc.

Se ajunge, astfel, să se încalce în logica judecătorului obiectiv dar neinformat impresia că schimbul de populaţii ar putea duce la situaţiile cele mai drepte pe bazele teritoriale prezente, întrucât – dacă numărul membrilor grupului etnic care ar urma să fie strămutat este aproximativ egal cu numărul membrilor celuilalt grup etnic – atunci fără îndoială că situaţia teritorială poate să rămână constantă.

Desigur, nu trebuie ca, în lucrările noastre, să dăm acestor îndrăzneli conţinutul unor afirmări de valoare ştiinţifică sau politică, dar nici să le lăsăm fără răspuns, pentru că aşa se face şcoala mistificărilor istorice şi a jocurilor politice: prin lansarea unor afirmaţii care să pătrundă în conştiinţa unor oameni care – neputând să închine tuturor problemelor o egală valoare – riscă uneori să fie victimele unor informaţii superficiale sau tendenţioase.

[…] Trebuie să se facă apoi o lucrare importantă, *Graniţele Neamului Românesc*, de Vest, de Est, de Nord şi de Sud.

Această problemă a graniţelor Neamului Românesc trebuie să o punem, deşi ne aflăm într-un moment când nu putem pune problema graniţelor politice.

Actul de la Viena [din 30 august 1940] nu poate fi numit, din punct de vedere al dreptului internaţional, arbitraj, ci un act de mediere politică *sui generis*.

Chiar dacă a fost consimţit printr-un joc de forţe internaţionale, el niciodată nu a fost recunoscut de organele reprezentative ale Neamului Românesc, iar Consiliul de Coroană, care a fost convocat atunci pentru ca să discute anumite ipoteze politice, nu este în nici un caz expresia Neamului Românesc şi deci nu poate să ne angajeze.

Nici din punct de vedere naţional, nici din punct de vedere internaţional, nu se poate susţine că, în împrejurările politice în care ne găseam şi ţinând seamă de practicile politicii şi de regulile dreptului internaţional cele mai absolute, Actul de la Viena ar constitui un act obligatoriu pentru Neamul Românesc.

Dacă Ungaria, prin însăşi semnătura şefului propagandei de azi, a publicat articole prin care declara că Tratatul de la Trianon este nul, pentru că Ungaria, după războiul din 1918, nu a fost stăpână pe voinţa ei – deşi, pierzând războiul şi date fiind împrejurările internaţionale de atunci, totul concura la considerarea ca valabil a Tratatului de la Trianon -, ce trebuie să spună Guvernul Român azi, când Actul de la Viena a fost discutat de un regim politic care a fost răsturnat, printr-o revoluţie internă, la numai câteva zile după aceea, când acest regim el însuşi se găsea din punct de vedere internaţional sub ameninţarea invaziei ruseşti şi sub presiunea unui ultimatum care i se dăduse fără nici un fel de procedură de discuţii, presiune la care se asociase concomitent acţiunea de revendicări a Bulgariei şi Ungariei împotriva noastră?

Dacă toate acestea pot constitui o situaţie de fapt, ele în nici un caz nu pot constitui o situaţie de drept.

La cea dintâi ocazie am constatat, printr-un act formal, caducitatea Actului de la Viena, prin însăşi voinţa de neexecutare a Ungariei, după ce, în cursul anului 1940 şi 1941, în repetate ocaziuni, Domnul Mareşal Antonescu şi eu însumi am declarat, atât faţă de Guvernul German, cât şi faţă de Guvernul Italian, că nu recunoaştem Actul de la Viena ca angajând Neamul Românesc.

Nu poate exista azi nici un fel de titlu de drept sau formulă care să impună valabilitatea, opozabilitatea unui act care este *res inter alias acta*, chiar dacă dintr-un punct de vedere s-ar putea vorbi de un act internaţional.

Actul de la Viena este *res inter alias acta*, care în nici un caz nu are consimţirea Neamului Românesc, nici din punct de vedere formal, nici din punct de vedere substanţial.

De aceea, nu putem vorbi de graniţele Neamului nostru pornind de la această bază. Graniţele Neamului Românesc sunt, faţă de oricine şi oricând, graniţele lui istorice, etnice, geografice, permanente, şi numai pe acestea înţelegem să le valorificăm.

Când, într-un document formal, în memorandumul de la 11 ianuarie 1941, Guvernul Regal Român a declarat Guvernului German că nu recunoaşte Actul de la Viena şi că Neamul Românesc trebuie să-şi păstreze forţele, pentru că – dacă nu obţine drepturile lui prin înţelegerea internaţională – va trebui să tragă sabia pentru ca să se realizeze. Când, la 15 septembrie 1941, am făcut declaraţiunea formală de caducitate a Actului de la Viena chiar faţă de Puterile care considerau acest act – pentru noi *res inter alias acta* – drept un act internaţional încheiat între ele.

Cum am putea azi să ne slăbim poziţia, şi de drept şi politică, considerând graniţele româneşti şi problema Neamului Românesc în raport cu această situaţiune formală, pe care niciodată nu am considerat-o ca definitivă şi angajând poporul român?

[...] O altă problemă care va trebui să fie cercetată este aceea a Românilor din afara Statului Român de azi, a Românilor din Balcani, din Timoc, din Banatul de Vest, de peste Nistru, din Nord.

Domnilor, am avut la un moment dat greaua situaţie de a trebui să fac o intervenţie diplomatică, încă din aprilie 1941, atunci când miniştrii noştri de la Budapesta şi Sofia ne-au înştiinţat că urmează să se întrunească, la 23 aprilie 1941, o conferinţă germano-italiană care să decidă asupra teritoriilor iugoslave şi celelalte, în urma războiului din Balcani. Eram în căutarea unui moment în care, pentru prima dată, să putem pune în scris problema inexistenţei Actului de la Viena şi să luam poziţie formală, să discutăm, la conferinţa internaţională purtând asupra problemei balcanice, şi graniţele noastre de la Nord-Vest.

Atunci, într-un memorandum, am pus într-adevăr un accent foarte apăsat asupra problemei Românilor din Balcani, Timoc şi Banatul de Vest, fără însă ca să mergem la revendicări teritoriale, înfăţişând totuşi situaţia acestor pachete etnice româneşti, pentru ca să arăt direct interesele României în Balcani şi să ajung indirect la concluzia politică a memorandumului: că discutarea şi modificarea raporturilor de forţe în Balcani, prin lărgirea graniţelor Bulgariei şi Ungariei, schimbă complet echilibrul regional în Sud-Estul european şi impune o revizuire a frontierelor nu numai în Balcani, dar în întregul Sud-Est. Cu acest prilej, firește, am pus accentul pe interesele româneşti în Balcani, stabilind un fel

de legătură între Grecia şi România, între Salonic şi Bucureşti, sub titlul de raport de comunicaţie sau altfel.

Vă spun toate acestea pentru a vă arăta că, atunci când am căutat material documentar, am constat lipsa lui, mai ales pentru problema Românilor din Balcani. M-am întristat nu numai pentru contradicţiile ce există între datele pe care le avem, dar pentru că sunt foarte mulţi dintre învăţaţii noştri care, aparţinând acestor pachete din Balcani, nu au căutat să apere pe plan politic drepturile Românilor din Balcani şi să prezinte situaţia lor printr-o documentaţie corespunzătoare însemnătăţii luptei din trecut şi din prezent a acestei importantei ramuri a Neamului nostru.

Aceeaşi situaţiune în privinţa Românilor din Banatul de Vest, a căror stare este dintre cele mai întristătoare şi mai grele din cauza coaliţiei împotriva noastră a tuturor elementelor străine, sârbeşti, germane şi ungare.

În ceea ce priveşte numărul Românilor din Timoc, am constatat cu uimire că nu dispunem de nici o dată serioasă.

Desigur că toate aceste elemente informative nu vor fi folosite azi pentru formularea unor pretenţii teritoriale, dar, în momentul când popoarele îşi adună de pretutindeni datele necesare pentru înfăţişarea drepturilor lor, când politica demografică stă la baza acţiunii Statelor contemporane, este cu neputinţă să neglijăm această realitate biologică a Neamului Românesc.

Chiar dacă nu urmărim soluţii teritoriale, nu putem să nu căutăm pe plan diplomatic elemente de compensaţie politică.

De aceea, pentru Balcani, rog pe Domnul Profesor Victor Papacostea ca Institutul D-sale, împreună cu Ministerul Afacerilor Străine, prin Dl. Ministru Davidescu, care a primit de la mine o serie de informaţiuni asupra iniţiativelor şi metodelor care au fost întrebuinţate până acum de Societatea Macedo-Românilor, să conlucreze în această direcţie, întocmind un întreg program de acţiune.

De asemenea, rog pe Dl. Papacostea să ne dea sprijinul pentru organizarea unui grup românesc, care să facă politica Statului Român în problema macedo-română, ca să înceteze odată practicarea politicilor personale sau străine de interesele româneşti.

Noi trebuie să avem o politică naţională faţă de macedo-români; şi pentru aceasta trebuie să cunoaştem datele problemei macedonene în toate amănuntele.

Vom face deocamdată pe plan internaţional o politică de ocrotire a acestui element, rămânând ca la momentul oportun Guvernul să pună problema valorificării acestei prezenţe româneşti în Balcani.

Am dat dispoziţii D-lui Ministru Davidescu şi rog şi pe Dl. Ministru de Finanţe să oprească absolut orice fel de sprijin acestei populaţii, atâta vreme cât nu se constituie într-un grup naţional serios care să împlinească această acţiune de protecţie şi informare. Căci nu putem lasă ca fiecare să-şi anuleze reciproc

acţiunea din cauza deosebirilor de vederi, unii ducând lupta împotriva elementului grecesc, alţii căutând să câştige elementul grecesc împotriva comunităţilor, alţii să-l câştige în scopuri economice, alţii urmărind să afirme imperialismul naţional român ş.a.m.d.

[…] Problema raporturilor cu slavismul este foarte însemnată şi trebuie însemnată şi trebuie studiată imediat, pentru a avea din timp pregătit materialul documentar cu ajutorul căruia să arătăm tendinţele slave, deosebirea dintre Neoslavi şi Slavii de Răsărit, poziţia României faţă de aceste două grupuri de Slavi.

[…] Pacea care va veni nu va fi numai o pace de tehnică. Am văzut o serie de lucrări tipărite de un învăţat american, Noua Europă, în care sunt înfăţişate hărţi cuprinzând organizarea tuturor regiunilor europene, susţinând sistemul confederaţiunilor regionale şi prezentând o serie de consideraţii istorice şi date asupra raporturilor dintre grupele de State.

Faţă de toate aceste propuneri şi proiecte, noi trebuie să luăm poziţie.

[…] Convingerea mea este că pacea care se va face va fi nu o pace de limitare a teritoriilor, cel puţin pentru popoarele mai mici sau mijlocii, ci, dimpotrivă, o pace de integrare a teritoriilor şi de lărgire a spaţiilor.

Dacă însă Dvs. Vreţi ca noi să luăm o poziţie, eu nu văd nici o incompatibilitate între ideea unităţii geopolitice sau chiar economice a Transilvaniei ca organizare provincială, şi între tema neviabilităţii unităţii Transilvaniei ca Stat autonom şi integrarea ei în unitatea românească.

Cred că avem dreptul să afirmăm azi, de pildă, că graniţele actuale paralizează căile de comunicaţie, pauperizează populaţiile, chiar din regiunile care au primit libertatea prin Actul de la Viena, că această graniţă rupe unitatea pământului românesc, slăbeşte puterea şi unitatea Neamului nostru, că orice formulă de separare a Transilvaniei loveşte deopotrivă în unitatea românească şi în sistemul teritorial şi geopolitic sau economic al teritoriului Transilvaniei, fără ca să slujească o altă tendinţă sau o altă luptă europeană.

[…] După ce am fixat acest program naţional şi liniile acţiunii noastre, ţin să vă atrag atenţia că veţi avea întreaga libertate şi că lucrările Dvs. Vor fi publicate sub titulatura fiecărui institut în parte, însă, în toate aceste lucrări, trebuie să existe o unitate. Căci răspunderile noastre comune nu pot să ne ducă la un romantism al libertăţilor şi iniţiativelor, atunci când Statul Român nu dispune de documentaţia necesară în acţiunea lui de propagandă.

În ceasurile grele prin care trecem, în orice loc ne-am afla – oficial sau neoficial – împărţim răspunderile şi ameninţările faţă de toate imperialismele şi de toate duşmăniile.

De aceea, sunt în principiu pentru libertatea Dvs. De acţiune, însă este absolut indispensabil ca lucrările necesare să se facă la timp şi să se încadreze în acest program naţional.

În toate Statele s-a şi întocmit programul de propagandă şi de tipărituri. A început avalanşa lucrărilor de mare prestigiu internaţional, care se introduc acum în conştiinţe. Şi, dacă noi, în această fază de pregătire, nu ne pregătim propria noastră poziţie, mâine, când conştiinţa va fi fixată, când cugetarea şi răspunderea oamenilor politici din Europa şi din afară de Europa va fi deja orientată, vom putea aduce lucrările cele mai savante şi vom putea adopta metodele cele mai ideale, fără nici un efect, pentru că vom fi venit prea târziu.

[…] Din anunţarea planului alcătuit, vă puteţi da seama, desigur, că am urmărit un program naţional, fără a imprima nici o atitudine politică, şi că deci nu sunteţi supuşi nici unei servituţi în afară de aceea a directivelor naţionale, a coordonării muncii Dvs. Şi a stabilirii unui sistem raţional de acţiune în această direcţie.

[…] Vom da citire acum programului pentru pregătirea materialului documentar, de informare şi propagandă în vederea Conferinţei de Pace, urmând ca Dvs. Şi instituţiile pe care le reprezentaţi să vă alegeţi subiectele de tratat şi să-mi indicaţi în şedinţa viitoare lista lor şi datele până la care vă angajaţi să le terminaţi[101].

- Anexa 2 -

„<u>BIROUL PĂCII</u>”

PROGRAM PENTRU PREGĂTIREA MATERIALULUI DOCUMENTAR DE INFORMARE ŞI PROPAGANDĂ ÎN VEDEREA CONFERINŢEI DE PACE

I. PROPAGANDA INFORMATIVĂ

1. România - sinteză documentară.

Prezentare de ordin biologic, etnic şi biografic, cu începere de la Dacia, rolul geopolitic al Daciei, până la România de azi: o serie de lucrări care să se poată detaşa în broşuri scurte şi în lucrări dezvoltate, servind ca material de propagandă imediată.

2. România în imagini şi înfăptuiri.

[101] Despre activitatea incipientă a organismului constituit, vezi Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii”: Proiecte privind soluţionarea problemei frontierelor României şi realizarea unor bune relaţii în Balcani (1942-1943)*, în „Europa XXI”, Iaşi, t. I-II/1992-1993, p. 143-154.

Albume privind aspecte ale civilizaţiei româneşti. Mănăstirile şi bisericile României. România ştiinţifică, contribuţia României la ştiinţa universală. Industria română, comerţul român. Oraşele române. Armata română. Şcolile române. România pitorească. Arta română, monumente române. România turistică. România epigrafică.

Lucrări de imagini şi de documente simple, pentru a prezenta în scurt aspectele României.

Lucrările de la pct. 1 şi pct. 2 ar putea să fie folosite şi fragmentat şi difuzate ca monografii asupra problemelor speciale, iar reunite ar putea să constituie, adăugându-li-se un vag material de informaţie cu caracter enciclopedic, cu imagini exprimând acest trecut românesc, o mare monografie asupra României; nu însă o monografie de *Baedecker*, de călătorie şi de informaţie, ci o monografie spirituală, mai ales pentru împrejurările politice actuale şi pentru nevoile propagandei de azi.

II. PROPAGANDĂ ŞI DOCUMENTAŢIUNE ASUPRA POPORULUI ROMÂN[102]

1. Originile şi formarea unităţii româneşti

2. Vechimea poporului român, de unde descindem şi ce am moştenit.

3. Temeiurile unităţii româneşti.

- Temeiuri istorice.

- Temeiuri biologice.

- O lucrare în care să prezentăm, şi în perspectiva relaţiilor sociale contemporane, realitatea biologică a poporului român, structura de rasă a Neamului Românesc înăuntrul veacurilor, cu toate greutăţile străbătute; problemele de natalitate, problemele demografice, problemele minoritare.

- Temeiuri spirituale.

- Temeiuri economice.

4. Unitatea de structură a poporului român de azi: unitatea etnică, unitatea socială, unitatea spirituală românească, unitatea pământului şi Statului carpatic românesc.

Această serie de lucrări va avea ca subiect problema unităţii de structură a poporului român, înfăţişate expresiv, succint, în câteva capitole. Ea va constitui o sinteză cuprinzând toate aspectele unităţii româneşti, atât pe planul realităţilor economice, politice, sociale şi etnice ale Neamului Romanesc, cât şi pe planul realităţilor spirituale.

5. Unirea de la 1918 şi progresele realizate sub stăpânirea românească.

- Actele de liberă determinare de la 1918.

---

[102] Vezi şi Arhiva MAE, Bucureşti, fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, vol. 94, f. 158-161.

- Integrarea provinciilor româneşti între 1918-1940.
- Hărţi, diagrame.

6. Graniţele Neamului Românesc:

a. Graniţa de Vest;
b. Graniţa de Est;
c. Graniţa de Nord;
d. Graniţa de Sud.

- Graniţe politice, graniţe etnice, graniţe spirituale.

Graniţele Neamului Românesc nu sunt cele actuale, ci graniţele lui istorice, etnice, geografice, permanente faţă de oricine şi oricând, pe care înţelegem să le valorificăm.

7. Românii din afara graniţelor româneşti:

a. Românii din Balcani;
b. Românii din Timoc;
c. Românii din Banatul de Vest;
d. Românii de peste Nistru;
e. Românii din Nord-Vest.

III. ISTORIA PĂMÂNTURILOR ROMÂNEŞTI

1. Istoria Transilvaniei.
2. Istoria Basarabiei.
3. Istoria Bucovinei.
4. Istoria Dobrogei.
5. Istoria Principatelor Unite (Muntenia şi Moldova).

IV. TRANSILVANIA ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL

1. Problema unităţii politice a Transilvaniei:

a. Teritorial;
b. Etnic;
c. Economic;
d. Militar.

2. Transilvania, centrul pământului românesc.

3. Transilvania, centrul vital de apărare a poporului român, a afinităţii şi răsăritului european.

4. Transilvania, teritoriu autonom, dependent de viaţa Neamului Românesc.

5. Caracterul românesc al Transilvaniei şi infiltraţiile străine:

a. Maghiarii despre caracterul românesc al Transilvaniei;
b. Maghiarii despre caracterul românesc al oraşelor din Transilvania;
c. Germanii şi Saşii despre caracterul românesc al Transilvaniei.

6. Elementul maghiar din Transilvania.

7. Secuii şi Românii înainte de 1918; Secuii în Transilvania de azi.

8. Elementul German în Transilvania.

9. Minorităţile din Transilvania.

10. Constantele politicii Românilor ardeleni.

11. Transilvania, leagănul poporului român.

12. Transilvania, centru vital român. Emigrările în Muntenia, Moldova, Bucovina, Dobrogea.

13. Transilvania, unitate economică.

14. Transilvania, cetate spirituală a Neamului Românesc.

15. Transilvania, legătură cu Europa Centrală.

16. Transilvania, legătură cu Biserica de la Roma.

17. Transilvania, legătură cu latinitatea.

18. Monografii scurte pentru judeţele Transilvaniei de Nord:

a. Situaţia etnică;

b. Istoria elementului românesc şi autohtonia lui;

c. Istoria minorităţilor etnice, din punctul de vedere al imigraţiei acestora.

V. ACTUL DE LA VIENA ŞI ROMÂNIA

1. Natura juridică a Actului de la Viena: *res inter alias acta*.

2. Actul de la Viena din punctul de vedere al dreptului naţional: inexistenţa; şi din punctul de vedere al dreptului internaţional: constrângerea, *res inter alias acta,* caducitatea.

3. Consecinţele politice şi economice ale partajului de la Viena:

a. Ruperea unităţii economice, culturale şi sociale;

b. Imposibilitatea apărării militare;

c. Consecinţele economice de transporturi;

d. Situaţii demografice.

4. Tratamentul Românilor din Transilvania de Nord.

a. Tratamentul persoanelor;

b. Tratamentul bisericilor şi instituţiilor culturale;

c. Tratamentul întreprinderilor şi instituţiilor economice;

d. Tratamentul proprietăţii;

e. Tratamentul ţărănimii.

5. Retorsiunea, represaliile şi măsurile preventive de apărare a Românilor.

6. Acţiunea diplomatică 1940-1942.

7. Memorandumurile României.

8. Comisiunile mixte, anchete Henke - Roggeri.

9. Poziţia Guvernului Român.

10. Caducitatea Actului de la Viena.

VI. CONTRAPROPAGANDA FAŢĂ DE UNGARIA

1. Partajul de la Viena şi Europa
2. Problema Transilvaniei, analiza temelor ungare şi răspunsul lor.
3. Constantele politicii maghiare: deznaţionalizarea şi duplicitatea.
4. Ungurii, element de anarhizare în Europa Centrală.
5. Duplicitatea politicii maghiare în veacul al XX-lea.
6. Politica minoritară a Ungariei.
7. Mitul sacrei coroane ungare.
8. Catolicismul în Transilvania sub stăpânirea unguréască.
9. Civilizaţia ungară creată de Habsburgi.
10. Neoriginalitatea civilizaţiei ungare.
11. Valoarea statisticilor ungureşti.
12. Valoarea instituţiilor ungureşti.
13. Valoarea hărţilor etnografice ungureşti.
14. Valoarea legilor ungare.
15. Compromisul din 1866 şi opera europeană a Ungariei. Opresiunea naţionalităţilor.
16. Ce a făcut România cu minorităţile şi ce a făcut Ungaria cu naţionalităţile din graniţele sale.
17. Structura socială română şi structura socială ungară.
18. Reformele sociale româneşti, garanţie a civilizaţiei europene.
19. Biologia poporului român şi a poporului ungar.
20. Investiţiile României în Transilvania de Nord.
21. Opera română şi opera ungară în Bazinul Dunărean.
22. România, Stat religios.
23. Misiunea creştină a poporului român.
24. Contribuţia României la apărarea creştinătăţii şi a civilizaţiei apusene.
25. Temeiurile istorice ale culturii româneşti.
26. Civilizaţia daco-romană şi instituţiile culturii româneşti.
27. Misiunea României de luptă şi misiunea apostolică de anarhie.
28. Misiunea Ungariei şi misiunea poporului român în Răsărit: misiune de vorbe şi misiune de jertfe.
29. Puterea creatoare şi continuitatea istorică a poporului român.
30. Românii, popor de soldaţi.
31. Misiunea militară şi răspunderile istorice ale poporului român.

VII. BASARABIA

1. Istoria Moldovei şi pământului Basarabiei.
2. Caracterul românesc al Basarabiei.
3. Infiltraţiile străine în Basarabia, infiltraţiile ucrainene în spaţiul românesc.
4. Basarabia Voievozilor şi misiunea Moldovei în veacul mijlociu.
5. Basarabia, teritoriu european.
6. Basarabia, teritoriu tampon în faţa Ruşilor.
7. Basarabia, zid de apărare al Europei împotriva Asiei.
8. Basarabia, apărătoarea Gurilor Dunării.
9. Basarabia, instrument de împlinire a misiunii poporului român, între Slavi şi Neoslavi.
10. Basarabia sub ocupaţia rusă.
11. Basarabia, avangardă a slavismului.
12. Basarabia, pământul teroarei comuniste: 1940.

VIII. BUCOVINA

1. Istoria Bucovinei.
2. Bucovina şi trecutul Neamului Românesc.
3. Voievozii români, apărători ai civilizaţiei creştine în veacul mijlociu.
4. Bucovina, pământul Cruciaţilor.
5. Bucovina şi infiltraţiile ucrainene.
6. Ucraina şi Moldova.

IX. DOBROGEA

1. Problemele Dobrogei.
2. Dobrogea, pământ de echilibru european.
3. Pământurile româneşti din Răsărit şi echilibrul european.
4. Congresul de la Berlin.
5. Basarabia şi Dobrogea, instrumente ale echilibrului european.

X. MISIUNEA POPORULUI ROMÂN

1. Misiunea poporului român de la Dacia Romană la România în faţa Slavilor.
2. Misiunea României în răsăritul european: poartă a creştinătăţii şi a civilizaţiei europene.
3. Funcţiunile României în echilibrul raselor, popoarelor şi regiunilor europene.
4. Misiunea poporului român faţă de Balcani.
5. Misiunea poporului român în Bazinul Dunărean.

6. Misiunea poporului român la Gurile Dunării.
7. Misiunea poporului român între Baltică şi Egee.
8. Misiunea poporului român pe axa eurasiană.
9. Misiunea poporului român, centru vital al comunicaţiilor europene.
10. Axa Baltica - Marea Neagră; Rin - Dunăre - Marea Neagră.
11. Misiunea României în Sud-Estul Europei.
12. România, gardian al civilizaţiei la Gurile Dunării.
13. România, factor de legătură între Europa Centrală, Europa Orientală, Europa Baltică şi Europa Sudică.

XI. ROMÂNIA, FACTOR EUROPEAN

1. România, factor social al civilizaţiei europene: instituţiile sociale înaintate ale României şi lupta împotriva anarhiei şi comunismului.
2. România, factor industrial: petrolul, căderile de apă, Delta, căile de comunicaţie.
3. Petrolul românesc, factor european de securitate şi protecţie.
4. România, Stat agricol şi centru al regiunii agricole europene.
5. Sistemul Statelor agrare şi colaborarea cu Statele industriale europene.
6. Capitalul străin şi România.
7. Rolul economic al României în Balcani şi Sud-Est.
8. România în faţa Statelor industriale din Occident.
9. Rolul economic al României în Bazinul Dunărean.
10. România, factor economic european:
- Sinteza asupra ordinei economice române, petrolului, stăpânirii Dunării, liniei de comunicaţie Lemberg - Salonic, transporturilor Dunării şi Marii Negre, ordinei monetare.
11. România, Stat de echilibru financiar:
- Sistemul Băncii Naţionale a României, sistemul monetar român, datoria publică a României şi plata cuponului pe pieţele internaţionale, comparaţie între modul cum şi-au administrat datoria publică România şi celelalte ţări.
12. România şi finanţele internaţionale.

XII. ROMÂNIA ŞI VECINII

1. Raporturile cu Ungaria.
2. Raporturile cu Bulgaria.
3. Raporturile cu Polonia.
4. Raporturile cu Cehoslovacia.
5. Raporturile cu Iugoslavia.

XIII. ROMÂNIA ŞI MARILE PUTERI

1. Raporturile cu Germania.
2. Raporturile cu Italia.
3. Raporturile cu Franţa.
4. Raporturile cu Anglia.
5. Raporturile cu Statele Unite ale Americii.
6. Raporturile cu Rusia.
7. Raporturile cu Japonia.

XIV. ROMÂNIA ÎN FAŢA RASELOR

1. România şi germanismul.
2. România în faţa slavismului.
3. Românii şi Neoslavii.
4. Raporturile României cu latinitatea.
5. Raporturile cu Anglo-saxonii.

XV. ROMÂNIA ŞI REGIUNILE EUROPENE

1. România şi Răsăritul.
2. România şi Europa Baltică.
3. România şi Europa Centrală.
4. România şi Europa Balcanică.
5. Organizarea Bazinului Dunărean şi interesele României.
6. Organizarea între Baltica şi Marea Neagră şi interesele României.

XVI. ROMÂNIA ŞI ŢĂRILE BALCANICE

1. Raporturile cu Turcia.
2. Raporturile cu Grecia.
3. Raporturile cu Iugoslavia.
4. Raporturile cu Bulgaria.
5. Rolul Balcanilor în reconstrucţia Europei.
6. Carpaţii, Balcanii, Marea Neagră şi Bazinul Mediteranei Orientale, coordonate de echilibru politic şi de sistem economic.

XVII. ROMÂNIA ŞI ŢĂRILE NEUTRALE

1. Raporturile cu Suedia.
2. Raporturile cu Elveţia.

3. Raporturile cu Portugalia.
4. Raporturile cu Turcia.

XVIII. RAPORTURILE CU ALTE ŢĂRI

1. România şi Finlanda.
2. România şi poporul slovac, poporul croat, poporul sârb.
3. România şi schimburile de populaţie.
4. Elementul german în România.
5. Elementul secuiesc în România.

XIX. PROBLEMELE SPECIALE

1. Problema Banatului.
2. Actul de la Craiova şi problema Cadrilaterului.
3. Problema capitalurilor străine în România.
4. Capitalurile străine şi economia românească.
5. Agricultura română şi misiunea de viitor a României.
6. Bogăţiile solului şi subsolului românesc.
7. Probleme demografice şi de frontieră:
- Hărţi, albume, stabilind evoluţia şi situaţia demografică a României.
8. Refugiaţii din Transilvania de Nord:
- Situaţia numerică, grafice, prejudicii, cheltuielile Statului Român pentru întreţinerea lor.
9. Problema schimburilor de populaţie, din punct de vedere politic şi economic:
- Procedura, condiţiile, compensaţiile.
10. Elementul german din România.
11. Elementul ucrainean din România.
12. Elementul maghiar din Transilvania.
13. Ceangăii din Moldova.
14. Găgăuţii, Tătarii şi Bulgarii de pe teritoriul românesc.
15. Lipovenii din Bucovina, Moldova, Basarabia, Dobrogea.
16. Evreii din România:
a. Evreii din Vechiul Regat;
b. Evreii din Basarabia;
c. Evreii din Bucovina;
d. Evreii din Transilvania.
- Istorie şi statistică, situaţie economică, soluţii internaţionale, soluţii naţionale.
17. Problemele României la Conferinţa de Pace:
- Material informativ.

NOTĂ

Fiecare din lucrările de mai sus se elaborează într-o lucrare documentară, o broşură, cu statistici, diagrame, grafice, fotografii şi mai multe articole de sinteză şi analiză asupra fiecărui subiect.

DOSARE SPECIALE

I. DOSARE POLITICE

1. Teritoriile româneşti: Transilvania, Basarabia, Bucovina şi Dobrogea.
2. Populaţiile româneşti.
- Albume şi hărţi demografice
3. Românii din afară de hotare:
a. Românii din Balcani;
b. Românii din Timoc;
c. Românii din Banatul de Vest;
d. Românii de peste Nistru.
4. Populaţia României.
- Statistici şi situaţia demografică

II. DOSARE POLITICE INTERNAŢIONALE

1. Raporturile cu Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia.
- Atitudinea României faţă de acestea, în trecut şi în ultimul război. Contradicţii, situaţiuni speciale.
2. Raporturile cu Ungaria şi Bulgaria.
3. Legăturile ungaro-române între 1918-1940 şi 1940-1943, pe probleme.
4. Acţiunea diplomatică a Guvernului între 1940-1943, pentru susţinerea drepturilor României.
5. Condiţiile ultimatumului rus şi ale partajului de la Viena.
- Consiliul de Coroană neregulat, detronarea; Actul de la Viena: *res inter alias acta*, declaraţia caducităţii Actului de la Viena.
6. Experienţa româno-ungară din 1940-1943.
7. Dosarele atrocităţilor şi situaţiilor din Transilvania de Nord.
a. Măsuri în contra persoanelor:
- Omoruri, asasinate, violenţe, molestări, arestări, deportări, internări.
b. Măsuri de ordin economic:
- Înfometări, deposedări, sechestrări, rechiziţii forţate, confiscări de proprietate.
- Anulări ale reformei agrare.

- Ordonanţa nr. 1 440 şi anularea proprietăţii (proprietatea comercială şi industrială).

- Măsuri de sechestrări, indisponibilizări, imobilizări sau confiscări de depozite, valori, acţiuni, drepturi, bunuri sau interese. Destinaţia ce s-a dat acestora.

c. Măsuri în contra funcţionarilor:

- Destituiri, retrogradări, refuz de salarii, refuz de pensii.

d. Măsuri în contra muncitorilor:

- Nerespectarea dreptului de muncă, izgonirea din întreprinderi, rechiziţii forţate, muncă fără salariu.

e. Măsuri cu caracter economic - comercial:

- Nerespectarea contractelor, anularea gajurilor sau garanţiilor, neplata ratelor la asigurări, nerespectarea rezervelor asigurărilor.

III. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU MARILE PUTERI

1. Raporturile cu Germania.
2. Raporturile cu Italia.
3. Raporturile cu Franţa.
4. Raporturile cu Rusia.
5. Raporturile cu Anglia.
6. Raporturile cu Statele Unite.

IV. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU ŢĂRILE LATINE

1. Raporturile cu Italia.
2. Raporturile cu Franţa.
3. Raporturile cu Spania.
4. Raporturile cu Portugalia.

V. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU ALTE ŢĂRI

1. Raporturile cu Turcia.
2. Raporturile cu Finlanda.
3. Raporturile cu Bulgaria.
4. Raporturile cu Grecia.

VI. DOSARE ECONOMICE

1. Contribuţiile României la războiul 1941-1943.

- Contribuţii economice, contribuţii financiare.

2. Ocuparea militară a teritoriului Transnistriei.

- Sarcini şi contribuţii.

3. Reocuparea Basarabiei şi Bucovinei:

a. Situaţia monetară;

b. Despăgubiri, bunuri, drepturi şi interese;

c. Statistica pagubelor pricinuite României prin ocupaţiile din 1940;

d. Despăgubirile României faţă de Rusia: Tezaurul, prejudiciile din 1940.

4. Dezmembrările şi transformările teritoriale ale României şi modificări aduse regimului proprietăţii, bunurilor, drepturilor şi intereselor.

5. Regimul monetar şi materialul rulant de cale ferată.

6. Datoria publică.

7. Circulaţia fiduciară.

8. Schimburi monetare.

9. Situaţia bunurilor publice şi particulare în teritoriile dezmembrărilor din 1940-1941.

10. Cheltuielile de război ale României.

11. Problemele militare ale graniţelor româneşti.

12. Apărarea naţională a României şi Conferinţa de Pace.

13. Problema Dunării şi organizarea internaţională a Dunării:

- Dunărea din punct de vedere politic, economic şi tehnic;
- Problema Porţilor de Fier, căderile de apă;
- Problema Gurilor Dunării;
- Organizarea tehnică, organizarea politică, organizarea militară.

14. Problema Mării Negre şi regimul Strâmtorilor.

- Lucrările de la 1940-1943.

15. Poziţia României faţă de reglementarea tehnică şi politică a fluviilor internaţionale, a Mării Negre şi a Strâmtorilor.

16. Circulaţia aeriană.

17. Bazele maritime şi aeriene în Marea Neagră.

18. Problema dotării Mării Negre.

19. Problema parcului fluvial şi maritim al României.

20. Problema prizonierilor de război.

21. Problema bunurilor, drepturilor şi intereselor Statelor cu care România se află în război.

- Situaţie, indisponibilitate, valori, lichidare.

22. Depozite române plecate în străinătate.

23. Indisponibilizări de drepturi în România.

24. Societăţi şi participări de capitaluri străine în România. Situaţia lor.

25. Comunicaţiile internaţionale.

- Linia Lembergului, linia Salonicului.

VII. CHESTIUNI SPECIALE

1. Căile ferate particulare din Transilvania.
2. Rentele şi despăgubirile lor.
3. Amortismentul şi cupoanele plătite de noi la rentele şi titlurile societăţilor de cale ferată private, răscumpărate de noi.
- Valoarea bunurilor mobiliare şi imobiliare.
4. Domeniul public sau privat luat în folosinţă de Statul Ungar; materiale, mărfuri, mobilier, depozite însuşite de acesta.
5. Bunuri religioase.
6. Valori şi materiale aflate în instituţiile de Stat în momentul evacuării [1940] şi care n-au putut fi ridicate.
7. Depozite în bănci particulare, rămase în case în 1940.
8. Totalul sumelor împrumutate de Casa de Credit, de C.E.C., Casa de Economii sau alte instituţii de Stat primăriilor sau instituţiilor de administraţie locală din teritoriul ocupat din Transilvania de Nord.
9. Sume şi creanţe, scrisori de valoare, colete poştale, mesagerii, depozite sau mărfuri din staţiunile de cale ferată sau aflate în casele de economii, care n-au fost ridicate la 1940.
10. Totalul datoriei gajate şi negajate a Transilvaniei, achiziţionate de noi, şi proporţia corespunzătoare teritoriului Transilvaniei de Nord, de la 1940 şi până la zi.
11. Dosarul Băncii Naţionale privitor la conturile activelor şi pasivelor Băncii Austro-Ungare în legătură cu teritoriul Transilvaniei de Nord şi cu fondul de circa 300 000 dolari din Banca Austro-Ungară, lichidată.

VIII. DOSARE POLITICE ŞI ADMINISTRATIVE

1. Lucrări administrative.
2. Neexecutarea sentinţei Arbitrajului de la Viena din partea Ungariei.
3. Incidente de frontieră.
4. Violarea armistiţiului de presă de către Ungaria.
5. Acte de violenţă.
6. Asasinate.
7. Schingiuiri.
8. Bătăi.
9. Arestări şi internări.
10. Expulzări.
11. Înfometări.
12. Maghiarizări.
13. Biserică.

14. Convertiri la confesiuni ungureşti.
15. Dărâmări de biserici şi monumente.
16. Şcoală.
17. Asociaţii culturale şi fundaţii: Fundaţia Gojdu, Astra.
18. Degradarea demnităţii de om (punerea în jug a Românilor).
19. Ofense aduse Suveranului, Conducătorului Statului şi Armatei.
20. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Bihor, vol. I-VIII.
21. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Ciuc.
22. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Cluj.
23. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Maramureş.
24. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Mureş.
25. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Năsăud.
26. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Odorhei.
27. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Satu - Mare.
28. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Sălaj.
29. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Someş.
30. Declaraţiile refugiaţilor din judeţul Trei Scaune.
31. Statistica refugiaţilor şi expulzaţilor.
32. Măsurile în contra pensionarilor români din Transilvania de Nord.
33. Măsurile în contra funcţionarilor români din Transilvania de Nord.
34. Măsurile în contra muncitorilor români din Transilvania de Nord.
35. Măsurile în contra comercianţilor români din Transilvania de Nord.
36. Măsurile în contra liber profesioniştilor români din Transilvania de Nord: vol. I - Avocaţi; vol. II - Medici; vol. III - Farmacişti.
37. Măsurile în contra ofiţerilor români din armata ungară.
38. Măsurile pentru anularea reformei agrare cu privire la păşuni.
39. Extinderea legislaţiei maghiare din Transilvania de Nord.
40. Ordonanţa nr. 1 440 din 1941.
41. Măsuri legislative cu privire la viaţa economică.
42. Măsuri legislative cu privire la proprietatea rurală.
43. Măsuri legislative cu privire la proprietatea urbană.
44. Măsuri legislative cu privire la muncitori.
45. Măsuri legislative cu privire la starea familiară.
46. Măsuri legislative cu privire la administraţie.
47. Măsuri legislative cu privire la şcoală.
48. Măsuri legislative cu caracter militar.
49. Negocierile româno-maghiare de la Budapesta.
50. Măsuri de retorsiune propuse împotriva Ungariei:
a. Proiecte;
b. Propuneri.
51. Material documentar pentru a lua măsurile de retorsiune.
52. Plângeri maghiare împotriva noastră.

53. Convenţii internaţionale şi proiecte.
54. Norme de drept internaţional (interpretarea lor).
55. Diverse măsuri legislative.
56. Diverse.
57. Exploatări de păduri în Transilvania de Nord.
58. Refuzul de a da ajutoare familiilor refugiaţilor.
59. Exercitarea dreptului de preemţiune.
60. Numirea de curatori la imobile rurale, urbane şi întreprinderi.
61. Pauperizarea elementului românesc din Transilvania de Nord: impozite plătite de românii din Transilvania de Nord.
62. Bunuri publice, dosar general:
a. Mobile;
b. Imobile;
c. Creanţe;
d. Castelul Regal din Lăpuşna.
63. Ministerul Apărării Naţionale.
64. Ministerul Înzestrării şi al Producţiei de Război.
65. Subsecretariatul de Stat al Aerului şi Marinei.
66. Ministerul Economiei Naţionale:
a. Mine;
b. Industrie.
67. Ministerul Agriculturii şi Domeniilor:
a. Păşuni;
b. Păduri.
68. Ministerul Finanţelor: datoria publică.
69. Ministerul Propagandei.
70. Ministerul Afacerilor Interne.
71. Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor.
72. Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale.
73. Ministerul Justiţiei.
74. Ministerul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor:
a. P.T.T.;
b. Societatea Anonimă de Telefoane;
c. C.F.R..
75. Subsecretariatul de Stat al Românizării.
76. Banca Naţională a României.
77. Bunurile altor persoane juridice de drept public.
78. Institutul Naţional al Cooperaţiei.
79. Cooperativele româneşti din Transilvania de Nord.
80. „Regna”.
81. Bunuri particulare, dosar general:
a. Mobile;

b. Imobile;

c. Creanţe.

82. Băncile româneşti din Transilvania de Nord.

83. Societăţile de asigurare româneşti din Transilvania de Nord.

84. B.I.M.A.G.

85. Întreprinderile româneşti din Transilvania de Nord.

86. Împrumuturi acordate comunelor şi judeţelor din Transilvania de Nord.

87. Cererile de despăgubiri ale ofiţerilor şi funcţionarilor civili ai armatei române.

88. Situaţia juridică generală a bunurilor refugiaţilor din Transilvania de Nord.

89. Palatul Cancelariei Transilvaniei din Viena.

90. Problema amnistiei.

91. Recensământul maghiar din Transilvania de Nord.

92. Situaţia politică a românilor din Transilvania de Nord.

93. Situaţia economică a lor.

94. Situaţia comparativă a împroprietăririlor din Transilvania de Nord şi de Sud.

95. Situaţia comparativă a întreprinderilor din Transilvania de Nord şi de Sud.

96. Situaţia comparativă a coloniştilor din Transilvania de Nord şi de Sud.

97. Studiul comparativ cu privire la şcoala din Transilvania de Nord şi de Sud.

98. Studiul comparativ cu privire la biserica din Transilvania de Nord şi de Sud.

99. Studiul comparativ cu privire la presa din Transilvania de Nord şi de Sud.

100. Studiul comparativ cu privire la funcţionarii publici din Transilvania de Nord şi de Sud.

101. Studiul comparativ cu privire la liberii profesionişti din Transilvania de Nord şi de Sud.

102. Memorii cu privire la acte de violenţă săvârşite de autorităţile maghiare împotriva românilor din Transilvania de Nord.

103. Caracterul abuziv al măsurilor luate de autorităţile maghiare împotriva românilor din Transilvania de Nord.

104. Justiţia maghiară în trecut şi în prezent.

105. Opera constructivă a Statului Român în Transilvania de Nord:

a. Bunuri publice (dosar general);

b. Bunuri particulare (dosar general).

106. Opera constructivă a Statului Român în Transilvania de Nord: Ministerul Apărării Naţionale.

107. Idem Ministerul Aerului şi Marinei.

108. Idem Ministerul Agriculturii şi Domeniilor.

109. Idem Ministerul Economiei Naţionale.

110. Idem Ministerul Finanţelor.

111. Idem Ministerul Afacerilor Interne.

112. Idem Ministerul Justiţiei.

113. Idem Ministerul Lucrărilor Publice.

114. Idem Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale.

115. Idem Ministerul Propagandei.

116. Idem C.F.R. şi C.F. particulare.

117. Idem Societatea Anonimă de Telefoane.

118. Diferite lucrări cu caracter general.

119. Operaţiunile armatei române în Ungaria.

120. Tratamentul muncitorilor români în Ungaria.

121. Tratamentul minorităţii maghiare din România.

122. *Principii noi în dreptul privat ungar*, de V. Theodorescu.

123. *Temeiurile lingvistice ale dreptului nostru asupra Transilvaniei*: vol I. Studiul lui Gino Lupi asupra drepturilor românilor asupra Transilvaniei: vol II.

124. Colonişti din Macea.

125. Progresul cultural al Transilvaniei.

126. Maramureşul.

127. Doi ani de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord:

Vol. I - Situaţia economică a românilor din Ardealul cedat.

Vol. II - Acte de violenţă.

Vol. III - Profesiuni libere, tragedia intelectualilor români.

Vol. IV - Situaţia bisericilor ungureşti din Transilvania sub stăpânirea românească (înainte de arbitrajul de la Viena).

Vol. V - Proprietatea românească în Ardealul de Nord.

Vol. VI - Şcoala românească din Transilvania de Nord.

Vol. VII - Funcţionarii şi pensionarii publici.

Vol. VIII - Recensământul maghiar din ianuarie 1941.

Vol. IX - Drepturile româneşti asupra Transilvaniei.

128. Realizări în judeţul Alba.

129. Idem în judeţul Arad.

130. Idem în judeţul Bihor.

131. Idem în judeţul Braşov.

132. Idem în judeţul Caraş.

133. Idem în judeţul Ciuc.

134. Idem în judeţul Cluj: vol. I şi vol. II.

135. Idem în judeţul Făgăraş.

136. Idem în judeţul Hunedoara.
137. Idem în judeţul Maramureş.
138. Idem în judeţul Mureş.
139. Idem în judeţul Năsăud.
140. Idem în judeţul Odorhei.
141. Idem în judeţul Sălaj.
142. Idem în judeţul Satu - Mare.
143. Idem în judeţul Severin.
144. Idem în judeţul Sibiu.
145. Idem în judeţul Someş.
146. Idem în judeţul Târnava Mare.
147. Idem în judeţul Târnava Mică.
148. Idem în judeţul Timiş Torontal.
149. Idem în judeţul Trei Scaune.
150. Idem în judeţul Turda.
151. Realizări în Transilvania.
152. Evoluţia frontierei de Vest (două monografii).
153. Presa minoritară din România (1918-1940).
154. Învăţământul minoritar în Transilvania sub Unguri şi sub Români.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 95/I, f. 109-136;
Gh. Buzatu şi colaboratori, *România în ecuaţia războiului şi păcii, 1939-1947,* I, Iaşi, Editura Moldova, 2009, pp. 266-293).

LA ÎNCEPUT A FOST SFÂRŞITUL: LOVITURA DE STAT DE LA 23 AUGUST 1944

GH. BUZATU,
STELA CHEPTEA,
HORIA DUMITRESCU

Cel puţin într-o privinţă, istoria s-a dovedit darnică cu mai toţi tiranii secolului al XX-lea – Lenin, Stalin, Mussolini, Hitler ş.a. -, în sensul că ei n-au dus lipsă de lovituri de stat sau de palat, în care au fost implicaţi, fie ca simpli conspiratori, fie ca autori, fie ca victime, cel mai adeseori fiece pe rând. Era şi natural să se întâmple astfel, cât timp fiecare dintre pretendenţii la putere, dispunând de forţe şi mijloace pe măsură, au stat în veacul trecut cu manualele despre puciuri, insurecţii şi bătălii de stradă la căpătâi. Curzio Malaparte, dacă a fost cazul, în cea mai bună tradiţie exemplificată cândva de *Principele* lui Machiavelli, le-a predat elementele de bază, inclusiv acest principiu fundamental, preluat de la Troţki, care preferase să insiste asupra aspectului *tehnic* al problemei: *„Pentru a prelua puterea într-un stat modern este nevoie de o trupă de asalt şi de specialişti: echipe de oameni înarmaţi, aflaţi sub comanda unor ingineri”*[1]. Cu astfel de „ingineri”, nici n-a fost de mirare că învăţăceii au devenit cu timpul, ei înşişi, „profesori” în domeniu. Poate să pară straniu, dar, din rândurile „profesorilor” în materie, se desprind, imediat după, dacă nu cumva *înaintea* lui Hitler şi Mussolini, partizani şi înfăptuitori de puciuri, Lenin, Stalin şi Troţki, propovăduitori, şi practicanţi sadea, ai loviturilor de stat comuniste pe calea *insurecţiilor*, începând cu 1917 şi culminând cu cele exportate de Stalin, mai ales după 1944-1945. Potrivit lui Troţki, o insurecţie se traduce printr-o *„lovitură de pumn dată unui paralitic”*[2], în vreme ce Ignazio Silone, alt specialist reputat în materie, descoperă chiar o *„artă”* a înfăptuitorilor. Unul dintre personajele sale cheie, Toma Cinicul, dezvăluie „scenariul”, în sensul că, în ultimul act al unei lovituri de stat, este recomandabil să se întâmple un fapt care *„umple de onoare întreaga naţiune şi deschide larg porţile* happy end-*ului”*[3].

---

[1] Cf. Curzio Malaparte, *Tehnica loviturii de stat*, Bucureşti, Editura Nemira, 1996, p. 99.

[2] Cf. Ignazio Silone, *Şcoala dictatorilor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992, p. 144.

[3] *Ibidem*, p. 148.

Ar fi fost straniu dacă Antonescu, ca aliat oficial al lui Hitler şi inamic declarat al lui Stalin, nu ar fi traversat şi el o serie de lovituri de stat: la 6 septembrie 1940 – pentru a impune abdicarea Regelui Carol II[4]; la 21-23 ianuarie 1941 – pentru a impune divorţul de legionari; la 23 august 1944 – el însuşi devenind victimă a complotului organizat de forţele politice din opoziţie, în frunte cu Regele Mihai. Lovitura din urmă[5] i-a fost fatală Mareşalului, căruia i s-a deschis în consecinţă o singură perspectivă – drumul spre plutonul de execuţie. Nu-i mai puţin adevărat însă că nici *happy end*-ul sperat de complotiştii de la 23 august 1944 nu a intervenit, de vreme ce unii dintre ei aveau să suporte (iar alţii să sucombe) şocurile actelor de la 6 martie 1945 sau de la 30 decembrie 1947 date de comunişti, pentru ca aceştia, la rândul lor, să-şi vadă începutul sfârşitului tot printr-o lovitură de stat, la 22 decembrie 1989! În bună măsură, pregătită şi dată *în familie*, dar ce contează de vreme ce evenimentul – proclamat iniţial „revoluţie", ca şi la 23 august 1944 – a inaugurat perioada cea mai „convenabilă" de pe lume – *aceea a tranziţiei fără de sfârşit*, care conduce univoc spre *nicăieri*, asigurând integrarea României *în era haosului planetar* actual[6].

În privinţa mai multor elemente, autorii loviturilor de stat se prezintă – ca un făcut – cu ... *lecţiile nepregătite*, nefiind în măsură să probeze: *Când* şi *cum* se dă o lovitură de stat? Există lovituri de stat *patriotice*, sau *antinaţionale; progresiste*, sau *retrograde*? *Cât de mult* se prelungesc consecinţele în timp ale puciurilor şi, în egală măsură, *cât costă* ele, în bani şi vieţi omeneşti? Întâlnim iarăşi aceleaşi situaţii: uzurpatorii oferă exclusiv *răspunsuri optimiste*, pentru a se constata apoi că *nimic nu-i sigur sub soare*... Excludem situaţiile în care, asemenea unor reacţii în lanţ, un puci antrenează pe un altul, iar dictatorii, prinşi în sarabandă, oferă întocmai spectacole binecunoscute în istorie în care tronurile cădeau unul după altul!...

Într-o asemenea serie ar fi fost culmea ca puciul de la 23 august 1944 să se fi dovedit unul sută la sută „curat", aşa cum au intenţionat şi apoi au clamat demolatorii lui Antonescu ... Care s-au străduit să dovedească că a fost o lovitură de stat „fără probleme", chiar patriotică şi progresistă, populată, din partea lor, exclusiv cu eroi „pozitivi". În privinţa urmărilor, ele nu putea fi decât ... luminoase. Să recunoaştem că în 1944 zei sau semi-zei de-ar fi acţionat, dar

---

[4] Deşi, în şedinţa cabinetului din 18.IX.1940, Antonescu a pretins că regimul său fusese „instalat *printr-o revoluţie* a unui singur om" (cf. *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu*, I, Bucureşti, 1997, p. 78).

[5] Cf. Gh. Buzatu, în vol. *23 august 1944. Evaluări şi controverse*, ed. de Gavriil Preda, Ploieşti, Mileniul III, 2006, p. 26-74; Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareşalul Antonescu – Pro şi contra*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2006, p. 335 şi urm.

[6] Alain Joxe, *Imperiul haosului*, Bucureşti, Editura Corint, 2003.

tocmai acest lucru nu a fost posibil, cât timp lumea era cuprinsă în flăcări, iar România, ţară beligerantă, era disputată de atâţia, deopotrivă învingători şi învinşi. Binevoitori şi înţelegători, românii însă au ţinut pentru multe decenii data de 23 august 1944, când s-a proclamat capitularea în faţă Armistiţiului oferit de Stalin, drept ... zi naţională. Pe când alţii, mai puţin numeroşi ca noi şi mai puţin dispuşi le temenele, ne referim la finlandezi, profund realişti, au rânduit momentul armistiţiului lor din septembrie 1944 cu URSS ca zi de doliu naţional; cum a fost şi rămâne în fond până astăzi[7].

***

În ceea ce-l priveşte, Hitler n-a fost la curent, spre deosebire de Antonescu, cu pregătirile complotiştilor de la 23 august 1944. Deşi unele informaţii i-au parvenit Führerului şi, mai cu seamă, împuterniciţilor săi de tot felul (militari, diplomaţi, consilieri economici, spioni) din zonă. Multe din ştirile lor se contraziceau însă, iar, la Cartierul General al Führerului, nimeni n-a aflat timpul şi dispoziţia necesară, în vâltoarea eşecurilor militare în serie ale celui de-al III-lea Reich, să realizeze un *puzzle* absolut obligatoriu, cel puţin pentru a obţine o *imagine exactă*. Relativ la soarta lui Antonescu, Hitler era mai demult îngrijorat, după cum vom constata. A fost şi motivul pentru care, în ianuarie-februarie 1944, mizând tocmai pe cartea ca Reichul să piardă Bucureştii din constelaţia *Axei*, Führerul a ordonat declanşarea preparativelor tehnice pentru elaborarea planului de ocupare a României: Operaţiunea „Margaretha II”[8]. Abia în urma vizitei lui Antonescu la Klessheim, în 26-27 februarie 1944, Hitler a abandonat, după 24 de ore, toate pregătirile[9]. Rezultatul: România, spre deosebire de Ungaria (19 martie 1944), n-a mai fost ocupată de forţele *Wehrmachtului*, puciştii de la Bucureşti şi-au văzut de treabă în condiţii absolut fireşti, căci ei n-au avut altceva de făcut decât să dărâme „Vechiul regim”, acela al lui Antonescu. În anume momente, de fapt, până în ultima clipă, s-a pus problema dacă nu cumva vor acţiona ... împotriva Mareşalului dar *cu Antonescu*?! Oricum, lovitura a survenit în condiţiile în care, mulţumită acordului Hitler-Antonescu din februarie 1944, trupele germane erau prezente în România, dar nu constituiau forţe ocupante. Nu se poate tăgădui că o atare

[7] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuţie la istoria exilului românesc*, vol. 5, Bucureşti, Editura Vremea, 2005, p. 15.

[8] Cf. Percy Ernst Schramm, Hrsg., *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Band IV/7, München, Bernard und Graefe Verlag, 1982, p. 247-249. Planul „Margaretha I” privea Ungaria, fiind pus în aplicare la 19 martie 1944, o dată cu invazia *Wehrmachtului* (*ibidem*, p. 189-246).

[9] *Ibidem*, p. 247-249

situaţie a înlesnit considerabil, dacă nu cumva decisiv, preparativele şi asaltul puciştilor, asigurându-le mari şanse de reuşită.

În cadrul ultimei întâlniri Hitler-Antonescu de la Cartierul General al *OKW* de la Rastenburg (*Wolfschanze*), din 5 august 1944, problema continuării războiului României în tabăra Reichului i-a preocupat obsesiv pe cei doi interlocutori. Care au abordat-o frontal, fără să fi ajuns însă şi la o soluţie pe măsură. Hitler, mai precis, după stenograma germană, ar fi lămurit lucrurile[10], pe când Antonescu, după propriile-i note dictate la revenirea lui în Bucureşti[11], ar fi exersat durităţi în prezenţa Führerului. Greu de imaginat, dat fiind că, la sfârşitul notei, Antonescu însuşi a menţionat că, după peste cinci ore de discuţii, el nu dăduse un răspuns *„nici negativ, nici pozitiv”* la întrebarea „intempestivă” a lui Hitler dacă mai considera <u>războiul comun ori nu</u>[12]. Pentru înţelegerea deplină a cazului, decisiv este următorul text[13], inserat la dispoziţia Mareşalului în PS-ul stenogramei: *„Era să adaug, dar m-am reţinut, privitor la ruptura dintre România şi Germania. Niciodată un popor nu poate să ia un angajament orbeşte alături de alt popor, când acesta face o acţiune şi politică şi militară greşită şi cine spune că Germania nu va mai face de acum înainte aceleaşi greşeli... Nu pot sacrifica poporul meu dacă se produc astfel de greşeli”*[14]. Această notă, cu caracter netăgăduit personal, apropie textul lui Antonescu de stenograma germană[15], în sensul că acordul Mareşalului pentru a rămâne alături de Führer fusese – pentru ultima oară – dat. *„Antonescu* – descoperim în stenograma germană – *a răspuns că arătase deja că nu pusese deloc la îndoială intenţiile* [lui Hitler]. *De altfel, nici un aliat al Germaniei nu este atât de loial ca România. Ea va rămâne de partea Germaniei şi va fi ultima ţară care va părăsi Reichul, pentru că ştie că sfârşitul Germaniei înseamnă sfârşitul României”*[16]. Examinând acest paragraf, profesorul Florin Constantinescu stabileşte legătura

---

[10] Vezi Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 254-272. La întrevederea de după micul dejun, Hitler s-a declarat convins *„că soarta Germaniei este legată în mod indisolubil de soarta statelor mijlocii şi mici din Europa. Nici o protecţie engleză nu poate salva Finlanda, România, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia sau Turcia de bolşevism”* (*ibidem*, p. 266).

[11] *Ibidem*, p. 245-254.

[12] *Ibidem*, p. 254.

[13] Care nu apare în toate ediţiile documentului în discuţie.

[14] Apud Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 254.

[15] Întocmită, precum toate celelalte de acelaşi personaj din anturajul Führerului şi delegat al MAE din Berlin, ministrul Paul Schmidt, cunoscut după război şi ca un eminent memorialist (cf. *Hitler´s Interpreter*, Melbourne-London-Toronto, Heinemann, 1951).

[16] Apud Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 272. Vezi consideraţii asupra acestui episod, în Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 400.

şi cu declaraţia făcută în acele zile de Mareşal însărcinatului cu afaceri al Turciei la Bucureşti, şi anume că *„nu era posibil, nici în interesul României să întreprindă acţiuni militare împotriva Germaniei”*[17].

Printre cei prezenţi la Rastenburg la ultima întrevedere Hitler-Antonescu s-a aflat şi generalul Titus Gârbea, şeful în exerciţiu al Misiunii Militare Române pe lângă *OKW*, şi care, de asemenea, a rezumat convorbirile ori şi-a consemnat impresiile[18]. Generalul a reţinut că, în finalul dialogului, Antonescu a creat un moment tensionat, la care *„Hitler, încruntat şi nervos, sare din domeniul militar al discuţiei în domeniul politic, fără legătură. El îi cere lui Antonescu să răspundă dacă va lupta, ca aliat al Reichului, în fruntea armatei române până la limita extremă. Mareşalul a fost surprins şi indignat de această întrebare fără ocol, care îndepărta perspectiva încheierii războiului. Foarte dezamăgit, Antonescu a răspuns prin nişte întrebări. Iată-le: <<Îmi cereţi să mă sinucid împreună cu poporul şi armata mea? Cum este cu putinţă? Cum puteţi crede că aş putea lupta alături de diviziile germane, înarmate aşa de bine, când aţi refuzat mereu să-mi acordaţi ajutoarele militare solicitate? Cum credeţi că veţi menţine Frontul de Răsărit o dată cu intrarea Turciei în război* [2 august 1944]*, intrare ce oferă Aliaţilor posibilitatea cuceririi Mării Negre şi a Bulgariei, chiar lângă noi? Cum credeţi că, lipsiţi de apărarea antiaeriană, putem rezista raidurilor aliate?>>. Reacţia neaşteptată a lui Antonescu l-a descumpănit pe Hitler; acesta nu se aştepta la atâta vehemenţă şi din această cauză răspunde cu lucruri care nu pot să stea în picioare...”*[19] Potrivit lui Titus Gârbea, rezultatul discuţiilor din 5 august 1944 din „Bârlogul lupilor” a fost nul, dezbaterile având un caracter conflictual[20]. Toţi cei prezenţi erau extenuaţi, astfel că Hitler a suspendat dezbaterile. La ieşire din sala de conferinţe, Antonescu s-a apropiat de generalii Titus Gârbea şi Ion Gheorghe, ministrul nostru în funcţie la Berlin, cărora le-a declarat revoltat: *„<<Auzi, domnule, domnule, domnule... Ăştia sunt gangsteri! Ai văzut, domnule, mi-a pus mâna în gât şi m-a întrebat dacă sunt de acord să mă sinucid cu el, împreună cu armata şi poporul român?!>>”*[21]. Drept urmare, au sporit admiraţia şi încrederea generalului Titus Gârbea în Mareşal: *„Ion Antonescu nu avea ideea fermă de-a rămâne până la sfârşit alături de Hitler şi nici gândul să rămână împreună cu România, cu armata ei şi cu tot neamul nostru alături de Germania”*[22]. La

[17] *Ibidem*.

[18] Vezi Gh. F. Anghelescu, Gh. Buzatu, *Generalul Titus Gârbea despre ultima întrevedere Hitler-Antonescu*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie <<A. D. Xenopol>>”, Iaşi, t. XXIII/2, 1986, p. 815-820.

[19] *Ibidem*, p. 817-818.

[20] *Ibidem*, p. 818.

[21] *Ibidem*.

[22] *Ibidem*, p. 820.

câteva săptămâni după 23 august 1944, liderul ţărănist Ion Mihalache avea să-i declare lui Eugen Cristescu că, în seara de 22-23 august 1944, la Preşedinţie, Mareşalul i-a relatat despre vizita la Rastenburg în 5 august 1944, menţionând anume că rămăsese „foarte indispus de maniera cu care l-a tratat Hitler”[23].

Hitler, aşadar, avea motive să fie neliniştit, fiind convins că, Antonescu dispărând de pe scena politică, România s-ar fi desprins de *Axă*. Nu s-a insistat, până acum, asupra constatărilor Führerului, în cercul restrâns al colaboratorilor de la *Wolfschanze*, din seara de 26 februarie 1942, în sensul că: *„România! Dacă acum se întâmplă ceva cu Antonescu, cine-i va lua locul? Mă gândesc cu teamă la aceasta...* (subl. ns.)”[24]. De data aceasta, în seara de 23 august 1944, teama – după cum vom vedea – era de domeniul strict al realităţii... Reîntorcându-ne la mărturisirile lui Hitler din 26 februarie 1942, evenimentele au dovedit că el nu s-a înşelat. Astfel, el a precizat atunci că, în locul lui Antonescu, Regele Mihai nu-i apărea în vreun fel demn de încredere ca lider. Impresia ce-i lăsase suveranul, în urma întrevederii din 28 noiembrie 1941 de la Berlin, era total negativă[25].

Potrivit documentelor de care dispunem, în 1943-1944 Mareşalul Antonescu a cunoscut în profunzime toate pregătirile opoziţiei şi ale Casei Regale vizând retragerea României din *Axă* şi instaurarea, în condiţii interne şi internaţionale propice, a unui cabinet Constantin Sănătescu. Deşi, cum s-a menţionat, până în ultimul moment, s-a păstrat ca alternativă, la insistenţele liderilor „istorici” Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu, şi varianta unui cabinet Antonescu. Mareşalul, graţie îndeosebi notelor şi „surselor” *SSI*-ului, în baza rapoartelor Direcţiei Generale a Poliţiei şi ale Inspectoratului General al Jandarmeriei[26], a avut cunoştinţă de toate acţiunile, „la zi”, ale adversarilor politici, inclusiv comuniştii. Motivele pentru care n-a reacţionat pot fi numeroase, dar, în prima ordine, a fost convingerea intimă (nefondată) cum că problemele aflate pe agenda zilei se puteau rezolva numai cu el şi prin el! Ceea ce a constituit, după cum au dovedit-o derulările ulterioare, *o eroare de proporţii* pentru un şef de guvern şi de stat... Nu a funcţionat, apoi, nici principiul că adversarul politic intern va fi reticent în a acţiona, dată fiind gravitatea situaţiei generale a ţării şi necunoaşterea problemelor. De acest lucru

---

[23] Apud *Cartea Albă a Securităţii*, I, *23 august 1944 – 30 august 1948*, editor Mihai Pelin, Bucureşti, 1997, p. 259.

[24] Apud Dr. Henry Picker, Hrsg., *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, 1941-41,* Bonn, Athenäum-Verlag, 1951 (însemnare din 26 februarie 1942); idem, *Zastolnye razgovorî Ghitlera,* Smolensk, Rusici, 1998, p. 86.

[25] *Ibidem.*

[26] Vezi ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Serviciul Special de Informaţii, dosar 6/1940; idem, dosar 10/1943; idem, dosar 25/1943; idem, dosar 64/1943, vol. I-II; idem, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 244/1944.

şi-a dat seama mai degrabă inamicul, precum, în septembrie 1944, când delegaţia română fusese convocată la Moscova pentru semnarea Armistiţiului cu Naţiunile Unite, iar Lucreţiu Pătrăşcanu, intrigat, interesându-se la V. M. Molotov de ce URSS nu se arăta la fel de „receptivă" cu trimişii noii puteri de la Bucureşti în raport cu concesiile promise delegaţilor lui Antonescu anterior lui 23 august 1944, a primit din partea demnitarului sovietic acest răspuns, pe cât de sec, pe atât şocant şi de real: *„Pentru că Antonescu reprezenta poporul român, iar dv.*[reprezentaţi] *o aventură!"*[27].

Pe de altă parte, Mareşalul - defecţiune de viziune ori de creştere în mediul balcanic al Bucureştilor? – nu a pus mare preţ pe valoarea membrilor „Opoziţiei" şi nici pe şansa lor de reuşită. Din multitudinea de documente, ne oprim asupra rezoluţiei lui Antonescu pe un raport al *SSI* din 23 iunie 1944, intitulat *Notă cu privire la chipul în care apreciază Maniu posibilităţile de armistiţiu ale României*. Era exact cu două luni înaintea puciului, iar Mareşalul, luând act de manevrele persoanelor implicate, le rezerva, fără nici o reţinere, un *„rol de ciocli care se pregătesc să moară omul şi să-i ia în primire cadavrul! Frumos, foarte frumos şi mai ales patriotic rol şi-au asigurat"*. Cât priveşte moralitatea complotiştilor, nişte *„păioase"*, ei reprezentau *„toate zdrenţele* [care] *s-au adunat de vânt la colţuri de stradă şi gunoaie"*[28].

***

Literatura istorică privind evenimentele din august 1944 din România este, pe cât de bogată, pe atât de inegală şi de variată[29]. Ceea ce este deosebit de semnificativ, lovitura de stat de la 23 august 1944 s-a aflat, chiar din momentul declanşării, în centrul unei suite de conflicte, care s-au interferat ori succedat, deopotrivă, în ţară, dominată de comunişti în 1945-1989, ori în exil, unde „vocile" predominante au aparţinut îndeosebi reprezentanţilor P.N.Ţ., P.N.L.,

---

[27] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuţie la istoria exilului românesc*, vol. 5, p. 18-19.

[28] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Serviciul Special de Informaţii, dosar 30/1941, f. 73. Vezi, de asemenea, Mircea Bălan, *Istoria trădării la români*, II, ediţia a II-a, Timişoara, Editura Eurostampa, 2002, p. 402 şi urm.

[29] Repertorierea, parţială, a producţiei istoriografice în Ştefan Pascu, Gh. Hristodol şi colaboratori, eds., *Bibliografia istorică a României*, vol. I, IV-X, Bucureşti - Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, 1970-2005; Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial şi România. O bibliografie*, Iaşi, Editura Academiei, 1981; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995, p. 69-110; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 593-663; Traian Udrea, *23 august 1944: Controverse istorico-politice. Studiu istoriografic*, Bucureşti, Editura Alex-Alex & Leti Pres, 2004.

Regelui Mihai[30] şi, nu mai puţin, legionarilor din emigraţie[31]. A fost, nu trebuie să ne înşelăm, o confruntare ce s-a desfăşurat pe planurile politico-diplomatic, ideologic şi propagandistic, ştiinţific şi literar, iar, nu în cele din urmă, în domeniul informaţiilor[32]. Însă rolul major, se înţelege, l-au avut istoricii, ei fiind, finalmente, adevăraţii învingători. Aceasta întrucât, în stadiul actual, istoricii şi-au câştigat posibilitatea de a studia nestingheriţi premisele şi desfăşurările lui august 1944 ori libertatea de-a spune ultimul cuvânt. Ceea ce, trebuie să recunoaştem, este cu totul remarcabil, în raport cu situaţia lui Aurică Simion, care a beneficiat, fapt pe care l-am remarcat, de un „tratament special" cu volumul intitulat *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*[33], cuprinzând informaţii şi interpretări rămase valabile şi astăzi. Pe de altă parte, s-ar putea vorbi de o satisfacţie tardivă, după ce - atâtea decenii - au precumpănit punctele de vedere ale factorilor politici, situaţie care se reflectă, înainte de orice şi în chipul cel mai nefiresc, în şirul denumirilor de tot felul pe care le-a cunoscut actul de la 23 august 1944, de la *lovitură de stat* sau *de palat*, ceea ce nu-i tot una, prin 1944-1945, la *eliberarea sovietică*, predominantă prin 1947-1955, apoi la *insurecţia armată* şi, în sfârşit, prin anii '80, la *revoluţia de eliberare naţională armată antifascistă şi antiimperialistă*[34], altfel zis, în viziunea autorităţilor de la Bucureşti, *revoluţia română din august 1944*, pentru ca, în prezent, să se ajungă, iarăşi, la ceea ce a fost de bun la început şi exprimă, cu adevărat, realitatea, esenţa fenomenului istoric - *lovitură de stat*... Deşi se insistă, de regulă, asupra străduinţelor comuniştilor de-a se „introduce" în derularea actului de la 23 august 1944, pe care l-au înălţat până la rangul de sărbătoare naţională, mai multe forţe politice şi grupări s-au străduit să-şi asume paternitatea, exclusivă sau măcar parţială, a evenimentului[35], precum: 1) Regele Mihai I şi colaboratorii; 2) partidele istorice şi, cu prioritate, P.N.Ţ. - Iuliu Maniu; 3) P.C.R., care a avut privilegiul duratei menţinerii la putere (1947-1989), dar nu şi pe acela al adevărului, în vreme ce, de cealaltă parte, s-au impus străduinţele foştilor colaboratori ai Mareşalului Ion Antonescu şi, separat, ale legionarilor de-a desconsidera şi condamna faptele întâmplate. De altfel, sub acest aspect, „startul" l-a dat însuşi Mareşalul Ion Antonescu, care, la sfârşitul

[30] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuţie la istoria exilului românesc*, vol. 5, p. 15 şi urm.

[31] Vezi Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei româneşti (1927-1941)*, Bucureşti, Editura FFPress, 1996, p. 11-50.

[32] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.

[33] Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

[34] Conceptul, orice s-ar zice, a fost fundamentat şi exportat de Moscova.

[35] Vezi Gh. Neacşu, ed., *23 august 1944 în arhivele comuniste*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 2000, p. 7-8.

zilei de 23 august 1944, închis fiind după arestare împreună cu Mihai Antonescu în camera de timbre a Casei Noi de la Palatul Regal din Bucureşti, a fost *cel dintâi* care a redactat „pentru istorie" o relatare referitoare la împrejurările demiterii sale[36], respingând - cum putea face altfel? - faptele survenite şi exprimându-şi îngrijorarea - pe deplin legitimă, în condiţiile survenite – pentru viitorul ţării şi al neamului.

Cu referire directă la 23 august 1944, în stadiul actual al cercetărilor, după deschiderea arhivelor şi extinderea perspectivei asupra epocii cercetate, după desfiinţarea cenzurii, dar şi după toate cele prin câte şi cum a România, în prezent este sigur că nimeni nu mai e în măsură să revendice exclusiv paternitatea actului istoric, să-l includă în categoria temelor tabù sau, cumva, în cercul lui noli tangere… În chip cu totul fericit, faptele, în măsura sporită în care ţin de domeniul trecutului, ele aparţin istoricilor, şi numai lor, care, dacă încă n-au făcut-o, trebuie să se pună la lucru, pentru a le surprinde şi reda exact, obiectiv, în toată amploarea, spectaculozitatea şi complexitatea lor, cu toate laturile lor bune sau rele, albe sau negre. Şi aceasta dacă se doreşte a se confirma tradiţiile, excelente, ale scrisului nostru istoric, în ansamblu. Revenind la bilanţ, se impune cu prioritate atenţiei un lucru: decenii la rând, pe măsură ce aniversările se aglomerau, numărul dărilor de seamă voit concluzive şi festive sporea, se raportau, de la un an la altul, obligatoriu, noi realizări istoriografice, superioare celor precedente, deşi, până acum, iată, CARTEA CĂRŢILOR despre 23 august 1944 încă n-a apărut! Cu toate că, în anume privinţe şi momente, intensitatea investigaţiilor în domeniu bătea toate recordurile istoriografice, până la a deveni bănuitoare, iar, în chip bizar, se ajunsese, prea adeseori, ca întreaga istorie a prezenţei României pe fronturile celui de-al doilea război mondial şi chiar întregul trecut naţional să fi fost „cântărite" (ori valorate) prin … prisma lui 23 august 1944! Nu se afirma cu claritate, dar se gândea, că, dacă a fost conflagraţia secolului, ea s-a produs numai pentru că trebuia să survină 23 august 1944. Pentru atât, şi pentru nimic mai mult, nu! Fără evenimentul nostru, măcelul planetar n-ar fi avut vreun rost şi sens! Erori grave, evident, dar nu o tragedie, din moment ce, şi în prezent, după 15 ani de tranziţie, mulţi dintre studioşii de odinioară au „emigrat" spre alte zone ale trecutului, unde - culmea! - repetă păcatul originar, fiind dispuşi să înghesuie istoria de ansamblu a războiului mondial în alte „mari" probleme, care, acum ca şi atunci, se dovedesc parte a fenomenului şi nu pot, nicidecum, atinge ori depăşi întregul!

Fără alte considerente, reţinem din bilanţul istoriografic despre 23 august 1944:

---

[36] Mareşal Ion Antonescu, *23 august 1944: Însemnări din celulă*, apud Gh. Buzatu, coordonator, *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2002, p. 289-293.

Domeniul este acoperit cu lucrări de toate genurile: monografii, sinteze, radiografii, studii, articole şi note, bibliografii şi cronologii, volume de documente şi memorialistice, ghiduri de arhive, albume etc., apărute fie (mai ales) în ţară, fie în străinătate. Sub raport cantitativ, situaţia se prezintă, potrivit cercetărilor noastre, astfel: - cărţi speciale apărute în ţară şi în străinătate (în emigraţie)[37], aproximativ 1 000; - cărţi generale despre al doilea război mondial dar cuprinzând referinţe şi aprecieri esenţiale ori documente specifice despre 23 august 1944 - aproximativ 1 500[38]; - studii şi articole valorificate în revistele de specialitate (române şi străine) - aproximativ 3 000. De reţinut, în context, că numai în lucrarea de proporţiile Bibliografiei istorice a României, vols. I şi IV-X, deci anii 1944-2005, am depistat peste 1 700 de studii privind epoca celui de-al doilea război mondial, inclusiv ori îndeosebi actul de la 23 august 1944. Acestora trebuie să le adăugăm aproximativ 4 000 articole şi materiale diverse de istorie locală, apărute în publicaţii întâmplătoare ori în presa judeţeană. În ce priveşte documentele valorificate prin publicare în volume sau în revistele din ţară şi străinătate ori cele depistate personal sau de care avem cunoştinţă, că există în marile arhive sau biblioteci române şi străine, ele acoperă istoria zilei de 23 august 1944, cu premisele, contextul declanşării şi desfăşurarea evenimentului, cu consecinţele sale multiple, apropiate şi îndepărtate, numărul lor depăşind cu mult cifra de 10 000[39].

***

Pentru desfăşurarea războiului mondial în ansamblu, luna august 1944 s-a dovedit a fi fost una dintre cele mai bogate în evenimente militare şi politico-diplomatice decisive pentru determinarea cursului ostilităţilor într-un sens unic - prăbuşirea Germaniei şi a celorlalte state rămase fidele *Axei*. După eşecul *Wehrmachtului* de-a preîntâmpina deschiderea celui de-al doilea front de către Aliaţi pe teatrul european, în Normandia, şi după imposibilitatea de-a evita prăbuşirea Grupului de Armate „Centru” în faţa ofensivei forţelor Armatei Roşii, ambele, eşecuri de proporţii, înregistrate concomitent, în iunie 1944,

[37] Din rândul cărora am distins mai multe tendinţe sau orientări: regaliştii şi grupul complotiştilor de la 23 august 1944; partidele politice; legionarii; militarii şi „naţionaliştii” (Josif Constantin Drăgan, N. Baciu ş.a.).

[38] Ceea ce, insist, nu este mult, în raport cu bibliografia mondială consacrată ostilităţilor din 1939-1945 şi care, anual, se îmbogăţeşte cu circa 20 000 de lucrări, iar în ansamblu, potrivit datelor centralizate pe computer, a depăşit de mult un milion de titluri de toate genurile.

[39] Vezi Gh. Buzatu, D. Puzdrea, *Actul de la 23 august 1944 în perspectiva unor noi documente*, în *Istorie şi societate*, II, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2005, p. 12-13.

pentru Adolf Hitler a devenit clar că sfârşitul devenise inevitabil[40]. Dar nimic nu i-a schimbat hotărârea de a continua lupta ori de-a refuza să pună capăt conflictului printr-o soluţie negociată. Ceea ce, între altele fie spus, nici nu era posibil, întrucât, de cealaltă parte, decizia Marilor Puteri ale Naţiunilor Unite era în egală măsură fermă, de a continua ostilităţile până la capitularea necondiţionată a Germaniei şi aliaţilor ei.

România, în rolul de stat satelit al Reichului şi de participant activ la război, cu forţele inamicului sovietic pătrunse în martie 1944 pe teritoriul naţional şi supusă adeseori, după 4 aprilie 1944, bombardamentelor represive anglo-americane, era - în august 1944 - angrenată profund în complexul imens al desfăşurărilor conflagraţiei secolului. Situaţia ei era, mai mult decât a altor beligeranţi, inextricabilă, ceea ce se desprindea ca rezultat al evoluţiei proprii, sub toate aspectele, dar mai cu seamă în urma confruntării cu o realitate incredibilă: porţiuni ale teritoriului naţional ocupate, de-o parte şi de alta, de forţele inamicului sovietic (în nord-est) dar şi de forţele pe moment... aliate, germane şi ungare (nord-vestul Transilvaniei). Dar cum, în ciuda situaţiei disperate, războiul alături de Germania fiind în perspectivă pierdut, faptul nu trebuia să se concretizeze cu mutilarea teritorială a ţării de către învingători (în speţă, de către U.R.S.S.) şi nici cu impunerea unor despăgubiri enorme, Mareşalul Antonescu a oferit răspunsuri parţial satisfăcătoare problemei de interes general: *ce era de făcut*? Este cazul însă să menţionăm că nici din partea opoziţiei politice anti-antonesciene, care s-a coagulat treptat mai ales în 1943-1944, n-a venit un răspuns prompt şi adecvat. Aceasta doar pentru că, în culise, se pregătea lovitura de stat? Greu de admis, de vreme ce, până la mijlocul zilei de 23 august 1944, s-a avut din nou în vedere recursul la Mareşal pentru a dirija desprinderea României din tabăra *Axei*! Regele şi colaboratorii săi, confruntaţi cu Ion şi Mihai Antonescu, n-au mai fost de acord cu aşa ceva, aceştia au fost arestaţi, astfel că debutul loviturii de stat cel puţin s-a dovedit plin de succes, dar chestiunile esenţiale ale ţării n-au fost, prin aceasta, rezolvate şi nici nu şi-au aflat soluţii. Armistiţiul impus României de Marile Puteri (URSS) ale Naţiunilor Unite s-a dovedit împovărător, nici un angajament precis şi dătător de speranţe nu s-a luat în perspectiva Conferinţei Păcii, dar, ceea ce era cel mai grav, răsturnarea regimului a fost departe de a-şi fi dovedit rezultatele scontate. Eşecul de la Bucureşti al lui Hitler după pierderea ca aliat a lui Antonescu, prin toate consecinţele sale militar-politice, economice şi propagandistice, a creat avantaje Marilor Aliaţi, România fiind obligată să lupte mai departe, de data aceasta în rândurile Naţiunilor Unite, trebuind, în octombrie 1944, să realizeze, în contrast cu iulie 1941, *„cealaltă trecere a Nistrului”*, spre Vest, unde s-a angajat în unele

[40] A se vedea opiniile împărtăşite de A. Hitler lui Anté Pavelici la 18 septembrie 1944 (Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, Frankfurt am Main, 1970, p. 505 şi urm.).

operaţiuni de amploare pe teritoriile Ungariei şi, în continuare, ale Cehoslovaciei şi Austriei. Prea-puţinul obţinut a semnificat – poate?! - evitarea *distrugerii României* prinsă între două fronturi masive, posibilă mai ales în cazul confruntării cu inamicul sovietic pe teritoriul naţional, dar, totuşi, faptul ţine de domeniul probabilităţii. În istorie, nu mai insistăm, intervenţia inevitabilului *ce ar fi fost dacă...* se dovedeşte oricând contra-productivă. Sub un alt aspect, forţele „eliberatoare" sovietice au înfăptuit rapid *ocuparea României*, care a căpătat un statut agravant în raport cu cel precedent, de *stat-satelit al Reichului german*, ceea ce era cu totul altceva pe planul raporturilor internaţionale. Iată de ce, în context, Mareşalul Antonescu, confruntat cu atâtea variabile, a optat pentru continuarea războiului în tabăra germană. Am insistat că, în cursul întrevederilor cu Hitler din 26-28 februarie şi 5 august 1944, Mareşalul l-a convins pe Führer în privinţa capacităţii reale a României de-a rămâne „prezentă" de partea *Axei*. A fost şi motivul pentru care, după cum s-a arătat, în februarie 1944 Hitler a contramandat ordinul de pregătire a planului operaţiunii „*Margaretha II"* - ocuparea României în caz de defecţiune, ceea ce nu s-a mai petrecut cu planul „*Margaretha I*", aplicat în cazul Ungariei, la 19 martie 1944. La 21 iulie 1944, în şedinţa a Consiliului de Miniştri, Antonescu şi-a exprimat convingerea că „*singura forţă în Europa care era şi este capabilă să mai ţină ordine în acest continent este tot forţa germană. În ziua când forţele militare germane se vor prăbuşi şi vor antrena în această prăbuşire întreaga prăbuşire socială şi militară a Germaniei, atunci toată Europa va cădea în anarhie. Nu văd posibilitatea din partea americanilor, în special a englezilor, ca să menţină şi să salveze Europa de la anarhie şi de aceea... interesul nostru politic şi militar este ca Germania să nu se prăbuşească"* [41] . Acţionând pentru continuarea războiului, Mareşalul Antonescu nu era, trebuie să fie cât se poate de limpede, pe deplin mulţumit de nivelul şi formele susţinerii nemţeşti, pentru ca nu mai departe decât la 5 august 1944, în ultima sa întrevedere cu Hitler, să-i transmită Führerului nemulţumirile sale [42] . După aceea, chiar în cursul evenimentelor decisive din ultima decadă a lui august 1944, în discuţiile cu general-colonel Hans Friessner, comandantul Grupului de Armate „Ucraina de Sud" dispus în nord-estul României, sau cu Karl Clodius[43], emisarul economic

[41] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 31/1944, f. 105-106.

[42] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, II, p. 481 şi urm.

[43] Vezi *Însemnările din celulă* ale Mareşalului, din care extragem acest rânduri: „ …I-am cerut [lui Clodius] … să arate acest lucru la Berlin, să roage să înţeleagă poziţia Ţării noastre în faţa cataclismului ce o ameninţă şi a mea în faţa Istoriei şi a Ţării şi să-mi dea dezlegarea a trata un armistiţiu (subl. ns.), dorind să ieşim din această situaţie ca oameni de onoare şi nu prin acte care ar dezonora pentru vecie Ţara şi pe conducătorii ei. Dl Clodius a promis că va arăta exact dorinţa noastră; i-am arătat că noi trebuie să ne luăm libertatea de a ne apăra viaţa viitoare a neamului…"

al Führerului la Bucureşti, Antonescu, continuând să-şi exprime nemulţumirea, a avertizat partea germană că nu mai excludea din calcul soluţia unui armistiţiu cu reprezentanţii Naţiunilor Unite. După unele recunoaşteri ulterioare, demersurile Mareşalului au precipitat acţiunile complotiştilor pentru a se urgenta destituirea Conducătorului statului român[44], înaintea oricărei mişcări neconvenabile ori surprinzătoare.

Faptele surveneau în zilele în care serviciile secrete ale Reichului apreciau drept „bună" starea de spirit a armatei române, voinţa ei de-a continua războiul „alături de Germania"[45], iar ministrul german de Externe Joachim von Ribbentrop, în baza rapoartelor lui Manfred von Killinger, ministrul de la Bucureşti, socotea poziţia Mareşalului Antonescu ca fiind, pe mai departe, „pe deplin sigură"[46].

În rândul forţelor opoziţioniste regimului Antonescu şi prelungirii războiului alături de Hitler, anul 1944 a adus nu numai importante clarificări, ci şi reorganizări[47]. Astfel, diversele grupuri politice (Gh. Tătărescu, fost N. Iorga etc.) au intrat în alertă, iar principalele partide şi lideri (P.N.Ţ. - Iuliu Maniu, P.N.L. - Constantin I. C. Brătianu, P.S.D. - C. Titel Petrescu, P.C.R. - Lucreţiu Pătrăşcanu) au întemeiat Blocul Naţional Democrat, consolidat de manifestul lansat în iunie 1944. În rândurile intelectualităţii şi ale corpului de ofiţeri superiori (în special în cazul celor disponibilizaţi de Mareşal pe parcurs) s-a accentuat curentul anti-antonescian. Un loc aparte l-a câştigat corpul diplomaţilor de carieră, care, acţionând în cadrul Ministerului Regal al Afacerilor Străine, sub conducerea lui Grigore Niculescu-Buzeşti, s-a aflat la curent cu negocierile purtate de Ion şi Mihai Antonescu pentru încheierea armistiţiului cu Marii Aliaţi şi, totodată, avea legături strânse cu Casa Regală, cu Regele în persoană. Pentru toate forţele, prezenţa lui Mihai I şi a Casei Regale în tabăra ostilă Mareşalului devenise nu numai un simbol, ci în perspectivă se dovedea de mare însemnătate, mai ales că, potrivit planurilor complotiştilor, se căzuse de acord ca, în debutul loviturii de stat, suveranul să-l convoace pe Antonescu la Palatul din Bucureşti şi să dispună arestarea lui dacă se mai opunea armistiţiului, iar, în continuare, în lipsa Conducătorului Statului şi a Comandantului de Căpetenie al Armatei, singur Regele, în calitatea-i de Cap al

[44] Eugen Stănescu şi colaboratori, *Alexandru Cretzianu - un diplomat de carieră în misiune pentru pregătirea ieşirii României din Axă*, Ploieşti, 1999, p. 94-95.

[45] Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internaţional. Studii şi documente*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1984, p. 290.

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem, passim.*

Oştirii[48], fiind în măsură să se adreseze Ţării şi Armatei pentru a le comunica schimbarea şi a le chema la luptă, alături de Naţiunile Unite (în speţă, U.R.S.S.) şi împotriva Germaniei şi a ultimilor ei aliaţi! În etapa preliminară actului de la 23 august 1944 s-a dovedit inspirată constituirea şi acţiunea unei formaţiuni militare (C. Sănătescu, D. Dămăceanu, Emil Bodnăraş ş.a.), care, sub raportul tehnic, a definitivat preparativele concrete ale arestării Mareşalului şi echipei sale. Astfel, la 24 iulie 1944, echipa militară a complotiştilor, lipsită de „contribuţia" politicienilor, a pus la punct planul de acţiune cuprinzând problemele generale - politice şi speciale - şi cele tehnico-militare, iar *momentul acţiunii* a fost stabilit vag pentru ultima decadă a lunii august 1944. La 15-16 august, s-a stabilit lovitura *pentru 26 august 1944*, când, fiind într-o sâmbătă, se presupunea că Mareşalul Antonescu era mai lesne de atras în cursă, adică „convocat" la Palatul Regal din Bucureşti şi, potrivit soluţiei „optime", arestat, dacă s-ar fi împotrivit semnării armistiţiului cu Naţiunile Unite şi încetării imediate a războiului alături de Germania. Aşa după cum se ştie, în funcţie de desfăşurarea evenimentelor interne şi internaţionale, cu prioritate a celor pe plan militar, ulterior, în prima parte a zilei de *23 august 1944*, a survenit devansarea loviturii de stat, de la 26 august 1944, cum se stabilise iniţial, chiar pentru după-amiaza zilei de 23 august 1944![49]

Pentru evoluţia faptelor spre acest deznodământ, un aport important a revenit nu numai bulversărilor de pe teatrele de război europene (de pe frontul din Moldova îndeosebi), dar şi desfăşurărilor de pe tărâmul diplomatic, care, în esenţă, fac subiectul dezvăluirilor unor documente recent apărute[50] Pentru moment, ne referim, în mod special, la contactele secrete vizând semnarea armistiţiului României antonesciene cu reprezentanţii Naţiunilor Unite, angajate progresiv în 1943-1944 de trimişii Mareşalului, cu delegaţii S.U.A., Marii Britanii şi U.R.S.S., la Cairo, Lisabona, Berna, Madrid, Ankara şi Stockholm[51]. La aceste negocieri au participat, cu acceptul Mareşalului, şi reprezentanţii declaraţi ori bănuiţi ai grupărilor politice opoziţioniste (în speţă, P.N.Ţ. şi P.N.L.) prezente în complot. Prezenţa lor a avut o dublă semnificaţie. În primul

[48] Fundamentată prin Decretul-Regal nr. 3 027 din 7 septembrie 1940 (apud Mareşal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, vol. I, ediţie Gh. Buzatu, Iaşi, Editura Moldova, 1992, p. 78, doc. nr. 32).

[49] Detalii la Gh. Buzatu, Stela Cheptea, *... Şi a fost 23 august* şi Robert Zidaru, *23 august 1944: Preliminarii şi desfăşurare*, în Gh. Buzatu, coord., *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei*, p. 248-288.

[50] Cf. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939 – 23 august 1944: România şi proba bumerangului*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2003.

[51] Vezi cele mai concludente informaţii referitoare la această problemă Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 august 1944 în context internaţional*, p. 210-285; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1988, p. 229-304.

rând, aceştia, depăşindu-şi limitele mandatelor încredinţate de Antoneşti, au negociat cu prioritate *în numele opoziţiei* ori, dacă n-au reuşit să blocheze, pentru motive lesne de bănuit, succesul eforturilor oficiale, cel puţin au realizat, în al doilea rând, să-i ţină la curent pe cei interesaţi în privinţa soartei tratativelor. Ceea ce, în condiţiile date, ale izolării diplomatice internaţionale a României aflată în război, n-a fost puţin lucru. Dimpotrivă. Nu mai insistăm să subliniem, dintr-un alt punct de vedere, că, tot prin canalele Ministerului Afacerilor Străine, aceleaşi persoane (Grigore Niculescu-Buzeşti, Alexandru Cretzianu, George I. Duca ş.a.) au stabilit şi întreţinut contacte cu reprezentanţii Naţiunilor Unite şi, mai mult decât atât, în perioada 20-23 august 1944, i-au avertizat asupra evenimentului în perspectivă de la Bucureşti: demiterea lui Antonescu şi retragerea României din *Axă*[52]. Respectivele demersuri, netăgăduit, şi-au avut rostul şi locul lor pe lângă cancelariile diplomatice de la Londra şi Washington, dacă n-ar fi fost, în parte cel puţin, anihilate de contraofensiva ori de indiferenţa, frizând ostilitatea, a Kremlinului, convins că „opoziţia burgheză" din România, în preajma desprinderii Bucureştilor de *Axă*, miza excesiv pe Marea Britanie şi S.U.A., ceea ce, cu adevărat, era în contradicţie cu acordurile interaliate care prevedeau o „participare egală" la toate negocierile secrete cu sateliţii Germaniei. Nemulţumirea a devenit cu atât mai făţişă cu cât, după înţelegerea anglo-sovietică din iunie 1944, U.R.S.S.-ului i-a revenit „partea leului" în abordarea şi soluţionarea problemelor Europei Est-Centrale. Este bine stabilit că, în octombrie 1944, la Moscova, în urma negocierilor Churchill-Stalin, acordul amintit avea să fie desăvârşit, ceea ce pentru România şi vecinii săi a sporit riscul de-a trece de sub tutela celui de-al III-lea, prin acordul sau din indiferenţa Occidentului, în zona de dominaţie sovietică, altfel spus - în robia Kremlinului. Se profila un orizont sumbru, pentru „actorii" de la 23 august 1944 care *proiectaseră una şi câştigau cu totul altceva*. Grigore Niculescu-Buzeşti, cel care fusese în fond liderul echipei de diplomaţi implicată în prepararea şi declanşarea actului de la 23 august 1944, va mărturisi, cu deplină sinceritate, într-o epistolă adresată la 7 martie 1949 colegului său Gheorghe Barbul, cunoscutul colaborator şi biograf al fostului Mareşal: „*În răsturnarea politicii noastre din august 1944 s-au reflectat un element de alegere şi unul de fatalitate. Alegerea nu a fost între regimul nazist şi cel comunist. Dacă chestiunea s-ar fi prezentat în acest mod, cred că toată lumea ar fi ales regimul nazist, căci nu poate fi nici o îndoială - nu exista o asemenea îndoială nici chiar în august 1944 - că regimul nazist ar fi fost cu mult mai suportabil decât cel comunist. În spiritul acelor care au contribuit la schimbarea politică, alegerea*

[52] Vezi Gh. Buzatu şi colaboratori, *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei*, I-II, Iaşi, Editura B. A. I., 1990, *passim*; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1944*, p. 217 şi urm.

era între regimul nazist şi o şansă rezonabilă de libertate (subl. ns.)”[53]. Recunoaşterea lui Grigore Niculescu-Buzeşti, coroborată cu declaraţiile cunoscute ale lui Iuliu Maniu din septembrie-decembrie 1944 şi nenumărate alte documente, denotă în ce grad sau amploare complotiştii de la 23 august 1944 au ratat obiectivul vizat prin destituirea lui Antonescu, care a constituit *însăşi raţiunea* acţiunii lor, şi anume - în termenii dulci ai epistolarului - *„şansa rezonabilă de libertate”*. Este categoric că, mizând pe... şansă, complotiştii au acţionat într-un fel în postura de sinucigaşi, de vreme ce, se cunoaşte mult prea bine, în locul unui regim de libertate aşteptat şi râvnit la Bucureşti s-a instalat regimul comunist, fabricat, exportat şi patronat de Moscova! Se adevereau, în acest fel, cuvintele lui I. V. Stalin expuse lui I. B. Tito, la Moscova, în aprilie 1945[54]. De altfel, în condiţiile concrete create, n-a fost de mirare că majoritatea complotiştilor de la 23 august 1944 aveau să-şi găsească sfârşitul în cele mai cumplite condiţii (unii asasinaţi, în închisorile şi lagărele comuniste), alţii fiind nevoiţi să se expatrieze şi numai foarte puţini (Ioan de Mocsonyi-Styrcea, de exemplu) reuşind, după ani grei de detenţie, să ajungă în Vest. Sub acest aspect trebuie înţeleasă mărturisirea de o debordantă sinceritate a lui Grigore Niculescu-Buzeşti, unul dintre principalii „actori” ai loviturii de la 23 august 1944, că, dacă s-ar fi pus în discuţie o opţiune între regimul comunist şi cel nazist pentru etapa post-Antonescu, complotiştii nu ar fi acţionat! Preferăm să nu insistăm, întrucât poveştile cu *dacă* nu-şi au rostul în reconstituirea faptelor istorice. În ceea ce-l priveşte însă pe Grigore Niculescu-Buzeşti este recomandabil să reţinem şi alte mărturii, de fel favorabile, asupra acţiunilor sale şi ale grupului ce-l reprezenta. Marele ziarist şi istoric care a fost Pamfil Şeicaru îi transmitea generalului N. Rădescu, la 14 octombrie 1948, din Palma de Malorca, unde emigrase, informaţii concrete despre complotul organizat la nivelul Ministerului Regal al Afacerilor Străine din Bucureşti în 1943-1944, din care a reieşit *„o scelerată conspiraţie de ambiţii disparate*”[55].

***

În răstimp, în nord-estul României, acolo unde în perioada aprilie-august 1944 cele două grupuri de armate care se înfruntau - Fronturile 2 şi 3 Ucrainene şi Grupul de Armate „Ucraina de Sud” (în total, aproximativ 2 000 000 de oameni) - şi-au consolidat necontenit poziţiile, apropierea uraganului devenind iminentă. La 23 mai 1944, în şedinţa guvernului, Mareşalul Antonescu a

[53] Liviu Vălenaş, *Mareşalul Ion Antonescu şi frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, Bucureşti, Editura Vremea, 2001, p. 151.

[54] Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Editura Europa, 1990, p. 74-75.

[55] Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Hoover Archives, Palo Alto, California, USA, fond G. Caranfil, box no. 1.

subliniat cum că „pe front se prevede în curând dezlănţuirea furtunii". General-colonel Hans Friessner, la puţin timp după ce preluase comanda Grupului de Armate „Ucraina de Sud" şi numai cu patru zile înaintea ofensivei sovietice în zonă, s-a declarat convins că sovieticii urmau să lovească între Prut şi Siret. Şi, în adevăr, în zorii zilei de 20 august 1944, după succesele în serie repurtate de Armata Roşie în toate sectoarele Frontului de Est, pe „verigile" care legau ţinuturile Careliei de acelea ale Ucrainei apusene, Fronturile 2 şi 3 Ucrainene s-au pus în mişcare în cadrul operaţiunii Iaşi-Chişinău. A fost una dintre cele mai mari ofensive declanşate în cursul celui de-al doilea război mondial şi, în funcţie de rezultat, una „dintre cele mai reuşite"[56]. Întrucât, avându-se în vedere că după numai trei zile s-a produs cotitura României în război, iar în zona Chişinăului Hitler a pierdut pentru a doua oară, şi atunci definitiv, Armata a 6-a germană, desfăşurările militare din zonă au deschis U.R.S.S.-ului „poarta Balcanilor" şi, nu mai puţin, a Europei Centrale. Totul a căpătat, în viziunea unuia dintre cei mai de seamă istorici militari ai veacului XX, l-am numit pe Basil Liddel Hart, proporţiile unui nou Stalingrad[57].

Insuccesele trupelor germane şi române au fost rapide şi tulburătoare[58]. Între 20 şi 22 august 1944, Mareşalul însuşi s-a deplasat în zona frontului, la Bacău, la Comandamentul Armatei 4 române, ori la Tg. Ocna, la Statul Major al lui Friessner. Pericolul ce se profila asupra României era imens - tăvălugul sovietic ameninţa însăşi inima României, Capitala şi zona petroliferă, ambele de însemnătate vitală pentru continuarea războiului. Este adevărat că Mareşalul Antonescu mai dispunea de câţiva „aşi în manşetă" pentru a mai spera să răstoarne cumva cursul operaţiunilor militare, dar, în primul rând, nădăjduia să stăvilească ofensiva inamicului pe aliniamentul Focşani - Nămoloasa - Brăila. Dar, pentru aceasta, l-a avertizat Mareşalul pe Friessner, la 22 august 1944, se impunea ca, prin eforturi conjugate, trupele germane şi române să bareze înaintarea Fronturilor 2 şi 3 Ucrainene *înainte* ca ele să atingă faimoasa linie de apărare, pentru că, în caz contrar, România avea să fie „pierdută". Conducătorul statului român a dezvoltat un atac fulminant la adresa Înaltului Comandament german în privinţa modului în care nu reuşise să organizeze apărarea României[59], pentru ca, finalmente, să cuteze a prevedea cu deplină luciditate: „... *Fără Mareşalul Antonescu, România ar fi poate astăzi o jertfă a anarhiei şi a*

[56] Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, II, Paris, PUF, 1969, p. 209.

[57] B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1971, p. 585.

[58] Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, ediţia a IV-a, Iaşi, Editura Fides, 1998, p. 328-329.

[59] *Ibidem*, p. 338-342.

puterilor duşmane Germaniei”[60]. Era însă, deja, prea târziu! Pe front, în zona Iaşilor sau în Basarabia, eşecurile se ţineau lanţ, iar la Bucureşti mecanismul loviturii de stat, stabilită - cum s-a menţionat - pentru data de 26 august 1944, stătea să fie declanşat. Au intervenit, în acele condiţii, o sumă de elemente, care, toate, au contribuit la dezamorsarea mecanismului, totul devenind *posibil*: situaţia şi apelurile disperate de pe front; decizia Mareşalului de a informa Berlinul, prin Clodius, în privinţa deciziei sale de-a se retrage din tabăra germană[61] şi intenţia de-a se deplasa iarăşi pe front, începând cu după-amiaza zilei de 23 august, pentru a conduce personal *bătălia Moldovei*, în speranţa de a opri la „porţile Focşanilor” trupele invadatoare sovietice, cu scopul de-a obţine condiţii mai bune de armistiţiu. Or, tocmai acest fapt, plecarea lui Antonescu din Bucureşti, a alertat pe complotişti, care şi aşa, după 20 august 1944, deveniseră extrem de întreprinzători - conciliabule zilnice şi nocturne, multe cu participarea Regelui Mihai I, alertarea Marilor Aliaţi, mobilizarea echipelor pregătite pentru cazurile de „maximă urgenţă” etc. Confruntarea care se anunţa a antrenat forţele cele mai diverse: trupele străine de pe teritoriul naţional, germane sau sovietice, care, fiecare, din puncte de vedere total opuse, erau interesate în deznodământul dramei, străduindu-se, unii, s-o provoace ori, alţii, s-o... prevină. Mareşalul Antonescu şi oamenii săi, care, deja se pregăteau să iasă de pe scena istorică, nu-şi imaginau *cum*; complotiştii, precipitaţi să ocupe locurile rămase libere, deşi nu-şi dădeau prea bine seama *când* şi *în cel fel* se va produce revirimentul? Optimismul lor era molipsitor, cu toate că, la urma urmelor, acţiunea lor nu se baza pe forţele proprii, ci, cu precădere, pe factorul surpriză sau pe bunăvoinţa Marilor Aliaţi... Oricare dintre complotişti era speriat să afle ce se întâmpla dacă factorii presupuşi nu ar fi jucat ori, mai cu seamă, dacă ar fi fost descoperiţi? Şi nu a lipsit mult să se întâmple chiar aşa ceva! Iată motivul pentru care actul de la 23 august 1944, de însemnătate substanţială pentru cauza Naţiunilor Unite în războiul contra Germaniei şi a ultimilor ei aliaţi, avea să devină, o dată cu trecerea anilor, un serios motiv de remuşcări şi reproş, complotiştii trebuind, ei înşişi, să se explice dacă nu cumva ei planificaseră trădarea ţării sau n-au înlesnit instaurarea regimului comunist la Bucureşti?!

Cât îl priveşte pe Mareşalul Ion Antonescu, acesta, la „procesul” din mai 1946, a avut tăria să declare fără reticenţă şi fără regret:

„Se va şti odată precum că ziua de 23 august EU (subl. ns.) *am fixat-o în Istorie!”*

****

[60] *Ibidem*, p. 342.

[61] Un element-cheie în viziunea lui V. Rădulescu-Pogoneanu pentru a-i impulsiona pe complotişti să acţioneze la 23 august 1944 (cf. Eugen Stănescu şi colab., *Alexandru Cretzianu*, p. 96).

Ajungem la episodul cardinal - arestarea Antoneştilor. După radiografia zilei de 23 august 1944, publicată în colaborare în anul 1979[62] şi după alte studii, bazate pe investigarea şi confruntarea memorialisticii şi declaraţiilor, pe coroborarea documentelor, încheierile ce se desprind sunt următoarele:

1) La 23 august 1944, în epicentrul evenimentului - arestarea Antoneştilor (la Palatul Regal din Calea Victoriei) s-au aflat cel puţin 30 de persoane, care, ulterior, au depus mărturii, verbal ori în scris[63]. Calitatea surselor, în funcţie şi de aceea a oamenilor, diferă şi, se înţelege, valoarea probelor este inegală. Un izvor (Ioan de Mocsonyi-Styrcea) este (asemenea personajului, care în 1947-1963 a răvăşit închisorile comuniste) execrabil, deci inutilizabil; altele sunt aproximative, atestând clar dorinţa autorilor de-a se propulsa tardive pe roluri marcante în desfăşurarea faptelor (în ordine, D. Dămăceanu, Emilian Ionescu, C. Sănătescu, aşadar, toţi militari); nu lipsesc probele dezinhibate (Lucreţiu Pătrăşcanu, Bellu Zilber), nici cele dezlânate (Emil Bodnăraş, C. Agiu), după cum nici altele fardate şi voit studiate (Regele Mihai, diplomaţii de la Curte). În categoria, rară, a mărturiilor sistematice şi precise le includem pe cele datorate lui Iuliu Maniu, Ion Mihalache[64], Gh. I.

---

[62] Vezi Gh. Buzatu şi colaboratori, *Istoria unei zile*, Iaşi, Editura Academiei, 1979 (extras).

[63] Gh. Buzatu, coordonator, *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei*, p. 274-278; Eftimie Ardeleanu, *Armata şi actul de la 23 august 1944*, în mss. (referat la doctorat, aprilie 2000); Alexandru Oşca, *Protagoniştii actului de la 23 august 1944. Destăinuiri contemporane*, în „Revista Istorică", Bucureşti, t. XV, nr. 5-6/2004, p. 27-42; Gh. Neacşu, ed., *23 august 1944 în arhivele comuniste*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 2000; general-maior M. Varia, *23 august 1944. Studiu*, Bucureşti, 1993 (ms.); relatarea generalului Aurel Aldea (editor Claudiu Secaşiu, revista „22", nr. 34/1998, p. 8-9); relatările lui Corneliu Coposu (apud Gh. Onişoru, *Instaurarea regimului comunist în România*, Bucureşti, 2002, p. 118-120) şi Gh. Brătianu (apud Gh. Buzatu, Claudiu Secaşiu, *Din arhiva istorică a României contemporane*, I, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie <<A. D. Xenopol>>", Iaşi, t. XXII/2, 1985, p. 679-684; Traian Golea, *Actul de la 23 august 1944, văzut de Regele Mihai ca autor. Critici: Horia Sima, Pamfil Şeicaru, C. W. Forester*, Hallandale/Florida, Studii Istorice Româneşti, 2001; Gh. Buzatu, Cezar Mâţă, *Complotiştii de la 23 august 1944. Câteva biografii paralele*, în Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, coordonatori, *România şi al doilea război mondial*, Focşani, Editura DMPress, 2000, p. 297-337. Vezi, cu totul recent, relatările lui Ion Mihalache (Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareşalul Antonescu – Pro şi contra*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2006, p. 362-364), anexate prezentului capitol, precum şi acelea ale Elenei Brătianu, soţia istoricului, reţinute, de asemenea, în anexă.

[64] Cu diverse declaraţii şi, mai nou, cu un *Jurnal* aflat parţial în posesia noastră (prin bunăvoinţa colegului dr. Mihai Şovan) şi din care, în anexa acestui capitol, reproducem cele mai semnificative pasaje relativ la ultima întrevedere Ion Mihalache –

Brătianu, Mihai Antonescu, Gheorghe Barbul, Grigore Gafencu şi Eugen Cristescu, iar în cea de excepţie, cuprinzând relatări şi declaraţii prompte şi exacte, unele chiar adnotate (chiar dacă în închisoare), care rezistă tuturor confruntărilor, se înscriu toate materialele ce poartă girul Mareşalului Antonescu. Faptul nu este întâmplător, de vreme ce, în 1944-1946, era cel dintâi interesat de aflarea şi stabilirea adevărului. Este un element remarcabil, care recomandă precis sursele fundamentale, de la care trebuie să pornim şi la care să revenim în analize.

Dintre documentele ce poartă semnătura Mareşalului, distingem trei de o valoare excepţională:

- Documentul intitulat *Însemnări din celulă*, aşternute într-o agendă din 1930 a Regelui Carol II, chiar în seara demiterii (aproximativ între orele 21 şi 23), după ce Mareşalul şi Mihai Antonescu au fost încuiaţi în aşa-zisa cameră-safé a Casei Noi. Documentul, ţinut ascuns vreme de decenii, a fost scos la lumină, în 1980, de către Gh. Teodorescu (fost în garda Palatului) şi se păstrează în original.

- Detaliile furnizate de I. Antonescu în cursul interogatoriilor conduse de Avram Bunaciu, la 15 şi 20 aprilie 1946, în cadrul pregătirii procesului „marii trădări naţionale" din 6-17 mai 1946. De reţinut că ex-Mareşalul a revăzut şi corectat, cu acribie … ştiinţifică, toate filele dactilografiate ale interogatoriilor şi, în unele cazuri, nemulţumit, a solicitat să fie re-audiat! Aşa s-a întâmplat cu textul primei audieri pe tema 23 august 1944, când pe marginea interogatoriului din 15 aprilie 1946 a consemnat:

„Declaraţiile [mele] *nu sunt înregistrate total şi nici în propriile fraze* [exact]. *De aceea apar atât de incoerente. Mareşal Antonescu"*[65].

În consecinţă, Avram Bunaciu[66] l-a chemat pe deţinut la un nou interogatoriu, la 20 aprilie 1946, din care extragem acest fragment, care, juxtapus textului amintit al *Însemnărilor din celulă*, ne oferă, fără discuţie, descrierea cea mai completă şi veridică, exactă a desfăşurării audienţei istorice

---

Mareşalul Ion Antonescu, în sediul din Bucureşti al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, cu numai 20 de ore înaintea loviturii de stat (22 august 1944, aproximativ orele 22,00 – 23,45). Notele liderului naţional-ţărănist din acel moment cuprind clarificări necesare în privinţa unor probleme despre care circulă numeroase variante fanteziste (rezistenţa pe linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi, ultima vizită a lui Antonescu la Hitler în 5 august 1944, intenţiile de viitor ale Mareşalului, nehotărârea de-a semna ori respinge armistiţiul cu Aliaţii, imposibilitatea Germaniei de-a mai rezista etc.).

[65] Arhiva CNSAS, Bucureşti, fond 40 010, „Tribunalul Poporului", 1946, vol. 44, f. 108.

[66] Despre unele dintre problemele în studiu, vezi Marin Radu Mocanu, *Avram Bunaciu (Documente)*, Bucureşti, Fundaţia Culturală Libra, 2006, *passim.*

de la Palat din 23 august 1944 (aproximativ între orele 15,15 şi 17,30)[67]. Să parcurgem şi acest text:

„[…] Mergând la Palat [în după-amiaza de 23.8.1944], *l-am găsit pe culoare pe d-l Mihai Antonescu şi am mers împreună la Rege. Am văzut în curte tancurile pe care mi le ceruse să se apere de nemţi. Ţevile erau îndreptate spre casă. Atunci, în faţa lui Mihai Antonescu şi Sănătescu, i-am spus că nu mai e nimic de făcut şi că aşteptăm numai un răspuns de la d-l Clodius şi scrisoarea partidelor politice. Sănătescu se scoală şi spuse: «Vi le aduc eu». Regele a ieşit din cameră şi după o jumătate de ceas s-a reîntors cu un pluton de soldaţi din garda Palatului*[68] *cu revolverele în mână. Surprins, am spus: «Ce înseamnă aceasta, Majestate?». În timpul acesta m-a luat de coate un maior* [Anton Dumitrescu] *pe care l-am făcut «mişel». Lui Sănătescu i-am spus: «Nu ţi-e ruşine, d-tale, om bătrân, să-l puie pe Rege, un copil, să facă astfel de lucruri neuzitate?». După ce Sănătescu mi-a spus: «Sunteţi arestat fiindcă nu aţi vrut să faceţi armistiţiu» şi i-am răspuns «Cum îndrăzneşti să afirmi că nu am vrut să fac armistiţiu?», Regele a trecut în altă cameră. După aceasta Sănătescu a făcut semn soldaţilor să ne scoată* [din „Salonul Galben"]. *Am fost băgaţi într-o casă de fier în care-şi ţinea (presupun) d-na Lupescu bijuteriile. Era o încăpere mică, lipsită de fereastră, fără scaune. Am stat până la 4, când a venit d-l «Ceauşu»*[69] *care ne-a dus într-o casă de la periferie* [în Bucureşti] *unde am stat 8 zile* [până 30 august 1944], *când ruşii ne-au ridicat şi dus la Moscova"*[70].

Ce se desprinde, în mod sigur, din textul de mai sus, care repetăm, trebuie coroborat cu *Însemnările din* celulă ale Mareşalului, precum şi cu alte mărturii[71]? Neputând cuprinde totul, vom proceda selectiv, reţinând esenţialul, surprinzând mobilul faptelor întâmplate:

---

[67] Cf. şi relatarea lui Ion Mihalache, după declaraţia lui Eugen Cristescu din 14 aprilie 1946 (apud *Cartea Albă a Securităţii*, I, p. 259).

[68] Adăugat de ex-Mareşal în text.

[69] Emil Bodnăraş.

[70] Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 44, f. 169-170; cf. şi *Procesul Mareşalului Antonescu*, vol. 3, editor Marcel-Dumitru Ciucă, Bucureşti, 1998, p. 444-445.

[71] Revenim asupra dezvăluirilor pe care Ion Mihalache, indicând drept sursă pe Iuliu Maniu, le-a făcut la 28 august 1944 lui Eugen Cristescu: *„ …Însuşi Mihalache a fost surprins de întorsătura lucrurilor şi ştia de la Maniu următoarele amănunte: că M.S. Regele a chema întâi pe Mihai Antonescu şi, după aceea, a pus pe Mihai Antonescu să-l cheme pe Mareşal. După o discuţie asupra situaţiei, l-a întrebat pe Mareşal: <<Ce ai de gând să faci?>> Şi Mareşalul i-a spus că a luat contact cu Mihalache şi cu Gheorghe Brătianu, că a făcut aranjamentul care l-am arătat mai sus, că în trei zile va semna armistiţiul şi, în acest scop, Mihai Antonescu e pregătit să plece la Cairo. Că M.S. Regele a spus Mareşalului că e târziu în trei zile ca să se încheie armistiţiul, dat fiind situaţia gravă a frontului, şi că, dacă nu-l încheie Mareşalul Antonescu repede, atunci M.S. Regele are soluţia ca să se încheie imediat armistiţiul.*

a) În 22-23 august 1944, Antonescu luase ferm decizia de-a încheia Armistiţiul cu Naţiunile Unite, lucru comunicat şi, deci, bine cunoscut complotiştilor.

b) I. Antonescu fusese rugat de fruntaşii partidelor istorice (Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, I. Mihalache, Gh. I. Brătianu, C. Titel Petrescu) să conducă el operaţiunea de semnare a armistiţiului.

c) Mareşalul fusese ferm convins până atunci că retragerea României din *Axă* şi semnarea armistiţiului trebuiau realizate numai după avertizarea lui Hitler. De altfel, în seara de 22 august, revenind de pe frontul din Moldova, el i-a exprimat precis lui Carl Clodius, pe care l-a primit la Preşedinţia Consiliului de Miniştri din Bucureşti, intenţia ca România să se desprindă de *Axă*, precizându-i că mai aştepta răspunsul Berlinului încă 24 de ore, până la 24 august 1944, orele 18,00. Dar, în clipa în care, la Snagov, în 23 august 1944, aproximativ la ora 11,00, Ion Antonescu a căzut la înţelegere cu Gh. I. Brătianu, în prezenţa lui Mihai Antonescu, vice-preşedintele Consiliului de Miniştri şi titularul Externelor, ca istoricul să-i aducă o „scrisoare de garanţie" semnată de liderii istorici în sensul că ei erau de acord cu condiţiile armistiţiului (cedarea provinciilor istorice din Est în folosul U.R.S.S., despăgubirile de război etc.),

---

Aci s-a început o discuţie enervantă, între M.S. Regele şi Mareşalul Antonescu. Mareşalul i-a spus: <<Majestatea Voastră n-are puterea politică în mâna sa. Aceste puteri sunt lăsate prin decret de tatăl Majestăţii Voastre mie şi aceste puteri mi-au fost întărite mie, prin cele două plebiscite, pentru care am cerut confirmarea din partea poporului a actelor politice pe care le-am făcut>>. Discuţia a mers din ce în ce mai enervantă, până când M.S. l-a trecut pe Mareşal într-o altă cameră, să aştepte, şi atunci a chemat pe Sănătescu, cu care avea deja formula complet aranjată, a schimbat guvernul, s-a hotărât să dea comunicatul prin radio, pentru încetarea luptelor şi au urmat tot lucrurile cunoscute. Pe dl Mihalache l-am întrebat: <<Cum, dacă v-aţi înţeles cu toţii aşa şi dacă Mareşalul mi-a spus că s-a înţeles cu Gheorghe Brătianu, cum s-au învârtit lucrurile că M.S. s-a supărat şi a pornit singur să facă, fără Mareşalul Antonescu, armistiţiul?>>. Dl Mihalache mi-a răspuns că nu ştie pozitiv cum a relatat Gh. Brătianu conversaţia sa cu Mareşalul Antonescu şi că el crede că Gheorghe Brătianu a acela care, prin modul cum a expus lucrurile, s-a tras concluzia că Mareşalul nu ar vrea să încheie armistiţiul, până nu va aviza şi pe Hitler. Că Gh. Brătianu a cerut Mareşalului, în acelaşi timp, şi o schimbare a guvernului, iar Mareşalul a răspuns: <<Aceasta o vom face după încheierea armistiţiului. Nu e vreme acum pentru schimbare de guvern. O vom face ceva mai târziu>> şi că, din relatarea acestor fapte, Maniu, Dinu Brătianu şi, probabil, şi Regele au tras concluzia că Mareşalul Antonescu nu vrea să încheie armistiţiul imediat şi de aceea a trecut M.S. Regele, personal, împreună cu Sănătescu şi ofiţerii care-i avea fixaţi dinainte, la darea comunicatul pentru încetarea luptei şi la schimbarea guvernului…" (declaraţia lui Eugen Cristescu din 14 aprilie 1946, în *Cartea Albă a Securităţii*, I, 23 august 1944 – 30 august 1948, editor Mihai Pelin, Bucureşti, 1997, p. 259).

din acel moment, aşadar, Mareşalul s-a declarat dispus să nu mai aştepte „acordul" lui Hitler.

d) De „scrisoarea de garanţie", Antonescu avea nevoie la vizita anunţată telefonic de la Snagov Palatului Regal pentru ora 15,00, de faţă fiind chiar Gh. I. Brătianu. La rândul său, istoricul se angajase ferm să aducă documentul până la ora 15,00 dar, nefiind posibil, s-a deplasat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri din Bucureşti, în jurul orei 15,00, pentru a-i face cunoscut lui Mihai Antonescu acordul deplin al liderilor istorici, urmând să prezinte „scrisoarea de garanţie" în cursul serii, pentru a fi difuzată prin radio. Putem presupune că Mihai Antonescu nu l-a înştiinţat imediat pe Mareşal asupra acestei comunicări, dat fiind, probabil că avea s-o facă la Palat, unde aveau să se întâlnească în minutele următoare la Rege, unul (Mihai Antonescu) ajungând mai devreme, iar celălalt (Ion Antonescu) cu oarecare întârziere. Ne conducem după condica de audienţe la Rege, aflată în păstrare la Biblioteca Academiei Române, unde se menţionează „intrările" la Palat: Mihai Antonescu - ora 15,00, Ion Antonescu - ora 16,15.

e) Mihai Antonescu, care, înainte de sosirea Mareşalului, s-a întâlnit cu Regele şi generalul Constantin Sănătescu preţ de 20 minute, le-a expus această „desfăşurare de forţe", precum şi intenţia de-a pleca cu avionul la Ankara pentru a negocia cu Aliaţii, mai ales că în 22-23 august 1944 făcuse patru intervenţii diplomatice oficiale şi urgente prin Ankara[72].

f) Regele l-a rugat pe ministrul de Externe să rămână la Palat, urmând a reveni o dată cu Mareşalul, când acesta avea să ajungă în Calea Victoriei.

g) Această pauză, de numai 30 de minute şi care s-a ivit întâmplător, avea să le fie fatală Antoneştilor, dar iată cum şi de ce:

- Suveranul, reîntâlnindu-se în răstimpul cu colaboratorii săi, în biroul regal de lucru din Casa Nouă, situat vizavi de Salonul Galben, unde aveau să fie primiţi şi arestaţi Antoneştii, a fost sfătuit de complotişti să-l preseze pe Mareşal să semneze imediat armistiţiul.

- Este posibil ca Mihai Antonescu să nu-l fi înştiinţat pe Ion Antonescu de acordul verbal adus de Gh. I. Brătianu la Preşedinţie înainte de ora 15,00, deşi nu credem[73]. Admiţând că l-a înştiinţat, Mareşalul mai mult ca sigur a apreciat gestul ca insuficient şi, de aceea, în cursul ultimei audienţe la Rege, nici nu l-a avut - după cum deducem din *Însemnările din celulă* - în consideraţie. Numai aşa se explică cum, venit pentru a discuta soluţia Armistiţiului, Mareşalul a respins sugestiile şi solicitările presante ale Regelui în direcţia unui armistiţiu

[72] Vezi mai jos, în acest capitol.

[73] În varianta I a interogatoriului din 20 aprilie 1946, Ion Antonescu a tăiat fraza următoare privind promisiunea lui Gh. I. Brătianu de-a reveni cu „scrisoarea de garanţie": „N-a sosit nici el [Gh. I. Brătianu], nici Mihalache până la ora 3, când aveam audienţă la Rege" (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 36, f. 84-85).

imediat. În plus, Antonescu venise la Rege ca să-l informeze, iar nu să-i raporteze ori să realizeze ceva (armistiţiul!) împreună. Înainte de orice, Mareşalul nu era omul - nici chiar în acele momente cruciale - care să asculte recomandările Suveranului, un „copil", cum l-a calificat de altfel în cursul întrevederii, iar aceasta pentru că în problema armistiţiului Conducătorul avea deja planul său şi n-a admis sugestiile venindu-i din partea „cuibului de vipere" de la Palat.

h) Din aceste contradicţii şi neînţelegeri avea să rezulte, puţin după ora 17,00, respingerea de către Mareşal a sugestiilor Regelui, iar, finalmente, arestarea Antoneştilor!

i) Care era deosebirea de soluţii între cele două tabere - complotişti şi victimele posibile ale inversării de situaţii? Una enormă, şi anume:

- Regele şi echipa sa apreciau că era suficient să se anunţe arestarea Antoneştilor şi întoarcerea armelor, pentru ca Aliaţii - iluzie deşartă – să se grăbească să ofere României Armistiţiul, şi încă în cele mai bune condiţii! Or, se cunoaşte prea bine, nu avea să fie aşa. N-a fost admis nici un Armistiţiu, iar presa internaţională („The Times", „The New York Times" ş.a.) de a doua zi s-a precipitat a vorbi despre capitularea României[74], care, efectiv, se produsese.

- I. Antonescu urmărea, dimpotrivă, ca să se încheie efectiv un Armistiţiu, pentru un anume segment al frontului, şi ale cărui consecinţe, mult mai favorabile decât ale unei capitulări de genul celei menţionate, ar fi fost incontestabil pozitive!

În aceasta a constat esenţa faptelor desfăşurate. Imediat, trupele sovietice au ocupat România, ele fiind literalmente „aduse", iar guvernul Constantin Sănătescu, tocmai instalat, surprins şi dezamăgit, avea să protesteze cel dintâi împotriva situaţiei intervenite. Efectele loviturii de stat, departe de-a fi fost „roze", începură să se repercuteze chiar împotriva complotiştilor şi, în perioada imediat următoare, deopotrivă cei victorioşi şi cei învinşi la 23 august 1944, aveau să suporte din plin consecinţele de cataclism ale unui act istoric înfăptuit în pripă şi prost conceput. Era, poate, răzbunarea istoriei, la care aveau să se refere Ion Antonescu, în detenţie la Moscova ori la Bucureşti (1944-1946)? Sau, după cum au întrevăzut victimele complotului, acţiona ... „blestemul Mareşalului"?! Nu ştim, cu toate că legătura nu era defel una fantezistă...

***

Ajunşi cu expunerea faptelor în seara de 23 august 1944, se impun câteva întrebări retorice, absolute necesare pentru formularea concluziilor:

[74] Vezi Gh. Buzatu, ed., *Românii în istoria universală*, vol. II/2, Iaşi, 1988, *passim.*

- La 23 august 1944, după orele 22,00, românii şi-au manifestat bucuria pentru sfârşitul războiului, prăbuşirea dictaturii şi instalarea păcii. Din toate, n-a fost nici una, în afară de tragedia României, în curs de amplificare în ceasurile şi în zilele următoare!

- Nu s-a documentat suficient, cu aplicaţie specială la România, rostul formulei „capitulării necondiţionate" în condiţiile prezenţei Bucureştilor în *Axă* până la 23 august 1944.

- Războiul din Est, căruia i s-a pus capăt la 23 august 1944, nu încetase, totuşi, a fi fost - până în ultima secundă – unul just şi naţional. Este dificil a calcula de câte ori „Eliberatorul" de după 23 august 1944, deşi admis în rândurile Naţiunilor Unite, era un agresor recidivist faţă de România şi din punctul de vedere al dreptului internaţional.

- În sfârşit, o acţiune precum cea înfăptuită la 23 august 1944, fiind complot, nu putea fi şi naţională. Pe deasupra, în negocierile preliminare de armistiţiu s-au ciocnit toate grupurile şi grupuleţele, toate punctele de vedere, iar Iuliu Maniu, Regele şi guvernul, faţă cu asaltul intern şi extern comunist, numai aparent s-au bucurat de credit şi autoritate. În atare condiţii numai, clasa politică din România n-a fost capabilă să realizeze o retragere a ţării din conflagraţie după exemplul Finlandei. Cei care au beneficiat de această situaţie au fost, în rândul întâi, Marii Aliaţi în general, Stalin în special.

- Foarte bine, se va spune, întrucât în politică scopul scuză mijloacele. Acestea fiind repudiate numai după ani şi ani, atunci când vin istoricii să le descopere şi să le condamne… Astfel, trebuie să fim în acord cu neîntrecutul N. Iorga, şi anume istoria este numai într-un sens, moral, un tribunal.

***

De mai multe decenii, în mod concret de la terminarea celui de-al doilea război mondial încoace, dacă nu cumva din anul imediat precedent, deci de îndată după lovitura de stat de la 23 august 1944, istorici şi publicişti, comentatori militari şi politici, cunoscuţi politicieni şi diplomaţi, martori şi acuzatori la „procesul" din mai 1946 al echipei guvernamentale care a condus România între 1940 şi 1944 au susţinut, cu orice prilej şi pe un ton hotărât, în temeiul unor argumente şi documente, multe considerate … irefutabile, cum că Mareşalul Ion Antonescu şi colaboratorul său principal, Mihai Antonescu, vicepreşedintele cabinetului şi ministrul Afacerilor Străine, ar fi respins – categoric şi sistematic – orice dialog serios, constructiv cu delegaţii Marilor Puteri ale Naţiunilor Unite, în frunte cu S.U.A., U.R.S.S. şi Marea Britanie. Angajate cu scopul de-a obţine ieşirea ţării din tabăra *Axei*, patronată de Germania, pe calea armistiţiului. Nu au fost luate în consideraţie nici intensele negocieri de pace separată din 1942-1944, nici misiunile speciale încredinţate unor soli tainici (Barbu Ştirbey ş.a.), nici rosturile unor diplomaţi (Al. Cretzianu,

George I. Duca ş.a.), nici demersurile de la Bucureşti din ultimele zile şi ore de „dinaintea furtunii", adică de la 20-23 august 1944, totul, dar absolut totul, a fost astfel construit ca echipa Mareşalului să fie acuzată, o dată în plus, pentru ignorarea realităţilor îngrozitoare ale ţării, din dorinţa de a … sluji Germania şi pe Adolf Hitler „până la capăt", chiar cu preţul catastrofei României. Semnale de pace specifice, între care un document şi un episod inventate (telegrama „personală" adresată Mareşalului personal de către Stalin!), au fost folosite tot împotrivă.

Documentele[75] ne îngăduie însă abordarea istoriei diplomatice sub noi unghiuri, permiţând interpretări şi concluzii complet diferite de acelea la modă. Cele mai multe dintre aceste documentele provin fie din inepuizabilele fondurile diplomatice britanice[76], fie din fondul constituit după război de un fost colaborator al Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti, D. G. Popescu, care, după Conferinţa Păcii de la Paris din 1946, s-a decis să rămână în Occident. El a încredinţat ulterior spre păstrare copiile după originalele unor documente diplomatice esenţiale din arhiva MAS celebrei Fundaţii internaţionale *Hoover Institution on War, Revolution, and Peace. Hoover Institution Archives* de pe lângă (nu mai puţin celebra) Stanford University din Palo Alto, California, Statele Unite ale Americii. În cursul cercetărilor noastre din 1980, 1986 şi 1987, le-am descoperit şi cercetat în fondul respectiv. Documentele din acest fond, coroborate cu informaţiile desprinse din arhivele diplomatice britanice şi române, întregesc în chip fericit datele deja cunoscute din colecţiile oficiale editate în S.U.A. referitoare la un episod marcant, care a provocat şi se menţine în atenţia istoricilor. Facem referire la acţiunile României antonesciene în perspectiva loviturii de la 23 august 1944. Astfel, s-a afirmat şi se susţine cum că guvernul Ion Antonescu nu ar fi admis, nici în faţa dezastrului de pe Frontul din Moldova din 20-22 august 1944, să facă vreun pas în direcţia Armistiţiului cu Aliaţii. Declaraţia făcută de Mareşal Regelui Mihai I, în cursul ultimei audienţe din după-amiaza lui 23 august 1944, când a respins îndemnul suveranului de-a se înţelege cu Naţiunile Unite, este luată ca atare. N-au contat stăruinţele şi motivaţiile Mareşalului sau ale lui Mihai Antonescu, care, după ce la 22-23 august 1944 avuseseră iniţiative serioase în această direcţie[77], au cerut

[75] Cf. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *op. cit., passim.*

[76] Great Britain, Public Record Office, London – Kew Gardens, Foreign Office – 371.

[77] Facem trimitere la ofertele prin intermediul Turciei (vezi în special Arh. M.A.E., fond T.1, Ankara, vol. 3, filele 113-114 - M. Antonescu către Legaţia din Ankara, 22.8.1944; *ibidem*, f. 115 – telegrama nr. 4 097 din 22.8.1944 a lui M. Antonescu către Al. Cretzianu; *ibidem*, f. 120 – telegrama „strict secretă" a lui M. Antonescu către Al. Cretzianu, 23.8.1944) ori la delegarea unor negociatori în capitalele neutre (cf. Gh. Buzatu şi colaboratori, eds., *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei*, I, Iaşi,

timp pentru a se aştepta rezultatele eforturilor. Dar – persistă cei neîncrezători – *au existat realmente asemenea demersuri?*, iar răspunsurile oferite sunt, cel mai adesea, negative. Iată însă că documente recent editate infirmă asemenea opinii. Aşa, de exemplu, telegrama fulger nr. 1 386, expediată de ambasadorul britanic la Ankara, Sir H. Knatchbull-Hugessen, la 23 august 1944, ora 3,26 p.m., deci aproximativ cu o oră înaintea audienţei decisive (şi ultime) a Antoneştilor la Regele Mihai, subliniază că diplomatul fusese convocat de premierul Turciei pentru a-i fi transmis mesajul recepţionat de la reprezentantul turc din Bucureşti. Este bine să reţinem că, deopotrivă cu Knatchbull-Hugessen, premierul turc i-a informat pe ambasadorii S.U.A. şi U.R.S.S. la Ankara. Care era însă conţinutul mesajului din Bucureşti? Reprezentantul turc în România fusese chemat de Mihai Antonescu, vicepreşedintele cabinetului şi ministrul de Externe al României, care, ţinând seama de situaţia „foarte gravă" de pe Frontul din Moldova, decisese, „cu asentimentul Mareşalului, al Regelui şi al şefilor tuturor partidelor de opoziţie"[78], să propună negocieri de armistiţiu Naţiunilor Unite. Se aştepta, pentru următoarele 24 de ore, răspunsul guvernelor de la Londra şi de la Washington în privinţa iniţiativei Bucureştilor. Dar este preferabil să luăm cunoştinţă de textul integral al notei ministrului turc la Bucureşti destinat Ankarei[79]:

„[…] 2. Am fost la Preşedintele Consiliului[80]*. Situaţia este foarte gravă. În două zile, ruşii vor fi ocupat Basarabia. Înaintează şi în alte ţări. Poate Turcia media între noi şi armatele anglo-americane beligerante? Am asentimentul Mareşalului, al Regelui şi al şefilor tuturor partidelor de opoziţie. Rog un răspuns în 24 de ore din partea Guvernelor britanic şi al Statelor Unite la următoarele probleme:*

a. Vom trimite un delegat român la Moscova pentru încheierea unui armistiţiu;

b. Vom intra în contact cu ruşii şi anglo-americanii: în acelaşi timp pentru a fixa condiţiile armistiţiului;

c. Vom discuta condiţiile la Cairo cu Aliaţii;

d. Preşedintele Consiliului României doreşte să ştie care dintre aceste trei alternative ar fi preferată de anglo-americani.

Editura B. A. I., 1990; Gh. Zaharia şi colaboratori, eds., *Istoria P.C.R. Sinteză. Documentar*, vol. 5, Bucureşti, f.a.). Referitor la demersurile lui Mihai Antonescu din 22-23 august 1944 prin Ankara vezi detalii în capitolul precedent, precum şi la Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 247.

[78] Excluzându-l pe Ion Antonescu, toate celelalte referinţe erau inexacte.

[79] PRO, FO – 371/44 005; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, p. 217.

[80] Mihai Antonescu, ministrul Afacerilor Străine şi vicepreşedintele Consiliului de Miniştri.

(Sfârşeşte).

3. Preşedintele Consiliului Turciei - încheia ambasadorul britanic în Turcia - *m-a informat pe mine, pe ambasadorul sovietic şi îl informează pe reprezentantul Statelor Unite[…]"*[81].

Telegrama lui Knatchbull-Hugessen a fost primită la Londra tot în cursul zilei de 23 august, la ora 4,35 p.m., iar *Foreign Office*-ul s-a hotărât, fără întârziere, să dea curs mesajului. Iată cuprinsul memorandumului redactat pentru uzul intern al departamentului:

„Rog vedeţi această copie preliminară a unei telegrame fulger de la Ankara conţinând o ofertă de pace din partea Mareşalului Antonescu[82]*. Formularea din telegramă este foarte obscură şi nu-mi pot da seama ce înseamnă sugestia ca Turcia să medieze între români şi «armatele anglo-americane beligerante». Antonescu voia un răspuns în 24 de ore de la Guvernele britanic şi american, ne-menţionând însă Guvernul sovietic, deşi este gata în aparenţă să trimită un delegat român la Moscova pentru încheierea unui Armistiţiu. Dacă noi şi americanii răspundem în sensul că românii trebuie să trimită un delegat la Moscova pentru încheierea unui Armistiţiu, românii ar putea crede că noi şi americanii ne dezinteresăm de acea ţară şi ar putea prefera să continue lupta decât să se predea ruşilor.*

Dar, din cele trei alternative, cel mai bine ar fi, evident, ca românii să trimită un delegat la Moscova, unde ambasadorii britanic şi american să poată participa la negocieri. Am putea să-i anunţăm pe români că noi şi americanii vom lua parte la negocieri.

Proiecte de telegrame către Moscova şi Washington.

23 august 1944"[83].

Pe atunci, la Londra încă nu se aflase de evenimentele de la Bucureşti, respectiv de arestarea Mareşalului şi demiterea guvernului său. După cum se vede, consilierii *Foreign Office*-ului care au examinat şi comentat telegrama lui Knatchbull-Hugessen[84] au trecut la fapte, astfel că, la începutul zilei de 24 august 1944, între orele 12,30 şi 12,40, au pornit spre Washington şi Moscova telegramele nr. 7 479[85] şi, respectiv, 2 646[86]. Ambasadele Majestăţii Sale din S.U.A. şi U.R.S.S. fură instruite să reacţioneze „imediat", pentru a se afla

[81] PRO, FO – 371/44 005.

[82] Referire la demersurile lui Mihai Antonescu, prin intermediul Turciei, din zilele de 22 şi 23 august 1944.

[83] PRO, FO– 371/44 005; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, p. 219, doc. nr. 3.

[84] *Ibidem*.

[85] *Ibidem*; Gh. Buzatu, *op. cit.*,p. 220, document nr. 4.

[86] PRO, FO– 371/44 005; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 220-221, document nr. 5.

poziţia Administraţiei Roosevelt[87] şi a guvernului sovietic faţă de demersul lui Mihai Antonescu. Sugerându-se că, în situaţia în care propunerea Bucureştilor de a trimite un emisar la Moscova ar fi fost agreată, la negocieri trebuiau să se ralieze şi ambasadorii S.U.A. şi Marii Britanii din U.R.S.S., *Foreign Office*-ul insista să afle imediat poziţia Kremlinului la oferta românească, iar, în caz afirmativ, ambasadorul sovietic de la Ankara să fie înştiinţat, astfel ca Knatchbull-Hugessen să-l abordeze fără amânare pe premierul Turciei[88], pentru a se putea răspunde grabnic iniţiativei Bucureştilor. Schimbul de telegrame pe traseul Ankara – Londra – Washington – Moscova pe tema demersului lui Mihai Antonescu va continua, până când avea să se constate că, în urma loviturii de stat de la Bucureşti, problema nu mai era de actualitate.

Demersul diplomatic final al lui Mihai Antonescu a fost însă contrabalansat nu numai de desfăşurarea evenimentelor, ci şi faptul că, din clipa în care captase atenţia capitalelor menţionate, el era deja virusat de un alt mesaj sosit tot de la Bucureşti. Mesajul, neoficial, fusese semnat Iuliu Maniu[89], fiind emis în premieră la 19 august 1944, apoi reînnoit şi receptat de ministrul român la Ankara, Al. Cretzianu[90], care i-a asigurat cea mai bună difuzare. Se aducea la cunoştinţă – după cum transmitea însărcinatul cu afaceri american pe lângă guvernul iugoslav de la Cairo, Shantz, la 23 august 1944, la ora 7 p.m. – că opoziţia din România se decisese „să treacă la acţiune" pentru data de 26 august 1944[91]. Ziua de 26 august 1944 n-a rămas în atenţia marilor capitale decât câteva ceasuri, întrucât, în cursul nopţii de 23-24 august 1944, s-a constat că lovitura de stat reuşise... A fost rândul ei să capteze atenţia, astfel că demersul lui Mihai Antonescu a trecut rapid la capitolul *file de istorie*[92]. Din moment ce Marile Puteri au acceptat să trateze cu noile autorităţi de la Bucureşti, favorabile Armistiţiului şi dispuse să întoarcă armele împotriva Reichului nazist şi a ultimilor lui aliaţi, intervenea un motiv în plus pentru ca iniţiativa Antoneştilor să fie – şi a fost! – definitiv înmormântată. Ea era destinată a îmbogăţi inventarul aprigelor controverse istorice.

---

[87] În mod practic, Ambasada britanică va înainta Departamentului de Stat al S.U.A. un memorandum la 24 august 1944 (PRO, FO – 371/44 005; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 237, doc. nr. 21.) S-a primit replica Departamentului de Stat la 25 august 1944 (PRO, FO – 371/44 005; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 237, document nr. 21), care insista că, după răsturnările de la Bucureşti, „s-ar putea ca guvernul Antonescu să nu mai fie în măsură de a îndeplini termenii propuşi". Ceea ce era cu totul întemeiat.

[88] PRO, FO – 371/44 005.

[89] PRO, FO – 371/44 005.

[90] Despre activitatea lui Al. Cretzianu în Turcia, ca mandatar al Mareşalului şi, deopotrivă, al lui Iuliu Maniu, vezi documentul din anexă (nr. 5); de asemenea, Gh. Buzatu, Cezar Mâţă, *op. cit.*, p.279-284.

[91] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 221, document nr. 6.

[92] *Ibidem*.

Şi, cu toate acestea, cum era şi firesc, toată povestea nu s-a încheiat. În mod concret avem în vedere un document excepţional care, în general, a scăpat până acum vigilenţei specialiştilor[93]. Ne referim la telegrama nr. 1 364/31 august 1994, expediată de omniprezentul Al. Cretzianu din Ankara Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti. Trimisul Bucureştilor în Turcia reclama Centralei, nici mai mult, nici mai puţin, *„rechemară imediată”* a colonelului Teodorescu ca fiind *„absolut necesară”*, datorită atitudinii ataşatului său militar în preajma răsturnării regimului Antonescu[94]. După cum, desigur, cititorul a intuit deja, toată afacerea revenea la negocierile de armistiţiu din preajma loviturii de stat de la 23 august 1944, în care, deşi la mare distanţă, Al. Cretzianu a fost implicat. Acesta motiva cauzele pentru care colonelul Teodorescu trebuia rechemat: 1) El acceptase, în august 1944, „să ducă negocieri în spatele meu din ordinul lui Antonescu (subl. nr.)”[95]; 2) pentru a face jocul Mareşalului, disuadându-i în schimb pe inamici de la acţiune, colonelul a difuzat zvonul că, în România, Reichul dispusese de cel puţin 800 000 de oameni: 3) pe aceeaşi linie, colonelul îi asigurase pe negociatorii aliaţi că armata română „face zid” în jurul Mareşalului. Acestea erau, în esenţă, prejudiciile grave provocate de Teodorescu misiunii complotiştilor, pe care Al. Cretzianu şi-o însuşea integral şi necondiţionat, desemnând-o *„cauza noastră”*[96] – a complotiştilor care au pregătit şi înfăptuit dezastrul de la 23 august 1944!

***

Insistând asupra actului de la 23 august 1944, trebuie, inevitabil, să facem eforturi pentru a evita falsa înţelegere şi interpretare a faptelor, semnificaţia lor şi, drept urmare, consecinţele lor reale, pe plan intern şi internaţional. Astfel, în vreme ce prestigiosul cotidian nord-american „The New York Times” includea cotitura din 23 august 1944 a Bucureştilor în războiul mondial în clasa „evenimentelor hotărâtoare” ale conflagraţiei, Hitler, pe deplin realist, primindu-l la 18 septembrie 1944, la Cartierul General de la Rastenburg, pe Anté Pavelič, şeful statului marionetă croat, i-a vorbit despre cele trei „crize” în urma cărora nu mai credea că Germania mai putea să-şi revină pe planul militar: neputinţa de-a preîntâmpina debarcarea în Normandia la 6 iunie 1944, prăbuşirea Grupului de Armate german „Centru” în Polonia şi „trădarea”

[93] Cf. Gh. Buzatu, Cezar Mâţă, *România, august 1944: Armistiţiu sau preludiul unei lovituri de stat?*, în vol. *Hegemoniile trecutului: Evoluţii româneşti şi europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*, Bucureşti, Curtea Veche, 2006, p. 267-284.

[94] Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944*, document nr. 132.

[95] *Ibidem*, p. 268.

[96] Ibidem.

României[97]. Adevărul despre ceea ce s-a petrecut nu-l vom afla recurgând la formule artificiale. Evenimentele au survenit într-un context specific în care ulterior şi Mareşalul Antonescu a pretins un „rol", pretinzând cum că el le-ar fi… „provocat". De asemenea, s-a vorbit şi se insistă asupra devansării loviturii de stat de la 26 august la 23 august 1944, asupra implicării generalilor şi diplomaţilor în complotul anti-antonescian, dar, în chip miraculos, nimeni n-a pronunţat deschis cuvântul adecvat: trădare! Problema se pune însă astăzi[98]. S-a considerat, probabil, că trădarea, necesară şi efectivă, n-ar fi fost tocmai … elegantă? Ar fi fost lipsit de gust şi chiar deplasat ca grupul de diplomaţi, în majoritate tineri, crescuţi în Apus şi filo-occidentali veritabili, care l-au sfătuit şi l-au presat pe Rege să acţioneze la 23 august 1944, să fi fost implicaţi în cumva vreo … trădare. Şi, totuşi, afirma Aurel Sergiu Marinescu, „Direcţiunea Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, condusă de Grigore Niculesc-Buzeşti, a fost pusă de el la dispoziţia conspiraţiei, fiind în legătură cu Iuliu Maniu şi cu Regele prin I. Mocsonyi-Styrcea, prietenul lui Mihai Antonescu. Grigore Niculescu-Buzeşti – hotărât, deosebit de ambiţios, cu planuri mari de mărire, ginerele lui Barbu Ştirbey – a organizat grupul complotiştilor diplomaţi din care făceau parte Piki Rădulescu-Pogoneanu, Alexandru Cretzianu, Constantin Vişoianu, F. Roiu, Camil Demetrescu ş.a. Concomitent, oamenii lor de încredere – delegaţii lor personali – au fost numiţi pe lângă legaţii româneşti din Berna, Lisabona, Stockholm. Ei aveau o libertate totală faţă de şefii de misiune titulari, care rămâneau reprezentanţi oficiali ai guvernului român…" Culmea este că în urma lui 23 august 1944, luând calea străinătăţii, liderii grupului respectiv s-au străduit, şi reuşit, să-şi asume conducerea ineficientă a Exilului românesc anticomunist[99]. Fără îndoială, o slabă compensaţie, în raport cu planurile proiectate anterior lui 23 august 1944! La fel au stat lucrurile şi în tabăra generalilor de „rezervă" care băteau bulevardele Bucureştilor şi culoarele Palatului Regal, pregătindu-se activ pentru „după" … Să fim bine înţeleşi: pentru după Antonescu, nu pentru comunism, care i-a succedat şi i-a lichidat ori i-a „cuminţit"! Şi, totuşi, va trebui să admitem, cândva, că a fost trădare. Fie numai pentru că, de exemplu, la momentul 23 august 1944, Ţara era încă, aşa cum a fost permanent începând cu 22 iunie 1941, ÎNTR-UN RĂZBOI NAŢIONAL, PENTRU APĂRAREA SUVERANITĂŢII ŞI INTEGRITĂŢII TERITORIALE. Recunoaştem că este CU TOTUL ALTCEVA faptul că, în acele clipe, războiul împotriva trupelor sovietice invadatoare era lipsit de orice

[97] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX. 1918-1948*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 460.

[98] Vezi Mircea Bălan, *Istoria trădării la români*, II, ediţia a II-a, Timişoara, Editura Eurostampa, 2002, p. 402-415.

[99] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuţie la istoria exilului românesc*, vol. 5, Bucureşti, Editura Vremea, 2005, p. 17, 20.

şansă… Dar era suficient, singur acest argument, pentru complotişti ca să acţioneze subversiv pentru a-l aduce pe inamic şi deschide Capitala Ţării Armatei Roşii? Şi încă ce inamic? Care, după ce-şi eliberase „teritoriul naţional”, compus din achiziţii imperialiste, lupta pe pământuri străine, îşi alina durerile şi-şi domolea pornirile prin cruntă răzbunare pentru 22 iunie 1941, provocat tot de el în sectorul românesc al frontului? Şi care, după dispoziţiile ferme ale lui Stalin, trebuia, în fuga tancurilor, nu doar să „elibereze” de sub hitlerişti Europa, inclusiv România, ci să le comunizeze? Ajungeau asemenea „considerente” pentru a-i fi determinat pe complotişti să apese pe butonul de comandă, prevalând răsturnarea dictatorului intern, faţă de pericolul imens extern? Iată de ce se impune să nu mai renunţăm ci să depistăm şi să cântărim TRĂDAREA, câtă şi cum a fost? Au căpătat complotiştii anticipat iertarea în faţa Tribunalului Istoriei ori, pe un alt plan, au obţinut ei de undeva garanţia că, în caz de succes, pe care l-au avut (Antonescu fiind destituit), realizau un armistiţiu onorabil cu Aliaţii? Şi, chiar aşa, totul le-ar fi fost scuzat? Nicidecum! Întrucât se ştie că, în clipa următoare arestării echipei Mareşalului Antonescu şi anunţării „Armistiţiului”, s-au produs OCUPAŢIA BRUTALĂ A ARMATEI ROŞII, de unde până atunci România fusese UN SATELIT al Germaniei, s-a declanşat, în plus, procesul comunizării forţate a ţării, iar Armata Română a fost trimisă pe Frontul de Vest fără ca Bucureştii să primească - cel puţin în compensaţie, precum Italia - statutul de cobeligeranţă. Oricât de scumpă ne-ar fi obiectivitatea, implicarea unor personaje în faptele trecute, pozitivă ori respingătoare, nu trebuie în vreun fel să întunece şi judecata istoricilor.

***

RECAPITULARE ŞI CONCLUZII: Le data aceea, în 23 august 1944 după-amiază, sosise la Palatul Regal din Bucureşti, poate PENTRU PRIMA ŞI ULTIMA DATĂ, Conducătorul statului român dispus, în fine, să încheie Armistiţiul cu Aliaţii. Existau toate premisele şi şansele, mai ales că Mareşalul acceptase acest lucru, iar liderii partidelor „istorice” îi garantaseră concursul. Complotiştii trebuiau să se decidă: cu ori fără Mareşal, iar, dacă era aşa, cum ei preferau de atâta timp, adică fără Mareşal, atunci pentru ei cuvântul de bază la ordinea zilei, lansat şi înfăptuit, a devenit: RAPID, CU ORICE RISC ŞI INDIFERENT CUM dar Antonescu nu putea fi lăsat să pregătească şi să semneze, EL, armistiţiul! Prin urmare, chiar atunci, la 23 august 1944, trebuia să se producă ARESTAREA ANTONEŞTILOR, care, indiferent de consecinţe, oricum cădea bine, garanta succesul loviturii de stat gestantă de atâta vreme. O lovitură de stat de tip clasic, dat fiind că Regele şi echipa sa de colaboratori realizau, concomitent cu înlăturarea regimului antonescian şi aparent fără a fi

fost deconspiraţi, o modificare constituţională fundamentală[100], arestând pe primul-ministru, care, întâmplător, era chiar şeful statului, iar nu formal. Şi, în cavalcada războiului general sau a situaţiei specifice de la Bucureşti, lovitura apărea scuzabilă şi chiar necesară, în faţa naţiunii, a beligeranţilor învingători şi - nu-i aşa - a Istoriei? Vorbeam, la începutul acestui capitol, de sfatul lui Toma Cinicul, închipuit de Ignazio Silone. Chiar cu riscul de a ne repeta, revenim la textul integral al „învăţăturii" maestrului:

„În penultima scenă a ultimului act al loviturii de stat se descoperă, de regulă, un complot sau se întâmplă un atentat, care umple de onoare întreaga naţiune şi deschide larg porţile happy end-*ului"*[101].

În acest fel, desfăşurările interne şi externe ale anului crucial 1944 îl confirmă integral pe Pamfil Şeicaru, inclusiv, dacă nu cumva mai cu seamă, în privinţa esenţei evenimentelor survenite şi a consecinţelor lor pe termen lung, în sensul că *„tot ce s-a abătut, după 23 august [1944], asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat"*[102].

[100] Cf. Barbu B. Berceanu, *Istoria constituţională a României în context internaţional*, Bucureşti, Editura Rosetti, 2003, p. 380 şi urm.

[101] Ignazio Silone, *Şcoala dictatorilor*, p. 148.

[102] Pamfil Şeicaru, *Scrieri*, vol. 3, Bucureşti, Editura Victor Frunză, 2003, p. 215.

PROBLEMELE RECONSTRUCŢIEI EUROPENE DUPĂ 1945. REFLEXE ISTORIOGRAFICE

STELA ACATRINEI

Timp de decenii, problema organizării postbelice a lumii, inclusiv a României, a preocupat îndeaproape pe istoricii din toate ţările, faptul fiind reflectat de bogata literatură consacrată domeniului[1] şi, nu mai puţin, de apariţia unor monografii şi sinteze datorate unora dintre cei mai prestigioşi istorici afirmaţi pe plan internaţional: Arnold Toynbee, Pierre Renouvin, Maurice Baumont, Maxime Mourin, Gh. I. Brătianu, John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, Jean-Baptiste Duroselle sau Henri Michel[2]. Explicaţia este una cât se poate de reală, rezultând din situaţia Tratatele de Pace semnate la Paris în 1947 cu fostele state satelite ori partenere ale Reichului hitlerist în al doilea război mondial (Italia, România, Finlanda, Ungaria şi Bulgaria) sunt în vigoare, în vreme ce dintre liderii fostei *Axe* Berlin-Roma-Tokio, Japonia a ajuns la acorduri separate cu Puterile Aliate învingătoare din 1945[3], iar Germania[4], excepţie făcând Puterile Occidentale[5], încă n-a convenit asupra unui Tratat de Pace cu Federaţia Rusă, succesoarea URSS. Cu alte cuvinte, problemele trecutului au rămas într-o mare măsură presante. Pe de altă parte, aşa după cum au observat John Wheeler-Bennett şi Anthony Nichols, vreme de decenii sistemul Tratatelor de Pace de la Paris din 1919-1923, care a pus capăt

[1] Vezi Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial şi România: O bibliografie*, Iaşi, Editura Academiei, 1981, p. 183-185.

[2] A se vedea, în acest sens, Arnold Toynbee, Veronica M. Toynbee, eds., *Survey of International Affairs: The Realignment of Europe*, London – New York – Toronto, Oxford University Press, 1955; Maxime Mourin, *Histoire des Grandes Puissances, du Traité de Versailles aux Traités de Paris, 1919-1947*, Paris, Payot, 1947; John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972; J. – B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, Dalloz, 1971.

[3] Facem referire la Tratatul nipon de pace din 8 septembrie 1951, precum şi la declaraţia de pace sovieto-japoneză din 19 octombrie 1956.

[4] A nu se pierde din vedere Austria, încorporată Reichului nazist (1938-1945), dar care a semnat un Tratat de Pace cu statele învingătoare în 1945 deja la 15 mai 1955 (John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, p. 483-484).

[5] Ne referim la Convenţia contractuală din 26 mai 1952.

conflagraţiei mondiale din 1914-1918, a rămas în atenţie, în sensul că „sfârşitul n-a fost scris" ... Ori, cu atât mai mult, lucrurile sunt valabile în privinţa Tratatelor de Pace de la Paris din 1947, în largă măsură repercusiunile Războiului Mondial din 1939-1945 fiind de strictă actualitate[6].

Evoluţia României în anii războiului mondial din 1939-1945 nu a fost, şi nici nu putea să fie, una rectilinie. Dimpotrivă. În funcţie de propria-i poziţie geopolitică şi strategică[7], de atitudinea Marilor Puteri din zonă şi din afara ei[8], iar, mai ales după 1942-1943, de mersul ostilităţilor, care lăsa să se întrevadă eşecul taberei *Axei* Berlin-Roma-Tokio şi triumful Naţiunilor Unite, în frunte cu SUA, URSS şi Marea Britanie, România a evoluat/involuat de la statutul de ţară neutră şi apoi nebeligerantă (1939-1941), la beligeranţă în tabăra Germaniei hitleriste (1941-1944) şi ulterior în tabăra Aliaţilor (1944-1945). Până la 23 august 1944, n-a fost nici un moment un stat ocupat, pentru ca, imediat după lovitura de stat „eliberatoare" să fi fost ocupată de URSS, iar în 1945, la încheierea ostilităţilor generale, să fie trecută în rândul ţărilor învinse. Şi aceasta în ciuda pretenţiilor, justificate pentru efortul de război din 1944-1945, de-a fi fost recunoscută drept cobeligerantă. După 1945, mai presus de toate însă epoca şi problematica au fost marcate de trecerea de la „construcţia socialismului" într-o singură ţară (adică în URSS) la una într-un grup de state, de naşterea „democraţiilor populare", de apariţia „lagărului socialismului", cu alte cuvinte de exportul şi impunerea prin forţă de către Kremlin a sistemului comunist într-o serie de state din Europa şi Asia[9]. În contextul rezultatelor concrete ale celui de-al doilea război mondial şi al raporturilor în continuă degradare dintre foştii lideri ai Naţiunilor Unite (URSS, pe de o parte, iar, pe de altă parte, SUA şi Marea Britanie), extinderea comunismului a urmărit practic un singur scenariu pretutindeni, fapt relevat din start de celebrul istoric britanic Hugh Seton-Watson[10] şi care , adăugăm noi, a probat lipsa de fantezie a inspiratorilor

---

[6] John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War,* p. 3.

[7] Vezi Nicholas Dima, *Basarabia şi Bucovina în jocul geopolitic al Rusiei*,Cluj-Napoca, 1998, *passim.*

[8] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri. 1939-1947,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, *passim.*

[9] Relativ la problematica în discuţie, vezi J. F. Brown, *Eastern Europe and Communist Rule*, Durham – London, Duke University Press, 1988; *How Did the Satellites Happen? A Study of the Soviet Seizure of Eastern Europe*, London, The Batchworth Press, 1952; Hugh Seton-Watson, *The Eastern European Revolution*, New York, Praeger, 1958; Richard F. Staar, *Communist Regimes in EasternEurope*, ed. a IV-a , Stanford, Hoover Institution Press, 1982.

[10] Cf. Hugh Seton-Watson, *The „Sick Heart" of Modern Europe. The Problems of the Danubian Lands*, Seattle – London, University of Washington Press, 1975, p.53-54.

acţiunii, aceeaşi în absolut toate cazurile – partidul comunist al lui Lenin-Stalin şi statul sovietic prin organele sale (armata, poliţia secretă etc.). Este, desigur, o realitate a afirma că România, departe de-a fi reuşit să se sustragă, a devenit, dimpotrivă, unul dintre subiecţii jocului în dauna căruia la finele anilor ’40 s-au trasat faimoasele Cortine de fier ori de bambus, în Europa şi, respectiv, în Asia. Fără a ne propune să intrăm în detalii, dorim să subliniem că problemele comunizării României s-au aflat şi, mai ales, se află intens în atenţia istoricilor români şi străini, mai cu seamă după prăbuşirea în lanţ a „sistemului socialist” în Europa între 1989 şi 1991[11]. După constatările noastre, în tratarea subiectului s-au evidenţiat mai multe tendinţe istoriografice, astfel precum:

- Specialiştii din lumea occidentală (istorici, sociologi, politologi, deveniţi, într-un cuvânt încetăţenit, kremlinologi), în evoluţia cărora remarcăm cel puţin trei faze distincte (cea iniţială, când instalarea comunismului în Europa est-centrală era explicată cvasi-exclusiv prin voinţa Moscovei[12]; mai apoi, odată cu manifestarea „noii stângi” revizioniste, s-au pus în discuţie erorile clare şi slăbiciunile inconsecvenţele, reale, ale politicii Londrei şi Washingtonului faţă de URSS[13]; în sfârşit, prăbuşirea comunismului şi deschiderea arhivelor fostelor

---

[11] Vezi Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, Iaşi, Editura Moldova, 1992, p.159 şi urm.

[12] John A. Lukacs, *The Great Power and Eastern Europe*, New York, American Book Co., 1953; Herbert Feis, *From Trust to Terror. The Onset of the Cold War, 1945-1950*, London, A. Blond, 19l71; idem, *Churchill – Roosevelt –Stalin. The War They Waged and the Peace They Thought*, Princeton, Princeton University Press, 1957, Reuben H. Markham, *Rumania under the Soviet Yoke*, Boston, Meador and Co., 1949.

[13] Vezi îndeosebi Stephen Fischer-Galaţi, *The Communist Takeover of Rumania: A Function of Soviet Power*, în Thomas T. Hammond, ed., *The Anatomy of Comunist Takeovers*, New Haven – London, Yale University Press, 1975; Robert R. King, *A History of the Romanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania: 1938-1947*, Los Angeles, ARA Publications, 1977; Hugh Thomas, *Armed Truce. The Beginnings of the Cold War, 1945-46*, New York, Atheneum, 1987; Dennis Deletant, *Studies in Romania History*, Bucharest, Editura Enciclopedică, 1991; John L. Gaddis, *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War*, New York – London, Oxford University Press, 1987; idem, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947*, New York – London, Columbia University Press, 1972; J. and G. Kolko, *The Limits of Power: The World and the United States Foreign Policy, 1945-54*, New York, Harper and Row, 1972, Waldter Lafeber, *America, Russia, and the Cold War, 1945-1975*, ed. a III-a, Nex York – London, John Wiley and Sons, Inc., 1976; Bennett Kovrig, *The Myth of Liberation East-Central Europe in US Diplomacy and Politics since 1941*, Baltimore – London, The John Hopkins University Press, 1973; Michael Boll, *Cold War in the Balkans*, Lexington, University Press, 1984; Terry Anderson, *The United States, Great Britain and the Cold War, 1944-1947*, Tromso-Oslo-Bergen, 1978; Vojitech Mastny, *Russia's Road to the Cold War*, New York,

ţări socialiste vor fi în măsură să îngăduie cercetări de amploare, în măsură să impună o sumă de adevăruri aflate direct „de la sursă”[14]).

- Pe o traiectorie similară s-au situat specialiştii români din exil[15].

- În ceea ce-i priveşte pe specialiştii români din ţară (îndeosebi istorici), aceştia, unii cu importante şi semnificative nuanţe[16], nu s-au putut sustrage tribulaţiilor rezultând din exercitarea cenzurii şi acreditarea prin excelenţă a punctelor de vedere oficiale, partinice[17].

Columbia University Press, 1979; François Fejto, *A History of the Peoples's Democracies. Eastern Europe since Stalin*, New York, Penguin Books, 1977; Hugh Higgins, *The Cold War*, London, Heinemann, 1974; Fraser J. Harbutt, *The Iron Curtain. Churchill, America, and the Origins of the Cold War*, New York-Oxford, Oxford University Press, 1986; D.F. Fleming, *The Cold War and Its Origins, 1917-1960*, I, Garden City, Doubleday and Co., Inc., 1961; André Fontaine, *Istoria războiului rece*,I, *1917-1950*, Bucureşti, Editura Miliară, 1992 (ed. originală – Paris, 1965).

[14] Din păcate, nu toate sunt încurajatoare, ele nedepăşind anume scheme, tezisme sau false modele.

[15] Vezi Ghiţă Ionescu, *Communism in Rumania, 1944-1962*, London – New York, Toronto, Oxford University Press, 1964; Vlad Georgescu, *Istoria Românilor de la origini până în zilele noastre*, Los Angeles, ARA Publications, 1984 (între timp s-au publicat şi ediţia a II-a de către ARA, ca şi ediţia a III-a de către Editura Humanitas, iar, prin grija lui Matei Călinescu, în 1991 a apărut în SUA o ediţie în limba engleză); Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990 (ed. originală – Aarhus, Danemarca, 1984); Ion Raţiu, *România de astăzi. Comunism sau independenţă*, Bucureşti, Editura Condor, 1990 (ediţia originală, în limba engleză, London, 1977); Alexandru Cretzianu, ed., *Captive Rumania. A Decade of Soviet Rule*, New York, Praeger, 1956; Nicolae Baciu, *Yalta şi crucificarea României*, Roma, Editura Europa, 1983; idem, *Agonia României; 1944-1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990 (ediţia originală – München, 1876); N. Penesco, *De la democraţie au totalitarisme, 1938-1948*, Paris, Edition Contrepoint, 1981.

[16] Vezi, de exemplu, Ioan Scurtu, *Contribuţii privind viaţa politică din România*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988; idem, *Din viaţa politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria PNŢ*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988; idem , *The Imbalance of Power. The USA, the Great Powers and Romania (1944-1947)*, în „Romanian Civilization”, Iaşi – Bucureşti, Vol. I, no. 1/1992, p. 77-83; idem, *Din practica sovietizării ori comunizării României*, în vol. *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, Editura Moldova, 1991, p. 280 şi urm.; Academia Română, *Istoria Românilor*, VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coordonator I. Scurtu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003; Academia Română, *Istoria Românilor*, IX, *1940-1947*, coordonator acad. Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008.

[17] Vezi îndeosebi Mihai Fătu, *Alianţele politice ale PCR, 1944-1947*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979; idem, *Sfârşit fără glorie, PNŢ (Maniu) şi PNL (Brătianu)*

- Între specialiştii din fostele ţări socialiste, cei de la Moscova au dat în genere tonul, ei avansând sugestii şi interpretări preluate direct din propaganda oficială a Kremlinului relativ la desfăşurarea, chipurile, după 1944-1945 a unor procese revoluţionare inevitabile în ţările Europei de Est[18]. Această situaţie s-a schimbat decisiv în contribuţiile publicate mai ales în cursul ultimilor ani[19].

Analizele pertinente ale specialiştilor au condus deja la desprinderea unor concluzii ferme fie în ceea ce priveşte evoluţia (în fapt, involuţia) a Europei est-centrale după al doilea război mondial, fie, mai cu seamă, relativ la situaţia România. Astăzi, când deznodământul unor evenimente ce şi-au avut practic sorgintea prin 1944-1945 este cunoscut şi pecetluit, nu mai apar temeiuri de ezitare pentru a califica anii „copilăriei" comunismului în România (1944-1947) altfel decât ca ţinând de domeniul unei istorii siluite, exprimată sintetic în mutilarea teritorială a ţării, ocuparea de către forţele sovietice şi impunerea unui regim social exportat direct de la Moscova. Kremlinologii au ajuns practic la un model ce surprinde „anatomia" cuceririi şi menţinerii puterii de către comunişti, sub presiunea şi cu asistenţă deplină a Moscovei, în toate ţările Europei de Est. Revenim, aşadar, la Hugh Seton-Watson, care s surprins următoarele trăsături de bază ale implantării comunismului la putere în ţările din spatele „cortinei de fier" europene:

1. Suprimarea tuturor partidelor necontrolate direct ori deplin de către comuniştii locali;

2. Tratarea ca trădătoare a atitudinii de admiraţie manifestată de uni cetăţeni faţă de politic Occidentului ori a prieteniei cu cetăţenii din ţările apusene;

3. Obligativitatea pentru noile guverne impuse de Kremlin după 1944 (la Bucureşti – guvernul dr. Petru Groza) de a face „copii la indigo" după instituţiile şi administraţia Moscovei;

4. „Procesele" respective trebuiau şi au fost declanşate şi supravegheate numai de către persoane alese, educate şi controlate direct şi exclusiv de către sovietici;

5. De îndată ce ordinea politică „de tip sovietic" a fost impusă în chip ferm în vreuna dintre ţările Europei de Est, s-a trecut la introducerea/aplicarea

---

în anii 1944-1947, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1979; Gh. Zaharia, ed., *România în anii revoluţiei democrat-populare, 1944-1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1988.

[18] Vezi *Mejdunarodnyie otnoşeniia posle vtoroi mirovoi voiny*, I, *1945-1949 g.g.* , Moskva, 1962, p. 128 şi urm.; M. G. Sazina, *Borba rumynskogo naroda za ustanovlenyie ukreplenyie narodno-demokraticeskogo stroia (1944-1947)*, Moskva, 1963; N. I. Lebedev, ed., *Istoriia Rumynii. 1918-1970*, Moskva, 1971, p. 435 şi urm.; K. I. Jignea, *Podgotovka i zakliucenyie mirnyh dogovorov s Bolgariei, Vengriei i Rumynii posle vtoroi mirovoi voiny*, Chişinău, 1981.

[19] Vezi vol. *Românii între ruşi şi sovietici*, Iaşi, CICE, 2007, *passim.*

politicilor economice, sociale, culturale ori instituţionale proprii URSS-ului – colectivizarea, industrializarea rapidă, mobilizarea forţei de muncă etc.[20]

Procesul instalării comunismului în România a beneficiat de o pertinentă analiză din partea americanului Richard F. Staar, un specialist de talie internaţională în problemele blocului fost-sovietic. Pentru Staar, apare neîndoielnic faptul că situaţia în România după 1944-1945 a evoluat în chip similar cu aceea din toate ţările intrate în orbita URSS după ocuparea lor de către Armata Roşie. În ceea ce priveşte instalarea propriu-zisă a comuniştilor la putere, ea s-a înfăptuit în martie 1945, adică atunci când „URSS a ordonat Regelui să instaleze regimul Frontului Naţional-Democratic (a cărui emanaţie era guvernul dr. Petru Groza – n. ns.)”[21].

Consideraţiile expuse ne dispensează de o multitudine de detalii impuse de subiectul tratat. Odată precizat cadrul, credem că natura şi evoluţia raporturilor între România şi Marile Puteri în epoca postbelică, pentru a fi surprinse sintetic, necesită o sumă de precizări metodologice, factologice şi, în cele din urmă dar nu cel mai puţin important, evaluarea surselor istorice care îngăduie studiul epocii delimitate.

Astfel, sub raport metodologic, nu poate fi ignorată în primul rând precizarea statutului internaţional al României dintre 1944 şi 1953. Sub acest aspect, România a traversat mai multe faze distincte, iar identificarea lor cu precizie ne ajută să stabilim dacă şi când România a fost subiect ori numai obiect al raporturilor internaţionale? Până la lovitura de stat din 23 august 1944, România antonesciană s-a numărat indiscutabil printre sateliţii Germaniei naziste, dar nici un moment n-a intrat – nici *de facto*, nici *de jure* – în categoria statelor ocupate de către cel de-al III-lea Reich. Situaţia consemnată s-a tradus, după cum a consemnat cunoscutul istoric german Andreas Hillgruber, pe plan politic, într-o stare de independenţă şi suveranitate limitate, cu posibilitatea pentru mareşalul Antonescu de-a se detaşa oricând – după propria-i voinţă, dar asumându-şi şi toate riscurile – de Reichul nazist. Nu a făcut-o ori a planificat mutarea prea târziu (ceea ce este acelaşi lucru), dar autorii loviturii de stat, pregătind-o şi înfăptuind-o, au fost convinşi că, prin acţiunea lor, repuneau România în drepturile sale depline. Documentele difuzate în noaptea de 23-24 august 1944 de către oamenii noii puteri de la Bucureşti atestă cu prisosinţă acest lucru, după cum şi ignoranţa aproape deplină a autorilor loviturii în privinţa faptului că între timp, prin acorduri ultra-secrete între cei Trei Mari (Churchill, Stalin, Roosevelt), se ajunsese deja la un prim stadiu al divizării Europei de sud-est în aşa-zise „sfere de interese”[22], România fiind cedată URSS.

[20] Hugh Seton-Watson, *The ”Sick Heart” of Modern Europe…*, p. 53-54.

[21] Richard F. Staar, *op. cit.*, p. 198.

[22] A urmat al doilea stadiu – acordul Churchill-Stalin de la Moscova din octombrie 1944 şi chiar un al treilea, la Yalta, în februarie 1945 (cf. Gh. Buzatu, *Din*

Ceea ce a urmat se ştie prea bine: lovitura de stat şi-a atins parţial scopurile (doborârea Antoneştilor, retragerea României din Axa fascistă şi intrarea în războiul antihitlerist, reintroducerea temporară a regimului Constituţiei din 1923), însă ţelul fundamental al complotiştilor – repunerea ţării în plenitudinea atribuţiilor observate în cazul unui stat pe deplin suveran şi independent – n-a fost realizat. În condiţiile concrete existente, asigurarea integrităţii teritoriale a României nici nu a fost urmărită din start de către complotişti. Mai rău decât fusese întrevăzut (şi chiar bănuit), România deveni imediat după 23 august 1944 un stat ocupat de către URSS. În continuare, ocupaţia sovietică s-a accentuat continuu, adică: a) în 1944-1945 – stadiul începător, cu ultimele guvern desemnate după procedura constituţională şi cu o vizibilă observare de către ocupanţi a rostului lor pe aceste meleaguri; b) 1945-1947 – stadiul tranzitoriu către sistemul de ocupaţie completă remarcat prin funcţionarea Comisiei Aliate de Control, includerea unor reprezentanţi ai partidelor de opoziţie (necomuniste) în guvernul dr. Petru Groza, simulacrul alegerilor din noiembrie 1946, menţinerea instituţiei monarhice; c) după 1948 – a intervenit stadiul cel mai dur al ocupaţiei sovietice în România.

Din situaţia prezentată, desprindem că pentru statul român, care a avut de reglementat în epocă probleme esenţiale pe plan internaţional, decurgând direct sau indirect din încheierea în modul cunoscut a celui de-al doilea război mondial, rezultatul a fost de-a dreptul catastrofal. Faptul este reflectat definitoriu de Tratatul de Pace de la Paris care rezerva ţării noastre regimul unui pacient aflat pe masa de operaţie, deci rolul de obiect în relaţiile internaţionale, rolul de subiect fiindu-i admis doar cu prilejul semnării de la 10 februarie 1947! Puterile Occidentale, în speţă SUA şi Anglia, aflate în faza de degradare continuă a relaţiilor lor cu Moscova [23], au tratat România , ori de câte ori a fost cazul după 1945, în raport cu statutul ei real, adică acela al unei ţări ocupate, deşi acesta nu s-a câştigat prin acţiunile Bucureştilor, ci evident prin voinţa Moscovei şi, într-o măsură, prin neputinţa sau tăcerea Washingtonului şi Londrei. Numai dintr-un singur unghi, din acela al Moscovei, România şi toţi sateliţii europeni ai URSS mai păstrau credibilitatea unor state independente şi suverane. Dar situaţia nu era reală, ci rezulta din motive pur propagandistice: Stalin şi echipa nu-şi permiteau să admită că „lagărul socialist” în continuă afirmare ar cuprinde un

---

istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, I, p. 305 şi urm.; idem, *România sub Imperiul Haosului. 1939-1945*, Bucureşti, Editura RAO, 2007, p. 388 şi urm.).

[23] Diferendul a evoluat şi în funcţie de problemele Europei est-centrale, adesea chiar în legătură cu România (cf. James L. Gormlly, *The Collapse of the Grand Alliance, 1945-1948*, Baton Rouge – London, Louisiana State University Press, 1987, p. 39-51).

singur stăpân şi numai lachei[24], ci doar parteneri, fapt ce trebuie să ofere măsura „nobilelor" principii leniniste aplicate în domeniul raporturilor interstatale.

Totul era doar pentru salvarea aparenţelor, căci în realitate raporturile pe canalul Bucureşti-Moscova aminteau la confluenţa anilor '40-'50 pe acela dintre domnii fanarioţi din Principate şi Sublima Poartă. Spre ilustrare reţinem constatările fost lider comunist, apoi dizident Silviu Brucan: „…În 1951, a avut loc o importantă întâlnire Stalin - Gheorghiu-Dej, la Moscova. La ordinul lui Stalin se dezlănţuire în democraţiile populare o adevărată vânătoare de vrăjitoare. De data aceasta nu mai era vorba de <duşmani de clasă>, care trebuiau eliminaţi, iar în concepţia stalinistă aceasta însemna eliminare fizică, ci de vechi comunişti, eroi ai rezistenţei împotriva fascismului, unii dintre ei luptaseră în războiul civil din Spania, sau în maquis-ul francez. Adică se repeta scenariul faimoaselor procese din anii 1930, la Moscova, împotriva vechilor bolşevici Troţki şi Buharin, acuzaţi de <deviere de dreapta> sau <deviere de stânga>, ceea ce nu părea suficient de convingător, din care cauză ele se împleteau invariabil cu acuzaţia de trădare sau spionaj în favoarea puterilor imperialiste. Stalin ţinea morţiş să exporte nu numai modelul sovietic propriu-zis, ci şi toate anexele, iar la loc de cinste, între acestea, se situa neîndoielnic ceea ce s-a numit <proces/spectacol>, în care vedetele erau chemate să joace un rol bine definit în scenariul respectiv …(Stalin s-a declarat foarte nemulţumit şi a pus problema dacă nu cumva lui Gheorghiu-Dej i-a slăbit vigilenţa revoluţionară şi se lasă dus de sentimente…). Gheorghiu-Dej a luat foarte în serios avertismentul lui Stalin. A urmat o campanie de demascare a cosmopolitismului şi de verificare a trecutului membrilor de partid, care a avut ca rezultat excluderea a circa 400 000 de membri din rândurile partidului. Şi, bineînţeles, el a avut grijă ca toate acestea să-i fie aduse la cunoştinţă lui Stalin"[25].

Pe de altă parte, la 1 august 1946, într-un studiu-sinteză întocmit pentru Departamentul de Stat al SUA se surprindea deja următoarea situaţie: „Guvernul actual al României (guvernul dr. Petru Groza), impus de Soviete, care a fost caracterizat de către Statele Unite şi Anglia drept ne-democratic şi ne-reprezentativ şi care a rămas în aceeaşi postură, e liber să facă tot ce vrea în interesul unilateral al Puterii care l-a impus României (URSS), ceea ce, de la sine înţeles, dăunează autorităţilor anglo-americane…"[26]. Concluzia era una singură: „În asemenea împrejurări (este) evident că autoritatea Angliei şi

[24] Ceea ce erau în fapt. În acest sens, vezi D. Volkogonov, *Triumf i traghediia. Političeskii portret I.V. Stalina*, vol. 2, Moskva, Novosti, 1990, p. 399 şiş urm.

[25] Vezi „Evenimentul zilei", Bucureşti, nr. 105/22 octombrie 1992, p. 3.

[26] Hoover Institution Archives, Stanford University, Palo Alto (California, ULSA), D.G. Popescu Papers, Box. Nr. 1 (Studiul intitulat „Drama sud-est europeană şi declinul autorităţii anglo-americane văzute prin prisma situaţiei din România!).

Americii a ajuns într-un declin dureros care necesită grabnice măsuri de îndreptare. Poporul român aşteaptă aceste măsuri cu multă nerăbdare”[27]. Se ştie prea bine însă că aşteptata reacţie a Occidentului faţă de agresivitatea Kremlinului n-a venit, lucru ce nu numai că a dezamăgit pe susţinătorii taberei anglo-americane din Europa est-centrală, dar a pecetluit pentru decenii soarta ţărilor din spatele „cortinei de fier”, adică din imperiul roşu al secerii şi ciocanului. Dezamăgirea a fost, mai apoi, relevată de Mihai I al României[28]. În ce-i priveşte pe istoricii americani, aceştia (dintre cei menţionaţi deja – John L. Gaddis şi Bennett Kovrig) au calificat plastic politica generală şi strategia SUA după 1944-1945 ca ţinând de „impotenţa omnipotenţei” Washingtonului la nivel planetar[29]. Situaţia a fost surprinsă în aceeaşi termeni şi în privinţa diplomaţiei Marii Britanii faţă de URSS în problemele Estului european[30].

Rezumând, surprindem degradarea treptată dar sigură a statutului internaţional al României: de la perioada 1944-1945 de cooperare efectivă la războiul antihitlerist şi de promisiuni din partea Aliaţilor de recunoaştere a unei binemeritate, şi binevenite, cobeligeranţe, prin regimul de stat considerat învins în război şi căruia cei trei factori decisivi ai păcii mondiale i-au pregătit în 1945-1947 un tratat după propria lor voinţă[31], la faza cea mai dură a dominaţiei sovietice după 1948, coincizând nu întâmplător cu divizarea Europei, apariţia blocurilor militare, războiul din Coreea şi anii de vârf ai conflictului dintre superputerile lumii – SUA şi URSS, angrenate între 1945 şi 1953 în faza cea mai „caldă” a „războiului rece”. Acestea au fost realităţi ce şi-au pus amprenta asupra destinului României pe mai multe decenii, consecinţele resimţindu-le din plin şi în prezent.

***

Istoria secolului al XX-lea a fost profund marcată de cele două războaie mondiale din 1914-1918 şi 1939-1945, acesta din urmă fiind, la rândul său, succedat de un alt conflict de proporţii planetare dar care, tocmai pentru că nu a îmbrăţişat forma şi caracterul unei încleştări militare clasice, a şi fost denumit

---

[27] *Ibidem*. Vezi şi Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, p. 90.

[28] Vezi Mircea Ciobanu, *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, *passim*.

[29] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 172; vezi şi Paul D. Quinlan, ed., *The United States and Romania. American-Romanian Relations during the Twentieth Century*, Ewoodland Hills (California), 1988, p. 97 şi urm.

[30] Vezi Harry Hanak, *The Politics of Impotence: The British Observe Romania, 6 March 1945 to 30 Decembrie 1947*, in I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, eds., *Românii în istoria universală*, III, Iaşi, 1988, p. 421-443.

[31] Cf. Gh. Buzatu şi colaboratori, eds., *Secretele protocolului secret von Ribbentrop – Molotov*, Revista „Moldova”, Iaşi, nr. 8/1991, p. 44-43.

„război rece” (1945-1991)[32]. România, deopotrivă cu toate statele situate în Europa Est-Centrală, a fost implicată în toate conflictele menţionate, de fiecare dată bilanţurile înregistrând, aproape fără excepţii, rezultate negative. Cu o singură, şi majoră, excepţie, după conflagraţia din 1914-1918, când s-a făurit România Mare, fapt de însemnătate istorică excepţională şi consacrat prin sistemul Tratatelor de Pace de la Paris din 1919-1923[33]. România întregită a dăinuit numai 22 de ani, prăbuşindu-se în vara-toamna anului 1940, sub loviturile imperialismelor vecine mari şi mici şi, de asemenea, datorită profundelor contradicţii interne ori ale incapacităţii clasei dominante şi a cercurilor guvernante de la Bucureşti de-a asigura stabilitatea statului[34]. În acest fel, s-a prăbuşit edificiul în privinţa căruia strălucitul istoric N. Iorga se exprima, în decembrie 1918 sau în decembrie 1919, că reprezenta *„fapta cea mai de seamă”* din toată viaţa istorică a poporului român, fiind menit să înfrunte toate veacurile următoare[35].

Fiecare dintre conflictele internaţionale din 1914-1918 sau 1939-1945 au fost urmate, după cum a fost şi natural, de eforturi sistematice şi persistente, din partea învinşilor şi a învingătorilor, a comunităţii internaţionale, pentru restaurarea păcii, după cum şi în prezent, la după 15 ani de la consacrarea oficială (Paris, 1991) a sfârşitului „războiului rece”, când sunt încă în plină desfăşurare acţiunile pentru reprimarea cu adevărat a efectelor bătăliei dintre 1945 şi 1991. Avându-se în vedere dificultăţile, caracterul programatic şi, adesea, timpul solicitat pentru negocieri, istoricii au consacrat – în ultimele decenii – termen special pentru întreaga operă de reaşezare a lumii după cataclismele militare ale veacului trecut – organizarea păcii, fenomen specific tuturor epocilor după anii 1918, 1945 sau 1991[36]. Un element ce se impune a fi subliniat priveşte situaţiile obiective ce se desprind din evoluţia faptelor istorice, şi anume că, de fiece dată, opera de organizare a păcii s-a dovedit nu numai mai grea decât câştigarea războaielor, dar, netăgăduit, de la o epocă la alta, tot mai

---

[32] Alain Binet, coordonateur, *Le Second XX-e siècle (1939-2000)*, Paris, Ellipses, 2003, p. 397-452.

[33] Vezi I. Scurtu, coordonator, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003; V. F. Dobrinescu, *România şi sistemul Tratatelor de Pace de la Paris (1919-1923)*, Iaşi, Institutul European, 1993; Marusia Cîrstea, Gh. Buzatu, *Europa în balanţa forţelor. 1919-1939*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2007; Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gh. Acatrinei, editori, *Românii din arhive*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2008.

[34] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999.

[35] N. Iorga, *Generalităţii cu privire la studiile istorice*, ediţia a III-a, Bucureşti, 1944, p. 70.

[36] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii. 1944-1947*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988, *passim*.

dificilă, mai precis în 1946-1947 comparativ cu 1919-1923, iar după 1991 vizavi de condiţiile de după cel de-al doilea război mondial. Pentru a nu neglija că, după 1945, parafarea tratatelor de pace cu Germania şi Japonia a constituit o gravă problemă internaţională, cu amânări şi formule greu de aflat în istoria diplomaţiei moderne universale. De asemenea este necesar să observăm că, nu o singură dată, s-a apreciat că un sistem de tratate n-a fost suficient de consistent şi realist, el ajungând, adesea, a fi considerat „responsabil" pentru războiul următor. Aşa a fost, după cum se cunoaşte foarte bine, cazul sistemului de la Versailles din 1919-1923, care ar fi predeterminat nemijlocit conflagraţia din 1939-1945, tot astfel după cum neajunsurile numeroase şi majore ale sistemului de la Paris din 1946-1947 ar fi aruncat comunitatea internaţională direct, fără nici un moment de pauză, în plin „război rece", izbucnit faptic chiar în preajma sfârşitului ostilităţilor în 1944-1945. De altfel, în opinia specialiştilor s-a întărit convingerea că, vizavi de contradicţiile rezultate din aplicarea diverselor sisteme de tratate, nicicând învingătorii (nici după 1918, nici după 1945, nici după 1991) nu au reuşit să se impună decât, anterior, pe câmpurile de bătaie, dar, cu obligativitate, ei ... au pierdut sistematic pacea! Este, fără îndoială, o butadă, convenabilă istoricilor, mai cu seamă în situaţia intervenită după 1939-1945[37]. Este o situaţie cu totul stranie, mai cu seamă că „organizarea păcii" în 1946-1947 s-a înfăptuit în condiţiile în care, pe plan mondial şi îndeosebi european, s-au confruntat două sisteme – cel capitalist şi cel comunist. Ceea ce, trebuie să recunoaştem, în condiţiile conflictului iremediabil ce opunea Răsăritul/Occidentului, în speţă URSS - Puterilor anglo-saxone, pacea integrală şi solidă jinduită ajunsese să ţină de domeniul ... irealizabilului[38]. A fost un prilej în plus pentru specialişti să constate – în spiritul demonstraţiilor reputatului nostru istoric Gh. I. Brătianu, care examinase chiar în cursul anilor '40 sistemele de organizare a păcii în istorie[39] – că, dacă războaiele desfăşurate pot fi desăvârşite, sistemele de pace care le-au succedat nu au atins perfecţiunea!

În prezent, un bilanţ istoriografic privind România şi organizarea păcii în 1946-1947[40] cuprinde un număr important şi diversificat de realizării ştiinţifice – bibliografii, culegeri de documente, memorialistică, sinteze şi monografii, studii de specialitate, apărute sub semnătura unor cunoscuţi istorici români şi

[37] Vezi Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995, p. 61 şi urm.

[38] *Ibidem.*

[39] Georges I. Brătianu, *L´Organisation de la Paix dans l´histoire universelle. Des origines à 1945,*Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

[40] Unele aspecte au fost tratate şi în capitolul intitulat *România în război şi după …*

străini[41], dintre care îi reţinem pe: A. J. Toynbee, Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle, Maurice Baumont, Andreas Hillgruber, Keith Hitchins, Stephen Fischer-Galaţi, Eliza Campus, Florin Constantiniu, Maurice Pearton, Dennis Deletant, Paul D. Quinlan, N. I. Lebedev, Emil C. Ciurea, Aurică Simion, V. F. Dobrinescu, Fülöp Mihály, I. Calafeteanu, Alesandru Duţu, Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, I. Scurtu, C. Buşe, N. Dascălu, Gh. Buzatu, Ion Enescu, Marin Radu Mocanu, Mircea Chiriţoiu, Stela Acatrinei, Horia Dumitrescu, D. Şandru, Dan Vătăman ş.a.[42] Menţionăm separat contribuţiile ştiinţifice deosebite consacrate special organizării păcii după 1945: Emil C. Ciurea, *Le Traité de Paix avec la Roumanie du 10 Février 1947* (Paris, 1954); Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947* (Bucureşti, 1979); Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris din 1946* (Cluj-Napoca, 1978); Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris 1946* (Bucarest, 1987); V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii, 1944-1947* (Bucureşti, 1988), Fülöp Mihály, *Pacea neterminată. Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe şi Tratatul de Pace ungar (1947)*, traducere (Iaşi, Institutul European, 2007) şi, cu totul recent, Gh. Buzatu şi colaboratori, *România în ecuaţia războiului şi păcii, 1939-1947* (2 vols., Iaşi, Editura Moldova, 2009) sau Dan Vătăman, *Politica externă a României de la Armistiţiu şi până la semnarea Tratatelor de Pace de la Paris, 1944-1947* (Bucureşti, Editura Pro Universitaria, 2009).

Dintre volumele de documente diplomatice o menţiune aparte facem pentru colecţia editată de arhiviştii Marin Radu Mocanu şi colaboratorii: *România – marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial* (Bucureşti, 1994); *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite* (Bucureşti, 1995); *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris* (Bucureşti, 1996); V. F. Dobrinescu, I. Pătroiu, *România şi organizarea păcii, 1945-1947*, I-II, în colecţia *Românii în istoria universală*, volumele II/1 şi III/3, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 1987-1988; *România la Conferinţa de Pace de la Paris din 1946*, volum editat de Institutul Naţional pentru Memoria Exilului Românesc din Bucureşti (Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 2007).

În deceniile VI-VII ale secolului trecut subiectul Conferinţei de Pace de la Paris a fost abordat în cadrul unor studii şi articole, însă prima lucrare de întindere dedicată acestui subiect a aparţinut cercetătorilor Ştefan Lache şi

[41] Vezi, în această privinţă, *Bibliografia istorică a României*, volumele I, IV-XI, Bucureşti, Editura Academiei, 1969-2007; bibliografia anexată volumelor VIII şi IX ale Tratatului de *Istoria Românilor*, Bucureşti, 2003-2008; Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *România şi al doilea război mondial. O bibliografie*, Iaşi, Editura Academiei, 1981.

[42] Se impune, în acest context, să nu neglijăm lucrările privind participarea României la Conferinţa Păcii de la Paris din 1919-1920, datorate istoricilor Gh. I. Brătianu, S. D. Spector, V. F. Dobrinescu, C. Botoran, I. Calafeteanu, Viorica Moisuc.

Gheorghe Ţuţui şi a apărut în 1978. Intitulată chiar *România şi Conferinţa de Pace de la Paris din 1946*, studiul celor doi istorici a văzut lumina tiparului la Editura Dacia din Cluj-Napoca. Din punctul de vedere al surselor utilizate de cei doi autori, se poate afirma că miezul iniţiativei lor este constituit de documentele din arhivele româneşti (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Arhiva C.C. al P.C.R. şi unele fonduri de la Arhivele Statului) şi de ştirile, comentariile şi atitudinile din presa vremii.

Lucrarea are şapte capitole şi debutează cu o prezentare a poziţionării pe plan internaţional a României în preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial. Reiterând ideea responsabilităţii Germaniei, autorii se referă la unele iniţiative ale diplomaţiei româneşti din ajunul izbucnirii războiului şi la criza declanşată de dezastrul anului 1940[43]. Capitolul al doilea conţine o prezentare a actului de la 23 august 1944, considerat un moment de cotitură. Şi aici, amprenta ideologică, specifică momentului în care cei doi autori îşi concep lucrarea, este vizibilă, rolul comuniştilor români în derularea evenimentelor fiind exagerat. Autorii reliefează, apoi, contextul militar şi diplomatic internaţional, aflat în schimbare, în sensul înfrângerii Axei şi repercusiunile acestui proces asupra politicii externe a României, concretizate în tatonarea terenului pentru încheierea Armistiţiului. A doua parte a acestui capitol este o înşiruire de elemente ce atestă implicaţiile, consecinţele strategice ale schimbării de la 23 august, aşa cum au fost reflectate în presa vremii şi în luările de poziţie ale oficialilor.

Intenţia celor doi autori, de a împleti evoluţia politică internă, în care rolul decisiv este atribuit comuniştilor, cu atitudinea în planul relaţiilor externe, este vizibilă şi in capitolul al treilea. Într-o primă fază, autorii insistă asupra condiţiilor în care s-au purtat negocierile pentru încheierea Convenţiei de Armistiţiu, descriind problemele soluţionate, neajunsurile rezultate în urma eforturilor româneşti, precum şi evaluarea documentului final, atât de către responsabilii politici români, cât şi de către jurnaliştii din presa internaţională. Partea a doua a capitolului este focalizată pe situaţia internă, ascensiunea comuniştilor. Capitolul al patrulea evidenţiază schimbarea statutului României, după instaurarea guvernului Groza, la 6 martie 1945. Sunt înfăţişate, pe rând, principalele acte survenite după acest moment: tratativele şi acordul economic cu U.R.S.S., atitudinea aliaţilor în raport cu efortul militar şi economic depus de România după 23 august 1944, dificultăţile de ordin economic, stabilirea unor „relaţii privilegiate” cu Moscova, poziţia faţă de România adoptată la Conferinţa de la Potsdam şi la Consiliile Miniştrilor Afacerilor Externe de la Londra şi Moscova. În următorul capitol, pe fondul prezentării pregătirilor partidelor politice în vederea alegerilor ce urmau să se desfăşoare, este descrisă reluarea

[43] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris din 1946*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p.9-43.

activităţii diplomatice româneşti prin restabilirea legăturilor cu mai multe state, precum şi reverberaţiile Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe de la Paris. Capitolul al şaselea este dedicat în întregime Conferinţei de Pace de la Paris. Mai întâi este schiţat cadrul, modul de funcţionare al comisiilor şi caracterul consultativ al acestei reuniuni. Apoi, cei doi autori îşi concentrează atenţia asupra demersurilor româneşti în Forumul Păcii, rezultate ale acţiunilor întreprinse atât de delegaţia oficială, cât şi de grupul foştilor diplomaţi, aflaţi în capitala Franţei, aceştia din urmă exprimând ideile opoziţiei democratice. A doua parte a capitolului este consacrată evaluării prevederilor textului Tratatului. Sunt comentate chestiunile care au atras atenţia participanţilor şi care au stârnit controverse: data intrării României în război de partea Naţiunilor Unite şi, implicit, problema cobeligeranţei, anularea Diktatului de la Viena, clauzele militare, cerinţele economice, problema Dunării[44]. În fine, ultimul capitol conţine o prezentare, în paralel, a evoluţiilor interne şi externe. După relevarea importanţei „victoriei" comuniste în alegerile de la 19 noiembrie 1946, Ştefan Lache şi Gheorghe Ţuţui se opresc asupra ultimei faze dinaintea semnării Tratatului, şi anume Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe de la New York, în cadrul căruia se definitivează prevederile documentului. Lucrarea mai conţine, în anexă, o serie de documente.

Chiar dacă unele influenţe aparţinând domeniului politic s-au făcut simţite în lucrare, rezultatul cercetărilor, întreprinse mai cu seamă în baza documentelor inedite şi a articolelor din presa vremii, este demn de a fi luat în seamă. Statutul lucrării celor doi istorici este confirmat şi de apariţia unei traduceri în limba franceză, în colecţia *Bibliotheca Historica Romaniae*, la Editura Academiei, în 1987[45].

La numai un an de la tipărirea studiului prezentat mai sus, la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, a apărut lucrarea *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, aparţinând lui Ion Enescu[46]. Modul în care autorul îşi concepe iniţiativa istoriografică este asemănător cu cel al predecesorilor săi. El îşi întemeiază demersul pe informaţiile din Arhivele Ministerului Afacerilor Externe şi din cele ale C. C. al P.C.R., precum şi pe ştirile conţinute de ziarele din epocă. Ca element de noutate, autorul acordă o atenţie sporită lucrărilor din istoriografia străină, precum şi memorialisticii oamenilor de stat occidentali, publicată de către figuri însemnate din acest spaţiu politic: J. F. Byrnes, E. Stettinius, Charles de Gaulle. Totodată, Ion Enescu îsi derulează prezentarea pe cele două paliere, intern şi extern, evidenţiind, deşi în mai mică măsură decât

[44] *Ibidem*, p. 234-285.

[45] Vezi *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

[46] Ion Enescu, *Politica externă României în perioada 1944-1947*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

Lache şi Ţuţui, transformările politice produse în România. Primul capitol este dedicat implicaţiilor momentului de la 23 august 1944, inclusiv încheierii Convenţiei de Armistiţiu cu guvernele Naţiunilor Unite[47]. Capitolul următor este rezervat modificării intervenite la 6 martie 1945, consecinţelor acestui moment în sfera relaţiilor externe ale României. Intervalul august 1945 - aprilie 1946 este subiectul următorului capitol al studiului lui Ion Enescu, în care sunt reliefate fazele premergătoare reuniunii de la Paris, şi anume Conferinţele Miniştrilor de Externe[48]. Ordonată cronologic, expunerea autorului conţine, în capitolul al patrulea, prezenţa românească la Conferinţa Păcii, proiectul Tratatului, precum şi ultima reuniune pe această temă, cea de la New York[49]. Partea finală a lucrării înfăţişează momentul semnării de către România a Tratatului şi drumul parcurs până la actul abdicării forţate a Regelui Mihai, survenit la 30 decembrie 1947. În anexe regăsim mai multe declaraţii ale unor oficiali români (Petru Groza, Gheorghe Tătărescu, I. Gh. Maurer), exprimate în diferite momente ale procesului definitivării Păcii[50].

Prezenţa României în contextul articulării Păcii după cel de-al doilea război mondial a constituit, în 1988, subiectul unei alte lucrări valoroase, rod al efortului depus în acest sens de regretatul istoric ieşean V. F. Dobrinescu. La Editura Academiei a văzut lumina tiparului studiul *România şi organizarea postbelică a lumii. 1945-1947*. Varietatea surselor utilizate de autor impune constatarea temeiniciei demersului lui V. F. Dobrinescu. Pe lângă documentele româneşti (provenite din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Arhivele Statului şi Arhiva Ministerului Apărării Naţionale), autorul extrage informaţii interesante şi utile şi din colecţiile de documente occidentale (*Foreign Relations of the United States*), precum şi din arhivele britanice (Public Record Office - Foreign Office din Londra) sau americane (National Archives of the USA din Washington). Primul capitol al lucrării lui V. F. Dobrinescu se referă la perspectivele politicii externe a României, în condiţiile prefigurării încheierii ostilităţilor. Este reliefat efortul de reorganizare al aparatului diplomatic, precum şi atitudinea monarhiei şi a principalelor partide politice faţă de contextul internaţional[51]. Continuare a primului capitol, cel de-al doilea este, în fapt, concentrat pe evoluţia implicaţiilor cotiturii de la 23 august 1944, fiind prezentate concluziile istoriografiei române şi străine referitoare la acest moment. Capitolul al treilea este consacrat Armistiţiului cu Naţiunile Unite. Autorul insistă pe problema primelor tatonări în vederea încheierii Păcii,

[47] *Ibidem*, p. 64-102.
[48] *Ibidem*, p. 103-169.
[49] *Ibidem*, p. 170-279.
[50] *Ibidem*, p. 293-452.
[51] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii. 1945-1947*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988, p. 15-23.

deplasându-şi apoi interesul către întâlnirile ce au avut drept rezultat Convenţia de Armistiţiu. Sunt înfăţişate discuţiile derulate în câteva chestiuni spinoase, pentru ca apoi să fie realizată o interesantă comparaţie cu documentele de acelaşi tip semnate de către Bulgaria şi Finlanda. Acest capitol se încheie cu prezentarea evaluărilor făcute de către presa străină şi cu schiţarea concluziilor pe marginea Convenţiei, aparţinând câtorva figuri de prim rang (Lucreţiu Pătrăşcanu, Constantin Vişoianu, Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu). În capitolul al patrulea autorul se concentrează pe aplicarea prevederilor Armistiţiului, pe activitatea Comisiei Aliate de Control. V. F. Dobrinescu nu omite neînţelegerile care au survenit între membrii Comisiei, precum şi numeroasele depăşiri ale cadrului Convenţiei ce au generat divergenţe cu sovieticii şi luări de poziţie din parte liderilor opoziţiei. Prevederile cu caracter economic, înfiinţarea Sovrom-urilor şi problema plăţii reparaţiilor de război constituie tot atâtea aspecte pe care autorul le detaliază în cadrul acestui capitol[52]. Pentru o cât mai bună înţelegere a situaţiei României în acel context, autorul consacră capitolul al cincilea chestiunii cobeligeranţei. El parcurge traseul discutării acestei probleme, de la argumentele militare şi geopolitice româneşti, până la modificarea atitudinii Marilor Puteri, în reuniunile ce au avut loc înainte de 10 februarie 1947[53]. Ultimul capitol este împărţit în secvenţe care converg înspre momentul final al semnării Tratatului de Pace. Prima parte prezintă modul în care Marile Puteri au privit chestiunea Tratatului cu România, problemele ridicate în acest sens şi pregătirile guvernului român. Conferinţa de la Teheran, înţelegerea anglo-sovietică de la 12 septembrie 1944, acordurile de la Yalta, Conferinţa de la Potsdam se înscriu într-o serie de evenimente determinante pentru definirea destinului României. Pe baza principiilor stabilite în aceste întâlniri, Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe, în cele trei sesiuni premergătoare Conferinţei de Pace (Londra, Moscova, Paris), a creionat condiţiile Păcii cu România. Autorul nu pierde din vedere, fără a detalia totuşi, activitatea preparatorie a guvernului român, relevată de crearea Comisiunii pentru Studiul Problemelor Păcii[54]. Partea a doua a acestui capitol este rezervată evaluării proiectului Tratatului de Pace. Sunt comentate prevederile acestui document. Concluzia este că el *conţinea numeroase obstacole*, fiind totuşi considerat începutul normalizării statutului României în relaţiile internaţionale[55]. Esenţa acestui capitol o constituie partea a treia (30 de pagini), referitoare la desfăşurarea Conferinţei. Autorul prezintă activitatea de la Paris a delegaţiei române, duelurile ce s-au angajat în privinţa unor chestiuni sensibile (Transilvania şi reparaţiile) şi, pe scurt, prestaţia grupului foştilor diplomaţi

[52] *Ibidem*, p. 59-85.
[53] *Ibidem*, p. 102-133.
[54] *Ibidem*, p. 102-133.
[55] *Ibidem*, p. 134-148.

conduşi de Grigore Gafencu[56]. Ultimele părţi ale lucrării lui V. F. Dobrinescu se referă la definitivarea, semnarea şi evaluarea documentului final. Concluzia cercetătorului este în concordanţă cu sentimentul persistent în epocă: deşi necesar şi corect în unele probleme, în ansamblu, Tratatul de la 10 februarie 1947 a constituit o povară istorică[57].

După 1989, reevaluarea jumătăţii de secol ce trecuse din momentul declanşării comunizării României a devenit un imperativ istoriografic. În acest sens, situaţia statului român în context internaţional între anii 1944-1947 constituie un subiect demn de a fi investigat şi reevaluat.

În 1996, Valeriu F. Dobrinescu a revenit, împreună cu Doru Tompea, publicând studiul comparativ *România la Conferinţele de Pace de la Paris: 1919-1920, 1946-1947*, în care au urmărit în paralel condiţiile în care diplomaţia românească a încercat să îşi atingă obiectivele în cadrul celor două reuniuni[58].

Foarte importante din punctul de vedere al problemei ce ne preocupă sunt şi cele trei volume apărute sub egida Arhivelor Naţionale ale României, coordonate de Marin Radu Mocanu. Având fiecare câteva sute de pagini cu documente din arhivele româneşti, culegerile au devenit instrumente de lucru indispensabile cercetătorului preocupat de perioada 1944-1947[59].

Momentul împlinirii a 50 de ani de la semnarea Tratatului de Pace din 1947 a fost marcat şi în plan istoriografic. În acest sens, remarcăm volumul *România de la război la pace. 1939-1947. Semnificaţii politico-militare. Studii*, apărut la Bucureşti în 1997, coordonat de Alesandru Duţu şi editat de Institutul de Studii Operativ-Strategice şi Istorie Militară[60]. Volumul reuneşte contribuţiile unor specialişti în istorie contemporană, precum şi ale istoricilor militari Petre Otu (consideraţii de ordin geopolitic privind cel de-al doilea război mondial) şi Al. Duţu (care se referă la implicarea României în război între 1941-1945), dar şi ale unor cercetători precum Constantin Botoran (prezintă deteriorarea relaţiilor între foştii aliaţi împotriva Germaniei în primii ani postbelici), Ion Alexandrescu (autor al unei scurte sinteze despre participarea României la Conferinţa de Pace) ori Florin Constantiniu (al cărui titlu spune totul *Vae victis: Tratatul de Pace cu România- 10 februarie 1947)*[61].

---

[56] *Ibidem*, p. 149-179.

[57] *Ibidem*, p. 179-243.

[58] V. F. Dobrinescu, Doru Tompea, *România la Conferinţele de Pace (Paris: 1919-1920, 1946-1947)*, Focşani, Editura Neuron, 1996.

[59] Marin Radu Mocanu, ed., *România, marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, Arhivele Statului, 1994; idem, *România şi armistiţiul cu Naţiunile Unite*, Bucureşti, Arhivele Statului, 1995; idem, *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris din 1946*, Bucureşti, Arhivele Statului, 1996.

[60] Alesandru Duţu, coordonator, *România de la război la pace. 1939-1947*, Bucureşti, Editura Vasile Cârlova, 1997.

[61] *Ibidem*, p. 112-122.

Tot în 1997, revista „Dosarele Istoriei" a dedicat un număr special[62] Conferinţei de Pace de la Paris din 1946-1947. Dintre materialele publicate cu această ocazie, amintim referirile Floricăi Dobre cu privire la pregătirile iniţiate de Mareşalul Ion Antonescu în cadrul aşa-numitului Birou al Păcii, studiul sintetic al lui V. F. Dobrinescu în cadrul trasat de Gh. Buzatu în legătură cu valorificarea tuturor informaţiilor conţinute de arhivele diplomatice străine, articolele lui Constantin Hlihor (despre frontiera de Est a României în dezbaterea Conferinţei), Ion Alexandrescu (obligaţiile economice), documentele publicate de Mircea Chiriţoiu şi Mircea Suciu cu privire la bilanţul făcut de comuniştii români pe marginea participării la reuniunea de la Paris.

De la an la an, literatura referitoare la prezenţa românească în contextul extern dintre 1944-1947 se îmbogăţeşte cu noi contribuţii, mai ales în domeniul surselor, ce vor înrâuri, cu siguranţă, la alcătuirea unor studii cât mai temeinice despre această chestiune. Amintim aici însemnările unor participanţi, actori ai parcursului definitivării Păcii din 1946-1947, precum Dumitru G. Danielopol, Gheorghe Tătărescu, Grigore Gafencu, unele documente ce au circulat în cadrul Conferinţei de la Paris (memoriul *România în faţa Conferinţei de Pace)*[63] ori au fost descoperite în arhivele străine şi editate recent[64]. Fără îndoială, sursele care aşteaptă a fi încă utilizate în vederea unei mai bune cunoaşteri a acestei perioade sunt demne de luat în seamă. Gh. Buzatu[65] amintea documentele referitoare la eforturile de pregătire a Păcii de către Marile Puteri aliate, activitatea Comisiei Litvinov de la Moscova sau fondul dr. Harley Notter din Statele Unite, fostul secretar executiv al Advisory Committee on Post-War Foreign Policy. Totodată, arhivele străine adăpostesc importante materiale cu referire directă la România, fiind de remarcat aici fondurile Nicolae Titulescu, Alexandru Cretzianu, Constantin Vişoianu, George I. Duca, aflate la Stanford University.

Utilizarea informaţiilor furnizate de toate aceste surse ar putea conduce la sublinierea unor aspecte insuficient abordate până acum în istoriografia problemei. Astfel, de o deosebită importanţă ar fi realizarea unei comparaţii precise cu evoluţia evenimentelor în cadrul primei Conferinţe de la Paris (1919-1920). O asemenea iniţiativă ar fi relevantă mai ales în privinţa modului în care au fost organizate şi au funcţionat cele două reuniuni, a statutului delegaţiei române într-un caz şi în celălalt. O altă pistă extrem de interesantă o constituie evidenţierea preparativelor demarate atât de Marile Puteri, cât şi de România,

---

[62] „Dosarele Istoriei", An II, nr.2(7), 1997.

[63] *România în faţa Conferinţei de Pace. Paris, 1946*, Bucureşti, Ed. Sagittarius, 1998.

[64] I. Pătroiu, V. F. Dobrinescu, eds., *Documente diplomatice franceze despre Transilvania*, Bucureşti, Editura Vremea, 2001.

[65] Cf. Gh. Buzatu, *Behind the Scenes of the Peace Conference 1946*, „Transylvanian Review", Cluj-Napoca, 1996, 5, nr.4, p. 3-12.

încă din timpul războiului. În acest fel, vom putea înţelege mai uşor atitudinea exprimată într-un moment sau altul de către delegaţii statelor aliate. Apoi, există câteva chestiuni a căror încărcătură politică a influenţat modul de abordare. În primul rând, stabilirea frontierei de Est a României s-a făcut fără ca echipa condusă de Gheorghe Tătărescu să protesteze, lucru semnificativ pentru statutul delegaţiei noastre. În acelaşi timp, până acum, rolul grupului foştilor diplomaţi ce au activat înaintea şi în timpul Forumului de la Paris nu a fost subliniat îndeajuns. În sfârşit, implicaţiile actului de la 10 februarie 1947 pentru evoluţia internă a României ar merita investigaţii mai ample.

***

Pentru aprofundarea temei abordate şi pentru relevarea unor aspecte noi ale trecutului, o importanţă majoră revine, fără îndoială, studiilor în arhivele române şi străine. De cea mai mare atenţie s-au bucurat investigaţiile în Arhiva MAE al României din Bucureşti. Şi aceasta nu numai pentru că documentele găzduite în arhiva respectivă, reunite în fondul special intitulat Conferinţa de Pace 1946 (150 dosare), acoperă tematic tema noastră, deci problemele fundamentale ale diplomaţiei Bucureştilor în faţa Conferinţei de Pace. Din fericire, fondul menţionat a fost cercetat sistematic de colegul nostru, prof. Daniel Onişor, în teza de doctorat privind *Ecuaţia Păcii din 1946* susţinută în cadrul Facultăţii de Istorie a Universităţii din Craiova (2005). Trebuie să avem în vedere, de asemenea, investigaţiile în arhivele străine (îndeosebi în Marea Britanie, Franţa, SUA şi Federaţia Rusă), efectuate în ultimele decenii de către istoricii V. F. Dobrinescu, I. Calafeteanu, I. Chiper, M. Retegan, Alesandru Duţu, Gh. Buzatu, Laurenţiu Constantiniu, Vasile Buga ş.a.), rezultatele fiind publicate în importante studii şi volume, reţinute de noi în bibliografia tezei de doctorat. Menţionăm, în ceea ce ne priveşte, că am cercetat şi xerografiat la Biblioteca Congresului din Washington, DC, textul integral al monumentalei lucrări (4 volume) editate în 1951 la Paris, în limba engleză, cuprinzând actele complete (listele delegaţiilor oficiale, declaraţii, stenograme etc.) ale Conferinţei Păcii de la Paris din iulie-octombrie 1946 – *Collection of Documents of the Paris Conference. Palais du Luxembourg, 29th July – 15th October 1946*, I-IV, Paris, 1951, reunind în total nu mai puţin de 2 060 pagini tipărite[66]. Am selectat paginile sumarului colecţiei şi le-am inclus în anexa foto a prezentului volum (vezi infra). Tot la Biblioteca Congresului am cercetat presa internaţională din

[66] Respectiv – 535 p. (vol. I), 414 p. (vol. II), 583 p. (vol. III) şi 528 p. (vol. IV). De reţinut că lucrarea, cum era şi firesc, s-a tipărit şi în limba franceză, sub titlul *Recueil des documents de la Conférence de Paris*, I-IV, ediţie la care se fac unele trimiteri de către studioşii problemei (V. F. Dobrinescu, Ion Enescu sau Ştefan Lache).

1945-1947 pe tema Congresului Păcii de la Paris[67], după cum am aflat documente de cel mai mare interes în depozitele celebrei fundaţii din California, de pe lângă Stanford University, *Hoover Institution Archives*, atât în fondul *Paris Conference to Consider the Draft Treaties of Peace (1946)*, cât şi în acelea particulare purtând numele unor cunoscuţi diplomaţi români – N. Titulescu, Grigore Gafencu, Al. Cretzianu, C. Vişoianu, George I. Duca, Brutus Coste, D. G. Popescu sau D. Danielopol[68].

Este de la sine înţeles însă că investigaţiile noastre au condus la descoperirea celor mai bogate şi consistente izvoare în arhivele interne, în speţă în depozitele Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe al României, Arhivelor Naţionale Militare şi Arhivelor Naţionale ale României, Arhiva Istorică Centrală (ANIC) din Bucureşti[69]. Se impune a sublinia, după cum rezultă indubitabil din cercetările anterioare ale istoricilor V. F. Dobrinescu, Ion Enescu şi Ştefan Lache, că o importanţă remarcabilă pentru studierea problemelor privind rolul şi locul, participarea României la Conferinţa Păcii din 1946 o prezintă materialul documentar extrem de bogat aflat în Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României din Bucureşti, în fondul 71/ Conferinţa Păcii de la Paris din 1946[70]. Este remarcabil faptul că, în fondul respectiv reunind 143 dosare, au fost adunate şi folosite la Paris în 1945-1947 materiale provenind de la „Biroul

[67] Problemă căreia îi consacrăm mai jos un capitol special.

[68] Informaţii privind fondurile documentelor româneşti de la *Hoover Institution Archives* se pot afla pe internet: http://www.hoover.org/hilo/collections (Romanian list of archival holdings, Romanian version).

[69] Fondul documentar cuprinzând documente referitoare la această problematică este extreme de bogat, astfel că, pentru început, semnalăm unele surse din cele mai importante: fondarea şi activitatea „Biroului Păcii" în 1942-1943 (Arhivele Naţionale ale României, Arhivele Istorice Centrale, Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 1075/1943) (în continuare, se va cita: ANIC); conferinţele inter-aliate de la Moscova, Teheran, Yalta, San Francisco şi Potsdam-Berlin şi problemele organizării păcii postbelice (idem, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinetul Militar, dosar 419/1943; dosar 74/1943; dosar 52/1945) şi directivele lui Mihai Antonescu, ministrul de Externe al României, relativ la prepararea păcii (idem, fond PCM, dosar 143/1941; idem, dosar 144/1941); sesiunile Consiliului Miniştrilor Afacerilor de Externe ai SUA, URSS, Angliei, Franţei şi Chinei (de la Londra, Moscova, Paris şi New York, 1945-1946) instrumentate a pregăti şi definitive proiectele tratatelor de pace cu fostele state satelite ale Germaniei (României, Finlanda, Ungaria, Bulgaria) şi Italia (idem, fond PCM – Serviciul Special de Informaţii, dosar 45/1946; dosar 60/1945, volumele I-II, dosar 116/1945); organizarea şi deschiderea Conferinţei Păcii de la Paris (idem, fond PCM, dosar 60/1945, vol. I; dosar 116/1945); ecouri internaţionale, presă şi propagandă (idem, fond PCM – SSI, dosar 25/1945; dosar 48/1945; dosar 49/1945; dosar 69/1945); activitatea unor personalităţi politice (Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Gh. I. Brătianu ş.a.) în context (idem, fond Iuliu Maniu, dosar 9/1945-1947).

[70] Vezi, în volumul II al acestei lucrări, prezentarea integrală a fondului.

Păcii" creat de Mihai Antonescu (1942-1944)[71], de la Comisia pentru Studiul Problemelor Păcii (februarie – noiembrie 1945), care i-a continuat activitatea[72], iar aceasta succedată, la rândul ei, de alte două Comisii coordonate de Gh. Tătărescu, şeful MAE din Bucureşti, în 1946-1947[73]. Considerăm necesar să atragem atenţia asupra problemelor de bază relevate de dosare aflate în fondul respectiv: - lucrările Congresului Păcii de la Paris (şedinţe plenare, în comisii, declaraţii, corespondenţă etc.) (dosarele 10-59); perioada care a precedat deschiderea forumului păcii (dosarele 68-69); memoriile şi observaţiile prezentate de delegaţia Bucureştilor (dosarele 66, 72, 78, 91) sau observaţiile finale ale Bucureştilor din decembrie 1946 (dosar 74); discursurile lui Gh. Tătărescu la Paris (dosarul 73); corespondenţa diplomatică a Centralei MAE din 1946 (dosarele 70-71); Proiectul Tratatului de Pace cu România (dosarul 77, 91), analiza lui detaliată (dosarele 80-87) şi textul definitiv al documentului, în limbile română, franceză şi rusă (dosarul 91); semnarea Tratatului la Paris în 10 februarie 1947 (dosarul 92) şi ratificarea lui (dosarul 93); materiale auxiliare (referate, broşuri, sinteze, cărţi etc.) pentru susţinerea activităţii delegaţilor pentru apărarea punctelor de vedere în diverse probleme – Transilvania (dosarele 95-118), Dobrogea (dosarele 119-121), Basarabia şi Bucovina (dosarele 122-126, 143), Maramureş (dosarul 127), regimul Dunării (dosarul 130), minorităţile (128-129, 131), românii din afara graniţelor (dosarul 132), relaţiile româno-germane 1920-1940 şi consecinţele loviturii de stat de la 23 august ori contribuţia României pe Frontul de Vest în 1944-1945 (dosarele 130-141); articole din presă, radio etc. (dosarele 1-9, 88) şi, în sfârşit, aplicarea Armistiţiului şi a Tratatului de Pace (dosarul 142)[74].

[71] Vezi, mai jos, Capitolul IV şi Anexa B.

[72] Sub coordonarea diplomaţilor Vasile Stoica şi E. Filotti (Arhiva MAE, fond 71/Conferinţa de Pace de la Paris (1946), dosar 94, *passim*).

[73] Vezi, mai jos, Anexa B.

[74] De menţionat că, din fondul respectiv, nu lipseşte (dosarul 78) cel de-al doilea Memoriu prezentat la Grigore Gafencu la Conferinţa Păcii, la 6 octombrie 1945, sub titlul *Observations sur le Projet du Traité de Paix avec la Roumanie* (Paris, octobre 1946, 31 p.).

DE LA RĂZBOI LA PACE

GH. BUZATU,
HORIA DUMITRESCU

Este important să subliniem în cea a constat strategia păcii[1] aşa cum a rezultat din deciziile şi documentele adoptate în anii războiului mondial de către Marii Aliaţi – URSS, SUA şi Marea Britanie. Principiul a devenit cunoscut la timp Bucureştilor, astfel că nu există dubii că nu ar fi influenţat poziţia guvernului român. Într-un anumit stadiu, practic iniţial, au căpătat stadiu semnificaţie lucrările Conferinţei de la Moscova a miniştrilor de externe al URSS, SUA, Chinei şi Marii Britanii (19-30 octombrie 1943). Astfel, în declaraţia finală se insista asupra intensificării eforturilor de război aliate pentru zdrobirea Germaniei, Japoniei şi aliaţilor lor, cu convingerea că, după ostilităţi, numai în acel mod *„se va putea obţine o pace durabilă şi o dezvoltare socială, politică şi economică a popoarelor”*[2]. În acelaşi timp, Aliaţii se angajau ca, după război, să vegheze pentru a se menţine *„pacea şi securitatea internaţională”* [3]. Comentând rezultatele Conferinţei de la Moscova, un corespondent din Washington îşi exprima opinia că, pentru atingerea obiectivului fixat – pacea durabilă pentru întreaga lume, problema esenţială consta, pe moment, în eliberarea tuturor ţărilor aflate în robia germană[4]. În decembrie 1943, secretarul de stat american, Cordell Hull, revenit acasă după deplasarea la Moscova, s-a adresat „sateliţilor” Germaniei cu îndemnul de-a abandona *Axa* fascistă. Ceea ce – aprecia liderul diplomaţiei SUA, la 17 decembrie 1943 – se putea realiza „şi mâine”, dacă nu ar fi fost teama de represaliile Germaniei hitleriste[5].

Referitor la valoarea acordată de Marii Aliaţii înţelegerilor parafate la Moscova, preşedintele cehoslovac în funcţie, Eduard Beneş, s-a declarat peste

---

[1] J. – B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, ed. a 5-a, Paris, Dalloz, 1971, p. 339 şi urm.; Pierre Milza, *De Versailles à Berlin. 1919-1945*, Paris, Editions Masson et C-ie, 1972, p. 180 şi urm.

[2] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinetul Militar, dosar 419/1943, f. 133 (informaţii din Buletinul Centrului de radio-ascultare din Bucureşti).

[3] *Ibidem*, f. 135.

[4] *Ibidem*, f. 148.

[5] *Ibidem*, f. 190.

măsură de optimist, nădăjduind că acordurile convenite aveau să fie respectate „în mod absolut, definitiv şi scrupulos”[6].

Nu vom depăşi acest moment din istoria diplomaţiei războiului înainte de a constata că promisiunile şi perspectivele deschise de ofertele pacifice ale Marilor Puteri ale Naţiunilor Unite erau, fără îndoială, generoase şi novatoare, deşi, atunci când se va trece la fapte, în epoca postbelică, angajamentele – după cum vom dovedi – n-au mai fost consecvente. Lucrurile aveau să se confirme în toate cazurile, inclusiv în situaţia României. După cum se va vedea, tratamentul aplicat României la Conferinţa Păcii şi prevederile înscrise în proiectul Tratatului de Pace vor venea, cel mai adesea, în dezacord cu promisiunile din 1943 şi, de asemenea, în conflict cu rolul major al României în etapa august 1944-mai 1945 în războiul contra Germaniei.

Cu toate acestea, opinia publică internaţională, inclusiv cea din România, mai cu seamă după 23 august 1944, a primit cu încredere şi optimism mesajele transmise de către liderii Naţiunilor Unite, adică de către cei „Trei Mari” ai SUA, URSS şi Marii Britanii – preşedintele F. D. Roosevelt, I. V. Stalin, şeful statului şi guvernului sovietic, W. S. Churchill, premierul englez. Nimeni nu putea bănui pe atunci, de exemplu, că în luna octombrie 1944, în cursul întrevederilor anglo-sovietice de la Moscova, Churchill va ceda Europa Est-Centrală (şi, în primul rând, România) în „sfera de interese” a lui Stalin[7], iar aceasta după toate semnalele luminoase transmise opiniei publice mondiale de îndată după cea dintâi dintre întâlnirile la nivel înalt ale celor „Trei Mari” – la Teheran (noiembrie-decembrie 1943) [8] . Şi speranţele nu s-a micşorat, dimpotrivă, nici după reuniunile faimoase din ultima parte a războiului – Yalta, San Francisco şi Potsdam-Berlin. A fost motivul pentru care presa din România a urmărit cu atenţie şi a reţinut cu bucurie asigurările venite de acolo. Aşa cum a făcut cotidianul comunist „Scânteia”, care, la 20 februarie 1945, deci de îndată după încheierea întâlnirii de la Yalta, a preluat şi popularizat această declaraţie a premierului Churchill în sensul că *„ne-am angajat cu toţii [la Yalta] să lucrăm în comun, după terminarea actualului război, pentru a crea un viitor mai fericit* (subl. ns. – S.A.) *, pentru a spori bunăstarea, în fiecare ţară, a maselor populare, pentru a face ca fiecare naţiune să poată trăi în pace fără a se teme de o agresiune perfidă, crudă, şi să mai fie expusă calamităţilor războiului”*[9].

---

[6] *Ibidem*, f. 191.

[7] Vezi Maria G. Brătianu, *Acordul Churchill-Stalin din 1944*, Bucureşti, Editura Corint, 2002, *passim*; Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului. 1939-1945*, Bucureşti, Editura RAO, 2007, p. 388 şi urm.

[8] Pierre Milza, *op. cit.*, p. 184.

[9] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Serviciul Special de Informaţii, dosar 52/1945, f. 114.

Tot astfel a prezentat situaţia şi ziarul „Timpul”, la 9 şi la 19 februarie 1945[10], iar comunicatul final al Conferinţei din Crimeea – se considera – că *„a umplut inimile cinstite de nădejde, şi minţile sănătoase de perspectivele largi şi doldora de lumină”*[11]. Urmărind aplicarea pe plan românesc a rezultatelor Conferinţei de la Yalta, un cotidian comunist, „România Liberă”, din 28 februarie 1945, prevedea că „clica” lui Iuliu Maniu *et Co.* va fi izolată, deschizându-se perspectiva pentru *„un guvern al poporului”*, evident pentru guvernul dr. P. Groza, instalat la 6 martie 1945[12].

Alte comentarii favorabile şi chiar elogii la adresa eforturilor Marilor Aliaţi pentru asigurarea *„fericirii”* planetei aflăm nu numai în cotidianul PCR[13], dar şi în „Universul” (din 2 martie 1945), „Timpul” (din aceeaşi zi), „Semnalul” (idem)[14]. De asemenea, în „Libertatea” din 2 martie 1945, un oarecare I. R. Şomuz (posibil, un pseudonim) întrevedea *„un viitor demn şi fericit”* pentru popoare[15], lucru cu desăvârşire imposibil dacă se lua în seamă o notiţă găzduită de „Semnalul”, în aceeaşi zi, despre faptul că la Yalta cei „Trei Mari” încheiaseră *„şi câteva acorduri secrete”*! Ştirea fusese preluată dintr-un comunicat difuzat de Agenţia britanică „Reuter” în ajun[16].

După numai câteva săptămâni, în cursul Conferinţei internaţionale de la San Francisco pentru constituirea ONU, „Semnalul” din 5 mai 1945 vestea, de data aceasta cu optimism, că Aliaţii învingători puseseră bazele temeinice ale *„organizării păcii lumii”*[17]. Culmea entuziasmului l-a oferit însă Conferinţa de la Potsdam-Berlin (iulie-august 1945) a celor „Trei Mari” (Stalin-Truman-Churchill, înlocuit finalmente de C. Attlee), în privinţa căreia „Ardealul” din 23 iulie 1945 prevestea că avea să reprezinte *„marea victorie politică a omenirii”*[18].

Pe plan diplomatic internaţional, după 1942-1943, când s-a înregistrat pe planul militar trecerea iniţiativei în război în favoarea Naţiunilor Unite[19], a fost o consecinţă normală ca liderii Alianţei (URSS, SUA, Marea Britanie, în primul rând) să se impună hotărâtor în acţiunile denumite pentru organizarea păcii[20]. Faţă de această situaţie, România nu a rămas inactivă şi, din moment ce eşecul Germaniei şi al aliaţilor ei (inclusiv guvernul lui I. Antonescu) în război

[10] *Ibidem*, f. 113, 115.
[11] *Ibidem*, f. 115.
[12] *Ibidem*, f. 116.
[13] Vezi „Scânteia” din 1 martie 1945, p. 1.
[14] ANIC, fond PCM – CM, dosar 52/1945, filele 120-123.
[15] *Ibidem*, f. 123.
[16] *Ibidem*, f. 124.
[17] *Ibidem*, f. 112.
[18] *Ibidem*, f. 11.
[19] Pierre Milza, *op. cit.*, p. 183-184.
[20] J. – B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, p. 424-436.

începuse să se profileze cu claritate, a manifestat iniţiative demne de tot interesul. Nu numai că guvernul de la Bucureşti a pornit şi intensificat negocierile secrete cu Aliaţii, de preferinţă cu diplomaţii Angliei şi Statelor Unite[21], dar, pe plan intern, cu prioritate în cadrul Ministerului Afacerilor Străine şi al Ministerului Propagandei Naţionale din Bucureşti, s-au pregătit structurile şi s-au elaborat directivele de rigoare. Sub acest raport, de un mare rol s-a dovedit crearea şi funcţionarea, cu începere din iunie 1942, a faimosului organism denumit Biroul Păcii, din iniţiativa lui M. Antonescu[22]. Un specialist român consideră că: „Gândit exclusiv pentru reprezentarea postbelică a intereselor României, Biroul Păcii a fost important din două considerente: lupta diplomatică pentru Ardeal şi contracararea acţiunii ungare. Un loc aparte în economia activităţilor de propagandă în mediile internaţionale l-au ocupat raporturile cu Ungaria [...] Eşecul de la Stalingrad a reprezentat un semnal de alarmă pentru Mihai Antonescu, iar Biroul Păcii a fost urmarea convingerii acestuia că Germania nu mai putea câştiga războiul”[23]. Acelaşi se referă la misiunea concretă a noului organism: „În şedinţa din 29 iulie 1942, planul de acţiune al Biroului Păcii urma să se desfăşoare pe două paliere distincte: o propagandă informativă, care să lămurească o opinie neavizată asupra aspectelor esenţiale ale culturii, civilizaţiei şi aspiraţiilor româneşti, şi o propagandă de documentare, axată pe istorie, tradiţii şi spiritualitate”[24].

Profesorul Mihai Antonescu, fondatorul „Biroului Păcii”, a cărui activitate a intensificat-o cu începere din luna martie 1943, nu a ascuns că ţelul fundamental al acţiunii consta în apărarea la viitoarea conferinţă de pace a fruntariilor României de la 1 ianuarie 1940. În acest sens, el a declarat la 13 martie 1943: *„... Convingerea mea este că pacea care se va face va fi nu o pace de limitare a teritoriilor, cel puţin pentru popoarele mai mici sau mijlocii, ci, dimpotrivă, o pace de integrare a teritoriilor şi de lărgire a spaţiilor* (subl. ns. – S.A.)”[25]. Relevând necesitatea absolută ca viitoarea pace să anuleze odiosul Dictat de la Viena din 30 august 1940, oficialul român sublinia că graniţa

---

[21] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri, 1939-1947*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 251-332.

[22] Vezi Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gh. Acatrinei, eds., *Românii din arhive*, p. 199 şi urm.; ANIC, fond PCM, dosar 1075/1943; Mihai Antonescu, *„Dacă vrei să câştigi războiul, trebuie să organizezi pacea”*, Cluj-Napoca, Muzeul Transilvaniei, 1991, p. 5; Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii”: Proiecte privind soluţionarea problemei frontierelor României şi realizarea unor bune relaţii în Balcani (1942-1943)*, în revista „Europa XX”, Iaşi, volumul I-II/1993, p. 143-154.

[23] Mioara Anton, *Biroul Păcii şi propaganda în interes naţional*, în „Dosarele Istoriei”, Bucureşti, nr. 12/2005, p. 24-25.

[24] *Ibidem*, p. 26.

[25] Vezi Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploieşti, Mileniul III, 2005, p. 453.

impusă atunci României de către Germania şi Italia *„rupe unitatea pământului românesc, slăbeşte puterea şi unitatea neamului nostru”*[26]. Comparativ cu ţelurile stabilite, „Biroul Păcii” cuprindea două comisii (pentru propagandă în informaţia internaţională şi pentru cercetarea problemelor româneşti capitale în vederea păcii) şi şapte secţii[27]:

- Secţia Istorică;
- Secţia Presă şi propagandă;
- Secţia Etnică, biologică şi statistică;
- Secţia Politică;
- Secţia Juridică;
- Secţia Economică;
- Secţia Financiară.

În fiecare secţie au fost chemaţi să lucreze cei mai buni specialişti ai momentului pentru problemele investigate. Este lipsit de dubii, cea mai prestigioasă componenţă era aceea a secţiei istorice, cuprinzând pe I. Petrovici, ministru al Culturii Naţionale, Gh. I. Brătianu, Vladimir Dumitrescu, G. Fotino, Constantin C. Giurescu, Ion Lupaş, Ştefan Manciulea, Vintilă Mihăilescu, Ion Nistor, Z. Pâclişanu, F. Pastia, A. Coamă şi Victor Papacostea, unii dintre ei membri sau membri corespondenţi ai Academiei Române. Din celelalte comisii, de asemenea nu lipseau personalităţi de prestigiu ale culturii şi ştiinţei naţionale, precum Lucian Blaga, I. Simionescu, Pamfil Şeicaru, Silviu Dragomir, S. Mehedinţi, A. Golopenţia, Sabin Manuilă, N. Daşcovici, C. Vulcan ş.a. În şedinţa din 13 martie 1943 a „Biroului Păcii”, profesorul Mihai Antonescu a avansat un ambiţios Program pentru pregătirea materialului documentar de informare şi propagandă în vederea Conferinţei de Pace, programul având în vedere aproximativ 300 de probleme grupate în mai multe direcţii fundamentale, precum[28]:

I – Propaganda informativă;
II – Propagandă şi documentare asupra poporului român;
III – Istoria pământurilor româneşti;
IV – Transilvania în dreptul internaţional;
V – Actul de la Viena şi România;
VI – Contra-propaganda faţă de Ungaria;
VII – Basarabia;
VIII – Bucovina;

---

[26] *Ibidem.*

[27] Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gh. Acatrinei, eds., *Românii din arhive,* p. 200; Mioara Anton, *op. cit.*, p. 27.

[28] Apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 453-461; Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gh. Acatrinei, eds., *Românii din arhive,* p. 200-201; vezi *infra* studiul privind opera „Biroului Păcii”.

IX – Dobrogea;
X – Misiunea istorică a poporului român;
XI – România, factor european;
XII – România şi vecinii;
XIII – România şi Marile Puteri;
XIV – România în faţa raselor;
XV – România şi regiunile europene;
XVI – România şi Ţările Balcanice;
XVII – România şi Ţările Neutrale;
XVIII – Raporturile cu alte ţări;
XIX – Problemele speciale.

Eficienţa rezultatelor depindea, în bună măsură, cum a fost cazul în 1945-1946, când, după lovitura de stat de la 23 august 1944, comisia a funcţionat în cadrul Ministerului Afacerilor Străine al România, sub conducerea lui Gh. Tătărescu [29] , titularul Centralei din acel moment, de studierea următoarelor dosare speciale, incluzând[30]:

1 – Dosare politice (teritoriile istorice româneşti şi românii din jurul graniţelor naţionale) (în număr de 4);
2 – Dosare politice internaţionale (7);
3 – Raporturile României cu Marile Puteri (6);
4 – Raporturile României cu Ţările Latine (4);
5 – Raporturile României cu alte ţări (4);
6 – Dosare economice (25);
7 – Chestiuni speciale (11);
8 – Dosare politice şi administrative (154).

Se impune recunoaşterea situaţiei, evidenţiată de către liderul istoric al PNŢ-ului, Iuliu Maniu, într-o declaraţie din 8 august 1946, deci la scurt timp după debutul lucrărilor forumului păcii la Paris, că una erau pregătirile României şi alta – planurile terţilor pentru organizarea şi înfăptuirea proiectelor de pace. Astfel, remarca Iuliu Maniu, lumea întreagă *„nădăjduieşte într-o pace durabilă şi dreaptă pentru toţi. Ceea ce o îngrijorează însă este împrejurarea că, din cele ce se petrec, omenirea nu poate să tragă concluzia că toate statele au renunţat la vechiul dicton: si vis pacea para bellum. De asemenea, nu-şi poate face convingerea că obligaţiunile luate de către state vor fi respectate”*[31].

[29] Cele două comisii dirijate de Gh. Tătărescu, formate în august 1945, pe fundamentul şi după modelul „Biroului Păcii” anterior, la care din motive propagandistice nu se mai făcea trimitere (?!), aveau în studiu: 1 – pregătirea documentelor pentru reprezentarea României la Conferinţa Păcii; 2 – stabilirea daunelor (reparaţiilor) României (vezi ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945).

[30] Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gh. Acatrinei, eds., *Românii din arhive*, p. 201.

[31] ANIC, fond Iuliu Maniu, dosar 9/1945-1947, f. 150.

Liderul naţional-ţărănist avea toate motivele să-şi manifeste grija faţă de tratamentul aplicat statelor mici, inclusiv România. În condiţiile în care Marile Puteri învingătoare renunţaseră la hotărârile lor înscrise în Charta Atlanticului (1941), în Declaraţia din 1 ianuarie 1942 a Naţiunilor Unite, apoi în deciziile Conferinţelor de la Yalta şi Potsdam-Berlin ori în Conferinţele Miniştrilor de Externe ai Marilor Puteri de la Moscova (1945), încrederea într-o pace solidă se diminuase sensibil[32]. De unde şi această amară constatare: *„România este prezentată ca o ţară învinsă, or se ştie bine că România a încheiat un armistiţiu înainte de terminarea ostilităţilor şi înainte de a se fi decis soarta războiului [...] Serviciile deosebit de însemnate aduse de România cauzei aliate au fost recunoscute din toate părţile şi bine apreciate. Cu toate acestea, clauzele proiectului de Tratat nu ţin seama de această situaţie a ţării noastre, care avea dreptul să aştepte un altfel de tratament"*. Condiţiile determinau ca România să nu fi putut contribui, *„în raport cu participarea ei la Victorie, la aşezarea păcii"*[33].

Din nefericire, declaraţiile liderului PNŢ examinate în raport cu evoluţia realităţilor corespundeau întru totul adevărului. El rezulta, în primul rând, chiar din evoluţia negocierilor României cu începere din 1942 cu delegaţii viitorilor „organizatori ai păcii", reprezentanţii Marilor Puteri Aliate[34]. Înainte de orice, s-a văzut cu claritate că Marii Aliaţi, deşi pretindeau că acţionau sub imboldul principiilor înalte ale Chartei Atlanticului şi Declaraţiei Naţiunilor Unite[35], nu au reuşit să-şi mascheze intenţiile lor de-a tratata după ostilităţi ţările mici şi mijlocii, ca şi în 1919 la Paris, în „state cu interese limitate", cu alte cuvinte „ca obiecte iar nu ca subiecţi ai dreptului internaţional"[36]. Situaţia era previzibilă şi în cazul „sateliţilor" foşti ai Germaniei, care, de exemplu, nu puteau pretinde să se bucure de acelaşi tratament cu Italia, deşi România, de exemplu, contribuise decisiv la campania Aliaţilor din 1944-1945[37]. Negocierile secrete de armistiţiu, iniţiate de România, fie prin delegaţii oficiali ai guvernului Antonescu, fie prin emisarii politici ai partidelor istorice (PNŢ şi PNL) în 1942-1943, nu s-au concretizat rapid, mai ales în urma deciziilor Aliaţilor de la Casablanca (unde s-a lansat formula „capitulării fără condiţii" a ţărilor *Axei* fasciste), Moscova şi Teheran, unde delegaţii Bucureştilor au fost îndreptaţi să negocieze nu numai cu

[32] *Ibidem*, f. 150-151.

[33] *Ibidem*, f. 157. Vezi documentul integral, inclus în volumul *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris*, III, p. 177-182.

[34] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri, 1939-1947, passim.*

[35] Vezi Constantin Buşe, Al. Vianu şi colaboratori, *Relaţii internaţionale în acte şi documente. 1939-1945*, vol. II, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975, p. 24 şi urm.

[36] V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 15-20.

[37] *Ibidem,*

SUA şi Anglia, ci şi cu URSS. Abia la 12 aprilie 1944 guvernul sovietic a făcut cunoscute delegaţilor români, concomitent la Cairo şi Stockholm, „condiţiile minimale" de armistiţiu oferite Bucureştilor[38].

În cazul în care „condiţiile" nu erau acceptate imediat de Bucureşti, ele urmau să fie automat agravate[39]. În afară de aceste pretenţii, guvernul român se angaja să asigure „libera deplasare" pe teritoriul naţional a trupelor aliate (sovietice) în urmărirea celor germane, iar URSS se angaja să acţioneze pentru anularea Dictatului de la Viena şi să sprijine România cu armele pentru eliberarea Transilvaniei de Nord[40].

În luna mai 1944, emisarii români au replicat că nu acceptau „condiţiile minime", deşi, la Stockholm, prin George Duca s-au continuat tratativele secrete cu ambasadoarea sovietică, d-na Alexandra Kollontay[41], după cum, la Cairo, prin emisarii Barbu Ştirbey şi C. Vişoianu[42]. Nu s-au înregistrat însă practic progrese, situaţie în care, imediat după 23 august 1944, guvernul sovietic şi aliaţii săi au reluat de la punctul zero negocierile de armistiţiu cu România[43], deci fără a se ţine cont în nici un fel de condiţiile anterior dezbătute sau stabilite. Astfel că, după 23 august 1944, Bucureştii au trebuit să solicite şi să accepte încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite[44], în timp ce, prin răsturnarea regimului Antonescu şi în urma documentelor oficiale difuzate în noaptea de 23/24 august 1944, între România şi Germania a intervenit *de facto*, apoi şi *de jure*, starea de beligeranţă[45].

La scurt timp după lovitura de stat, potrivit plenipotenţei încredinţate de noului guvern al generalului Constantin Sănătescu, delegaţia română pentru negocierea armistiţiului a pornit spre Moscova, la date şi din două locaţii diferite: la 28 august 1944, din Cairo, au plecat Barbu Ştirbey şi C. Vişoianu, iar, la 29 august 1944, din Bucureşti, a pornit delegaţia condusă de Lucreţiu Pătrăşcanu, însoţit de D. Dămăceanu, Ghiţă Popp, Ion Christu ş.a.[46] România au fost lăsaţi să aştepte vreme de două săptămâni, astfel că negocierile începură în

---

[38] Pentru conţinutul şi amploarea lor, vezi, în continuare, capitolul II.

[39] Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *La Roumanie et la Conférence de Paix de Paris*, p. 60-61.

[40] *Ibidem.*

[41] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri, 1939-1947*, p. 320 şi urm.

[42] *Ibidem*, p. 300.

[43] Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *România şi proba bumerangului: 23 august 1939-1944*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2003, *passim.*

[44] *Ibidem*; Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866-1947*, Bucureşti, Editura Danubius, 1991, p. 152; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, p. 45; V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 15.

[45] Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, p. 39; Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, p. 343-344.

[46] V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 38. Detalii în capitolul următor.

seara de 10 septembrie 1944. Au participat, din partea Aliaţilor, V. M. Molotov, comisarul poporului pentru Afacerile Externe ale URSS, şi adjuncţii săi (A. I. Vîşinski, I. M. Maiski, V. N. Novikov, generalul V. P. Vinogradov ş.a.), ambasadorii SUA şi Marii Britanii la Moscova, A. W. Harriman şi, respectiv, A. C. Kerr. Negocierile, desfăşurate de regulă noaptea, s-au încheiat la 12/13 septembrie 1944, astfel că pentru datarea Convenţiei de Armistiţiu s-a convenit 12 septembrie 1944[47]. Din însărcinarea guvernelor negociatoare, Convenţia a fost semnată de Lucreţiu Pătrăşcanu, general D. Dămăceanu, Barbu Ştirbey şi Ghiţă Popp, pentru România, şi de Mareşalul Rodion Malinovski, reprezentând Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), având practic mandat în numele URSS, SUA şi Marii Britanii[48].

Convenţia de Armistiţiu dintre România şi Naţiunile Unite cuprindea un preambul, 20 de articole şi 6 anexe, materia cuprinzând clauze de ordin militar, politic, economic, financiar şi administrativ, definind statutul juridic internaţional al României până la semnarea Tratatului de Pace[49].

În preambulul Convenţiei se stabilea că: *„Guvernul şi Înaltul Comandament al României, recunoscând faptul înfrângerii României în războiul împotriva URSS, Regatului Unit şi SUA şi a celorlalte Naţiuni Unite* (subl. ns. – S.A.)*, acceptă condiţiile Armistiţiului prezentate de către Guvernele sus-menţionatelor trei Puteri Aliate, lucrând în interesul tuturor Naţiunilor Unite”* [50]. Paragraful subliniat relevă o primă situaţie inexistentă, obligând România să se recunoască învinsă faţă de Naţiunile Unite, deşi, după cum se cunoaşte prea bine, în urma cotiturii de la 23 august 1944, nici nu a fost cazul. Întrucât schimbarea de atitudine a României în războiul contra Naţiunilor Unite a survenit înainte de recunoaşterea înfrângerii, care – după cum ne dăm seama – a fost după aceea, după aproape trei săptămâni introdusă ori sancţionată prin Convenţie. Un document, aşadar, care rezulta din negocieri iar nu în urma desfăşurărilor militare! Faptul reprezenta o inovaţie şi o surpriză numai în măsura în care constituia începutul nedreptăţilor introduse de Marii Aliaţi în raporturile lor cu România.

În articolul 1 al Convenţiei se consfinţea starea de fapt reală a României, care deja la 24 august 1944, ora 4 a.m., ieşise din războiul alături de Germania şi de ultimii ei aliaţi şi se angajase în campania militară împotriva lor, în speţă a Germaniei şi Ungariei, de partea Naţiunilor Unite (Armata Roşie). România era obligată să participe la război cu nu mai puţin de 12 divizii de infanterie, împreună cu serviciile tehnice auxiliare, în orice moment al acţiunii.

---

[47] Vezi Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, p. 59-60.
[48] *Ibidem*, p. 60.
[49] Detalii în continuare.
[50] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 59; Ion Enescu, *op. cit.*, p. 345.

Operaţiunile militare ale forţelor armate ale României se desfăşurau în cadrul şi sub conducerea generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)[51].

Prejudicii grave, dimpreună cu o singură satisfacţie – promisiunea ca Transilvania (sau cea mai mare parte a teritoriului) să fie restituită României însă sub condiţia confirmării prin viitorul Tratat de Pace (art. 19), rezultau în privinţa clauzelor teritoriale, din faptul că articolul 4 stabilea ca graniţa dintre România şi URSS să rămână cea fixată prin aşa-zisul Acord româno-sovietic din 28 iunie 1940. Un asemenea „Acord" nu a existat în realitate, fiind o ficţiune a Aliaţilor învingători, el trimiţând de fapt la faimosul ultimatum Molotov din 28 iunie 1940 privind cedarea, de către România URSS-ului, sub ameninţarea forţei, a provinciilor istorice ale Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Iar cedarea nu era nicidecum un rezultat al vreunei înţelegeri, al unui „Acord" bilateral convenit între două părţi contractante (România şi URSS), ci rezultatul ameninţării Moscovei cu recurgerea la forţă, dacă în 24 de ore nu se supunea ultimatumului! Ceea ce, trebuie să recunoaştem, reprezenta cu totul altceva! Dar, pentru moment, Convenţia de Armistiţiu ilustra cu forţă că Marii Aliaţi, pentru a-şi apăra prestigiul şi interesele, erau capabili să inventeze chiar documente ale trecutului apropiat[52].

În privinţa clauzelor economice, Convenţia de Armistiţiu prevedea la articolul 3 obligaţia pentru România *„de a asigura forţelor sovietice şi ale celorlalţi Aliaţi înlesniri pentru libera lor mişcare pe teritoriul României, în orice direcţie, dacă acest lucru este cerut de către situaţia militară, Guvernul şi Înaltul Comandament al României acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mişcare prin toate mijloacele lor de comunicaţie şi pe cheltuiala lor"*, pe pământ, pe apă sau în aer. Obligaţii cu caracter economic mai erau cuprinse şi în articolele 7, 8 şi 9, precum: remiterea către Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), ca trofee, a oricăror fel de materiale de război ce aparţinuseră Germaniei şi aliaţilor ei; guvernul român nu trebuia să îngăduie exportul sau exproprierea, sub orice formă, a proprietăţilor ce aparţinuseră Germaniei şi Ungariei; guvernul român se obliga să remită învingătorilor toate vasele aflate în porturile româneşti care aparţineau ori au aparţinut Naţiunilor Unite. Prin articolul 12, guvernul român se obliga să restituie URSS-ului toate valorile materiale luate în 1941-1944 de pe teritoriul ei, ceea ce constituia un nou prilej de injoncţiuni în economiei României şi, mai presus, de jaf sub pretextul ... „aplicării Convenţiei de Armistiţiu".

Clauzele financiare erau, nu mai puţin, abuzive. Ele includeau obligaţia guvernului român de a face *„în mod regulat, în monedă românească, plăţile cerute de către Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), pentru îndeplinirea funcţiilor sale"* (art. 10). Dar, cel mai grav, România era obligată *„să plătească*

[51] *Ibidem.*

[52] Detalii la V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 41-45.

Uniunii Sovietice, pentru pierderile provocate în timpul războiului, o compensaţie în valoare de 300 000 000 dolari USA, într-un termen de şase ani, în mărfuri"[53].

Alte clauze grele se refereau la tipărirea, importul şi răspândirea publicaţiilor în România, la prezentarea spectacolelor de teatru şi film (art. 16), la interzicerea organizaţiilor cu „caracter fascist" sau le judecarea şi pedepsirea „criminalilor de război" (art. 14-15) sau, în domeniul administrativ, la stabilirea unei distanţe de 50-100 km depărtarea de linia frontului pentru introducerea autorităţilor româneşti (art. 17).

Cu reglementarea şi controlul execuţiei prevederilor Convenţiei de Armistiţiu, până la încheierea păcii, era împuternicită Comisia de Control Aliată (Sovietică), care-şi desfăşura activitatea – invers decât în Italia, unde rolul prim revenise anglo-americanilor – sub directivele şi ordinele Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) (art. 18)[54].

Convenţia de Armistiţiu a fost ulterior, la 25 septembrie 1944, completată cu un protocol militar convenit între Marele Stat Major român şi Comisia Aliată (Sovietică) de Control[55].

După cum constatăm, Convenţia de Armistiţiu cuprindea condiţii extrem de grele. Cu toate acestea, guvernul de la Bucureşti s-a declarat hotărât să le îndeplinească, aşa după cum s-a decis în şedinţa din 15-16 septembrie 1944 a Consiliului de Miniştri. A fost un prilej, când liderul PNŢ, Iuliu Maniu, a constatat o tristă realitate, în virtutea căreia Convenţia din 12 septembrie 1944 reprezenta *„o adevărată capitulaţie, nu un contract liber de armistiţiu"*[56]. În fond, mai mult decât atât, astfel după cum s-a demonstrat[57], România, cu atâţia ani înaintea Tratatului de Pace din 10 februarie 1947, era literalmente executată prin această Convenţie din 12 septembrie 1944, ce reprezenta *un mic tratat de pace*, prevestindu-l pe cel adevărat, în privinţa condiţiilor grele, insuportabile, puţin obişnuite în istoria raporturilor dintre state. În acelaşi timp, Convenţia inaugura şi noul statut internaţional al României, introducând regimul – dacă cineva se mai îndoia cumva la trei săptămâni după lovitura de stat de la 23 august 1944 – că ţara noastră suporta regimul de ocupaţie al URSS, care avea să rămână funcţional până în iunie 1958[58]. Se reliefa faptul – descris de regretatul istoric V. F. Dobrinescu – că Marii Aliaţi incluseseră România ca o ţară ocupată,

---

[53] *Ibidem*.

[54] Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1969, p. 490.

[55] Vezi Marin Radu Mocanu, editor, *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*, II, p. 60-63.

[56] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 47.

[57] *Ibidem*, p. 46-48.

[58] *Ibidem*, p. 47-48.

şi aveau de gând să procedeze în continuare tot astfel, adică s-o trateze ca un stat învins şi inamic, condiţii în care pretenţia Bucureştilor de a primi regimul de co-beligeranţă în etapa din 1944-1945 a războiului mondial a devenit complet irealizabilă[59].

Pentru controlul aplicării Convenţiei de Armistiţiu a funcţionat, în perioada septembrie 1944-august 1947, Comisia Aliată (Sovietică) de Control, gestionată, evident, de reprezentanţii URSS-ului, puterea ocupantă în România; în vreme ce, de partea României, răspundea Comisia Română pentru Aplicarea Armistiţiului, al cărei prim preşedinte a fost desemnat cunoscutul diplomat Savel Rădulescu, fost colaborator de-al lui N. Titulescu. La 23 ianuarie 1945, după împlinirea a patru luni de funcţionare, această Comisie a prezentat un amplu Memoriu asupra executării Convenţiei de Armistiţiu[60]. Memoriul citat înregistra toate articolele Convenţiei de Armistiţiu, constatând „împlinirile", dar – cel mai adeseori – şi abuzurile comise de ocupantul sovietic. Atrage atenţia acest fragment al documentului: *„... Situaţia executării armistiţiului pune, desigur, cele mai grele probleme. Prima, că ţara trebuieşte să fie în situaţia de a funcţiona în plin şi din toate puterile ei. A doua, că fiecare factor de producţie trebuie să fie conştient de marile sarcini care incumbă colectivităţii româneşti şi să sporească efortul său, participând cu toate puterile la executarea obligaţiunilor luate. Desigur, ţara nu este încă în posesiunea tuturor mijloacelor sale"* [61]. Acestora li se adăugau abuzurile de toate felurile ale ocupantului sovietic, care, reţinem din Memoriu, se petreceau ... zilnic[62].

La scurt timp după terminarea ostilităţilor în Europa, în iulie-august 1945 s-a desfăşurat la Potsdam-Berlin ultima întâlnirea la „nivel înalt" a liderilor Naţiunilor Unite – I. V. Stalin, H. Truman (care i-a succedat lui F. D. Roosevelt ca preşedinte al SUA) şi W. S. Churchill (înlocuit de la 28 iulie 1945 de noul premier, ieşi în alegeri, Clement Attlee. Legat de tema noastră, între deciziile hotărâtoare ale reuniunii de la Potsdam se înscria recomandarea celor „Trei Mari" ca situaţia ţărilor foste „satelite" ale Germaniei - România, Ungaria, Finlanda, Bulgaria şi, nu mai puţin, Italia, sub Benito Mussolini aliat de bază al Reichului hitlerist în război (1940-1943), situaţia lor fiind reglementată deja parţial prin convenţiile de armistiţiu convenite în 1943-1944[63], să se apropie de „definitivare", în sensul încheierii unor Tratate de Pace, ceea ce a căzut în

[59] *Ibidem*, p. 58.

[60] Marin Radu Mocanu, editor, *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*, II, p. 172-203. Pentru etapa de început a activităţii Comisiei Române, vezi Memoriul din 1 octombrie 1944 (*ibidem*, p. 63-70).

[61] *Ibidem*, p. 173.

[62] *Ibidem*, p. 203.

[63] J. – B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, p. 370 şi urm.

sarcina unui nou organism creat: Consiliul de Miniştri ai Afacerilor Externe (CMAE) ai URSS, SUA, Marii Britanii, Franţei şi Chinei[64].

[64] Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *op. cit.*, p. 143.

FORUMUL PĂCII DE LA PARIS (IULIE – OCTOMBRIE 1946)

STELA ACATRINEI

De la lovitura de stat la Armistiţiu

Aşa după cum s-a relevat deja, în contextul desfăşurării celui de-al doilea război mondial, momentul august 1944 reprezintă indiscutabil, în plan extern, o schimbare bruscă a situaţiei pe Frontul din Răsărit în favoarea aliaţilor, şi intern, o mutaţie guvernamentală de aceeaşi anvergură. Între premisele externe şi interne ale actului de la 23 august 1944, care trebuia să ducă la ieşirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice, în prim plan se situează tratativele cu statele potrivnice Axei fasciste. Negocierile au început în 1941/1942 prin stabilirea de contacte şi sondarea reciprocă a părţilor, pentru ca în continuare (1943-1944) tratativele să intre într-un stadiu concret cu examinarea atentă a condiţiilor de armistiţiu şi pace separată oferite ori a promisiunilor făcute pentru cazul abandonării taberei naziste[1].

Tratativele duse atât de Mihai şi Ion Antonescu în numele guvernului, cât şi de opoziţie, reprezentată de P.N.L. şi P.N.Ţ. sau de Casa Regală, în capitalele ţărilor neutre, vor fi sortite eşecului datorită înţelegerilor survenite între aliaţi la Conferinţa de la Teheran. Totuşi, la 12 aprilie 1944 guvernul U.R.S.S. a comunicat lui Barbu Ştirbey la Cairo „condiţiile minime" ale armistiţiului cu România, pentru ca, în ziua următoare, ele să fi fost transmise, în capitala Suediei, şi lui F.C. Nanu, ministrul român la Stockholm. Ne-am referit deja la condiţiile oferite[2]. Pe lângă aceste condiţii minime se mai stabilea libera deplasare a trupelor aliate pe teritoriul României, acordul Uniunii Sovietice pentru anularea dictatului de la Viena şi sprijinirea României pentru eliberarea Transilvaniei. Antonescu a respins aceste condiţii la 15 mai 1944 deşi a continuat discuţiile cu ruşii la Stockholm până în august. Opoziţia, în schimb, a acceptat condiţiile de armistiţiu în întregime. Însă marile puteri nu mai erau interesate să încheie armistiţiul; anglo-americanii erau ocupaţi cu planurile de

[1] Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 august 1944 în context internaţional*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 191.

[2] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris 1946*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 60-61.

debarcare în Normandia şi vor propune ruşilor demarcarea temporară a unor zone militare după care România era lăsată în seama ruşilor.

Aşa stând lucrurile, după înlăturarea lui Ion Antonescu, guvernul de la Moscova n-a mai luat în consideraţie acordul de la Stockholm, astfel că relaţiile cu noile oficialităţi române au fost luate de la zero. Clauzele stabilite prin negocierile opoziţiei au fost şi ele date uitării[3].

Demiterea Antoneştilor şi retragerea din Axă nu au însemnat – aşa cum s-a încercat să se prezinte lucrurile de către autorităţile de la Bucureşti chiar în noaptea de 23/24 august 1944 – şi obţinerea automată a armistiţiului. După 23 august Bucureştii au trebuit să solicite şi să aştepte încheierea Armistiţiului cu Naţiunile Unite[4].

După 23 august s-a produs o schimbare firească în orientarea politicii externe a României spre aliaţii fireşti, tradiţionali, şi o revenire la ideile testamentare cu valoare de practică diplomatică ale lui Nicolae Titulescu[5].

Documentele difuzate pe posturile de radio, Proclamaţia către Ţară a regelui Mihai I şi Declaraţia guvernului, retransmise de mai multe ori în cursul nopţii de 23-24 august, au fost o mărturie în acest sens. Astfel, Regele Mihai I declara: „Români! Un nou guvern de uniune naţională a fost însărcinat sa aducă la îndeplinire voinţa hotărâtă a ţării, de a încheia pacea cu Naţiunile Unite. România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii... Poporul nostru înţelege să fie singur stăpân pentru soarta sa... Alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor, mobilizând toate forţele naţiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru eliberarea pământului Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină”[6]. Iar în Declaraţia guvernului se arata: „în domeniul politicii externe, prima măsură luată de guvern a fost acceptarea armistiţiului cu Naţiunile Unite... România consideră de azi înainte Naţiunile Unite ca naţiuni prietene. Recunoaşterea de către guvernele din Moscova, Londra şi Washington a nedreptăţii făcute României prin dictatul de la Viena, deschide posibilitatea ca armatele române alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de Nord de ocupaţia străină”[7].

---

[3] Ioan Scurtu, *Monarhia în România. 1866-1947*, Bucureşti, Editura Danubius, 1991, p. 152.

[4] Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995, p. 45.

[5] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988, p. 15.

[6] Gh. Buzatu, *op. cit*., p. 38.

[7] Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 343-344.

În consecinţă, între România şi Germania a intervenit *de facto* starea de beligeranţă, constatată *de jure* de către guvernul român în după amiaza-zilei de 24 august 1944[8].

În perioada cuprinsă între 23 august 1944 şi 31 august 1944 negocierile privind încheierea unei Convenţii de Armistiţiu au continuat la Stockholm. În timpul acestor negocieri ambasadoarea sovietică în capitala Suediei, A. M. Kollontay i-a comunicat lui F. C. Nanu că Moscova consimţea să fie introduse următoarele completări la condiţiile iniţiale ale armistiţiului:

a. guvernul român va acorda armatei Germaniei 15 zile pentru a părăsi ţara; numai în caz de refuz armata română ar urma să lupte; b. stabilirea reparaţiilor va ţine seama de situaţia economică grea a României; c. se va lăsa de guvernul român, o zonă liberă pentru trecerea trupelor sovietice[9].

Ulterior guvernul sovietic a transmis că accepta încheierea la Moscova a unei Convenţii, pornind de la condiţiile propuse de U.R.S.S. în aprilie 1944, la care se adăugaseră cele trei puncte transmise prin Kollontay.

În atare condiţii, la 28-29 august 1944 au pornit spre Moscova membrii delegaţiei române: Constantin Vişoianu şi Barbu Ştirbey, apoi Lucreţiu Pătrăşcanu însoţit de Dumitru Dămăceanu, Ghiţă Popp şi Ion Christu[10]. Dar discutarea concretă a termenilor Armistiţiului a început după aproape două săptămâni de aşteptare, la 10 septembrie 1944. Din partea Aliaţilor vor participa la discuţii V. M. Molotov Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S., adjuncţii săi A. I. Vîşinski, şi I. M. Maiski, D. Z. Manuilski, N. V. Novikov, generalul V. P. Vinogradov şi contraamiralul V. L. Bogdenko, care reprezentau U.R.S.S., ambasadorul S.U.A., A. Harriman, şi ambasadorul Marii Britanii la Moscova, Archibald Clark Kerr. Convenţia de Armistiţiu avea să fie semnată la 13 septembrie 1944 dimineaţa, deşi a fost datată 12 septembrie. În numele guvernului şi Înaltului Comandament al României au semnat ministrul secretar de stat şi ministru al justiţiei Lucreţiu Pătrăşcanu, generalul Dumitru Dămăceanu, Barbu Ştirbey şi Ghiţă Popp, în vreme ce mareşalul Rodion Malinovski a fost autorizat de guvernele U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii să semneze în numele Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)[11].

Este cazul să revenim asupra conţinutului Convenţiei de Armistiţiu. Ea cuprindea un preambul, 20 articole şi 6 anexe, însumând clauze de ordin militar, politic, economic, financiar şi administrativ care defineau statutul juridic internaţional al României până la semnarea Tratatului de Pace. După cum vom vedea, Armistiţiul, semnat cu/în numele celor trei Puteri Aliate (SUA, URSS şi Marea Britanie), atunci când era în discuţie aplicarea lui lăsa totul în seama

[8] Gh. Buzatu, *op. cit*., p. 39.
[9] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 34-35.
[10] *Ibidem*, p. 38.
[11] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 90.

ocupantului sovietic, motiv pentru fiecare, oridecâteori a fost cazul, Înaltul Comandament Aliat indicat în document era însoţit, în paranteză, de termenul sovietic.

În Preambulul Convenţiei se preciza, după cum ne reamintim, că „Guvernul şi Înaltul Comandament al României, recunoscând faptul înfrângerii României în războiul împotriva U.R.S.S., Regatului Unit şi S.U.A. şi a celorlalte Naţiuni Unite, acceptă condiţiile Armistiţiului (subl. ns. – SA)”[12]. Era o clauză vitală, în virtutea căreia, considerându-se stat învins în război, România avea să fie convocată – deopotrivă cu Italia, Finlanda, Ungaria şi Bulgaria – în faţa viitoarei Conferinţe de Pace.

În primul articol se consfinţea starea de fapt a României care ieşise din războiul hitlerist începând cu ziua de 24 august 1944 ora 4 a.m. şi se angajase în războiul contra Germaniei şi Ungariei, alături de Puterile Aliate. Ţara noastră lua parte la război cu nu mai puţin de 12 divizii de infanterie împreună cu serviciile tehnice auxiliare. Operaţiunile militare ale forţelor armate române vor fi purtate sub conducerea generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)[13].

Prin prevederile teritoriale ale Convenţiei de Armistiţiu se recunoştea ca nulă şi neavenită hotărârea Arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania, iar guvernele aliate ale ţărilor învingătoare se declarau de acord ca acest teritoriu (sau cea mai mare parte a sa) să fie restituit României, însă sub condiţia confirmării prin Tratatul de Pace (art. 19); în schimb graniţa dintre Uniunea Sovietică şi România rămânea cea stabilită prin „acordul” româno-sovietic din 28 iunie 1940 (art. 4)[14], despre inexistenţa căruia am vorbit deja.

În privinţa clauzelor economice, Convenţia de Armistiţiu prevedea la articolul 3 obligaţia pentru guvernul român şi Înaltul Comandament al României de a „asigura forţelor sovietice şi ale celorlalţi aliaţi înlesniri pentru libera lor mişcare pe teritoriul României, în orice direcţie dacă acest lucru este cerut de către situaţia militară, guvernul şi Înaltul Comandament al României acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mişcare prin mijloacele lor de comunicaţie şi pe cheltuiala lor, pe apă şi în aer”[15]. Articolele 7, 8 şi 9 conţineau, de asemenea, obligaţii cu caracter economic: remiterea către Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), ca trofee, a oricăror materiale de război care au aparţinut Germaniei şi aliaţilor săi; guvernul român nu trebuia să permită exportul sau exproprierea, sub orice formă, a proprietăţilor care aparţineau Germaniei şi Ungariei; guvernul român îşi asuma obligaţia să remită Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) toate vasele aflate în porturile româneşti care

[12] Ion Enescu, *op. cit*., p. 345.

[13] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 90.

[14] Ion Enescu, *op. cit*., p. 346-349.

[15] Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 488.

aparţineau sau au aparţinut Naţiunilor Unite. Prin articolul 12, guvernul român se obliga să restituie Uniunii Sovietice toate valorile materiale luate de pe teritoriul ei[16].

Clauzele financiare includeau obligaţia guvernului român de a face „în mod regulat, în monedă românească, plăţile cerute de către înaltul Comandament Aliat (Sovietic), pentru îndeplinirea funcţiilor sale" (art. 10). Dar, după cum am subliniat, cea mai înrobitoare obligaţie avea în vedere plata, ca reparaţii de război, a unei sume exorbitante. Astfel, potrivit Convenţiei, România era obligată „să plătească Uniunii Sovietice pentru pierderile provocate acesteia în timpul războiului, o compensaţie în valoare de 300 000 000 dolari S.U.A. într-un termen de 6 ani în mărfuri (subl. ns. – SA)"[17].

Alte articole conţineau clauze ce puneau sub controlul Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) tipărirea, importul şi răspândirea în România a literaturii periodice şi neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru şi film (art. 16) [18] . Nu lipseau nici clauzele cu caracter politic („interzicerea organizaţiilor fasciste şi colaborarea la arestarea criminalilor de război, necesitatea de a realiza o temeinică defascizare, prin dizolvarea tuturor organizaţiilor de tip fascist, politice, militare sau paramilitare" – articole 14-15) sau cu caracter administrativ („administraţia civilă românească este restabilită pe întregul teritoriu al României, afară de un sector de 50-100 Km de linia frontului" – art. 17)[19].

Cu reglementarea şi controlul executării condiţiilor Convenţiei de Armistiţiu până la încheierea păcii era însărcinată Comisia de Control Aliată care îşi desfăşura activitatea sub directivele generale şi la ordinele Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) – art. 18[20].

Deşi Convenţia de Armistiţiu conţinea condiţii extrem de grele, guvernul român era hotărât să facă tot ce era posibil pentru îndeplinirea lor. În zilele de 15-16 septembrie 1944 Consiliul de Miniştri al României a luat în dezbatere conţinutul Convenţiei şi a stabilit modalităţile de aplicare a prevederilor ei. Cu acel prilej, Convenţia a fost apreciată în modul cel mai corespunzător de Iuliu Maniu: „...o adevărată capitulaţie, nu un contract liber de armistiţiu"[21]. Iar, în context, membrii delegaţiei ce se deplasase la Moscova au informat guvernul asupra propunerilor făcute de ei în vederea modificării în favoarea României a textului Convenţiei de Armistiţiu.

---

[16] Ion Enescu, *op. cit*., p. 68.
[17] *Ibidem*.
[18] Aurică Simion, *op. cit*., p. 490.
[19] Ion Enescu, *op. cit*., p. 69.
[20] Aurică Simion, *op. cit*., p. 490.
[21] Gh. Buzatu, *op. cit*., p. 47.

La 10/11 septembrie 1944, începând cu orele 22, a avut loc prima şedinţă la Spiridonevka, ca şi celelalte două, cea dintâi întâlnire a delegaţiilor, prezidată de Molotov; atunci a fost prezentat delegaţiei române proiectul condiţiilor de Armistiţiu, ca şi al protocolului anexă[22].

Lucreţiu Pătrăşcanu a cerut permisiunea de a examina condiţiile, apoi s-a hotărât că următoarea întâlnire să aibă loc în seara de 11/12 septembrie, tot la orele 22[23].

În şedinţa a doua[24] a avut loc discutarea pe articole a textului Convenţiei de Armistiţiu. În ceea ce priveşte Preambulul, delegaţia română ar fi dorit o simplificare a redactării, însă acesta a rămas în formularea iniţială (s-a cerut eliminarea formulării „înfrângerea României în război").

Referitor la articolul 1 delegaţia română a solicitat să se precizeze data de 24 august ora 4 a.m. ca început al operaţiilor militare ale ţării contra Germaniei, iar Dămăceanu a arătat că ţara sa nu avea decât o singură unitate echipată, o alta avea doar armamentul personal, iar celelalte 8 divizii organizate erau lipsite de arme[25].

Problemele teritoriale (art. 4 şi 20) au avut în vedere ratificarea frontierei în partea de nord a ţării şi revenirea Transilvaniei de nord la patria mamă (art. 20 va deveni 19). În ceea ce priveşte clauzele economice delegaţia română a considerat necesară revizuirea sumei pe care România urma să o plătească U.R.S.S. şi prelungirea termenului pentru plaţi (art. 11), iar I. Christu s-a pronunţat pentru contopirea articolelor 10 şi 14. Constantin Vişoianu a făcut un lung apel, în care a susţinut că art. 17 lovea în principiul independentei şi suveranităţii româneşti[26].

Românii au mai cerut să se fixeze durata Comisiei Aliate de Control (art. 19) până la semnarea Tratatului de pace. Delegaţia României considera că s-ar fi cuvenit menţionat ca, la sfârşitul ostilităţilor, trupele aliate (sovietice) să părăsească teritoriul ţării şi în felul acesta să înceteze dispoziţiile articolelor 3, 7, 10, 14, 17, 18 şi 19[27].

---

[22] Toate minutele (varianta britanică şi română) ale reuniunilor de la Moscova din 10/11 – 12/13 septembrie 1944 au fost valorificate de Gh. Buzatu (vezi *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 336 şi urm.; *Românii în istoria universală*, II/2, Iaşi, 1987, p. 177 şi urm.; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România şi proba bumerangului*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2003, p. 330 şi urm.).

[23] Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România şi proba bumerangului*, p. 331.

[24] *Ibidem*, pp. 331-338.

[25] V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 42.

[26] *Ibidem.*

[27] *Ibidem*, p. 43.

La 12 septembrie, înaintea celei de a treia runde de discuţii, a avut loc, după-amiaza, la sediul Comisariatului Sovietic pentru Afacerile Străine, o întâlnire particulară a reprezentanţilor celor trei Mari Puteri Aliate, la care au participat A. I. Vîşinski, N. V. Novikov, Sir A. Clark Kerr şi A. Harriman[28]. La această şedinţă s-a acceptat contopirea articolelor 10 şi 14, propunerea ca data încetării ostilităţilor să fie 24 august 1944 ora 4 a.m., însă nu s-a acceptat propunerea de a se adaugă specificaţia că forţele aliate vor părăsi teritoriul românesc după încheierea ostilităţilor contra germanilor şi ungurilor; de asemenea, nu s-a aprobat nici propunerea de a se include un articol prin care România să primească dreptul de a cere reparaţii Ungariei şi Germaniei[29].

În aceeaşi seară, tot la orele 22, s-a desfăşurat ultima şedinţă de la Spiridonevka[30], începută prin anunţarea numelui mareşalului Malinovski ca plenipotenţiar în numele Aliaţilor învingători. La şedinţă delegaţii aliaţi au acceptat ziua de 24 august orele 4 a.m. ca dată a încetării ostilităţilor dintre România şi Naţiunile Unite. Articolul 2 a fost aprobat cu amendamentul delegaţiei române, articolul 3 şi anexa, articolele 4, 5, 6 şi 7 au fost acceptate fără modificări. Articolele 10 şi 14 au fost contopite, articolele 13 şi 15 (foste 15 şi 16) au fost păstrate în forma anterioară, de asemenea şi următoarele - 16 (fost 17), deşi C. Vişoianu ceruse reformularea lui, şi 17 (fost 18). În ceea ce priveşte art. 18 (fost 19) a fost acceptat cu două amendamente, iar art. 19 (fost 20) a ţinut seama de observaţiile delegaţiei române şi, în fine, ultimul articol 20 (fost 21) s-a menţinut[31].

Textul stabilit, în fond un dictat, a fost semnat fără întârziere[32].

Nu mai este cazul să insistăm, fiind evident că stipulaţiile Convenţiei de Armistiţiu din 12 septembrie 1944. în litera şi în spiritul lor, reliefau faptul că Aliaţii trataseră România că pe o ţară învinsă, inamică, situaţie ce avea să aibă o influenţă decisivă asupra întregii evoluţii ce a premers semnării Tratatului de Pace.

Prin statutul juridic internaţional introdus la 12 septembrie 1944, România continua să fie ... în starea de beligeranţă cu Naţiunile Unite şi, din

[28] *Ibidem.*

[29] *Ibidem*, p. 44-45.

[30] Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România şi proba bumerangului*, p. 343-346.

[31] V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 46; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 336-345.

[32] Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939 – 1944: România şi proba bumerangului*, p. 347-350, inclusiv anexele la art. 2-3, 10-11, 16 şi 18 (*ibidem*, p. 350-351) sau anexa D pentru art. 5, 7 şi 9 (*ibidem*, p. 352).

acest motiv, procesul de normalizare a relaţiilor sale cu statele coaliţiei antihitleriste mai avea de parcurs un drum extrem dificil[33].

Pregătirea Proiectului Tratatului de Pace cu România în cadrul conferinţelor din 1945-1946 ale miniştrilor de Externe ai Puterilor Aliate şi Asociate, învingătoare în război

În vara anului 1945 a avut loc ultima mare întâlnire a celor trei mari puteri aliate, întâlnire la care conducătorii acestor puteri I. V. Stalin, H. Truman şi W. Churchill (de la 28 iulie Clement Attlee) au convenit asupra unui punct de vedere comun în principalele probleme legate de organizarea postbelică a ţărilor europene[34]. Una dintre cele mai importante hotărâri a acestei conferinţe a fost reglementarea situaţiei ţărilor aşa-zis satelite prin încheierea unor tratate de pace. În acest sens, un organism internaţional nepermanent, nou creat, Consiliul Miniştrilor Afacerilor Străine ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franţei şi Chinei, a fost împuternicit să elaboreze – în cursul reuniunilor sale periodice - tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda în vederea supunerii lor Puterilor Naţiunilor Unite; totodată, urmau a se propune spre reglementare chestiunile teritoriale rămase în litigiu după parafarea convenţiilor de armistiţiu cu statele menţionate[35]. Încă de la Conferinţa de la Potsdam liderii Puterile Occidentale au insistat pentru ca, în România şi celelalte state est-centrale, guvernele instalate să fie considerate „nereprezentativ”[36].

Cea dintâi reuniune a Consiliului Miniştrilor Afacerilor Străine (CMAE)[37] a avut loc, la Londra, între 11 septembrie şi 2 octombrie 1945. Primele două zile au fost dedicate principiilor ce urmau să stea la baza proiectelor tratativelor de pace, aranjamente teritoriale, concepţiile generale ale drepturilor omului, obligaţiile de ordin militar cu caracter restrictiv, crearea unui sistem de supraveghere. Ca bază pentru elaborarea proiectelor tratativelor de pace s-au luat convenţiile de armistiţiu cu cele cinci ţări[38]. Conferinţă a rediscutat problema legitimităţii guvernelor ţărilor Europei Est-Centrale şi, în

[33] *Ibidem*, p. 77-79; V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 58.

[34] John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 328 şi urm.

[35] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 143.

[36] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 113.

[37] Despre activitatea CMAE în 1945-1946 în pregătirea şi definitivarea Tratatelor de Pace cu Italia, România, Finlanda, Ungaria şi Bulgaria, vezi John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, p. 420-464.

[38] Ion Enescu, *op. cit*., p. 144.

special, a cabinetului dr. Petru Groza[39]. A fost motivul pentru care lucrările conferinţei au intrat în criză, reuniunea scoţând în evidenţă dezacordul adânc dintre Marile Puteri; neînţelegerea izvora şi din procedura încheierii tratatelor de pace cu ţările foste satelite. Astfel că, în cele din urmă, la 22 septembrie 1945, convorbirile au fost suspendate, iar la 2 octombrie 1945 prima sesiune a Consiliului Miniştrilor Afacerilor Străine a luat oficial sfârşit, fără a se fi adoptat vreo decizie şi fără să se fi publicat nici măcar un comunicat[40].

O nouă conferinţă a fost convocată la Moscova, între 16 şi 26 decembrie 1945. În cadrul preocupărilor privind organizarea postbelică a lumii, conferinţa a discutat şi problema României, hotărând ca SUA, URSS şi Marea Britanie, ca răspuns la scrisoarea regelui Minai I din 21 august 1945, să-l consilieze a lărgi componenţa guvernului dr. Petru Groza[41]. Mai mult, Conferinţa a stabilit că S.U.A. şi Marea Britanie vor recunoaşte guvernul român după reorganizarea acestuia, prin cuprinderea câte unui reprezentant al P.N.Ţ. (Iuliu Maniu) şi P.N.L. (Constantin I. C. Brătianu) şi după adoptarea unei decizii de a se programa cât mai curând posibil alegeri parlamentare[42]. După ce la 7 ianuarie 1946 Emil Haţieganu şi Mihai Romniceanu, delegaţi ai partidelor „burgheze", respectiv PNŢ şi PNL, au depus jurământul în calitate de miniştri secretari de stat, la 5 februarie guvernele american şi englez au declarat că erau gata să recunoască guvernul român şi să restabilească relaţiile diplomatice cu Bucureştii[43].

Tot la Conferinţa de la Moscova s-a hotărât ca textul Tratatului de Pace cu România să fie alcătuit de miniştrii de externe ai celor trei Mari Puteri[44].

De asemenea, tot în urma Conferinţei de la Moscova a miniştrilor de externe s-a trecut la întocmirea tratatelor de pace şi cu restul statele foste satelite[45], categorie în care a fost cuprinsă – deşi nu avea o bază reală – şi Italia.

În perioada premergătoare Conferinţei de Pace de la Paris din iulie-octombrie 1946, adjuncţii miniştrilor de externe ai S.U.A., U.R.S.S., Anglia şi Franţa au reuşit să stabilească conturul Tratatelor de Pace, iar problemele care nu s-au rezolvat urmau să fie soluţionate de titularii Externelor SUA, URSS, Angliei şi Franţei.

Sarcina definitivării proiectelor Tratatelor de Pace cu cele cinci state satelite i-a revenit Conferinţei Miniştrilor de Externe care a avut loc la Paris ce

[39] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 115.
[40] Ion Enescu, *op. cit*., p. 148.
[41] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 156.
[42] *Ibidem.*
[43] *Ibidem.*
[44] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 116.
[45] *Ibidem*, p. 117.

şi-a desfăşurat lucrările în două sesiuni distincte - 20 aprilie – 16 mai 1946 şi 16 iunie – 12 iulie 1946[46].

În cea de-a 19-a şedinţă a Conferinţei, din 7 mai 1946, Consiliul a declarat nul şi neavenit Dictatul de la Viena, restabilindu-se graniţa dintre Ungaria şi România cea existentă la 1 ianuarie 1938[47]. Însă, în ceea ce priveşte graniţa dintre România şi Bulgaria, Consiliul a hotărât că aceasta este conform celor fixate prin aşa-zisul Tratat de la Craiova din 7 septembrie 1940, iar nu cea din stabilită în 1919[48]. S-a decis ca frontiera româno-sovietică să urmeze traseul de după 28 iunie 1940[49], deci în urma actului de agresiune comis de URSS fără provocare prin faimoasele note ultimative V. M. Molotov din 26-27 iunie 1940, acceptate de guvernul de la Bucureşti[50]

O problemă care a fost mult discutată în cele două sesiuni a fost cea referitoare la regimul internaţional al navigaţiei pe Dunăre.

Molotov s-a opus categoric propunerii făcute de A. Bevin şi James F. Byrnes, liderii diplomatici ai Marii Britanii şi SUA, potrivit cărora navigaţia pe Dunăre urma să fie menţinută liberă şi deschisă tuturor ţărilor în condiţii de completă egalitate[51].

În faţa Conferinţei au apărut noi greutăţi, astfel că la 16 mai 1946 lucrările au fost întrerupte pentru aproape o lună.

În a doua sesiune (iunie-iulie 1946) au fost luate în discuţie clauzele economice ale Tratatului de Pace cu România. O delegaţie română, prezidată de R. Franasovici, a urmărit discuţiile, iar în perspectivă trebuia să sprijine Delegaţia guvernamentală ce avea să vină la Paris[52].

La şedinţa din 27 iunie 1946 au fost examinate mai multe secţiuni esenţiale din Proiectul Tratatului de Pace, fără a se ajunge la un acord final în ceea ce priveşte navigaţia pe Dunăre; nu s-a ajuns la un acord final nici în privinţa restaurării proprietăţilor Naţiunilor Unite din ţară, a clauzelor economice cu Germania, a prevederilor referitoare la concesiile de aviaţie şi navigaţie dinainte de război[53]. S-a ajuns la un deplin acord în ceea ce priveşte bunurile româneşti aflate pe teritoriul Naţiunilor Unite şi, de asemenea, s-a reînnoit

---

[46] Ion Enescu, *op. cit*., p. 191.

[47] T. Morariu, S. Opreanu, *The Western Frontier of Rumania*, Cluj, Centrul de Studii şi Cercetări privitoare la Transilvania, 1946, *passim.*

[48] *Ibidem*, p. 191-192.

[49] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 127.

[50] Vezi Grigore Stamate, *Frontiera de stat a României*, Bucureşti, Editura Militară, 1997, p. 77.

[51] V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 129.

[52] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 170.

[53] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 129.

prevederea ca libertatea navigaţiei pe Dunăre să intre *de facto* în tratatul cu România[54].

România urma să participe la Conferinţa de Pace în două comisii: una pentru problemele politice, iar cealaltă pentru chestiunile economice. Unii dintre delegaţii români, sosiţi la Paris la 11 iulie 1946, au avut misiunea de-a se ocupa cu următoarele probleme:

a. studierea Proiectului Tratatului de Pace cu România comparativ cu textele proiectelor celorlalte Tratate, în special clauzele economice;

b. elucidarea punctelor neclare prin convorbiri cu membrii delegaţiilor statelor aliate care participaseră la elaborarea textelor;

c. întâlniri şi discuţii cu diferite personalităţi din cercurile diplomatice ale Puterilor Aliate asupra Proiectului de Tratat;

d. pregătirea de studii analitice şi proiecte de memorii asupra clauzelor economice necesare delegaţiei guvernamentale ce urma să ia parte la Conferinţa de Pace, întocmirea altor documente care să servească drept suport pentru punctele de vedere formulate în cadrul Conferinţei[55].

În aşteptarea Delegaţiei guvernului român, Comisia a pregătit un memoriu general asupra clauzelor economice, două memorii asupra capacităţii de plată şi de transfer, memorii referitoare la anexele cu privire la petrol şi vase.

La 31 iulie 1946 a fost publicat, simultan, la Londra, Paris, Moscova şi Washington, Proiectul Tratatului de Pace cu România[56].

Preambulul proclama încetarea stării de război dintre România şi Naţiunile Unite, însă nu se făcea nici o aluzie la declaraţia de război a României împotriva Ungariei la 8 septembrie 1944. Tot în Preambul s-au inserat, la voinţa învingătorilor, mai multe inexactităţi, toate convenabile însă făuritorilor păcii, şi anume: aceea că România ar fi participat activ la războiul contra Germaniei începând doar cu data de 12 septembrie 1944, deci o dată cu semnarea Armistiţiului, iar nu de la 24 august ora 4 a.m., cum s-a petrecut în realitate. De asemenea, nu s-a recunoscut României calitatea de cobeligerant[57].

Partea I – Frontiere (art. 1 şi 2) – viza reglementarea teritorială; s-a restabilit frontiera occidentală aşa cum a fost hotărâtă prin Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), dar Proiectul Tratatului de Pace consacra grave amputări teritoriale (Basarabia, Nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa, Cadrilaterul)[58].

Partea a II-a – Clauze politice – poate fi împărţită în două secţiuni: prima (art. 3-6) cuprindea în esenţă prevederile Convenţiei de Armistiţiu din 12/13 septembrie 1944, iar a doua (art. 7-10) reglementa obligaţiile României privind

[54] *Ibidem*.
[55] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 170.
[56] *Ibidem*, p. 171. Asupra majorităţii prevederilor vom reveni,
[57] Ion Enescu, *op. cit*., p. 202-203.
[58] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 136.

recunoaşterea Tratatelor de Pace ce urmau a fi încheiate cu Italia, Ungaria, Bulgaria şi Finlanda, încetarea stării de război cu Ungaria şi efectele războiului asupra tratatelor României dinainte de război[59].

Partea a III-a – Clauze militare (art. 11-20) – reflecta faptul că România a fost tratată ca ţară învinsă, căreia nu i s-a recunoscut calitatea de cobeligerantă. Clauzele militare reglementau limitarea armamentului, o serie de obligaţii ce reveneau României în ceea ce priveşte instruirea militară, interdicţia de a produce sau de achiziţiona materiale de război, repatrierea prizonierilor de război români[60].

Partea a IV-a – Retragerea trupelor aliate din România (art. 21) – prevedea evacuarea României în 90 de zile de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace. Numai U.R.S.S. îşi rezerva dreptul de a menţine pe teritoriul român trupe[61].

Partea a V-a – Reparaţii şi restituiri (art. 22-23) - stabilea plata reparaţiilor pe care România trebuia să le achite Uniunii Sovietice (nu vor fi efectuate în totalitatea lor ci numai în parte şi eşalonate pe mai mulţi ani). De asemenea, România avea obligaţia de a restitui bunurile ridicate de pe teritoriul Naţiunilor Unite şi aflate în România, în bună stare[62].

Partea a VI-a – Clauze economice (art. 24-33) – conţinea cele mai grele prevederi pentru România. Putem spune că existau două categorii de clauze: acelea asupra cărora cei patru miniştri de externe căzuseră de acord şi acelea care erau în litigiu. Clauzele economice ale Proiectului Tratatului de Pace constituiau o sarcina greu de îndeplinit; în special art. 24 şi anexele sale („4D Petrolul" şi „4C Vase"), articolele 25 şi 27, prin care Bucureştii renunţau la creanţele sale asupra Germaniei şi supuşilor ei, art. 30 prin care România era obligată ca timp de 18 luni să acorde ţărilor care făceau parte din Naţiunile Unite clauza naţiunii celei mai favorizate. Pe lângă toate acestea, clauzele economice compromiteau iremediabil refacerea şi dezvoltarea economiei României[63].

Partea a VII-a – Clauze relative la Dunăre – prevedea, conform propunerii anglo-americane, ca navigaţia pe Dunăre să fie liberă şi deschisă, în condiţii de deplină egalitate[64].

Partea a VIII-a – Clauze finale – avea un caracter contradictoriu; art. 38 era susceptibil de a fi cel mai mult criticabil, incluzând disponibilitatea

[59] Ion Enescu, *op. cit*., p. 206.
[60] *Ibidem*, p. 208.
[61] *Ibidem*.
[62] *Ibidem*, 210.
[63] *Ibidem*, 215-216.
[64] *Ibidem*.

României de a ratifica Tratatul, iar, pe de altă parte, obligaţia ca, indiferent dacă a fost sau nu ratificat, documentul avea să intre negreşit în vigoare[65].

Cu toate neajunsurile, Proiectul Tratatului de Pace a marcat – pentru România, precum şi în cazul Italiei, Finlandei, Ungariei sau Bulgariei - sfârşitul unei perioade importante în procesul făuririi păcii şi normalizării relaţiilor cu Puterile Aliate de către fostele state satelite/aliate ale Germaniei hitleriste.

***

Recapitulând, constatăm că la Londra (septembrie - octombrie 1945) a avut loc cea dintâi reuniune a Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe ai SUA, URSS şi Angliei (CMAE), unde s-a convenit ca, pentru elaborarea Tratatelor de Pace, Convenţiile de Armistiţiu încheiate cu Italia, România, Ungaria, Finlanda şi Bulgaria să constituie baza negocierilor[66]. Următoarea conferinţă s-a întrunit la Moscova (16-26 decembrie 1945), unde însă au predominat problemele politicii interne de la Bucureşti, hotărându-se lărgirea guvernului comunizant al dr. P. Groza, prin includerea unor reprezentanţi ai PNŢ şi PNL[67]. După ce, la 7 ianuarie 1946, recomandarea de la Moscova s-a împlinit la Bucureşti, la 5 februarie 1946 guvernele SUA şi Marii Britanii au restabilit relaţiile diplomatice cu România[68]. Între timp, la Moscova se decisese ca Proiectul Tratatului de Pace cu România să fie alcătuit de miniştrii de externe ai URSS, SUA şi Marii Britanii[69]. Astfel că, pentru redactarea Proiectului Tratatului de Pace cu România, s-au întâlnit la Paris, în două sesiuni (20 aprilie-16 mai şi 16 iunie-12 iulie 1946), adjuncţii miniştrilor de Externe ai Marilor Puteri, în cea de-a III-a sesiune a CMAE[70]. În acel context, la 7 mai 1946, CMAE a declarat nul şi neavenit Dictatul de la Viena, restabilindu-se graniţa dintre România şi Ungaria la cea existentă la data de 1 ianuarie 1938[71]. Relativ la graniţa dintre România şi Bulgaria, CMAE a decis s-o menţină pe cea stabilită prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940, recunoscut ca atare, astfel încât Cadrilaterul rămânea Bulgariei. În timp ce relativ la frontiera dintre România şi URSS se menţinea prevederea Convenţiei de Armistiţiu, în sensul că se consfinţea, o dată în plus, graniţa fixată în urma notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940. La

[65] *Ibidem*, 220.
[66] Ion Enescu, *op. cit.*, p. 144.
[67] *Ibidem*, p. 148; Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *op. cit.*, p. 156.
[68] *Ibidem.*
[69] V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 116.
[70] Ion Enescu, *op. cit.*, p. 191.
[71] Vezi amplul comentariu pe această temă al marelui cotidian nord-american „The New York Times" din 8 mai 1946 (*România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris*, III, p. 79-85).

sesiunea din iunie-iulie a CMAE s-au examinat alte probleme (regimul Dunării, restaurarea proprietăţilor Naţiunilor Unite, bunurile româneşti din străinătate etc.), în privinţa cărora, însă, nu s-au realizat înţelegeri sensibile, care rămâneau în sarcina Conferinţei Păcii. Totodată, s-a admis ca România să participe la Conferinţa Păcii de la Paris în lucrările a două comisii: una pentru problemele politice şi, cealaltă, pentru problemele economice. Finalmente, după ce la 29 iulie 1946 lucrările Conferinţei de Pace de la Paris fuseseră inaugurate, la 31 iulie 1946 deciseră şi, simultan, la Londra, Paris, Moscova şi Washington, s-au publicat proiectele Tratatelor de Pace cu Italia, România, Ungaria, Bulgaria şi Finlanda.

Tratatul cu România cuprindea un Preambul, 38 de articole, 8 părţi şi 6 anexe[72].

În consecinţă, România urma să se confrunte cu noi nedreptăţi şi cu noi surprize[73].

Presa din ţară a reţinut, cu încredere, faptul invitării delegaţiei României la forumul păcii de la Paris[74], pentru a expune poziţia Bucureştilor, ori anularea fără discuţii a Dictatului de la Viena din 1940[75]. S-a insistat, adesea, asupra aspectelor procedurale intervenite[76]. Nu o singură dată, presa, care suporta din plin rigorile regimului Armistiţiului, a insistat şi asupra clauzelor inconvenabile pentru România, deşi precumpănitor a fost tonul optimist[77]. Semnificativ, în acest sens, era tonul dat de „Timpul" la 18 iulie 1946 şi care, reţinând declaraţia, recentă pe atunci, a secretarului de stat al SUA, James F. Byrnes, asigura că *„perspectivele păcii sunt luminoase"* [78]. De altfel, cu totul încrezători se declaraseră din start toţi membrii guvernului români, reuniţi în şedinţă plenară

[72] *Ibidem.*

[73] Relevăm că presa din România a urmărit îndeaproape stadiul elaborării proiectului Tratatului de Pace în cadrul CMAE de la Londra, Moscova şi Paris din 1945-1946, remarcându-se cotidianele: „Jurnalul de dimineaţă", „Semnalul", „Universul", „Ultima oră", „Fapta", „Victoria", „Momentul", „Aurora", „Timpul", „Poporul", „Naţiunea", „Scânteia" şi „România Liberă" (ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945, filele 6-115).

[74] „Ultima oră" din 11 iulie 1946; „Semnalul" din 11 iulie 1946.

[75] „Universul" din 9 mai 1946.

[76] „Universul" din 12 iulie 1946.

[77] Importante documente pe această temă au fost cuprinse în seria de *Documente*, editate de Marin Radu Moraru (volumele I-III).

[78] ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945, f. 115. A se vedea şi declaraţia lui Ernest Bevin, liderul diplomaţiei britanice, pe aceeaşi temă şi în acelaşi context (Marin Radu Mocanu, editor, *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris*, III, p. 285-286).

sub preşedinţia dr. P. Groza, la 19 octombrie 1945, după închiderea lucrărilor Forumului Păcii din Capitala Franţei, ediţia 1946[79].

Deschiderea Conferinţei şi invitarea României

Conferinţa de Pace de la Paris şi-a început lucrările la 29 iulie 1946, în Palatul Luxembourg, cu participarea reprezentanţilor a 32 de state, dintre care 21 de state cu vot deliberativ[80]: Australia, Belgia, Bielorusia, Brazilia, Canada China, Cehoslovacia, Etiopia, Grecia, India, Iugoslavia, Franţa, Norvegia, Noua Zeelandă, Ucraina, U.R.S.S., S.U.A., 6 state cu vot consultativ - Mexic, Cuba, Egipt, Iran, Albania şi Austria, fiind considerate „invitate" statele „învinse": Italia, România, Finlanda, Ungaria şi Bulgaria[81].

Discursul inaugural a fost ţinut de Georges Bidault, ministrul de Externe al Franţei, în calitate de reprezentant al ţării gazdă. În încheierea intervenţiei sale, Bidault a apreciat că: *„Lunga suferinţă a lumii, aşteptarea răbdătoare a popoarelor, neliniştea celor slabi, imensa speranţă a oamenilor cu sufletul simplu şi cu inima dreaptă se îndreaptă astăzi spre noi pentru a ne cere să îndepărtăm pentru totdeauna proorocirile rele ale profeţilor nenorocirii şi să adâncim înţelegerea mutuală în serviciul justiţiei, libertăţii, lumii scăpate de acest flagel numit război. Am suferit toţi ducându-1, deci să-1 desfiinţăm. A bătut ceasul pentru a începe şi a izbuti. Declar deschisă Conferinţa de Pace"*[82].

Cei patru miniştri de Externe ai S.U.A., Angliei, Franţei şi U.R.S.S. s-au bucurat de statutul de preşedinţi ai forumului păcii; dintru început, s-a stabilit ca activitatea Conferinţei să se desfăşoare atât în şedinţe plenare, cât şi pe comisii. S-au format un Secretariat general şi nu mai puţin de nouă comisii: o comisie generală, cinci comisii politice şi teritoriale, două comisii economice (una pentru Italia şi una pentru Balcani şi Finlanda), una militară şi o alta juridică[83]. Conferinţa nu putea lua hotărâri ci avea doar competenţa de a face recomandări

[79] *Ibidem*, p. 286-300.

[80] *Collection of Documents of the Paris Conference. Palais du Luxembourg, 29th July – 15th October*, vol. 1, Paris, 1951, p. 27-32.

[81] *Ibidem*, p. 10-23 (lista delegaţiilor şi delegaţilor); John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 432-433; Corneliu Coposu, *Armistiţiul din 1944 şi implicaţiile lui*, Bucureşti, Editura Gândirea Românească, 1990, p. 37.

[82] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 1, p. 29; „Universul", nr. 172, 31 iulie 1940.

[83] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 1, p. 30-32; Ion Enescu, *op. cit*., p. 222.

asupra Proiectelor Tratatelor de Pace pentru a fi prezentate spre examinare şi avizare Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe[84].

Conferinţa a hotărât ca, începând de la 10 august 1946, Italia, România, Ungaria, Bulgaria şi Finlanda să-şi poată expune punctele lor de vedere pe marginea Proiectelor Tratatelor de Pace în dezbatere[85].

În acelaşi timp, la Bucureşti Consiliul de Miniştri, în şedinţa din 9 august 1946, a luat în discuţie invitaţia guvernului francez, care, în numele Naţiunilor Unite, solicita prezenţa unei delegaţii române la Conferinţa de Pace[86]. Într-unul din editorialele ziarelor din acea perioadă se arăta că: „Invitaţia cheamă o delegaţie liberă şi conştientă a unui stat, despre care nu se poate preciza dacă face parte din categoria învinşilor sau a învingătorilor, să expună punctul de vedere al ţării; are dreptul şi datoria să expună numai acest punct de vedere", iar în continuare: „invitaţia României la Conferinţa de Pace are o semnificaţie adâncă de acceptare – pentru prima dată de la 1939 – a ţării noastre în sânul democraţiilor cu toate consecinţele şi particularităţile care se trag din aceasta"[87].

Tot la 9 august, Consiliul de Miniştri a dezbătut şi aprobat poziţia de principiu a României faţă de problemele ce urmau a fi dezbătute şi aprobate la Conferinţa de Pace şi a stabilit componenţa delegaţiei. Din delegaţie au făcut parte preşedintele Partidului Naţional Liberal, Gheorghe Tătărescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul Afacerilor Externe, conducătorul de drept al delegaţiei, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Secretar general al C.C. al P.C.R. şi ministru al Comunicaţiilor şi Lucrărilor publice, Lucreţiu Pătrăşcanu, ministrul Justiţiei, Ştefan Voitec, ministrul Educaţiei Naţionale, Lothar Rădăceanu, ministrul Muncii şi Asigurărilor Sociale, Ion Gheorghe Maurer, ministru subsecretar de stat, dr. Florica Bagdasar, ministrul Sănătăţii, precum şi Elena Văcăroiu, Şerban Voinea, generalul de brigadă adjutant Dumitru Dămăceanu, ambasadorii României în S.U.A., Anglia şi Franţa, respectiv Mihai Ralea, R. Franasovici, Simion Stoilov, ministrul plenipotenţiar la Haga, Horia Grigorescu, experţi: Victor Bârlădeanu administratorul Băncii Naţionale a României, Virgil Constantinescu, Bucur Şchiopu, Eugen Filotti, Ion Christu, Titus Cristureanu, Alexandru Bianu, Daniel Danielopol[88].

În declaraţia referitoare la atitudinea României în faţa de Conferinţei de Pace de la Paris, dr. Petru Groza, preşedintele Consiliului de Miniştri, a precizat: „Pe baza contribuţiei militare şi economice pe care a adus-o, cu începere de la 23 august 1944, în lupta împotriva hitlerismului, România este în drept să ceară

---

[84] Care avea să se întrunească, în cea de a patra sa sesiune plenară, la New York (noiembrie – decembrie 1946).

[85] Ion Enescu, *op. cit*., p. 226.

[86] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 149.

[87] „Dreptatea", anul XXI (seria a III-a), nr. 151, 11 august 1946.

[88] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 184.

şi să obţină recunoaşterea calităţii sale de ţară cobeligerantă... Să ceară şi să obţină o îmbunătăţire esenţială a condiţiunilor privitoare la limitarea armamentului”[89].

În continuare se arăta: „Reparaţiunile şi restituirile cerute prin Proiectele Tratatelor de Pace, în plus faţă de condiţiunile Convenţiei de Armistiţiu, vor avea ca urmare faptul că România va ajunge repede în situaţia de a nu putea să le îndeplinească”. De asemenea, dr. Petru Groza declara, în numele guvernului român, că pentru a-şi putea îndeplini obligaţiunile ce decurg din tratatele de pace România trebuia să dispună de întreaga libertate a politicii sale economice şi în consecinţă stipulaţiunile art. 30 din Proiect trebuiau înlăturate. În declaraţie se exprima adânca recunoştinţă şi mulţumire pentru încadrarea Ardealului de Nord în graniţele României şi se considera că problema regimului Dunării nu puteau fi rezolvată prin Tratatele de Pace[90].

În acelaşi timp, au fost făcute publice şi punctele de vedere ale partidelor de opoziţie.

Delegaţia română a sosit la Paris la 11 august 1946; ea a fost împărţită în grupe sau comisii pe probleme:

1. teritoriale şi politice;
2. economice;
3. militare şi juridice;
4. informative[91].

Comisia centrală, diriguitoare în toate privinţele, era compusă din Gh. Tătărescu, Gh. Gheorghiu-Dej, I. Gh. Maurer, Florica Bagdasar. Comisia pentru probleme teritoriale şi politice era alcătuită din Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec, Richard Franasovici; cea pentru problemele economice din Gh. Gheorghiu-Dej şi L. Rădăceanu; cea pentru problemele militare era prezidată de D. Dămăceanu, iar cea informativă era condusă de Simion Stoilov[92].

La 13 august 1946 Gh. Tătărescu a expus, în faţă celei de-a 15 şedinţe plenare a Conferinţei Păcii, Declaraţia României la Conferinţa de Pace[93]. Cu acel prilej, Gh. Tătărescu a prezenta observaţiile guvernului de la Bucureşti privind clauzele politice, militare şi economice ale Proiectului Tratatului de Pace. Şeful diplomaţiei Bucureştilor a insistat[94] ca României să i se recunoască calitatea de putere cobeligerantă, iar reprezentanţii Naţiunilor Unite să recunoască că România intrase în războiul contra Germaniei şi Ungariei nu după

---

[89] „Scânteia”, seria a III-a, anul XVI, nr. 599, 14 august 1946.

[90] „Scânteia”, 14 august 1946.

[91] Ion Enescu, *op. cit*., p. 230.

[92] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 152.

[93] *Collection of Documents of the Paris Conference,* vol. 1, p. 272-281 (textul integral al alocuţiunii).

[94] *Ibidem,* p. 274-275.

Convenţia de Armistiţiu, aşa cum – ne reamintim – se inserase o prevedere în Preambulul Proiectului Tratatului de Pace, ci la 24 august 1944. Şi aceasta întrucât, a specificat vorbitorul, „starea de război cu Germania şi Ungaria a fost consecinţa Proclamaţiei Maiestăţii Sale Regelui Mihai şi a Declaraţiei guvernamentale din 23 august care reprezentau amândouă sentimentele şi voinţa poporului”[95]. Gh. Tătărescu susţinea în continuare că, întrucât România a dus războiul nu numai împotriva Germaniei ci şi împotriva Ungariei horthyste, legea internaţională acorda României dreptul de a solicita foştilor ei inamici reparaţii şi despăgubiri. Referindu-se la clauzele militare, Gh. Tătărescu a solicitat o ameliorare.

Liderul delegaţiei române a exprimat, din primul moment, recunoştinţă pentru prevederea formulată în art. 2 ce declara sentinţa de la Viena din 30 august 1940 nulă şi neavenită[96].

Declaraţia conducătorului delegaţiei a produs o impresie pozitivă prin înţelepciunea, sobrietatea şi demnitatea ei; constatări elogioase au făcut Ernest Byrnes, A. I. Vîşinski, Jan Masaryk. Apoi ziarele franceze au fost unanime în a acorda cuvenita apreciere declaraţiei guvernului român[97].

Toate manifestările l-au îndreptăţit pe corespondentul special al ziarului „Universul” să transmită: „Putem afirma că dintre ţările foste inamice, România a făcut cea mai bună impresie la Conferinţă.

Memoriul delegaţiei române a fost singurul care nu a ridicat împotrivă nici o voce din cele 21”[98].

Paralel cu delegaţia oficială a guvernului român, la Conferinţa de Pace a activat şi un grup al rezistenţei externe constituit din 15 fruntaşi români din exil[99].

Având în vedere statutul internaţional *de facto* şi *de jure* al României, acela de stat ocupat de către URSSS, diplomaţia Bucureştilor n-a putut susţine acţiunile ce ar fi preîntâmpinat răşluirea unor provincii, în speţă acelea revendicate (mai bine zis, deja în componenţa!) de către URSS. De altfel, delegaţia guvernamentală a avut mandatul să susţină interesele naţionale doar în ceea ce priveşte graniţa de vest, statutul de cobeligerant, ameliorarea unor clauze politice şi militare, dar să nu ridice oficial (după cum nici nu a făcut-o) problemele privind relaţiile româno-sovietice sau apartenenţa Basarabiei, a

[95] *Ibidem*, p. 273; „Scânteia”, nr. 600, 15 august 1947.
[96] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 1, p. 272.
[97] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 157.
[98] „Universul”, nr. 188, 18 august 1946.
[99] Corneliu Coposu, *op. cit*., p. 38.

Nordului Bucovinei şi a Ţinutului Herţa[100]. În ceea ce priveşte primele probleme între cele două tabere exista o deplină unitate de vederi. Însă grupul de diplomaţi aflat în exil (Grigore Gafencu, V. V. Tilea, Alexandru Cretzianu, Cornel Bianu, Brutus Coste), la solicitarea lui Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu şi a altor lideri politici de la Bucureşti ori dând glas propriei lor conştiinţe, a desfăşurat o intensă activitatea pentru a apăra şi impune drepturile României asupra Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa, cerând „aplicarea Chartei Atlanticului”[101].

Problemele româneşti în dezbaterea Conferinţei

Începând cu 16 august activitatea Conferinţei de Pace s-a desfăşurat pe comisii[102]. În consecinţă, între 16 august şi 12 septembrie Comisia Politică şi Teritorială pentru România, având ca preşedinte pe D. Z. Manuilski (Ucraina) şi vicepreşedinte pe N. J. Wadia (India), a dezbătut prevederile relativ la: Preambul, Partea I (referitoare la frontiere); Partea a II-a (referitoare la clauzele politice); Partea a IV-a (retragerea forţelor aliate din România) şi Partea a VIII-a (clauzele finale)[103]. Lucrările propriu-zise ale Comisiei Politice şi Teritoriale pentru România au început la 24 august 1946, când s-a examinat Preambulul Tratatului[104]. În observaţiile generale înaintate forumului păcii la 23 august 1946, delegaţii noştri au insistat pentru:

a. recunoaşterea calităţii de cobeligerantă;

b. faptul că România s-a găsit efectiv în război cu Germania hitleristă din noaptea de 23/24 august 1944, iar nicidecum de la 12 septembrie 1944;

c. faptul că, din 7 septembrie 1944, România a purtat război şi contra Ungariei horthyste[105].

În şedinţa din 27 august delegaţia ucraineană a propus să se adauge la alineatul al treilea al Preambulului cuvintele „în calitate de putere cobeligerantă” (propunere respinsă cu 8 voturi contra şi 4 pentru)[106]. Delegatul Cehoslovaciei a propus să se adauge la alineatul al treilea al Preambulului cuvintele „dar şi împotriva Ungariei”, propunere de asemenea respinsă cu 8 voturi contra şi 4

---

[100] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri. 1939-1947*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 423-430; Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Naţional Ţărănesc*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 441.

[101] *Ibidem*.

[102] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2-3, *passim.*

[103] *Ibidem*, vol. 2, p. 11-99.

[104] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 160-161.

[105] *Ibidem*, p. 162.

[106] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 168-169; Ion Enescu, *op. cit*., p. 237.

pentru[107]. A fost respinsă şi cererea de schimbare a datei intrării în război şi astfel Comisia a adoptat Preambulul în ansamblul său[108].

Începând cu aceeaşi dată Comisia Politică şi Teritorială a luat în discuţie textul articolului 2. Reprezentantul australian, constatând identitatea acestui articol al Proiectului Tratatului cu România cu un articol din Tratatul cu Ungaria, a considerat necesar ca reuniunea să fie informată de decizia Comisiei pentru Ungaria în aceeaşi chestiune[109].

Delegatul sovietic a subliniat că atât el, cât şi colegul său din Comisia pentru Ungaria erau în posesia unui memorandum prin care Budapesta solicita anumite schimbări în art. 2.

În şedinţa din 29 august s-a hotărât să fie audiată delegaţia maghiară, audiere la care să fie invitată şi delegaţia română[110].

Paris, 1946: D. Dimăncescu, în apărarea graniţei de Vest

La 31 august 1946, comisiile română şi ungară, reunite, au ascultat discursul lui Paul Auer, ministrul Ungariei la Paris care a prezentat cererile ţării sale[111]. El a prezentat vechile cereri dar de această dată la o scară mai redusă

[107] *Collection of Documents of the Paris Conference,* vol. 2, p. 169.
[108] *Ibidem*; Ion Enescu, *op. cit.*, p. 238-239.
[109] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 165.
[110] *Ibidem,* p. 166; *Collection of Documents of the Paris Conference,* vol. 2, p. 170.
[111] *Ibidem.*

limitându-se la una considerată modestă: 4 000 Km pătraţi cu oraşele Satu Mare, Carei, Oradea şi Arad[112]. Peste câteva zile, la 2 septembrie 1946, s-a ţinut a doua parte a reuniunii, fiind audiat liderul delegaţiei române[113]. Gheorghe Tătărescu în discursul ţinut, la 2 septembrie 1946, în faţa celor două comisii, s-a întemeiat pe argumente solide cu date istorice, etnice şi economice[114]. În încheierea acestui discurs diplomatul român declara că „orice act tinzând să modifice frontiera româno-ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiţie şi cu crearea unui nou focar de agitaţie în această parte a Europei şi, de aceea, cerem să binevoiţi a consacra decizia din 7 mai 1946 a celor patru miniştri ai afacerilor externe şi a respinge revendicările ungare”[115].

La 5 septembrie 1946, Comisia Politică şi Teritorială pentru România, în cea de-a opta şedinţă a sa, a adoptat textul articolului 2 al tratatului cu 10 voturi pentru şi 2 abţineri. În privinţa celorlalte graniţe ale României (cu URSS şi Bulgaria), din motivele expuse, nu s-au ridicat nici un fel de probleme[116].

Începând cu şedinţa din 3 septembrie 1946, Comisia Politică şi Teritorială a luat în dezbatere clauzele politice (articolele 3-10) şi clauzele finale. Au fost adoptate fără modificări articolul 3 cu 11 voturi pentru şi o abţinere, iar articolele 4, 5 şi 6 în unanimitate[117]. De asemenea, articolele 7, 8 şi 10. La capitolul clauzelor finale (articolele 35, 36, 37 şi 38), deşi delegaţia română n-a făcut nici o observaţie, au avut loc dezbateri largi, ca urmare a amendamentelor prezentate de unele delegaţii[118].

Guvernul român a formulat observaţii şi propuneri şi la partea a III-a a Proiectului Tratatului de Pace referitoare la clauzele navale, militare şi aeriene (12 septembrie 1946)[119].

Comisia militară a patronat trei şedinţe cu privire la Proiectul Tratatului de Pace cu România, în cea de-a 28-a şedinţă fiind adoptate definitiv clauzele militare şi anexele.

Au fost aprobate, fără nici o modificare articolele 11-20, precum, şi anexele 2 şi 3[120].

---

[112] *Ibidem*; Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 208.

[113] *Collection of Documents of the Paris Conference,* vol. 2, p. 170-171.

[114] *Ibidem*.

[115] „România Liberă”, anul IV, nr. 6 360, 6 septembrie 1946.

[116] Ion Enescu, *op. cit*., p. 243.

[117] *Ibidem*, p. 247.

[118] *Ibidem*, p. 248.

[119] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 178 şi urm.; Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 212.

[120] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 176.

Clauzele economice au fost analizate în Comisia Economică pentru Balcani şi Finlanda, ale cărei lucrări s-au desfăşurat între 16 august şi 12 octombrie 1946, sub preşedinţia lui Josef Korbel (Cehoslovacia)[121].

Delegaţia română a prezentat încă de la 23 august 1946 un memorandum detaliat privitor la articolele şi anexele cu caracter economic, în special observaţii la articolele 22, 23, 24, 26, 27, 29 şi 30 precum şi la anexele 4 şi 6[122].

Delegaţia australiană s-a opus propunerilor privind acordarea de reparaţii Uniunii Sovietice în Balcani, propunând instituirea unei comisii speciale care să hotărască sumele datorate ca despăgubiri de statele foste inamice precum şi modalităţi de plată; Molotov se va opune acestei propuneri[123]. După lungi discuţii articolul 22 va fi adoptat în forma iniţială şi în unanimitate.

La 10 septembrie 1946 în şedinţa Comisiei Politice şi Teritoriale pentru România Lordul Hood a propus un amendament în sensul ca proprietatea şi drepturile evreilor să fie protejate prin Tratatul de Pace; delegaţii U.R.S.S., Franţei, Cehoslovaciei au relevat că asemenea prevederi există înscrise în Constituţia României[124].

Totuşi, propunerea a fost adoptată cu 7 voturi contra 5[125].

În şedinţa din 18 septembrie 1946 s-au mai discutat alte două amendamente: cel britanic, care susţinea inserarea în Tratat a unor dispoziţiuni speciale care să prevadă anumite dispoziţiuni pentru armatorii vaselor aflate în apele româneşti, a fost respins cu 9 voturi contra 4, iar Iugoslavia s-a abţinut; o altă propunere britanică prevăzând condiţiile pentru reluarea activităţii societăţilor de asigurare din România aparţinând supuşilor Naţiunilor Unite a fost admisă cu 9 voturi pentru 5 contra[126].

Pe ordinea de zi a Comisiei Economice pentru Balcani şi Finlanda din 23 septembrie 1946[127] figura chestiunea compensaţiilor pretinse României de către Marea Britanie şi S.U.A. pentru daunele suferite de societăţile petroliere în care supuşi ai Naţiunilor Unite au investit capitaluri. La această şedinţă, reprezentantul S.U.A. a propus un amendament în sensul ca România să fie scutită de reparaţiuni pentru pagubele cauzate Naţiunilor Unite în Transilvania de Nord, pe când această regiune nu era sub controlul guvernului de la Bucureşti (1940-1945), amendament admis, în unanimitate. Delegatul american, sprijinit de către cei ai Marii Britanii şi Franţei, a cerut ca despăgubirile să fie depline,

---

[121] *Collection of Documents of the Paris Conference,* vol. 3, *passim.*

[122] *Ibidem,* p. 12 şi urm.; Ion Enescu, *op. cit*., p. 256.

[123] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 12-13; „Dreptatea", nr. 165, 29 august 1946.

[124] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 2, p. 176-177.

[125] „Dreptatea", nr. 177, 12 septembrie 1946.

[126] Idem, nr. 183, 19 septembrie 1946.

[127] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 37 şi urm.

adică plătite integral, dar reprezentantul U.R.S.S. a sugerat ca despăgubirile să fie plătite în proporţie de 1/3. Însă nu s-a ajuns la nici o înţelegere[128].

Cu toate obiecţiile justificate ale delegaţilor români, clauzele economice s-au adoptat, fără modificări. Articolele 22, 23, 25, 28 şi 33 au fost aprobate în întregime; au fost adoptate fără schimbări paragrafele 3, 5, 6, 7, 8 b şi 8 c ale articolului 24, paragrafele 1, 2, 4 şi 5 ale articolului 29, anexa 4, secţia A, alineatele 1, 3, 5, 6 şi 8, anexa 6, secţia A. Cu modificări, în unanimitate, au fost adoptate paragrafele 1, 2, 4 bis ale articolului 24, paragraful 3 al articolului 29, articolul 32, anexa 4 secţia A, alineatele 4 şi 7, iar cu majoritate de 2/3 paragraful 8 a al articolului 24 şi paragrafele 1, 2 şi 3 ale articolului 26[129].

Un loc distinct în cadrul lucrărilor Conferinţei de Pace 1-au ocupat problemele legate de statutul internaţional al Dunării. La 2 octombrie 1946 Comisia Economică pentru Balcani şi Finlanda a adoptat, după lungi discuţii, o propunere franceză de a se introduce o clauză în Tratatul de pace cu România prin care să garanteze libertatea de navigaţie pe Dunăre; articolul prevedea convocarea unei conferinţe care să stabilească regulamentul pe acest fluviu (9 voturi contra 5)[130]. La conferinţă urmau să participe cele patru Mari Puteri şi reprezentanţii statelor danubiene; această conferinţă se va ţine la şase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace cu România[131].

Simultan cu desfăşurarea Conferinţei de Pace, în ţară s-a depus o largă activitate de informare a populaţiei, de clarificare a problemelor ce se ridicau în faţa ţării, de explicare a poziţiilor adoptate de diferitele delegaţii străine[132]. Numeroşi oameni politici, intelectuali de frunte au subliniat lipsa de realism a multora dintre prevederile inserate în Tratatul de Pace. În unele din problemele de importanţă majoră ca acelea privind anularea Dictatului de la Viena, prevederile economice împovărătoare, calificarea României ca satelit al Germaniei, reducerea armamentului şi a forţelor armate, toate forţele politice ale ţării au susţinut perseverent rezolvarea acestor probleme în favoarea ţării noastre[133].

Grupul de reprezentanţi ai partidelor de opoziţie, care acţiona la Paris separat de delegaţia oficială, nemulţumit cu temei de rezultatul acţiunilor anterioare, a hotărât să elaboreze un memoriu final menit să arate „nedreptăţile

---

[128] Idem, nr. 187, 24 septembrie 1946.

[129] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 37-39; V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 174.

[130] Vezi Raportul asupra Proiectului Tratatului de Pace cu România, adoptat finalmente de Comisia Economică pentru Balcani şi Finlanda (*Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 3, p. 118-155).

[131] „Dreptatea", nr. 194, 2 octombrie 1946.

[132] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 223.

[133] *Ibidem*.

şi pagubele suferite de România din ziua acordului din 23 august 1939 şi până la semnarea Tratatului de Pace".

Acest document a fost înaintat Conferinţei la 9 octombrie 1946, în ajunul prezentării Tratatului cu România în plenul forumului parizian al păcii[134].

Adoptarea Proiectului Tratatului de Pace cu România

Discuţiile generale asupra Tratatului de Pace cu România s-au desfăşurat, la 10 octombrie 1946, în cadrul şedinţelor plenare 37-39 ale Congresului Păcii, prezidate de liderul diplomaţiei sovietice, V. M. Molotov[135]. S-au impus, prin amploarea şi semnificaţia intervenţiilor lor, Senatorul Vandenberg (SUA) [136], Edward Kardelj (Iugoslavia) [137], E. Bevin, şeful diplomaţiei britanice [138], V. M. Molotov [139] şi generalul Heliodor Pika (Cehoslovacia)[140], care au prezentat propuneri şi comentarii în cursul reuniunilor 37-38, în vreme ce şedinţa 39 a fost rezervată adoptării prin vot distinct, pentru fiecare articol (1-34) şi anexă (I-VI), a Proiectului de Tratat de Pace[141].

În context, ample dezbateri a provocat îndeosebi art. 34. Astfel, Senatorul Vandenberg a pledat pentru a nu se lua în considerare interesele statelor riverane ex-inamice, în timp ce şeful delegaţiei iugoslave, Kardelj, a susţinut ca reglementarea regimului Dunării să se facă prin negocieri ulterioare numai de către statele riverane. Punctul de vedere al U.R.S.S. în această privinţă a fost expus chiar de cel care conducea lucrările plenului, V. M. Molotov[142], care a respins argumentele delegatului american[143]. Ernest Bevin va susţine însă prevederile articolului 34 şi va cere acceptarea lui de către delegaţiile statelor aliate şi asociate[144]. Disputele intervenite n-au prejudiciat, în final, adoptarea art. 34 va fi aprobat cu majoritate de voturi[145], după cum fusese trecut şi prin Comisia Economică pentru Balcani şi Finlanda.

Vorbitorii au abordat şi alte probleme (crearea unor societăţi mixte, clauza naţiunii celei mai favorizate – Bevin şi, respectiv, Vandenberg), dar şi

---

[134] *Ibidem*, p. 224. Problema respectivă se va trata într-un capitol separat.
[135] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 4, p. 137-185.
[136] *Ibidem*, p. 137-140.
[137] *Ibidem*, p. 140-145.
[138] *Ibidem*, p. 147-150.
[139] *Ibidem*, p. 150-154.
[140] *Ibidem*, p. 145-146.
[141] *Ibidem*, p. 155-183. A se declaraţiile separate ale unor delegaţii pe marginea anexelor I-V (*ibidem*, p. 184-185).
[142] *Ibidem*, p. 150 şi urm.
[143] *Ibidem*, p. 150-151.
[144] *Ibidem*, p. 222.
[145] *Ibidem*, p. 177-178.

chestiunea Transilvaniei de Nord, pentru care a „pledat" în favoarea României chiar V. M. Molotov, desigur ... după ce URSS îşi văzuse realizate pretenţiile teritoriale în ce privea nord-estul istoric al României; vorbitorul a condamnat „regimul fascist al lui Antonescu", iar în faţa areopagului păcii insista, în chip făţarnic, pentru respectarea „dorinţelor poporului român şi pentru sale legitime naţionale (subl. ns. – SA)"[146].

În general, articolele şi anexele au primit aceleaşi verdicte după cum ele fuseseră aprobate şi în comisii; cele care n-au întrunit în comisii unanimitate sau două treimi au avut aceeaşi soartă în şedinţa plenară[147]. Ca atare, Preambulul a fost aprobat cu o mică modificare, iar articolele 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 21, 35, 38 şi anexa 1 în unanimitate; articolul 3 cu 11 voturi pentru şi o abţinere, iar articolul 37 cu 11 voturi pentru şi unul împotrivă. Articolul 2 a fost aprobat cu 10 voturi pentru şi două abţineri[148]. În suficiente cazuri, unele clauze ale Tratatului au rămas să fie definitivate la viitoarea reuniune – cea de a IV-a - a liderilor diplomatici ai Marilor Puteri (CMAE) din noiembrie-decembrie 1936 de la New York[149].

La 15 octombrie 1946, în cadrul celei de a 48-a şedinţe plenare, Conferinţa Păcii şi-a încheiat lucrările[150]. În linii generale, şi nu numai, lucrările Congresului Păcii din 1946 nu au satisfăcut decât parţial speranţele popoarelor, ale românilor în special. Nici nu putea să fie altfel, de vreme ce Areopagul de la Paris nu fusese chemat să adopte hotărâri ci doar să dezbată deciziile Marilor Puteri şi să facă recomandări, tot spre atenţia lor. În contextul internaţional specific anului 1946, când contradicţiile dintre Marile Puteri învingătoare în 1945 s-au intensificat iar „războiul rece" devenise o realitate obiectivă, slăbiciunile care s-au manifestat la Conferinţa găzduită de capitala Franţei au avut consecinţe negative, care au influenţat în primul rând statele mijlocii şi mici, cu prioritate cele cinci state „fost satelite", inclusiv România, chemate „la judecata" învingătorilor din 1945. Care atunci, la Paris, în 1946, au dovedit o dată în plus – nici nu ştim dacă mai era necesar? – că lor le fusese mult mai uşor să obţină victoria în războiul contra Puterilor *Axei* Berlin-Roma-Tokio şi a aliaţilor lor decât să restaureze pacea generală necesară şi dreaptă dorită şi aşteptată de către toate naţiunile.

---

[146] *Ibidem*, p. 150.

[147] Ion Enescu, *op. cit*., p. 268.

[148] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. 4, p. 155. Este interesant de observat că, în unele lucrări, autorii, fără să fi cercetat colecţia oficială de documente, transformă cele două abţineri în voturi ... contra!

[149] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 179.

[150] Collection of Documents of the Paris Conference, vol. 4, p. 311-320.

Definitivarea Proiectului Tratatului de Pace cu România (noiembrie – decembrie 1946)

După încheierea lucrărilor, forul de la Paris şi-a trimis recomandările Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe care şi-a desfăşurat lucrările la New York şi care trebuia să dea o formă definitivă Tratatelor de Pace cu ţările foste satelite[151].

Guvernul român a înaintat CMAE memoriul intitulat *Observaţiile Guvernului român privitoare la Proiectul Tratatului de Pace cu România*, în care au fost formulate o serie de cereri şi revendicări[152]. S-a cerut recunoaşterea cobeligeranţei României; modificarea articolelor 3 şi 4 din clauzele politice; 24, 24 bis, 26, 27, 30 bis din clauzele economice şi articolul 34 din clauzele referitoare la regimul Dunării[153].

La lucrările Conferinţei de la New York din partea României au participat ca observatori: Richard Franasovici, ministrul ţării noastre la Londra, însoţit de consilierii D. Dimăncescu şi D. Danielopol.

Richard Franasovici s-a întâlnit cu o serie de personalităţi prezente la New York (americanul Samuel Reber, britanicul Gladwin Jebb, francezul Maurice Couve de Murville; delegatul sovietic T. Gusev, Jan Masaryk, ministrul de externe cehoslovac, A. I. Vîşinski, adjunctul şefului diplomaţiei sovietice), cu care a discutat chestiunile cobeligeranţei, amendamentelor evreieşti şi procentelor despăgubirilor[154].

În legătură cu clauzele economice, observaţiile guvernului român vizau în esenţă: reducerea la 1/3 şi nu la 75% a compensaţiilor pentru pagubele cauzate Naţiunilor Unite, pe teritoriul român (art. 24, paragraful 4); dreptul României la creanţe asupra Germaniei (art. 27). Referitor la articolele 23 (restituirea bunurilor), 24 (cedarea către U.R.S.S. a bunurilor germane); 26 şi 27 (utilizarea bunurilor româneşti aflate pe teritoriul Puterilor Aliate şi Asociate şi suprimarea drepturilor de creanţe ale României faţă de Germania), guvernul român a cerut introducerea unor dispoziţii adiţionale care să prevadă convocarea unei conferinţe internaţionale împuternicită să reglementeze situaţia materialului rulant străin aflat în România şi a celui românesc aflat în străinătate[155].

Negocierile de la New York în noiembrie-decembrie 1946 s-au purtat pe grupe de articole similare tuturora sau unora dintre tratate. Un alt principiu care a marcat Conferinţa de la New York stipula ca hotărârile adoptate cu unanimitate de către cei patru miniştri de Externe să fie automat schimbate.

---

[151] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 180.
[152] Ion Enescu, *op. cit*., p. 283.
[153] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 232.
[154] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 180-182.
[155] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 232.

Acest principiu a împiedicat luarea în considerare a dorinţei României de a i se recunoaşte calitatea de fost stat cobeligerant[156].

La New York, o dată cu redactarea definitivă a Tratatului de Pace, s-au efectuat unele modificări, unele în favoarea României, altele agravante[157].

Aşa, de exemplu, în ceea ce priveşte articolele 3 şi 4 din Proiectul de Tratat – asigurarea drepturilor şi libertăţilor democratice, precum şi abrogarea legislaţiei rasiale şi discriminatorii – guvernul român considera că prevederile acestora au fost deja puse în aplicare prin noua legislaţie şi că articolul 3 *a* ce se referea la protecţia cetăţenilor de origine ebraică nu-şi mai aveau vreo justificare. În final, articolul *3 a* nici nu a mai fost introdus în Tratat, iar la articolul 3 se adăuga un nou paragraf[158].

La articolul 14 s-a adăugat, agravându-se restricţiile, că „nici o vedetă torpiloare şi nici un tip special de vas de asalt" (la Paris se obţinuse permisiunea de a poseda vedete torpiloare)[159].

Modificări în favoarea României s-au introdus prin articolul 24, mai precis:

a. printr-o nouă formulare s-au introdus cuvintele „dacă va fi necesară", cu trimitere la suprimarea legislaţiei româneşti, în măsura în care aceasta cuprindea discriminări împotriva cetăţenilor Naţiunilor Unite (paragraful 1 alineatul 2);

b. la alineatul *a* al paragrafului 4, al aceluiaşi articol, despăgubirile au fost fixate la 66,6% faţă de 75% cât se prevăzuse la Paris[160].

Tot la articolul 24, paragraful 4, litera *d*, s-a precizat că: „Guvernul român va acorda cetăţenilor Naţiunilor Unite acelaşi tratament ca cel de care se bucurau cetăţenii români", pe când la Paris se recomandase ca să se acorde cetăţenilor un tratament echitabil[161].

Au survenit modificări şi la alineatul *e*: „Guvernul român va acorda cetăţenilor Naţiunilor Unite o indemnizaţie în lei în aceeaşi proporţie prevăzută la alineatul *a* de mai sus"; „prezentul alineat nu se aplică unei lipse de câştig"[162].

O modificare avantajoasă a fost efectuată şi la articolul 25 (fost 24 bis), paragraful 2, care se referea la bunurile rămase de pe urma persecuţiilor rasiale sau fasciste. Pe baza textului vechi, ele erau transmise unei societăţi internaţionale a refugiaţilor evrei iar în noua redactare s-a precizat că respectivele bunuri, rămase fără moştenitori sau nedeclarate timp de 6 luni după

---

[156] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 182.
[157] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 233.
[158] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 182.
[159] Ion Enescu, *op. cit*., p. 288.
[160] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 233.
[161] Ion Enescu, *op. cit*., p. 289.
[162] *Ibidem*, p. 90.

intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, urmau a fi transferate de guvernul român organizaţiilor din România care reprezentau asemenea persoane, organizaţii sau comunităţi[163].

În urma discuţiilor, articolele 26 şi 27 au rămas nemodificate.

În legătura cu articolul 28 (fost 27), s-a reuşit ca la alineatul 1 să se stipuleze ca, „de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, bunurile din Germania aparţinând României sau cetăţenilor români să nu mai fie tratate ca bunuri inamice”[164].

Din articolul 33 (fost 30 bis) a fost eliminată prevederea iniţială în conformitate cu care guvernul român era obligat să plătească pentru mărfurile livrate cu titlu de compensaţii „un preţ just în raport cu preturile mondiale”, fiind înlocuită cu aceea după care „diferendele ce se vor produce cu privire la preţurile mărfurilor [trebuie] să fie reglementate prin negocieri între părţile interesate[165].

Au mai fost operate modificări, mai mici ori mai mari, şi la articolele 31 fost 30, 32 fost 31 – în legătură cu procedura de conciliaţie, articolul 36 (fost 34) care stipula: „navigaţia pe Dunăre va fi liberă şi deschisă cetăţenilor, vaselor de comerţ şi mărfurilor tuturor statelor”. Prin modificarea acestui articol, după raportul prezentat de ministrul român al Afacerilor Externe, „s-a dat deplină satisfacţie punctului de vedere român”[166].

În general, eforturile diplomaţiei române nu au dus la rezultatele scontate la New York, pentru că articolele în dispută au rămas, în esenţă, în forma în care ele fuseseră redactate la Paris[167].

Gh. Tătărescu, într-un raport prezentat guvernului la 1 februarie 1947, a relevat că revendicările României nu au putut fi soluţionate favorabil la New York datorită concepţiei generale potrivit căreia orice rezolvare în avantajul României era reclamată imediat şi de alte state, care solicitau să li se aplice un regim similar[168].

Redactarea finală a Tratatului de Pace a presupus crearea condiţiilor care au permis schimbarea statutului juridic al ţării noastre pe plan internaţional, sfârşitul regimului nenorocit al Armistiţiului din 12/13 septembrie 1944.

---

[163] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 234.
[164] Ion Enescu, *op. cit*., p. 291.
[165] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 234.
[166] *Ibidem*, p. 235.
[167] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 184.
[168] *Ibidem*, p. 185.

Semnarea Tratatului de Pace cu România
(Paris, 10 februarie 1947)

La 20 ianuarie 1947, în marea sală a Departamentului de Stat din Washington, DC, a avut loc ceremonia semnării de către S.U.A. a Tratatelor de Pace; mai apoi, în mod precis după şase zile, documentul a sosit în România[169]. După ce, la 24 ianuarie 1947, J. P. Boncour, reprezentantul Franţei la Bucureşti, a remis primului ministru invitaţia guvernului său pentru delegaţia română care urma să semneze Tratatul de Pace, acesta a fost semnat, la 29 ianuarie, de către V. M. Molotov, iar la 4 februarie şi de titularul *Foreign Office*-ului, Ernest Bevin[170].

Considerând că, în condiţiile istorice date, actul politic cel mai înţelept era acceptarea Tratatului de Pace, cu toate imperfecţiunile lui, unele grave, Consiliul de Miniştri a hotărât, la 1 februarie 1947, să-1 semneze. În aceeaşi şedinţă s-a hotărât şi componenţa delegaţiei care urma să se deplaseze la Paris pentru semnarea Tratatului de Pace[171]. Delegaţia era formată din Gheorghe Tătărescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministrul Afacerilor Străine, şeful delegaţiei; Lucreţiu Pătrăşcanu, ministrul Justiţiei; Ştefan Voitec, ministrul Educaţiei Naţionale şi general adjunct de divizie Dumitru Dămăceanu, ministru subsecretar de stat la Ministerul de Război; delegaţia era însoţită de miniştrii plenipotenţiari Edmond Ciuntu şi Eugen Filotti, precum şi de miniştrii României la Londra, Paris şi Berna[172].

La 8 februarie 1947, şeful delegaţiei române, a remis la Quai d'Orsay o notă cuprinzând observaţiile guvernului român în legătură cu Tratatul de Pace[173], notă ce exprima *Observaţiile Guvernului român în legătură cu Tratatul de Pace*. Declaraţia, referindu-se la hotărârea formulată în articolul 2 din Tratat, care declara nulă şi neavenită sentinţa de la Viena din 30 august 1940 şi restabilea frontiera româno-ungară la traseul din 1 ianuarie 1938, arăta că, astfel, se punea „*în sfârşit capăt pentru vecie opresiunii îndelungate şi repetate a cărui victimă a fost poporul român ... şi promite să stingă ultimele focare de agitaţie, moştenire a unui trecut dureros care a împiedicat până astăzi stabilirea unor relaţii amicale între aceste două popoare*”[174]. Se arăta în continuare că, „*semnând Tratatul impus de Puterile Aliate şi Asociate, România asigura, prin reprezentanţii săi, că va depune toate sforţările pentru a executa obligaţiile ce-i revin*”; de asemenea, se sublinia că unele obligaţii erau „*excesive*”, altele

[169] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 237.
[170] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 185.
[171] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 237-238.
[172] Ion Enescu, *op. cit*., p. 295.
[173] *Ibidem*, p. 296.
[174] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 238.

„*nedrepte*" şi câteva „*imprecise sau contradictorii*". În finalul observaţiilor, România îşi lua angajamentul să contribuie la „*organizarea păcii şi colaborării internaţionale*"[175]. Nu se făceau nici un fel de referinţe la „noua graniţă" cu U.R.S.S.

La 10 februarie 1947, orele 14,45, într-o emisiune în limba română, B.B.C.-ul difuza declaraţia lui Tătărescu făcută cu puţin timp înainte de semnarea Tratatului. Poziţia adoptată de Tătărescu în declaraţia sa era inspirată din Declaraţia oficială a guvernului român din 8 februarie 1947 în care se preciza că „*din justiţia socială România îşi face o dogmă, iar din politica ţării şi a bunei înţelegeri internaţionale îşi face o lege*"[176].

Această aserţiune reprezenta sinteza unei zbuciumate istorii privind prezenţa României în faţa Conferinţei de Pace[177].

La 10 februarie 1947, după aproape zece luni de discuţii şi incertitudini, a avut loc ceremonia semnării Tratatului de Pace între România şi Puterile Aliate şi Asociate[178].

La ora 15,10, secretarul Conferinţei a invitat delegaţia română în Sala Orologiului de la *Quai d'Orsay* unde prezida Georges Bidault. După cuvântul de bun venit rostit de acesta, s-a trecut direct la semnarea Tratatului de Pace. El purta următoarele semnături ale reprezentanţilor Puterilor Aliate şi Asociate, în ordinea în care se aflau pe document: V. Molotov şi A. Bogomolov (U.R.S.S.), E. Bevin şi D. Cooper (Anglia), John A. Beasley (Australia), K. Kiselev (Bielorusia), George P. Vanier (Canada), Jan Masaryk şi Vlado Clementis (Cehoslovacia), S. Rungannadhan (India), J. J. Jordan (Noua Zeelandă), I. Senin (Ucraina), W. G. Parminster (Uniunea Sud Africană).

Din partea României, Tratatul de Pace a fost semnat, la ora 15,20, de către Gheorghe Tătărescu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec şi Dumitru Dămăceanu[179]. În aceeaşi zi, după proceduri similare precum cele respectate în cazul România, s-au semnat Tratatele de Pace între Italia, Finlanda, Ungaria, Bulgaria şi Înaltele Puteri Aliate şi Asociate învingătoare în al doilea război mondial[180]

---

[175] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 187.

[176] *Ibidem*.

[177] Titu Georgescu, *România în istoria Europei secolului XX 1945-1990*, Bucureşti, Editura Hyperion XXI, 1992.

[178] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 239.

[179] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 188.

[180] Despre conţinutul şi clauzele fundamentale ale Tratatelor de Pace respective vezi John W. Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 419 şi urm.; Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 239-240.

Tratatul de Pace impus României de Puterile Aliate şi Asociate proclama încetarea stării de război şi asigura un temei – cât putea să existe în condiţiile dominaţiei URSS asupra întregii Europe Est-Centrale şi intensificării „Războiului Rece” - pentru dezvoltarea relaţiilor externe ale ţării noastre, pentru încadrarea ei în Organizaţia Naţiunilor Unite şi aderarea la orice convenţie internaţională; de altfel, la 12 iunie 1947 guvernul de la Bucureşti deja a adresat Secretarului General al O.N.U. cererea ca România să fie admisă membru[181].

Delegaţia română care a semnat Tratatul de Pace cu Puterile Aliatele şi Asociate s-a întors la 20 februarie 1947 la Bucureşti.

***

Parlamentul britanic a luat în discuţie Tratatul de Pace cu România la 28 martie 1947 şi l-a ratificat la a doua lectură. Anglia a ratificat Tratatul de Pace cu România la 30 aprilie 1947, fiind prima dintre Marile Puteri care a făcut acest lucru[182]; atunci s-a primit consimţământul Comisiei Regale Britanice[183]. La 29 august 1947 Tratatul a fost ratificat şi de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., fapt prin care se va încheia această dificilă problemă internaţională[184].

Între timp diplomaţia Bucureştilor a avut în deosebită atenţie ratificarea Tratatului de Pace şi încetarea misiunii Comisiei Aliate (Sovietice) de Control.

În şedinţa de la 23 august 1947 Adunarea Deputaţilor a aprobat, cu unanimitatea celor 224 de parlamentari prezenţi, adoptarea Legii privind ratificarea Tratatului de Pace între România şi Puterile Aliate şi Asociate, prin care guvernul era autorizat să ratifice şi să impună executarea Tratatului[185]. După şapte zile, legea a fost promulgată, iar, în consecinţă, cu începere de la 15 septembrie 1947 a intrat în vigoare Tratatul de Pace impus României, simultan cu Tratatele celorlalte state foste satelite ale Germaniei: Bulgaria, Ungaria şi Finlanda. Instrumentele de ratificare au fost depuse la Moscova în păstrarea guvernului sovietic[186].

Imediat după intrarea în vigoare a Tratatului, România a luat măsuri operative pentru aplicarea clauzelor lui. În consecinţă, la 7 noiembrie 1947 avea să-şi înceteze activitatea Comisia Aliată (Sovietică) de Control, după ce, la 26 septembrie 1947, debutase Comisiunea Ministerială pentru Executarea Tratatului de Pace, care funcţiona pe lângă Preşedinţie. În sfârşit, la 4 octombrie

---

[181] *Ibidem*, p. 240.

[182] Vezi unele referinţe în *Istoria României în date*, coordonator Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 489 şi urm.

[183] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 191.

[184] Ştefan Lache, Gheorghe Ţuţui, *op. cit*., p. 241.

[185] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 191.

[186] Ion Enescu, *op. cit*., p. 300.

1947 s-a înfiinţat un Oficiu pentru aplicarea Tratatului de Pace, iar la 9 octombrie 1947 s-a publicat Legea pentru Înfiinţarea Comisiei ministeriale pentru aplicarea Tratatului de Pace[187].

Ulterior, s-au creat *Oficiile* pentru aplicarea Tratatului de Pace la Ministerul Afacerilor Interne (13 octombrie), Ministerul Justiţiei (18 octombrie), Ministerul Minelor şi Petrolului (18 octombrie), Ministerul Industriei şi Comerţului (6 decembrie)[188].

Radiografia Tratatului de Pace

Tratatul de Pace cu România cuprindea un Preambul, opt părţi (40 articole) şi şase anexe: Partea I – Frontierele – articolele 1 şi 2; Partea a II-a – *Clauze politice*, Secţiunea I, articolele 3, 4, 5 şi 6, Secţiunea a II-a, articolele 7, 8, 9 şi 10; Partea a III-a – Clauze militare, navale şi aeriene: Secţiunea I, articolele 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19; Secţiunea a II-a, articolul 20; Partea a IV-a – Retragerea forţelor aliate – articolul 21; Partea a V-a – Reparaţii şi restituiri – articolele 22 şi 23; Partea a VI-a – Clauze economice – articolele 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35; Partea a VII-a – Clauze relative la Dunăre – articolul 36; Partea a VIII-a – Clauze finale – articolele 37, 38, 39, 40. Lista anexelor cuprindea: Anexa I – Harta frontierelor române; Anexa II – Definiţia instrucţiei militare, terestre, aeriene şi navale; Anexa III – Definiţia şi lista materialului de război; Anexa IV – Dispoziţii speciale relative la anumite feluri de bunuri; A. Proprietatea industrială, literară şi artistică; B. Asigurări; Anexa V – Contracte, prescripţie şi efecte de comerţ; Anexa VI – Tribunale de prize şi sentinţe[189].

Tratatul reprezenta un conglomerat de obligaţii grele şi pe termen lung impuse României. Multe dintre aceste obligaţii erau nedrepte, altele excesive, iar unele imprecise şi contradictorii. Se observa acest lucru încă din Preambulul Tratatului, unde se menţiona faptul că ţara luase „parte activă la războiul contra Germaniei" şi, cu toate acestea României, i s-a refuzat statutul de ţară cobeligerantă. Mai mult, în Preambul se stipula că România participase la războiul contra Germaniei de la 12 septembrie 1944, iar nu imediat după cotitura de la 23 august 1944.

Faptul că principiile Chartei Naţiunilor Unite nu erau respectate se desprindea în partea I a Tratatului referitoare la frontiere.

Totuşi, în Preambul, Puterile Aliate şi Asociate se angajau să sprijine cererea ţării noastre de a deveni membră a Organizaţiei Naţiunilor Unite.

---

[187] Cf. *Istoria României în date,* p. 497.
[188] V. F. Dobrinescu, *op. cit*., p. 193.
[189] *Ibidem*, p. 188.

Aceleaşi Puteri Aliate şi Asociate vor nesocoti principiile Chartei Atlanticului şi acest lucru se va vedea mai ales în Partea I-a a Tratatului referitoare la frontiere şi apoi în următoarele.

Unul dintre puţinele lucruri pe care le va obţine România prin acest Tratat va fi anularea „arbitrajului" de la Viena, dar frontiera româno-sovietică a rămas fixată în conformitate cu inexistentul „acord" sovieto-român din 28 iunie 1940, în fond cu regimul intervenit în urma notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940; făcându-se vorbire despre un acord sovieto-cehoslovac (iluzoriu şi acesta!) din 29 iunie 1945, Tratatul desfiinţa vecinătatea de nord cu Polonia în folosul celei cu U.R.S.S.

În rest, celelalte clauze: politice, militare, economice (care constituiau cel mai amplu capitol) aveau să provoace României grave prejudicii de ordin material, uman şi moral. Unele dintre clauze se găseau clar în dezacord chiar cu textul Convenţiei de Armistiţiu.

În afară de lipsa de unitate a textului se poate observa că Tratatul nu a stipulat tehnici precise şi dreptul de a pune la dispoziţie un gen de instrumente care să-i asigure eficacitatea. În atare condiţii, prin semnarea şi ratificarea Tratatului de Pace de la Paris din 1947, România n-a realizat în fond decât un singur avantaj concret: depăşirea regimului impus de Convenţia de Armistiţiu.

***

Tratamentul rezervat României între semnarea Armistiţiului şi Conferinţa de Pace a fost acela al unei ţări învinse, sacrificiile făcute după 24 august 1944 în războiul alături de Naţiunile Unite valorând foarte puţin în regimul internaţional impus României la Conferinţa de Pace.

La Conferinţă de Pace de la Paris, atât delegaţia oficială a României cât şi reprezentanţii opoziţiei care se aflau la Paris au făcut eforturi deosebite pentru ca prevederile Proiectului să fie modificate în spiritul dreptăţii şi realităţii. Însă cu toate eforturile depuse, Proiectul Tratatului de Pace a rămas în mare parte nemodificat şi avea să fie definitivat la ultima Conferinţă a Miniştrilor Afacerilor Externe de la New York (noiembrie – decembrie 1946). Textul Tratatului de Pace definitivat la New York menţinea, în esenţă, textul adoptat la Paris, cu unele modificări în favoarea României, iar cu altele mai agravante.

Cu toate aceste neajunsuri, guvernul României, în şedinţa sa din 1 februarie 1947, s-a pronunţat în unanimitate pentru acceptarea şi semnarea Tratatului de Pace. Şi, astfel, după aproape doi ani şi jumătate de negocieri, la 10 februarie 1947, la Paris, în Marele Salon al Orologiului de la *Quai d'Orsay*, va fi semnat Tratatul de Pace. Tratatul nu recunoştea României statutul de stat cobeligerant, dimpotrivă conţinea clauze politice, economice, militare, teritoriale grele, singurele avantaje obţinute de România constând în anularea „arbitrajului" de la Viena şi promisiunea făcută de Marile Puteri de a-i sprijini cererea de aderare la O.N.U. Concomitent şi automat, prin Tratatul de Pace se

punea capăt regimului impus de Convenţia de Armistiţiu. Cu toate acestea, România a luat măsuri adecvate pentru aplicarea clauzelor Tratatului.

După 30 decembrie 1947 comunizarea ţării, intensificată de Kremlin, cu sprijinul comuniştilor locali, încă de la 23 august 1944, a modificat esenţial datele problemei, contribuind decisiv la agravarea condiţiilor în care România avea să aplice şi să respecte Tratatul de Pace de la Paris din 1947, rămas în vigoare şi astăzi.

BILANŢUL PREZENŢEI ROMÂNIEI LA PARIS

GH. BUZATU,
MARUSIA CÎRSTEA

În cursul secolului trecut, România a avut „şansa" de-a fi participat de fiecare dată, deşi într-o postură diferită – ca stat învingător, respectiv învins, la cele două congrese generale ale păcii, ambele ţinute la Paris (1919-1920 şi 1946) în urma conflagraţiilor mondiale din 1914-1918 şi 1939-1945. Dacă în 1919-1920, România a fost invitată în capitala Franţei în rândurile învingătorilor, deşi cu „drepturi limitate", în 1946 Marii Învingători din 1945 în frunte cu SUA, URSS, Marea Britanie şi Franţa au convocat-o pentru a audia acuzaţiile ce-i aduceau, în mod practic pentru a lua cunoştinţă de deciziile[1]. România s-a desprins, cum se ştie, de *Axă* în urma loviturii de stat de la 23 august 1944 şi, apoi, a participat, în rândurile trupelor Naţiunilor Unite la obţinerea victoriei din 1945 în Europa. S-a pus, în epocă, problema recunoaşterii României a calităţii de stat cobeligerant, precum în cazul Italiei, dar faptul nu s-a realizat, astfel că României i s-a aplicat un tratament clasic de stat învins în 1946. Se impune însă constatarea că, nu numai în 1946, ci şi în 1919-1920, când delegaţia română se afla în capitala Franţei între învingători, mari sau mici, în mod concret ea a fost tratată precum un stat cvasi-învins, situaţie corectată finalmente oarecum prin Tratatele sistemului Versailles, dar după negocieri şi pertractări insistente[2]. La Paris, în iulie-octombrie 1946, situaţia României a fost cu atât mai grea, lucru pus în evidenţă – după cum ne-am referit deja tratând aspectele istoriografice ale problemei în primul capitol - de toate lucrările speciale consacrate problemei respective[3], inclusiv de documentele editate în

[1] Pentru un studiu comparativ, vezi Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri. 1939-1947*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 423-430.

[2] Vezi Gh. I. Brătianu, *Activitatea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui I. I. C. Brătianu*, Bucureşti, Cartea Românească, 1939; S. D. Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference. (A Study of the Diplomacy of I. I. C. Brătianu)*, New York, Bookman Associates, Inc., 1962.

[3] Vezi, îndeosebi, Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *La Roumanie et la Conference de Paix de Paris (1946)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1987; V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988; Ion Enescu, *Politica externă a României, 1944-1947*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979; V. F. Dobrinescu, Doru Tompea, *România la Conferinţele de Pace (Paris: 1919-1920, 1946-1947)*, Focşani, Editura Neuron, 1996, iar, cel mai

ultimii ani şi acoperind locul şi rolul României în relaţiile internaţionale în epoca celui de-al doilea război mondial[4]. Nu avem în vedere, aici, nenumăratele volume de documente (memorii, hărţi etc.), tipărite în ţară ori în străinătate, de către emigraţia română democrată, prin 1945-1947, şi adresate areopagului păcii de la Paris, care vor fi examinate separat. Ceea ce este deosebit de semnificativ priveşte faptul că un bilanţ realist şi obiectiv referitor prezenţa României la Conferinţa Păcii din 1946 s-a realizat, de către persoane competente din cadrul Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti - chiar în cursul dezbaterilor de pe malurile Senei sau imediat după încheierea lor, dar oricum înaintea semnării Tratatului în februarie 1947, mai precis în urma CMAE al SUA, URSS, Angliei şi Franţei de la New York City (noiembrie-decembrie 1946). Analiza bilanţului respectiv pune în evidenţă gradul în care personajele de la Bucureşti (dr. Petru Groza, Gh. Tătărescu ş.a.) implicate în evenimente le-au pătruns sensul şi, mai mult, au avut curajul şi demnitatea să releve anume realităţi, atunci, când ţara era în plină ocupaţie sovietică[5].

Reţinem la acest capitol al primului bilanţ realizat după participarea României la Paris mai multe documente fundamentale, precum:

- Raportul prezentat de Gh. Tătărescu, vicepreşedintele Guvernului şi ministrul Afacerilor Străine al României (1945-1947), în faţa colegilor de cabinet la 23 septembrie 1946; - Raportul expediat la 10 septembrie 1946 de la Paris lui Gh. Tătărescu de către Eugen Filotti, reputat diplomat şi membru al Delegaţiei române cu rangul de ministru plenipotenţiar în Ministerul Afacerilor Străine din Bucureşti; - Raportul prezentat la 19 octombrie 1946, într-o nouă reuniune a guvernului dr. P. Groza, de către Gh. Tătărescu, în baza informaţiilor tocmai primite de la Eugen Filotti; - Expunerile susţinute, la 11 decembrie 1946 şi 2 ianuarie 1947 de către Eugen Filotti în faţa colegilor din Ministerul Afacerilor Străine din Bucureşti pe marginea celor dezbătute la Paris îndeosebi în domeniile politic şi teritorial; - Expunerea prezentată, tot în cadrul M.A.S. din Bucureşti, la 16 decembrie 1946, de către Ion Christu, ministru plenipotenţiar, pe marginea problemelor economice dezbătute anterior la Paris;

---

recent, Alesandru Duţu, ed., *România de la război la pace, 1939-1947. Semnificaţii politico-militare. Studii*, Bucureşti, Editura Vasile Cârlova, 1997; „Dosarele Istoriei", nr.2(7) 1997, Bucureşti (număr special: *România şi Pacea de la Paris, 1947*). Despre tratatul de pace, alături de contribuţiile menţionate, rămâne esenţial, după mai mult de cinci decenii, studiul lui Emil C. Ciurea, *Le Traité de Paix avec la Roumanie du 10 Février 1947*, Paris, Editions Pedone, 1954.

[4] Dintre acestea, reţinem mai ales volumele recente: Stelian Neagoe, *Istoria politică a României între anii 1944-1947*, Bucureşti, Editura Noua Alternativă, 1996; Marin Radu Mocanu, ed., *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris, Documente*, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României, 1996 (cuprinde 67 de documente, în majoritate inedite, provenind din arhivele interne şi străine).

[5] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri*, p. 425-425.

Este cazul să ne reamintim că România, precum şi celelalte state ex-aliate ori satelite ale Reichului german, a fost invitată la Paris, după deschiderea la 29 iulie 1946, a Conferinţei. Nu pentru negocieri, cu atât mai puţin pentru a fi ascultată, ci pentru a da explicaţii, pentru a se exprima în legătură cu proiectele Tratatelor de Pace întocmite de către delegaţii Marilor Învingători, mai ales cu prilejul reuniunilor miniştrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii şi Franţei (ţinute, în ordine, la Londra, Moscova şi Paris).

Gh. Tătărescu pledează în faţa Forumului Păcii
de la Paris (13 august 1946)

După cum se ştie, şeful delegaţiei române, Gh. Tătărescu a pledat cauza ţării mai întâi în şedinţa plenară din 13 august 1946[6], iar apoi, la 2 septembrie 1946, în cadrul reuniunii comune a Comisiilor politice şi teritoriale pentru România şi Ungaria[7]. În ambele cazuri, intervenţiile liderului diplomaţiei române s-au bucurat de succes[8], mai ales la 2 septembrie 1946, atunci când demersul său a contribuit la anularea oricăror pretenţii ungare în privinţa

[6] Cf. *supra*, cap. IV; Stelian Neagoe, *op. cit.* , p. 381.

[7] *Ibidem*, p. 382 şi urm.; Marin Radu Mocanu, ed., *România…*, p. 196 şi urm; Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, ediţie de Nicolae-Şerban Tanaşoca, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996, *passim*.

[8] Cf. „Universul", no. 188 din 18 august 1946. Despre componenţa şi activitatea Delegaţiei române la Paris vezi Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, Iaşi, Editura Moldova, 1992, p. 99-100.

Transilvaniei[9]. Să nu neglijăm că atitudinea Delegaţiei române pentru Paris fusese fixată în urma unor dezbateri la Bucureşti şi definitivată în şedinţa din 9 august 1946 a Consiliului de Miniştri[10]. Cu acel prilej, la invitaţia premierului dr. P. Groza, Gh. Tătărescu a difuzat textul expunerii pregătite în proiect pentru plenara forumului păcii din 13 august 1946, iar în rezumat a prezentat observaţiile şi cererile României pe marginea textului Proiectului de Tratat. Este foarte interesant de semnalat nuanţele „strategiei" adoptate de acasă, şi anume – a menţionat Tătărescu – că observaţiunile României nu aveau să insiste asupra clauzelor din Proiectul Tratatului *„pe care credem noi, guvernul, că trebuie să le acceptăm*" (subl. ns. - Gh. B)[11]. În mod prioritar, vorbitorul a indicat că are în atenţie clauzele referitoare la noile frontiere ale României[12], precizând în context:

- „…În Tratatul de Pace, aşa cum aţi observat din expunerea pe care am făcut-o, se dă în primul rând satisfacţie marilor revendicări naţionale ale ţării noastre, în ceea ce priveşte retrocedarea Transilvaniei de Nord şi reaşezarea ei în hotarele fireşti ale ţării noastre şi am declarat mulţumirile noastre pentru acest mare act istoric şi i-am dat dezvoltarea cuvenită.

- Tratatul prevede de asemenea clauze referitoare la fruntariile de Răsărit, de Nord şi de Sud.

- *În ceea ce priveşte fruntariile de Nord şi Răsărit, cred că nu poate să aibă loc nici un fel de discuţiune* (subl. ns. - Gh. B.). Fruntariile acestea au fost aşezate prin Convenţia de Armistiţiu şi Tratatul de Pace nu poate fi decât repetarea clauzelor referitoare la fruntariile acestea prevăzute în Convenţia de Armistiţiu.

- În raporturile pe care România le are cu Uniunea Sovietică o pagină de istorie a fost întoarsă (subl. ns. – SA)[13] şi nu rămâne decât printr-o acţiune de fiecare zi, de fiecare ceas să câştigăm încrederea şi prietenia acestor popoare [din U.R.S.S.] pentru o colaborare rodnică cu ele, în interesul dezvoltării normale a statului nostru şi a menţinerii noastre cu rostul nostru în mijlocul celorlalte popoare libere.

---

[9] Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *op. cit.*, p. 208; Ion Enescu, *op. cit.*, p. 243 (referiri la hotărârea Comisiei Politice şi Teritoriale pentru România, din 5 septembrie 1946, cu privire la anularea completă şi necondiţionată a Dictatului de la Viena din 1940 – respectiv adoptarea articolului 2 din proiectul Tratatului).

[10] Marin Radu Mocanu, ed., *România…*, p. 183-192.

[11] *Ibidem*, p. 185.

[12] *Ibidem.*

[13] Era o dovadă şi un preaviz că Delegaţia Bucureştilor la Paris nu avea în vedere, neavând mandat, să discute problemele teritoriale româno-sovietice, practic frontiera de nord-est.

- În ceea ce priveşte fruntariile de Sud, fruntariile dobrogene, o altă clauză din Tratat prevede fruntariile existente în 1941 […][14].

Astfel, apreciem, Gh. Tătărescu s-a dovedit cât se poate de explicit: la Paris, delegaţia oficială a României nu avea nicicum intenţia să pună în discuţie – şi nici nu a pus, spre deosebire de reprezentanţii Exilului[15] - problemele reintegrării teritoriilor pierdute în urma notelor ultimatimative sovietice din 26-27 iunie 1940 şi a Tratatului de la Craiova din septembrie 1940 (Basarabia, Bucovina de Nord, Ţinutul Herţei şi ostroavele din Delta Dunării, respectiv Cadrilaterul).

Paris, 1946: Bătălia pentru graniţa de Vest, I

În aceeaşi şedinţă a guvernului, M. Romniceanu, ministru de stat reprezentant al P.N.L. în cabinet[16], a formulat obiecţiuni şi, de asemenea, a insistat – în numele propriei grupări şi al P.N.Ţ.-ului - asupra reprezentativităţii Delegaţiei române desemnată pentru Paris; el a cerut şi includerea unor delegaţi având mandatul opoziţiei, ceea ce dr. P. Groza nu a admis, sub motivul că prioritatea o aveau „tehnicienii" cuprinşi în echipă[17]. Este mai mult ca sigur că

[14] *Ibidem.*

[15] Vezi C. Hlihor, *Frontiera de Est a României în dezbaterea Conferinţei de Pace*, în „Dosarele istoriei", nr. 2(7) 1997, p. 31-35.

[16] Celălalt reprezentant al opoziţiei – Emil Haţieganu (P.N.Ţ.), nu a fost prezent.

[17] Marin Radu Mocanu, ed., *România…*, p. 188.

intervenţia lui M. Romniceanu fusese corelată cu aceea a liderului P.N.Ţ., Iuliu Maniu, care, în ajun, adică la 8 august 1946, făcuse ample declaraţii *BBC*-ului, dezavuind cele mai multe dintre clauzele anteproiectului Tratatului de Pace, faptul că ele se îndepărtau de Charta Atlanticului şi de deciziile de la Yalta, Potsdam şi Moscova ori punând în discuţie nereprezentativitatea Delegaţiei[18]. Liderul opoziţiei blama situaţia în care Proiectul Tratatului, în ciuda jertfelor şi vitejiei armatei române pe Frontul de Vest în 1944-1945, nu fusese „*recunoscută aliată sau cobeligerantă, România este tratată ca un stat inamic învins, pierde averi imense, pierde teritorii însemnate şi trebuie să suporte greutăţi şi dezavantaje economice catastrofale*" (subl. ns. - SA) [19] . Spre deosebire de Gh. Tătărescu, Iuliu Maniu nu a ascuns că „România devine ciuntită în două părţi (subl. ns. - SA)[20], în nord-est şi în sudul Dobrogei, cea ce se concretiza în faptul că „*peste 2 milioane de români care sunt în continuitate geografică cu ţara noastră sunt lăsaţi în afară de hotarele României*" (subl. ns. - SA)[21].

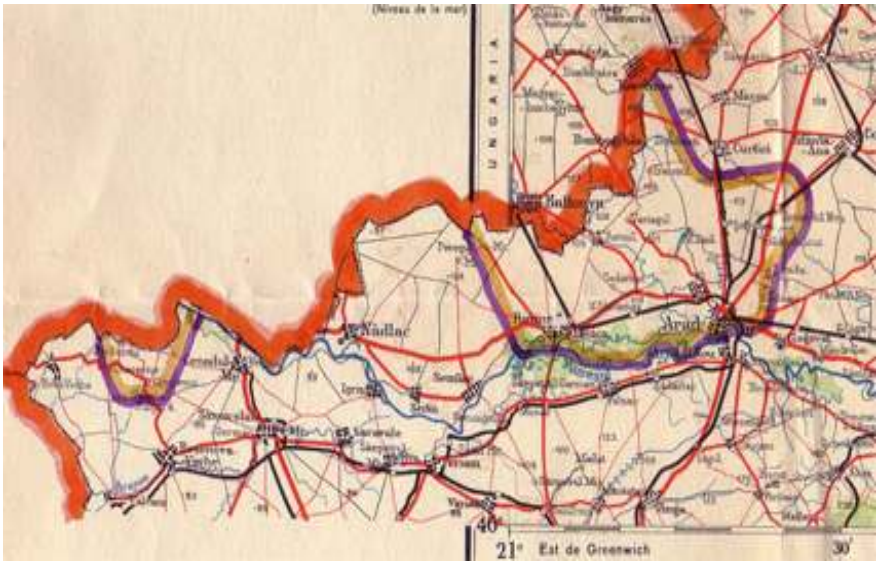

Paris, 1946 – Bătălia pentru graniţa de Vest, II

Toate constatările expuse aveau să revină ca un laitmotiv în dezbaterile ce, în perioada 23 septembrie 1946 - 2 ianuarie 1947, s-au constituit în menţionatul bilanţ al participării României la Paris. Astfel, mai întâi la 23

[18] *Ibidem*, p. 177-182.
[19] *Ibidem*, p. 182.
[20] *Ibidem*, p. 181.
[21] *Ibidem.*

septembrie 1946[22], într-o reuniune plenară a oferit cele dintâi detalii şi aprecieri asupra activităţii delegaţiei române la Paris, ca şi asupra conţinutului clauzelor anteproiectului şi a poziţiei reprezentanţilor noştri. Cu referire specială la intervenţia sa în plenul Conferinţei, din 13 august 1946, Gh. Tătărescu şi-a îngăduit să observe, fără reticenţă, că ea „a impresionat nu numai prin formă, sobrietate şi demnitate, dar a impresionat prin fond”[23]. Diplomatul a dezvăluit date despre organizarea Delegaţiei şi despre funcţionarea principalelor organisme ale Conferinţei, despre *Memoriul* înaintat făuritorilor păcii, pentru ca, în cele din urmă, să examineze toate problemele de bază cu care România s-a confruntat prin redactarea Tratatului de pace. Aceste probleme, în ordine, au fost: - Problema graniţelor de Vest ale României (deci anularea dictatului vienez din 1940), „problemă vitală”[24], în soluţionarea căreia s-a remarcat „sprijinul constant, îndărătnic, fără nici un fel de excepţie şi oprire din partea Uniunii Sovietice”[25], aceasta, cu siguranţă, în replică la faptul – pe care vorbitorul nu l-a sesizat – că Bucureştii dăduseră fără discuţii satisfacţie Moscovei în privinţa Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa; - Preambulul anteproiectului, în care Delegaţia română, cu toate demersurile nu reuşise să înscrie faptul intrării în război alături de Naţiunile Unite contra Germaniei la 24 august 1944, iar nu la 12 septembrie 1944, data încheierii, Armistiţiului cu aliaţii, tot astfel, în preambul nu s-a reţinut intrarea României în război contra Ungariei[26]; - Clauzele economice[27], domenii în care s-a supraevaluat asistenţa primită din partea U.R.S.S., în raport cu pretenţiile exorbitante ale Puterii Occidentale, un „argument” forte ce avea să revină în cursul discuţiilor care au urmat; - Clauzele militare [28] şi, în sfârşit, - Clauzele privitoare la restituiri şi reparaţii de război [29], domeniu în care s-au prezentat noi propuneri şi amendamente, toate respinse, dar în care se aşteptau, totuşi, unele „rezultate”, discuţiile fiind în curs. A fost menţionat în chip expres articolul 22 din anteproiectul Tratatului de Pace ce obliga România la plata faimoasei penalităţi de 2 300 milioane dolari către U.R.S.S.[30] Denaturând realitatea, culmea a fost că vorbitorul şi-a revărsat toată nemulţumirea nu pe seama U.R.S.S., care pretinsese şi avea să încaseze suma (!?) ci împotriva Delegaţiei Republicii Sud-

[22] *Ibidem*, p. 229-247; Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 396-403.
[23] Cf. Marin Radu Mocanu, ed., *România…*, p. 230.
[24] *Ibidem*, p. 231 şi urm.
[25] *Ibidem*, p. 237.
[26] *Ibidem*, p. 238-239.
[27] *Ibidem*, p. 239-243.
[28] *Ibidem*, p. 243-245.
[29] *Ibidem*, p. 245-247.
[30] *Ibidem*, p. 246.

Africane, care avansase un amendament relativ la modul de plată al produselor livrate în contul despăgubirilor imense de război.

Discuţiile desfăşurate la 23 septembrie 1946 în plenul Guvernului au prilejuit membrilor opoziţiei, respectiv Emil Haţieganu şi Mihail Romniceanu, să dezvolte declaraţiile în numele partidelor pe care le reprezentau, respectiv P.N.Ţ. şi P.N.L. [31] Ambele documente relevau că, în fapt, în majoritatea problemelor Delegaţia României nu obţinuse satisfacţii, că, dimpotrivă, ele fuseseră reglementate „contra noastră”[32], că ele cuprindeau un „balast” pentru ţară[33], răspunderea trebuind să şi-o asume integral Guvernul[34]. Singurul „punct luminos” – consimţea declaraţia P.N.Ţ. – consta în recunoaşterea frontierei de Vest a României: anularea dictatului vienez [35].

***

Dar o piesă importantă la dosarul bilanţului a constituit-o, la 10 octombrie 1946, amplul memoriu cuprinzând un număr de patru expuneri (toate datate Paris, 8 sau 9 octombrie 1946) expediat de Eugen Filotti lui Gh. Tătărescu. Documentele în discuţie acopereau următoarele domenii, pentru fiecare realizându-se un studiu complet şi riguros exact al stadiului dezbaterii şi definitivării unor articole din anteproiectul Tratatului de Pace (- Lucrările Comisiei Politice şi Teritoriale pentru România şi hotărârile adoptate (respectiv preambulul şi articolele 1-2, 3-10, 21, 35-38)[36]; - Lucrările Comisiunii Militare şi textele stabilite (respectiv articolele 11-20 şi anexele 2-3)[37]; - Expunerea despre cererile României, la Tratatul cu Ungaria şi pretenţiile acesteia faţă de noi [38]; - Expunerea asupra propunerilor inserate în proiectul de Tratat cu privire la situaţia evreilor din România [39]).

Documentele prezentate informau Bucureştii, în mod corect şi precis, asupra stadiului în care se afla Proiectul Tratatului cu România în ajunul discutării acestuia de către plenul Conferinţei Păcii, la 10 octombrie 1946[40]: Se poate afirma că, în ansamblu, raportul lui Eugen Filotti s-a aflat la baza expunerii lui Gh. Tătărescu în şedinţa plenară a cabinetului Groza din 19

---

[31] Vezi Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 396-397, 397-398.
[32] *Ibidem*, p. 396.
[33] *Ibidem*, p. 398.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem*, p. 397.
[36] Vezi Marin Radu Mocanu, ed., *România…*, p. 255-269.
[37] *Ibidem*, p. 269-274.
[38] *Ibidem*, p. 275-279.
[39] *Ibidem*, p. 280-282.
[40] Vezi Ştefan Lache, Gh. Ţuţui, *op. cit.*, p. 211-222; V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii*, p.178-179.

octombrie 1946[41], convocată la numai patru zile după încheierea lucrărilor forumului de la Paris. S-au aflat, atunci, în atenţie clauzele economice ale proiectului Tratatului, nefiind ignorate celelalte, mai cu seamă anularea dictatului vienez. Recunoscând că, în rest, satisfacţiile obţinute de delegaţie au fost minime, Gh. Tătărescu a sintetizat stadiul realizat, refuzând să admită că în procesul definitivării proiectului ar fi fost excluse viitoare modificări. „Nu trebuie să uităm – a conchis diplomatul – valoarea acestor discuţiuni [de la Paris] – care au durat două luni de zile. Conferinţa acestora a fost o Conferinţă consultativă, a avut un caracter consultativ şi nu un caracter de decizie. Această Conferinţă a făcut numai recomandări şi lucrările ei vor constitui izvoare de inspiraţie pentru Consiliul celor Patru Puteri, care potrivit hotărârilor de la Potsdam va fi convocat în ziua de 10 noiembrie [1946] la New York pentru a da formă definitivă Tratatului de Pace cu România. Vă rog să cunoaşteţi – a asigurat cu nejustificat optimism, în continuare, vorbitorul - că lupta va fi dusă şi mai departe. *Avem motive să credem că interesele româneşti nu vor fi nesocotite*… (subl. ns. - SA)[42]. Unii membri ai Guvernului au exprimat mulţumiri membrilor Delegaţiei, iar miniştrii comunişti (Gh. Gheorghiu-Dej) şi Teohari Georgescu[43]), Gh. Tătărescu nu mai puţin, au omagiat ... U.R.S.S. pentru sprijinul acordat[44].

Aprecieri exacte privind activitatea Delegaţiei române la Paris au fost exprimate abia ulterior, într-un alt cadru, la Minister Afacerilor Străine al României, de către Eugen Filotti şi Ion Christu, care - la 11 decembrie 1946[45] şi 2 ianuarie 1947[46] şi, respectiv, la 16 decembrie 1946[47] - aveau să examineze cu obiectivitate şi minuţie Proiectul Tratatului de Pace cu România, pe capitole, articole şi probleme, surprinzând avantajele şi dezavantajele activităţii Delegaţiei române la Paris şi înfăţişând consecinţele aplicării de către România a Tratatului aflat în faza finală a gestaţiei sale.

[41] Marin Radu Mocanu, ed., *România.*…, p. 286-300.
[42] *Ibidem*, p. 291.
[43] *Ibidem*, p. 297-298.
[44] *Ibidem*, p. 299.
[45] *Ibidem*, p. 342-363.
[46] *Ibidem*, p. 342-395.
[47] *Ibidem*, p. 363-374.

MEMORII ŞI PROTESTE ROMÂNEŞTI LA PARIS. INTERVENŢIA MASS-MEDIEI

STELA ACATRINEI,
CORNELIU CIUCANU

Având în vedere exemplul Conferinţei de Pace de la Paris din 1919-1920, inclusiv participarea României [1], se poate stabili cu siguranţă repetabilitatea unor fapte şi fenomene în istorie. În cazul de faţă, ne referim la numeroasele proiecte şi memorii adresate – în 1946, după cum şi în 1919 – forumului păcii de către diverse persoane şi asociaţii, instituţii publice şi private, diverse organizaţii oficiale şi neoficiale. Sub acest aspect, nu trebuie să neglijăm, în primul rând, proiectele de program stabilite de către marile cancelarii din Washington, Moscova sau Londra în privinţa „organizării păcii", la acest capitol excelând americanii, cel puţin dacă avem în seamă lucrările speciale editate pe această temă sub egida Departamentului de Stat al SUA, aşa precum: United States. State Department, *Post World War II Foreign Policy Planning: State Department Records of Harley A. Notter, 1939-1945* (2 vols., Bethesda, Maryland, Congressional Information Service, Inc./Academic Editions, f.a.); idem, *Making the Peace Treaties, 1941-1947. A History of the Making of the Peace Beginning with the Atlantic Charter, the Yalta and Potsdam Conferences, and Culminating in the Drafting of Peace Treaties with Italy, Bulgaria, Hungary, Rumania, and Finland. February 1947*, Washington, D. C., GPO, 1947; idem, *Postwar Foreign Policy Preparation, 1939-1945*, Washington, D. C., GPO, 1949; idem, *In Quest of Peace and Security. Selected Documents on American Foreign Policy, 1941-1945*, Washington, D. C., GPO, 1951. Pe de altă, aşa după cum au atestat istoricii ruşi, în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe al URSS s-au pregătit, în anii 1943-1945, aproximativ 400 materiale relativ la poziţia Kremlinului în problemele lumii postbelice, context în care un rol de seamă a revenit, natural, României, aflată în

[1] Vezi Gh. I. Brătianu, *Activitatea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui I. I. C. Brătianu*, Bucureşti, Cartea Românească, 1939; Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, eds., *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focşani, Editura Empro, 1999.

război cu URSS între 22 iunie 1941 şi 23 august 1944[2]. Cum era de aşteptat, în asemenea situaţii marile cancelarii diplomatice s-au preocupat să planifice un spor de securitate pentru statele lor, noile frontiere postbelice (în cazul României, Moscova a proiectat revenirea la graniţa din 1 ianuarie 1941, deci consacrarea ocupaţiei Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa), nefiind exclusă din calcule nici „perspectiva socialistă" a evoluţiei postbelice a Europei de Est, după cum îi sugera, în ianuarie 1944, ambasadorul I. M. Maiski lui V. M. Molotov, liderul diplomaţiei sovietice[3]. De asemenea, în 1946 atât miniştrii de externe ai SUA, URSS, Marii Britanii şi Franţei, cât şi Gh. Tătărescu, în calitatea-i de şef al delegaţiei române la Congresul Păcii, au primit memorii şi reclamaţii din partea unor organizaţii evreieşti în vederea includerii în textul final al Tratatului a unor clauze reparatoare a unor nedreptăţi cauzate şi asigurării viitorului. Cu titlu de exemplu, reţinem că, la 24 iunie 1946, Legaţia României din Paris se adresa lui V. M. Molotov, J. F. Byrnes, E. Bevin şi G. Bidault, miniştrii de externe ai Puterilor Învingătoare, pentru a le preda textul unei telegrame primite din partea „Uniunii foştilor deportaţi evrei" din Cluj, în numele căreia Eugen Kiraly şi Ernest Fischer, preşedintele şi secretarul general, raportau că: „În timp ce în sudul Transilvaniei rămasă românească după Diktatul de la Viena populaţia evreiască a supravieţuit aproape în întregime, în Nordul Transilvaniei ocupată de Horthy autorităţile, cu concursul unor pături importante ale populaţiei ungureşti, au deportat la Auschwitz peste 150 000 de evrei, după ce i-au deposedat de toate bunurile şi după torturi inimaginabile. După eliberarea Transilvaniei de glorioasa Armată Roşie şi de Armata Română, şi după victoria Aliaţilor, doar 20 000 dintre deportaţii din Transilvania de Nord au rămas în viaţă, în vreme ce alţii, printre care se aflau copii şi mamele lor, au fost ucişi fără milă"[4]. De asemenea, la 16 septembrie 1946 organizaţiile evreieşti din România s-au adresat lui Gh. Tătărescu, informat că erau nemulţumite de „Observaţiile" sale din 30 august 1946 ca răspuns la „Declaraţia" lor din 20 august 1946. De această dată, organizaţiile evreieşti reveneau cu propuneri şi observaţii privind unele dintre articolele Proiectului Tratatului de Pace, însoţite de anume consideraţii generale relativ la cetăţenia evreilor, despăgubirile pretinse; se preciza, în context, că după 1940, totalul pierderilor se ridica la aproximativ 250 000 evrei ucişi, deopotrivă în teritoriul supus suveranităţii statului român sau în cel ocupat[5].

---

[2] T. Volokitina, *Perspectivele dezvoltării României după cel de-al doilea război mondial, în lumina documentelor Comisiei Litvinov*, comunicare prezentată la sesiunea Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului din Bucureşti (mai-iunie 1996).

[3] *Ibidem.*

[4] National Archives of the USA, Washington, NND - 812006.

[5] ANIC, fond Microfilme SUA, rola 631, cadrele 1-13, 119-129.

Se înţelege că, în context, intervenţia decisivă a survenit, încă la 28 iunie 1946, din partea Conferinţei Evreilor Americani (I. L. Kenen) şi a celor Britanici (Israel Cohen), ca şi a lui *World Jewish Congress* (A. L. Easterman)[6]. Era în fond un preaviz în sensul că urmau se prezenta Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe reunit la Paris *Consideraţii* separate pe marginea proiectelor Tratatelor de Pace cu Bulgaria (1), Italia (2), Ungaria (3) şi România (4), documente înaintate la 10 iulie 1946. Cum era de aşteptat, textul relativ la România a fost prezentat separat[7]. Amplele *Consideraţii* cuprindeau o sumă de propuneri pe domenii (asigurarea de către România a statutului egalităţii individuale, naţionalitatea, dreptul la opţiune în cazul teritoriilor cedate/pierdute de către România, statut colectiv pentru populaţia evreiască, proprietăţi şi ocupaţii, libertatea de emigraţie, pedepsirea criminalilor de război, suprimarea manifestărilor rasiste şi religioase, garanţii, limite în timp pentru executarea prevederilor Tratatului), în vreme ce *Anexele* acopereau strict domeniul proprietăţilor şi ocupaţiilor. Reţinem din *Consideraţii* referinţele la „campania de deportare şi exterminare" a populaţiei evreieşti condusă în cursul războiului de Germania şi România, încheiată cu „rezultate catastrofice", astfel că, din 800 000 evrei din România antebelică, mai rămăseseră în viaţă numai 350 000 persoane, desigur „cea mai mare comunitate evreiască din Europa cu excepţia acelei din URSS"[8]. Era – se aprecia – un motiv serios pentru care organizatorii păcii trebuiau să aibă în atenţie asigurarea unor condiţii favorabile pe viitor, mai ales că în România ar fi existat „o lungă tradiţie a antisemitismului"[9].

Dar anul 1946 a fost marcat de cea mai activă campanie într-un alt segment – acela al tipăririi şi vehiculării a nenumărate pamflete şi memorii pe tema prezenţei României la Conferinţa de Pace şi a tratamentului ce-i fusese recunoscut. Sub acest aspect, trebuie consemnat că, dacă în vreme ce ţara aflată sub ocupaţia stalinistă nu s-a putut manifesta plenar împotriva prevederilor înrobitoare ale Proiectului Tratatului (cuantumul despăgubirilor, răşluirile teritoriale sovietice, bunurile ex-germane etc.), situaţia a stat cu totul altfel pentru românii din emigraţie. Aceştia din urmă au intervenit adeseori şi vehement, cu proteste deschise contra „păcii ticăloase" de la Paris. S-a remarcat, în context, *The Romanian American National Committee for Democracy* din Cleveland (SUA), care, la 12 august 1946, a protestat împotriva Proiectului

[6] PRO – FO 371/57338 (Scrisoarea semnată de cei trei menţionaţi adresată lui James Byrnes, Ernest Bevin, V. M. Molotov şi Georges Bidault, Paris, 10 iulie 1946).

[7] *Ibidem* (vezi *The Peace Treaty with Rumania: Considerations Relating to the Position of the Jews Submitted to the Conference of Foreign Ministers*, 5 file şi plus *Anexa*, 4 file).

[8] *Ibidem*, f. 2.

[9] *Ibidem.*

Tratatului impus României[10]. Dar s-a impus, la Paris, şi un alt organism constituit *ad hoc*. În Franţa, românii din emigraţie au fondat, sub preşedinţia lui Iuliu Dragomir, un *Consiliu Naţional* (*Conseil National des Roumains Libres*), care la 24 aprilie 1946 a imprimat broşura *La Roumanie devant la Paix*[11]. Textul tipărit sub egida Consiliului cuprindea un *Memorandum* al Românilor Liberi pentru România adresat Congresului Păcii, însoţit de două pamflete: *Poporul român cere Justiţie* şi *Aservirea economică a României actuale*. Dintru început, Consiliul aprecia că „numai o pace echitabilă şi umană în care învinsul însuşi nu spera în atâta echilibru şi justiţie poate să elimine spiritul de revanşă. Realizarea acestei păci este strâns legată de recunoaşterea reciprocă a erorilor comise în trecut”[12]. Cu referire la războiul încheiat, România – preciza Memorandumul – „poate proba nu numai că ea n-a avut nici o iniţiativă ... pentru că Reichul german este acela care a acţionat şi că, de asemenea, ea a fost în stare de legitimă apărare faţă de Rusia Sovietică. Printr-un ultimatum din iunie 1940, URSS a adus atingere integrităţii teritoriale a României anexând Basarabia şi Bucovina de Nord cu complicitatea Germaniei şi a multiplicat, în continuare, presiunile şi provocările contra ţării noastre. Aceste fapte singure explică campania României împotriva URSS”[13]. În acelaşi cadru, se aprecia, aderarea României la *Axa* Berlin – Roma – Tokio a intervenit după dictatul de la Viena, iar guvernul lui I. Antonescu n-a fost nici un moment „fascist”, ci doar „totalitar”, ceea ce era cu totul altceva; faptul era dovedit şi de realitatea evidentă că, de vreme ce politica declarată a guvernului URSS era hotărât antifascistă, regimul moscovit continua să fie unul totalitar[14]. La prima ocazie favorabilă, în 23 august 1944, Bucureştii au făcut o cotitură favorabilă Aliaţilor, iar în ultimele luni ale războiului în Europa România a constituit unul dintre factorii decisivi ai victoriei pe continent[15]. Era motivul pentru care, *Consiliul Naţional al Românilor Liberi* socotea că România trebuia nu pedepsită, ci să-şi afle dreptatea, recunoaşterea pentru toate sacrificiile şi suferinţele războiului încheiat. În acest scop, *Consiliul* reclama Aliaţilor, marile făuritori ai păcii, aplicarea unui program în *16 puncte*, din care reţinem:

- României trebuie să i se garanteze un regim de stat liber şi independent de către toţi semnatarii Tratatului de Pace;

- România va rămâne monarhie constituţională, cu un regim democratic liber ales;

---

[10] Hoover Institution Archives, Stanford University, *Collection Brutus Coste*, Box No. 1.

[11] Paris, fără editură, 1946, 20 p.

[12] *Ibidem*, p. 5.

[13] *Ibidem*, p. 6.

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem*, p. 7.

- După semnarea Păcii, România urmează a fi primită în ONU;

- România recapătă întreg teritoriul pierdut prin Dictatul de la Viena;

- România recapătă integral teritoriile anexate de URSS în iunie 1940 (Bucovina de Nord şi Basarabia);

- Internaţionalizarea Dunării va rezerva României o poziţie recunoscută oricărui stat riveran;

- România reclamă ea însăşi drepturi la reparaţii;

- După semnarea Tratatului de Pace, trupele străine trebuie să înceapă retragerea lor din România;

- România se angajează să colaboreze loial cu URSS[16].

Programul celor *16 puncte* era dezvoltat şi argumentat în documentul, menţionat deja, şi intitulat *Poporul român cere Justiţie*[17], semnat de Andrei Bardan, vicepreşedintele *Consiliului Naţional al Românilor Liberi.*

Oficialităţile de la Bucureşti, dornice să-şi promoveze orientarea şi propriile-i tendinţe, au intervenit de asemenea prin nenumărate declaraţii şi, nu mai puţin, printr-o serie broşuri difuzate în limbile română, engleză şi franceză, precum: *România şi Conferinţa de Pace* (Bucureşti, 1946, 64 p.); *La Roumanie devant la Conférence de Paix de Paris* (Bucarest, Editions de la Revue Roumaine, octobre 1946, 49 p.); *Rumania before the Paris Peace Conference* (Bucharest, Rumanian Review Publications, October 1946, 19 p.). Era, trebuie să admitem, prea puţin în raport cu proporţiile „bătăliei păcii" şi, mai degrabă, adresa materialelor era greşită – opinia publică românească, care, nu ea, trebuia convinsă în privinţa drepturilor şi intereselor României! De altfel, toate broşurile menţionate cuprindeau prin excelenţă declaraţiile şi precizările favorabile ale primului ministru dr. P. Groza[18], Gh. Tătărescu[19], Gh. Gheorghiu-Dej[20], A. I. Vîşinski (URSS) [21], Jan Masaryk (Cehoslovacia) [22], general H. Pika (Cehoslovacia)[23] sau *Observaţiile* guvernului român pe marginea Proiectului Tratatului de Pace[24]. Dintre cei menţionaţi, dr. Petru Groza – şeful unui guvern

---

[16] *Ibidem*, p. 7-8.

[17] *Ibidem*, p. 9-14.

[18] *România şi Conferinţa de Pace*, Bucureşti, 1946, p. 3-46 (declaraţiile premierului la conferinţa de presă din Bucureşti, 12 august 1946, în ajunul intervenţiei lui Gh. Tătărescu în plenul Conferinţei de Pace).

[19] *Ibidem*, p. 7-15, 20-46; *Rumania before the Paris Peace Conference*, Bucharest, Rumanian Review Publications, October 1946, p. 7-14 (expunerile în forumul plenar din 13 august 1946 şi 2 septembrie 1946).

[20] *România şi Conferinţa de Pace*, p. 16-19.

[21] *Rumania before the Paris Peace Conference*, p. 47-51.

[22] *La Roumanie devant la Conférence de Paix de Paris*, Bucarest, Éditions de la Revue Roumaine, octobre 1946, p. 22.

[23] *România şi Conferinţa de Pace*, p. 53-56.

[24] *La Roumanie devant la Conférence de Paix de Paris*, p. 25-49.

ce se bucura de sprijinul Moscovei, dar din al cărui cuvânt n-a ieşit cât de cum - a adoptat o atitudine triumfalistă: „Începând de la 23 august 1944, România a încetat de a mai fi un satelit al agresiunii, devenind din această zi o forţă combativă în războiul de eliberare dus de Naţiunile Unite, iar, după 6 martie 1945, ea a făcut eforturi şi mai mari, mobilizându-şi toate resursele. Aceasta este situaţia în care România se prezintă înaintea Conferinţei de Pace [...] Pe baza contribuţiei militare şi economice pe care a adus-o cu începere de la 23 august 1944, în lupta împotriva hitlerismului, România este în drept să ceară şi să obţină recunoaşterea calităţii de ţară cobeligerantă din partea Naţiunilor Unite”[25]. La rândul său, Gh. Gheorghiu-Dej, membru al delegaţiei române la Paris, liderul comuniştilor din guvern, a recunoscut – în interviul acordat corespondentului *Agerpress* – că: „Delegaţia română are de luptat cu mari greutăţi [la Paris], dar este însufleţită de gândul că apără interesele superioare ale ţării, care sunt în acelaşi timp ale păcii şi concordiei internaţionale”[26]. Cum era şi firesc, liderul adjunct al politicii externe sovietice, A. I. Vîşinski, a subliniat „sprijinul” acordat de URSS României la Paris, o declaraţie făţarnică, dacă avem în vedere că Kremlinul avansase cele mai dure pretenţii, inclusiv cele privind reparaţiile şi cedările teritoriale în nord-est. Privitor la ajutorul frăţesc al URSS, A. I. Vîşinski stabilea că acesta debutase chiar cu Convenţia de Armistiţiu din 1944, prin care România ar fi primit – era o culme a minciunii! – „o serie întreagă de privilegii” din partea URSS (?!)[27].

După cum s-a consemnat deja, prin intervenţia sa în şedinţa plenară din 13 august 1946, ministrul de Externe şi şeful delegaţiei României la Paris, Gh. Tătărescu, a repurtat un binemeritat succes. Era o declaraţie echilibrată, cu recunoaşterea unor realităţi obiective şi laude aduse învingătorilor de moment, dar şi cu „scăpări” semnificative în privinţa comportamentului agresiv al „aliatului de bază”, URSS, venită din partea unui diplomat de carieră, rostit într-o excelentă franceză, care nu putea să nu impresioneze asistenţa. Reţinem din intervenţia lui Gh. Tătărescu un scurt paragraf semnificativ pentru înţelegerea spiritului unei intervenţii decisive pentru cauza României:

„România primeşte acest act reparator [clauzele favorabile din Proiectul Tratatului de Pace] cu voinţa fermă de a-şi îndeplini fără şovăire rolul său de factor al concordiei şi ordinei între celelalte popoare libere şi democratice.

Guvernul român a examinat cu atenţie celelalte dispoziţii conţinute în Proiectul de Tratat şi a făcut observaţiile pe care i le inspiră clauzele politice, militare şi economice ale Proiectului”[28].

---

[25] *România şi Conferinţa de Pace*, p. 3-4.
[26] *Ibidem*, p. 19.
[27] *Ibidem*, p. 51.
[28] *Ibidem*, p. 7.

Apreciind situaţia reală a ţării, nu credem că greşim afirmând că în 1946, la Paris, România a fost reprezentată practic de două delegaţii. Una a fost delegaţia oficială, care reprezenta guvernul dr. Petru Groza, instaurat şi menţinut de comuniştii români susţinuţi de Moscova, beneficiind concursul diplomaţiei sovietice la Paris, desigur prin presiuni, făţişe ori presupuse, de-a adopta interesele Moscovei (în problema reparaţiilor, lichidarea intereselor ex-germane şi, mai ales, statutul teritorial – recunoaşterea includerii Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Ţinutului Herţa în cuprinsul URSS) prin nediscutarea lor în faţa forumului mondial al păcii.

În acelaşi timp, de cealaltă parte, la Paris, România a beneficiat şi de asistenţa delegaţiei neoficiale, cuprinzând o serie de personalităţi ilustre ale Exilului românesc, de regulă excelenţi diplomaţi, istorici şi economişti, ziarişti, cu state vechi de serviciu la Bucureşti[29], aşa precum îndeosebi Grigore Gafencu, V. V. Tilea, Al. Cretzianu, Constantin Vişoianu, Brutus Coste, George I. Duca ş.a. Aceştia şi-au făcut resimţite acţiunile în mod special în ajunul, în timpul şi după încheierea Congresului Păcii de la Paris din 1946[30]. Sub acest aspect, mai mult decât sigur, un punct de referinţă al emigraţiei l-a marcat intervenţia eminentului diplomat Grigore Gafencu, fost ministru de Externe al României (1938-1940) şi trimis la Moscova (1940-1941), care la scurt timp după inaugurarea forumului păcii, mai precis la 6 august 1946, a remis şefilor delegaţiilor Marilor Puteri un amplu memoriu, tipărit în limbile franceză şi engleză sub titlul *La Roumanie devant la Conférence de la Paix*, respectiv *Romania an the Peace Conference* (Paris, 1946, 145 p. text + anexe + hărţi). Acest document, recent reeditat la Bucureşti[31], reprezenta Memoriul I depus de Grigore Gafencu şi excelenţii săi colaboratori pe biroul Conferinţei de Pace, întrucât la 6 octombrie 1946 avea să-i urmeze Memoriul II, purtând acelaşi titlu[32].

Era un document sistematic şi extrem de documentat, cu argumente forte şi demonstraţii strălucite, la obiect, rezultat al unor cunoştinţe profunde şi al

---

[29] Vezi, în acest sens, V. F. Dobrinescu, *Emigraţia română din lumea anglo-saxonă*, Iaşi, Institutul European, 1993; Alexandru Cretzianu, *Relapse into Bondage. Political Memoirs of a Romanian Diplomat. 1918-1947*, Iaşi – Oxford – Portland, The Center for Romanian Studies, 1998; Eugen Stănescu şi colaboratori, *Alexandru Cretzianu*, Ploieşti, Editura Mectis, 1999; Constantin Vişoianu, *Misiunile mele (Culegere de documente)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997; vezi *infra* nota 31, volumul editat recent de către INMER, p. 9 şi urm.

[30] V. F. Dobrinescu, *Emigraţia română* ..., p. 146-147.

[31] Vezi Institutul Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, *România la Conferinţa de Pace de la Paris*, editori Dan Zamfirescu, Dumitru Dobre, Veronica Nanu, Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 2007, 200 p. + hărţi.

[32] Vezi *Roumania at the Peace Conference*, II, Paris, Imprimerie Paul Dupont, octobre 1946, 31 p.

unei experienţe unice în domeniul istoriei naţionale şi al relaţiilor internaţionale ale României, o pledoarie fără egal întru apărarea şi recunoaşterea drepturilor şi intereselor României. De remarcat că, la baza materialului, s-au aflat lucrările documentare pregătite de istorici, economişti, sociologi de renume care lucraseră în 1942-1944, sub coordonarea prof. Mihai Antonescu, în cadrul „Biroului Păcii" şi, apoi, al Comisiei pentru Studiul Problemelor Păcii (1945), fapt ce se desprinde lesne din cunoaşterea tematicii birourilor menţionate[33]. Partea introductivă a memoriului, intitulată chiar *România în faţa Conferinţei de Pace*, dezvolta „capetele de apărare" (p. 7-46), expuse sobru şi cu probe irefutabile, în anexele însoţitoare, mai precis: I – Frontierele vestice ale României; II – Problema Dunării; III – Probleme economice; IV – Documente privind poziţia internaţională a României în perioada Armistiţiului, succedate de şase hărţi. Ceea ce se impune a se reţine priveşte un element de bază, şi anume că în stadiul respectiv al lucrărilor Conferinţei Păcii (6 august 1946, deci imediat după deschidere), autorii Memoriului I nu au insistat, chiar au ignorat, problemele teritoriale ale Proiectului de Tratat, cu o singură excepţie: **problema Transilvaniei**, care s-a bucurat de cea mai mare atenţie[34]. Ecoul Memoriului I a fost formidabil, lucru desprins din comentariile presei, precum şi din grijile provocate reprezentanţilor oficiali ai Bucureştilor în străinătate, elemente asupra cărora vom reveni.

Aşa după cum am precizat, la 6 octombrie 1946, grupul Grigore Gafencu a depus pe biroul forumului păcii Memoriul II[35], la fel de sistematic şi documentat precum prima parte, fapt care se desprinde fie numai din cunoaşterea sumarului: Observaţii generale; Comentariul textului Proiectului de Tratat, pe capitole: - Preambulul; I – Clauze privind frontierele (articolele 1 şi 2); II – Clauzele politice ((articolele 3-10); III – Clauze navale, militare şi aeriene (articolele 11-20); IV – Retragerea trupelor aliate din România (art. 21); V-VI – Reparaţii, restituiri şi clauze economice (articolele 22-33); VII - Clauze relative la Dunăre (art. 34); VIII – Clauze finale (articolele 35-36), însoţite de două hărţi – Noile frontiere stabilite României (p. 14-15); Comunicaţiile între URSS şi Austria (p. 20-21).

Memoriul II, spre deosebire de cel precedent, dezvolta problema răşluirii teritoriilor istorice româneşti din nord-estul ţării (Basarabia şi Bucovina de Nord), subliniindu-se că actul de forţă al URSS, aprobat de altfel de SUA şi Marea Britanie încă din 1944-1945, ***„este impus României ignorându-se dreptul popoarelor de-a dispune de ele însele, astfel cum el a fost proclamat***

[33] Vezi *infra* Anexa B.

[34] Cf. *Roumania at the Peace Conference,* p. 51-78.

[35] *Roumania at the Peace Conference,* II, 31 p.; *Observations sur le Projet du Traité de Paix avea la Roumanie,* Paris, octobre 1946, 31 p.

prin Charta Atlanticului, ca şi prin Charta Naţiunilor (subl. ns.)**”**[36]**.** Asemenea prevederi, combinate cu restul clauzelor Proiectului Tratatului, nu putea să provoace decât nemulţumirea poporului român, care va constata cu regret că i s-a rezervat un tratament care „***depăşeşte prin severitate pe acela rezervat altor state învinse”***, ameninţându-i independenţa şi suveranitatea[37].

***

Anul 1946 a reprezentat un capitol special în istoria presei postbelice din România, şi nu numai. Motivul nu este greu de închipuit, dat fiind că pregătirea şi desfăşurarea Conferinţei Păcii de la Paris, apoi definitivarea Tratatelor de Pace între Italia, România, Finlanda, Ungaria, Bulgaria, pe de o parte, şi Marii Învingători din 1945 (desemnaţi oficial drept Înalte Puteri Aliate şi Asociate – SUA, URSS, Marea Britanie, Franţa, China), pe de altă parte, a oferit netăgăduit EVENIMENTUL decisiv care s-a impus atenţiei mass-mediei. Din cercetările noastre, am desprins că, dintre ziarele timpului apărute în Bucureşti sau în provincie, s-au impus detaşat – prin amploarea şi promptitudinea informaţiilor găzduite – cotidianele „România liberă” şi „Universul” Este o afirmaţie care se impune a fi demonstrată, iar un studiu atent al principalelor informaţii furnizate de cele două ziare (primul de orientare pro-comunistă, celălalt – „independent”) ne conduce lesne la concluzia că, în ansamblu, se poate reconstitui o veritabilă *cronică a prezenţei României la Conferinţa Păcii de la Paris.* Nu mai este, desigur, cazul să evidenţiem că materialele difuzate, multe întocmite cu acurateţe, deşi în „România liberă” se observă tendinţa de-a susţine guvernul şi forţele de stânga, comuniste, trebuie coroborate tocmai de aceea cu informaţiile din arhive[38] şi cu restul surselor[39].

Fără a pretinde că studiul nostru este exhaustiv, vom reţine principalele titluri şi materiale găzduite de „România liberă” în cursul anului 1946, deşi acesta, pe linia guvernului dr. Petru Groza, n-a susţinut în vreun fel atitudinea partidelor „burgheze” şi a liderilor lor, în frunte cu Iuliu Maniu; aşa, de pildă,

---

[36] *Ibidem,* p. 15.

[37] *Ibidem,* p. 6.

[38] Fiind la acest capitol al mass-mediei avem în vedere şi „Buletinele informative ale Centrului de Radio-ascultare” din Bucureşti sau „Buletinele informative externe” întocmite de către *Serviciul Special de Informaţii* în primul rând pentru uzul guvernului ori al instituţiilor centrale (vezi, în primul rând, ANIC, fond PCM – SSI, dosar 52/1945; idem, dosar 60/1945; idem, dosar 45/1946 privind pregătirea, deschiderea şi desfăşurarea Congresului de Pace)

[39] Nu mai puţin cu materialele publicate în celelalte ziare româneşti din epocă: „Universul”, „Jurnalul de dimineaţă”, „Scânteia”, „Momentul”, „Semnalul”, „Victoria”, „Ultima oră”, „Timpul”, „Aurora”, „Naţiunea”, „Fapta” (extrase şi detalii în ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945).

declaraţiile din 8 septembrie 1946 ale acestuia în legătură cu Proiectul Tratatului de Pace cu România[40] nici n-au fost reţinute şi comentate. Nu este însă un motiv să nu apelăm la materialele găzduite, în împrejurările relatate, de către cotidianul „România liberă”:

- *Noul An se deschide sub semnul păcii şi al nădejdilor de mai bine*, Proclamaţia MS Regelui adresată poporului în noaptea Anului Nou („România liberă”, nr. 431 din 4.1.1946);

- *Anul 1946 ne va aduce Pacea, prăbuşindu-se ultimele iluzii ale reacţiunii de a vedea noi conflicte*, după declaraţia premierului dr. Petru Groza (*ibidem*);

- *Franţa va participa la redactarea Tratatelor de Pace cu Italia, dar nu şi la cele privind ţările din sud-estul european* (nr. 443 din 18.1.1946);

- *Tratatele de Pace cu ţările foste satelite ale Axei să fie încheiate rapid*, declaraţia lui J. F. Byrnes la ONU (nr. 450 din 27.1.1946);

- *Când va fi întocmit Tratatul cu România* (nr. 460 din 8.2.1946);

- *A fost luat în discuţie Tratatul de Pace cu România* (nr. 490 din 15.3.1946);

- *Memoriul României la Conferinţa Păcii* (nr. 492 din 17.3.1946);

- *Reluarea lucrărilor pentru redactarea Tratatului de Pace cu România* (nr. 503 din 30.3.1946);

- *Miniştrii de Externe ai foştilor state satelite vor pleda cauza ţărilor lor la Conferinţa* [Miniştrilor de Externe ai SUA, URSS, Angliei şi Franţei] *de la 25 aprilie* (nr. 514 din 12.4.1946);

- *Ce se va discuta la Conferinţa miniştrilor de Externe de la Paris* (nr. 519 din 18.4.1946);

- *Conferinţa de la Paris a miniştrilor de Externe* (nr. 524 din 27.4.1946);

- *Examinarea Tratatelor cu ţările din Balcani va începe prin luarea în consideraţie a Tratatului cu România* (nr. 533 din 8.5.1946);

- *Graniţele Ardealului nu se discută*, declaraţia dr. Petru Groza la Zalău (*ibidem*);

- *Ardealul e al nostru ...*, de Zaharia Stancu (nr. 534 din 9.5.1946);

---

[40] Vezi ANIC, fond Iuliu Maniu, dosar 9/1945-1947, filele 150-162. În context, liderul istoric al PNŢ a observat cu curaj şi temeinicie: *„România este tratată ca un stat inamic, pierde averi imense, pierde teritorii însemnate şi trebuie suportate dezavantaje economice catastrofale. Toate aceste dezavantaje sunt urmarea împrejurării ca s-a găsit un guvern românesc dictatorial şi nepopular* [al lui I. Antonescu] *care, la un moment dat, forţat de ocupaţiunea străină, a îndrumat politica ţării împotriva voinţei dovedite a poporului într-o direcţie politică contrar tradiţiei sale. Această nenorocire însă România a reparat-o, în mod strălucit, la cel dintâi moment potrivit [23 august 1944]”* (*ibidem*, f. 162).

- *Transilvania rămâne românească – Hotărârea Conferinţei celor patru miniştri de Externe (ibidem);*

- *Graniţa Ardealului – definitiv stabilită (ibidem);*

- *Cum vor participa celelalte 17 naţiuni la stabilirea Păcii* (nr. 535 din 10.5.1946);

- *Chestiunea Transilvaniei este şi rămâne definitiv închisă* (nr. 537 din 13.5.1946);

- *Problema convocării Conferinţei Păcii* (nr. 541 din 18.5.1946);

- *Dl. Franasovici despre situaţia României la Conferinţa de Pace* (nr. 544 din 22.5.1946);

- *România la ONU*, de Mihnea Gheorghiu (nr. 547 din 25.5.1946);

- *Declaraţiile D-lui Molotov despre Conferinţa de la Paris* (nr. 550 din 29.5.1946);

- *Tratatul de Pace cu România* (nr. 551 din 30.5.1946);

- *Conferinţa de la Paris*, de Al. C. Constantinescu (nr. 534 din 16.6.1946);

- *România aşteaptă cu nerăbdare semnarea Tratatului de Pace*, declaraţia D-lui Gh. Tătărescu (nr. 566 din 19.6.1946);

- *Pentru noi, graniţele* [de Vest] *sunt aşezate definitiv*, declaraţia dr. Petru Groza la Sighetul Marmaţiei (nr. 567 din 20.6.1946);

- *Problema convocării Conferinţei de Pace în discuţia miniştrilor de Externe* (nr. 571 din 24.6.1946);

- *Acord deplin în mai multe chestiuni privitoare la Tratatele de Pace cu Italia, Bulgaria şi România* (nr. 575 din 29.6.1946);

- *Problema Transilvaniei nu va mai fi pusă în discuţia Conferinţei de la Paris* (nr. 576 din 30.6.1946);

- *Discutarea Tratatului de Pace cu România (ibidem);*

- *Problema bunurilor din străinătate ale statelor foste satelite* (nr. 582 din 7.7.1946);

- *Miniştrii de Externe au căzut de acord asupra normelor procedurale cum vor fi alcătuite pentru Tratatele de Pace cu ţările fost satelite* (nr. 585 din 11.7.1946);

- *Yalta – Potsdam – Paris* (nr. 586 din 12.7.1946);

- *România va fi invitată la Conferinţa de Pace (ibidem);*

- *Tratatul cu România va fi gata săptămâna viitoare* (nr. 587 din 13.7.1946);

- *Tratatul de Pace cu România a fost aprobat, în CMAE* (nr. 588 din 14.7.1946);

- *Navigaţia pe Dunăre în discuţia Conferinţei* [CMAE] *de la Paris* (nr. 593 din 20.7.1946);

- *Problema frontierelor României soluţionată în mod definitiv* (nr. 596 din 24.7.1946);

- *Situaţia României la Conferinţa de Pace. Raportul făcut M. S. Regelui şi guvernului de către Dl. R. Franasovici (ibidem);*

- *Dl. Bevin împotriva publicării imediate a textului Tratatelor de Pace* (nr. 597 din 25.7.1946);

- *Ce aşteaptă ţările dunărene* (nr. 598 din 26.7.1946);

- *Cum sunt alcătuite Tratatele de Pace (ibidem);*

- *Discuţiile privitoare la Tratatele balcanice ocupându-se de problema liberei navigaţii pe Dunăre* (nr. 572 din 27.7.1946);

- *Acord între cele 4 Mari Puteri pentru publicarea Tratatelor de Pace cu Italia, România, Ungaria, Bulgaria şi Finlanda* (nr. 601 din 29.7.1946);

- *După primirea textului Tratatului de Pace: Fruntaşii guvernului sosesc astăzi în Capitală* (nr. 602 din 31.7.1946);

- *Ce probleme vor fi discutate de Conferinţa celor 21 de naţiuni (ibidem);*

- *Poziţia Molotov* (nr. 605 din 3.8.1946);

- *Care va fi poziţia României la Conferinţa de Pace (ibidem);*

- *Ultimele pregătiri în vederea reprezentării ţării la Paris* (nr. 607 din 5.8.1946);

- *Delegaţia română în faţa Conferinţei de Pace* (nr. 613 din 12.8.1946);

- *Interesele României şi interesele păcii*, de V. Borcea *(ibidem);*

- *Punctul de vedere britanic cu privire la Ardeal (ibidem);*

- *Cum vor fi apărate interesele României la Paris*, declaraţiile lui Gh. Tătărescu, Lucreţiu Pătrăşcanu şi M. Ralea la plecarea la Paris (nr. 614 din 13.8.1946);

- *România nu poate fi răspunzătoare decât pentru actele făptuite până la 23 august 1944* (*ibidem*);

- *Atitudinea României faţă de Conferinţa de Pace de la Paris: România cere recunoaştere calităţii de ţară cobeligerantă*, declaraţia dr. Petru Groza (nr. 615 din 14.8.1946);

- *La Paris, vom lupta pentru tot ceea ce priveşte interesele sau viitorul ţării noastre*, declaraţiile ministrului P. Constantinescu-Iaşi (*ibidem*);

- *Dificultăţile de la Paris instruiesc, de Nicolae Bellu (ibidem);*

- *Declaraţiile D-lui John Mack asupra păcii cu România* (nr. 612 din 15.8.1946);

- *Declaraţiile D-lui Vîşinski* (*ibidem*);

- *România cere un tonaj de 23 000 şi un efectiv de 8 000 pentru Marina sa* (nr. 617 din 16.8.1946);

- *România în faţa Tratatului de Pace*, articol din „La Tribune des Nations” (*ibidem*);

- *Declaraţiile D-lor A. I. Vîşinski şi Jan Masaryk în susţinerea tezei româneşti* (nr. 618 din 17.8.1946);

- *Presa londoneză despre declaraţiile D-lui Tătărescu* (*ibidem*);

- *Comisiile pentru Tratatele de Pace cu România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda* (*ibidem*);

- *Tăria noastră morală,* de Al. C. Constantinescu (nr. 619 din 18.8.1946);

- *Prima şedinţă a Comisiei Politice şi Teritoriale pentru Tratatul de Pace cu România* (*ibidem*);

- *Intensa activitate a Delegaţiei române la Paris* (nr. 620 din 20.8.1946);

- *Propaganda împotriva României suferă eşecuri,* de Grigore Preoteasa (nr. 622 din 21.8.1946);

- *Hotarele României nu se mai discută* (*ibidem*);

- *Hotărârile Comisiei Economice* (*ibidem*);

- *Memorabila şedinţă din 13 august 1946* [expozeul lui Gh. Tătărescu], de Florica Şelmaru (nr. 623 din 22.8.1946);

- *Importantele declaraţii ale D-lui ministru Lucreţiu Pătrăşcanu* (*ibidem*);

- *De ce e sprijinită România la Conferinţa de Pace* (*ibidem*);

- *Lucrările Comisiei* [Politice şi Teritoriale] *pentru Tratatul de Pace cu România* (*ibidem*);

- *Răspunderea Ungariei în privinţa reparaţiei de război* (nr. 626 din 26.8.1946);

- *Revendicările teritoriale ale Ungariei nu vor fi susţinute de nici o delegaţie* (nr. 627 din 27.8.1946);

- *Clauzele economice ale Tratatului de Pace cu România* (nr. 628 din 29.8.1946);

- *Australia şi pacea cu România,* de Florica Şelmaru (nr. 630 din 30.8.1946);

- *Plata reparaţiilor de către România* (*ibidem*);

- *Respingerea amendamentului australian* (nr. 631 din 31.8.1946);

- *Dl. Molotov apără cauza României* (*ibidem*);

- *Graniţele ungaro-române definitiv stabilite: Articolul prin care se anulează Dictatul de la Viena adoptat de Comisia Teritorială pentru Ungaria* (nr. 632 din 1.9.1946);

- *Activitatea Delegaţiei române la Conferinţa Păcii* (*ibidem*);

- *Delegaţia română la Conferinţa de Pace are o sarcină grea,* declaraţiile D-lui ministru I. Gh. Maurer (ibidem);

- *Interesele României sunt în acelaşi timp interesele păcii şi colaborării internaţionale,* declaraţiile D-lui ministru Gh. Gheorghiu-Dej (nr. 633 din 2.9.1944);

- *După declaraţiile D-lui I. Gh. Maurer* (*ibidem*);

- *Observaţiile prezentate de guvernul român asupra Proiectului Tratatului de Pace cu România* (nr. 634 din 3.9.1946);

- *În apărarea României,* de V. Borcea (nr. 635 din 4.9.1946);

- *Drepturile României asupra Transilvaniei sunt imprescriptibile. Expunerea României în faţa Conferinţei de Pace: Un rechizitoriu istoric la adresa revizionismului maghiar*, expunerea lui Gh. Tătărescu din 2.9.2946 în faţa Comisiilor Teritoriale reunite pentru România şi Ungaria (nr. 636 din 5.9.1946);

- *Observaţiunile prezentate de guvernul român asupra Proiectului de Tratat de Pace cu România – Punctul român de vedere asupra clauzelor militare* (nr. 637 din 6.9.1946);

- *Presa pariziană comentează discursul D-lui Tătărescu* (*ibidem*);

- *În Comisia Economică, URSS susţine ca România să plătească compensaţii parţiale* (nr. 638 din 7.9.1946);

- *Observaţiunile prezentate de guvernul român asupra Proiectului de Tratat de Pace cu România* (*ibidem*);

- *Dreptatea românească a triumfat: Dictatul de la Viena definitiv anulat. Votul de ieri de la Conferinţa Păcii* (*ibidem*);

- *Observaţiile prezentate de guvernul român asupra Proiectului de Tratat de Pace cu România cu privire la clauzele economice* (nr. 639 din 8.9.1946);

- *Cum a decurs şedinţa istorică în care s-a luat hotărârea asupra Transilvaniei* (*ibidem*);

- *Reparaţiile datorate României în discuţia Comisiei Economice* (nr. 640 din 9.9.1946);

- *Observaţiile Delegaţiei române privitoare la Tratatul de Pace cu Ungaria* (nr. 641 din 11.9.1946);

- *Se votează articolul 2 din Proiectul Tratatului de Pace cu România* [anularea Dictatului de la Viena] (*ibidem*);

- *Ziarul „L'Humanité despre despăgubirile integrale cerute României de USA, Franţa şi Anglia* (*ibidem*);

- *Conferinţa de la Paris: Dezbateri înverşunate în Comisia Economică, un reportaj de Grigore Preoteasa* (nr. 632 din 12.9.1946);

- *Democraţia română unanim elogiată la Conferinţa de la Paris* (nr. 643 din 13.9.1946);

- *Azi generalul Dămăceanu vorbeşte în faţa Comisiei Militare* (nr. 644 din 14.9.1946);

- *Comisia politico-teritorială pentru România şi-a încheiat lucrările* (*ibidem*);

- *Cererile Românie în legătură cu clauzele militare ale Tratatului de Pace* (nr. 645 din 15.9.1946);

- *Pledoarie în favoarea României rostită de delegatul Cehoslovaciei* [generalul H. Pika] *în Comisia Militară* (nr. 646 din 16.9.1946);

- *Condamnarea internaţională a revizionismului maghiar* (nr. 649 din 20.9.1946);

- *Nu prin revendicări teritoriale sau control extern vor rezolva ungurii din România problemele lor*, declaraţia prof. L. Banyai (*ibidem*);

- *Când se va termina Conferinţa Păcii* (nr. 650 din 21.9.1946);

- *Bun sosit Delegaţiei române* (*ibidem*);

- *Grandioasa primire făcută delegaţilor la intrarea în ţară* (*ibidem*);

- *Chestiunea petrolului românesc în discuţia Conferinţei de la Paris* (nr. 651 din 22.9.1946);

- *Acţiunea Delegaţiei române la Conferinţa de la Paris a fost vrednică şi rodnică* (nr. 652 din 23.9.1946);

- *Lucrările Comisiei Economice pentru Balcani: Declaraţiile D-lui ministru I. Gh. Maurer asupra petrolului* (nr. 635 din 25.9.1946);

- *Realizările Delegaţiei române la Paris în discuţia Consiliului de Miniştri* (*ibidem*);

- *Conferinţa de Pace va fi terminată la 15 octombrie* [1946], (nr. 654 din 26.9.1946);

- *Bunurile României aflate în străinătate* (*ibidem*);

- *Succesele Delegaţiei române la Conferinţa de Pace* (nr. 655 din 27.9.1946);

- *Lucrările Conferinţei vor fi terminate până la 15 octombrie* [1946] (nr. 656 din 28.9.1946);

- *Comisia politico-teritorială pentru România şi-a încheiat lucrările: Frontierele României rămân stabilite aşa cum le defineşte Proiectul de Tratat de Pace* (*ibidem*);

- *Poziţia României la semnarea Tratatului de Pace*, declaraţiile D-lui Dr. Petru Groza (nr. 659 din 29.9.1946);

- *Stabilirea unui nou regim al Strâmtorilor pentru asigurarea securităţii statelor din jurul Mării Negre* (nr. 658 din 30.9.1946);

- *Conferinţa de la Paris a luat în discuţie relaţiile comerciale dintre România şi Naţiunile Unite* (nr. 659 din 2.10.1946);

- *O importantă declaraţie iugoslavă despre problema Bazinului Dunărean* (nr. 660 din 3.10.1946);

- *La New York are loc Conferinţa Miniştrilor de Externe* (nr. 689 din 6.11.1946);

- *Reparaţiile datorate de România în discuţia Miniştrilor de Externe* [de la New York] (nr. 695 din 13.11.1946);

- *Miniştrii de Externe au continuat discutarea Tratatului cu România – Clauzele privitoare la petrol* (nr. 697 din 15.11.1946);

- *„Cei Patru”* [miniştrii de Externe al SUA, URSS, Angliei şi Franţei] *au căzut de acord asupra clauzelor economice din Tratatele de Pace* (nr. 710 din 30.11.1946);

- *Miniştrii de Externe au continuat* [la New York] *discutarea Tratatelor cu România, Ungaria şi Bulgaria* (nr. 713 din 4.12.1946);

- *Miniştrii de Externe au căzut de acord asupra Tratatelor de Pace* (nr. 717 din 8.12.1946);

- *După o sesiune rodnică Consiliul Miniştrilor de Externe* [de la New York] *şi-a încheiat lucrările* (nr. 723 din 15.12.1946).

II

PACEA DICTATULUI (1945-1947)

DIPLOMAŢIA ROMÂNIEI ŞI ECUAŢIA PĂCII

DANIEL ONIŞOR

Anii 1919 şi 1947 au o încărcătură deosebită pentru dezvoltarea istorică românească în secolul XX. În ambele situaţii, evenimentele survenite au pecetluit frământări cu reverberaţii naţionale, ce au influenţat decisiv evoluţia ulterioară a statului român. Au fost momentele în care s-au statuat noi configuraţii, rezultate în urma confruntărilor în care România s-a angajat şi prin care a urmărit un scop esenţial: realizarea şi consolidarea statului naţional unitar. Acelaşi obiectiv a constituit esenţa politicii externe româneşti în etapa dintre cele două Conferinţe din capitala Franţei. Prin atitudinea factorului politic, reflectată în poziţiile reprezentanţilor aparatului diplomatic, întreaga naţiune a fost reprezentată în sensul enunţat mai sus. Nenumărate dificultăţi s-au interpus pe acest drum, datorate confruntării cu aspiraţiile şi interesele celorlalte naţiuni, fie că era vorba despre pretenţiile unor vecini neîmpăcaţi cu locul ce le fusese rezervat într-un moment sau altul, fie că trebuia menajată atitudinea Marilor Puteri, mai apropiate sau mai îndepărtate de graniţele României. A fost o etapă istorică originală, prin aspiraţii, abilitate diplomatică şi greutăţi interpuse, în evoluţia din secolul anterior, în care a apărut şi s-a consolidat statul naţional român.

Generaţia de politicieni şi diplomaţi care au activat între 1919 şi 1947 pe frontul intereselor naţionale era familiarizată cu bătăliile duse de înaintaşii lor. La fel, traseul Păcii între 1944-1947, pe care ne propunem să-l analizăm în continuare, este sinuos, emblematic pentru prezenţa istorică românească în această parte a lumii.

Istoriografia română – după cum s-a relevat deja în volumul I - a analizat temele Păcii din 1946-1947, din acest efort rezultând numeroase lucrări care permit alcătuirea unei imagini veridice asupra evenimentelor respective. În cele ce urmează, nu ne propunem să facem o prezentare exhaustivă a istoriografiei româneşti referitoare la acest subiect. Ceea ce vom realiza este o expunere a momentelor mai importante din acest spaţiu, cu reflexiile ştiinţifice esenţiale.

Sursele istorice cu privire la prezenţa României în relaţiile internaţionale în etapa comunizării sunt extrem de variate şi inegale. Demersul ştiinţific de faţă se întemeiază în mare măsură pe documentele conţinute în cele 143 de volume ale Fondului *Conferinţa de Pace de la Paris din 1946* aflat în Arhivele Ministerului Afacerilor Externe. Fondul respectiv, examinat în volumul I al prezentei lucrări, este anexat studiului nostru. Am completat informaţiile cuprinse în materialele diplomatice cu altele relevate prin consultarea unor documente edite sau inedite, cele din urmă aflate în custodia unor instituţii româneşti (Arhivele Naţionale şi Arhiva C.N.S.A.S.) sau străine. Alături de

acestea, mărturiile participanţilor la evenimente, corelate cu observaţiile conţinute în presa vremii, vin să sprijine efortul de a reconstitui acest subiect.

Prezenţa României în relaţiile internaţionale între 1919 şi 1947 ne oferă imaginea unui traseu sinuos, bogat în evenimente, ce pot fi trecute atât la capitolul succese, cât şi la cel rezervat eşecurilor. Iniţiativele diplomaţiei de la Bucureşti, în sensul menţinerii unui climat de bună vecinătate şi cooperare, concretizată într-o prezenţă activă în relaţiile bilaterale, la Societatea Naţiunilor sau în alte tipuri de acţiuni, au fost ordonate în jurul unei singure ţinte: consolidarea sistemului de la Versailles ce consfinţise existenţa României Mari. Cercurile diplomatice româneşti au privit cu îngrijorare norii ce anunţau noi conflicte, însă reorientarea politicii Bucureştilor nu a putut împiedica dezmembrarea survenită în 1940. Al doilea război mondial şi procesul încheierii Păcii, derulat până în 1947, au adus cu sine un nou statut al României, încadrată în sfera de influenţă sovietică şi a lăsat nerezolvată problema Basarabiei, a Bucovinei de Nord şi a ţinutului Herţa.

Multe aspecte al păcii din 1946-1947 care nu puteau fi relevate de istoricii români din considerente ideologice au constituit subiecte ale lucrărilor apărute în lumea liberă. Poziţia României în planul relaţiilor externe din etapa comunizării a fost încadrată în contextul mai larg al includerii ţărilor din Europa Estică în lagărul comunist şi, implicit, în dezbaterea istoriografică din Occident referitoare la responsabilitatea declanşării războiului rece. Astfel, Elizabeth Hazard a afirmat că „într-un fel, războiul rece a început în România, pentru că aici s-au dezvoltat primele conflicte între Statele Unite, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică, pe măsură ce tindeau la obţinerea controlului în Europa de Est la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. [...] România oferă istoricilor războiului rece un studiu de caz, în mod particular convingător, referitor la modul în care politica externă a puterilor occidentale a evoluat pentru a răspunde ameninţării sovietice percepute la finalul celui de-al doilea război mondial. A fost primul dintre statele satelite ale Axei ce a fost ocupat de Armata Roşie şi prima ţară din Europa Estică în care reprezentanţii guvernelor american şi britanic au observat politica postbelică dezvăluită a Uniunii Sovietice”[1].

Din punctul de vedere al locului acordat României de către istoriografia occidentală în evaluarea perioadei 1944-1947, distingem două categorii de iniţiative ştiinţifice. În primul rând, avem la dispoziţie studiile axate pe politica Marilor Puteri faţă de Bucureşti, întemeiate pe documentele diplomatice din arhivele occidentale[2].

[1] Elizabeth W. Hazard, *United States Foreign Policy and the Conflict in Romania, 1943-1953*, New York, East European Monographs, 1996, p. 2-3.

[2] Vezi Liliana Saiu, *The Great Powers and Romania, 1944-1946*, New York, Columbia University Press, 1992 şi Paul D. Quinlan, *Clash Over Romania: British and*

Apoi, disputa referitoare la originile războiului rece s-a concentrat şi pe soarta rezervată ţărilor din Europa de Est. Pentru susţinătorii tezei tradiţionale, calea expansionistă a politicii externe a Moscovei, ce a vizat încorporarea în propria sferă de influenţă a ţărilor estice, printre care şi România şi a determinat în felul acesta reacţia Statelor Unite, constituie principala explicaţie în evoluţia situaţiei postbelice[3]. După cum se interoga Eduard Mark: „Dacă ar fi într-adevăr real, aşa cum afirmă acum (în 1981, n.n.) istorici de cele mai variate feluri, că motivul esenţial al politicii sovietice postbelice a fost necesitatea de *securitate*, întrebarea pentru toţi cei care vor înţelege originile războiului rece este aceasta: De ce sovieticii au acţionat ca şi cum securitatea era inseparabilă de dominaţie? Multe răspunsuri vor fi înaintate. Dar sigur este că Uniunea Sovietică nu a fost condusă la extrem de eforturile americane de a-i nega predominanţa în Europa de Est"[4].

Dimpotrivă, istoricii revizionişti au argumentat că originile disputei post-1945 trebuie căutate în structurile sistemului economico-politic al Statelor Unite, de unde ar fi izvorât insensibilitatea la interesele sovietice legitime de securitate, dar şi confruntarea ulterioară şi linia dură impusă de Stalin, concretizată în exercitarea dominaţiei în Europa estică[5].

În sfârşit, cercetătorii post-revizionişti au considerat că răspunderea pentru izbucnirea războiului rece trebuie căutată atât la Washington cât şi la Moscova, în diferenţele incompatibile între obiectivele sovietice şi cele americane pentru Europa de Est[6].

Indiferent de nuanţele disputelor istoriografice, cert este că, la fel ca de atâtea ori în istorie, românii s-au aflat, în procesul celei de-a doua Păci de la Paris, la confluenţa intereselor Marilor Puteri, care au şi decis, după cum vom demonstra în continuare, asupra României, fără a ţine cont de aspiraţiile sau interesele locuitorilor ei.

Premisele diplomatice ale momentului 23 august 1944

American Policies Toward Romania, 1938-1947, Oakland, Romanian Academy of Arts and Science, 1977.

[3] Vezi Vojtech Mastny, *Russia's Road to the Cold War: Diplomacy, Warfare and the Politics of Communism, 1941-1945*, New York, Columbia University Press, 1979.

[4] Eduard Mark, *American Policy Toward Eastern Europe and the Origins of the Cold War, 1941-1946: An Alternative Interpretation*, în „The Journal of American History", vol. 68, No.2 (September 1981), p. 313-336.

[5] Vezi Gabriel Kolko, *The Politics of War: The World and United States Foreign Policy, 1943-1945*, New York, Pantheon, 1990.

[6] Vezi John L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947*, New York-Londra, Columbia University Press, 1972.

România a trecut prin momentul istoric excepţional din 1918 în urma jertfei de sânge de pe fronturile primului război mondial, eveniment ce a creat condiţiile necesare afirmării autodeterminării celor aflaţi sub stăpânirea marilor imperii. Statul român, existent din 1859 şi independent din 1877, îşi împlinea cea mai importantă aspiraţie. O generaţie întreagă de oameni politici, de diplomaţi şi militari, a ştiut să îşi canalizeze eforturile, în sensul Unirii, a creării statului naţional unitar român.

România Mare a devenit o realitate în 1918, dar a fost înregistrată şi recunoscută ca atare prin aşa numitul sistem de la Versailles, al tratatelor de pace încheiate între 1919 şi 1923. Aşadar, statul român nu era expresia acestor înţelegeri, fireşti la finalul conflictului mondial, ci, prin actele semnate în acest interval, era confirmată, în baza principiilor dreptului internaţional, o realitate istorică.

Prezenţa diplomatică românească la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919-1920 a fost dominată de figura lui Ion I.C. Brătianu. Marele om politic s-a pronunţat în areopagul păcii împotriva separării statelor în două categorii, România urmând să facă parte, împreună cu alte state mici şi mijlocii, din grupul ţărilor cu interese limitate. În consens cu delegaţiile acestor ţări Brătianu a protestat împotriva împărţirii şi, prin urmare, contra prevederilor ce rezultau din această stare de lucruri. În cele din urmă, Brătianu, urmat de Al.Vaida-Voevod şi de Take Ionescu, a reuşit să obţină satisfacţie într-o serie de probleme. Tratatele de la Saint-Germain (10 septembrie 1919), Neuilly sur Seine (27 noiembrie 1919), Trianon (4 iunie 1920), Sèvres (10 august 1920) şi Lausanne (24 iulie 1923), precum şi Protocolul de la Paris (28 octombrie 1928) au consfinţit acest lucru[7].

În prima etapă de după realizarea sistemului tratatelor de pace de la Paris, principala preocupare a diplomaţiei Bucureştilor a constituit-o consolidarea noii situaţii. În acest sens, România a urmărit strângerea relaţiilor cu ţările din zonă ce aveau aceleaşi obiective, pentru contracararea tendinţelor revizioniste, manifestate de unele ţări nemulţumite de configuraţia Europei post-Versailles. Astfel, în 1920 şi în 1921 au fost realizate înţelegeri bilaterale între România, Cehoslovacia şi Regatul sârbo-croato-sloven, apărând astfel în această parte a lumii un nou instrument aflat în subordinea idealului de păstrare a păcii şi securităţii colective. Mica Înţelegere, cum a fost denumit acest pact, a constituit un factor de echilibru în zonă. România a fost preocupată, totodată, şi

[7] Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iaşi, Institutul European, 1993, Gheorghe I. Brătianu, *Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei lui Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, 1940; HERMAN David Spector, *Romania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ion I.C. Brătianu*, New York, Bookman Associates, Inc, 1962 (traducere - Iaşi, Institutul European, 1995).

de realizarea unei apropieri de Polonia, tendinţă concretizată prin încheierea unei convenţii de alianţă între cele două ţări, în martie 1921, şi, apoi, a unui tratat, în 1926[8].

În paralel cu apropierea de ţările din regiune, diplomaţia română a fost preocupată şi de încheierea unor înţelegeri cu marile puteri, de poziţia cărora depindea, în cea mai mare măsură, stabilitatea sistemului de la Versailles. În aceasta direcţie, la 10 iunie 1926, după negocieri şi amânări ce au durat doi ani, era semnat tratatul de alianţă şi prietenie cu Franţa. Acest eveniment avea o dublă semnificaţie, ce izvora atât din dorinţa marelui stat occidental de a sprijini *statu quo*-ul european, exprimat şi prin apariţia Micii Antante, dar şi din atitudinea României, care înţelegea să îşi promoveze interesele şi în relaţiile cu marile puteri susţinătoare ale ordinii create în 1919-1920. În acelaşi context se încadra şi încheierea unui pact de colaborare cordială cu Italia, tot în 1926. Acest eveniment corespundea şi dorinţei lui Mussolini de a avea o poziţie favorabilă în sud-estul Europei şi constituia un atu în plus pentru politica tradiţională a României. Incapacitatea Italiei de a juca rolul pe care şi-l imagina *Il Duce* în ambiţiile sale şi accentuarea politicii sale revizioniste au dus la încetarea aplicării acestui document, în 1934[9].

Concomitent cu dezvoltarea relaţiilor bilaterale, România a luat parte la iniţiativele ce presupuneau întărirea cadrului european de securitate colectivă. Tratatele de la Locarno au avut o semnificaţie deosebită, reprezentând un model pentru statele Micii Antante, dornice de a realiza un asemenea proiect fără participarea marilor puteri. Pactul Briand-Kellogg şi corolarul acestuia, protocolul semnat la Moscova, au fost adoptate de diplomaţii români, în virtutea păstrării relaţiilor paşnice, împotriva conflictelor ca modalitate de soluţionare a diferendelor. Atitudinea pozitivă a Uniunii Sovietice în această privinţă a fost încă un punct pozitiv evidenţiat în cercurile diplomatice româneşti[10].

Liga Naţiunilor, organizaţie a unor state cu obiectivul de a păstra normele dreptului internaţional împotriva utilizării forţei a fost un alt cadru în care diplomaţia românească s-a manifestat plenar. Mai întâi, existenţa unei asemenea structuri corespundea intereselor şi aspiraţiilor noastre. Apoi, calitatea reprezentării româneşti în forumul de la Geneva era certă. Diplomaţii români s-au făcut remarcaţi, iar alegerea lui Nicolae Titulescu în funcţia de preşedinte al Adunării Generale a Societăţii Naţiunilor în 1930 şi în 1931 a reprezentat o premieră. De altfel, perioada 1932-1936 a politicii externe româneşti este

---

[8] Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1968.

[9] Idem, *Din politica externă a României. 1913-1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1980.

[10] Viorica Moisuc (coord.), *Probleme de politică externă a României*, volumele I-II-III, Bucureşti, Editura Militară, 1971-1988.

indisolubil legată de numele celui care a deţinut poziţia de lider al aparatului diplomatic. La puţin timp de la numirea ca titular al portofoliului Ministerului Afacerilor Străine a lui Titulescu, în 1932, lumea asista la intensificarea ameninţărilor venite din partea puterilor revizioniste. În acest context, marele diplomat român a întreprins o serie de acţiuni. Pactul de organizare a Micii Înţelegeri, din 1933, a permis un mai mare dinamism al acestei organizaţii, ce se transforma astfel într-un instrument de apărare al celor trei state semnatare. Tot în 1933, prin apariţia convenţiilor de definire a agresorului, la Londra, în stabilirea cărora Titulescu a avut un rol important, a mai fost înregistrat un succes în favoarea securităţii colective. Anul următor a consemnat, pe plan diplomatic semnarea la Atena, la 9 februarie 1934, a Pactului Înţelegerii Balcanice. Statele semnatare, România, Iugoslavia, Turcia şi Grecia construiau astfel încă un mijloc de contracarare a politicii revizioniste. Reluarea relaţiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică (1934) şi demararea tratativelor pentru încheierea unui tratat de asistenţă mutuală cu marea putere de la răsărit de Nistru au aparţinut registrului măsurilor titulesciene, trezind dispute politice în epocă. Iniţiativa diplomatului, de a condamna incursiunea italiană în Abisinia şi de a atrage atenţia asupra consecinţelor pasivităţii faţă de criza renană i-au atras ostilitatea cancelariilor ţărilor incriminate. În sfârşit, un ultim act aparţinând intervalului titulescian a fost marcat de participarea României la Conferinţa de la Montreux, în cadrul căreia s-a semnat o nouă convenţie în problema strâmtorilor Mării Negre. În cadrul internaţional marcat de creşterea agresivităţii statelor cu regimuri autoritare şi în condiţiile în care Carol al II-lea îşi pregătea momentul instituirii dictaturii, la 29 august 1936 a survenit evenimentul controversat al demiterii lui Titulescu[11].

După 1936 şi până în 1940, putem constata o reorganizare a strategiei politicii externe a României. Devenise clar pentru Carol al II-lea că varianta sprijinului francez era tot mai puţin viabilă. În aceste condiţii, suveranul, al cărui rol în articularea politicii externe crescuse considerabil după înlăturarea lui Titulescu, a încercat aprofundarea relaţiilor cu Marea Britanie şi a acceptat încheierea unor protocoale cu caracter militar. Formarea guvernului Goga-Cuza nu a adus modificări esenţiale în conţinutul măsurilor de politică externă, în pofida speranţelor exprimate de către Germania şi Italia. Anul premergător izbucnirii celui de-al doilea război mondial a găsit România într-o situaţie

[11] Petre Bărbulescu, *România la Societatea Naţiunilor (1929-1939)*, Bucureşti, Editura Politică, 1975; M. Iacobescu, *România şi Societatea Naţiunilor. 1919-1929*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988; Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966; Gh. Buzatu (coordonator), *Titulescu şi strategia păcii*, Iaşi, Editura Junimea, 1982.

critică, fără ca eforturile depuse pe parcursul etapei interbelice sau exprimarea garanţiilor franco-britanice, la 13 aprilie 1939, să aibă vreun efect[12].

Prin politica sa externă, guvernul Armand Călinescu (7 martie-21 septembrie 1939) a încercat să prevină implicarea României în conflictul ce se prefigura. În raport cu intervenţia stării de război între Germania nazistă şi democraţiile occidentale, Consiliul de Coroană convocat la 6 septembrie 1939 a adoptat principiul neutralităţii României. Etapa neutralităţii a fost marcată de o atitudine activă a diplomaţiei române, care a iniţiat acţiuni menite a detensiona relaţiile cu vecinii (a propus încheierea unor pacte de neagresiune cu U.R.S.S. şi cu Ungaria) sau a coaliza energiile defensive (propunerea realizării unui Bloc al neutrilor)[13].

Factorii externi, cum erau victoriile armatelor germane, dar şi tensionarea situaţiei politice interne i-au determinat pe oamenii politici români să înceapă o modificare a poziţiei internaţionale a României, în sensul apropierii de Germania. Precedată de încheierea pactului petrolului cu Germania, înlocuirea pro-occidentalului Grigore Gafencu la şefia Ministerului Afacerilor Străine cu filo-germanul Ion Gigurtu, la 28 mai 1940, avea semnificaţia abandonării statutului de neutralitate adoptat în 1939. România a trecut astfel la poziţia de non-beligerantă, deşi apropierea de Germania a continuat[14].

Din nefericire, interesele Marilor Puteri, exprimate şi confirmate în cuprinsul Acordului Ribbentrop-Molotov din 23 septembrie 1939, au făcut inutilă orice iniţiativă de reorientare eficientă a direcţiilor politicii externe a Bucureştilor. În plus, opacitatea şi orgoliul probate de Regele Carol al II-lea, interesat doar de păstrarea poziţiei sale de principal factor de putere în stat, au precipitat evoluţia lucrurilor înspre deznodământul tragic din vara anului 1940. Uniunea Sovietică a făcut primul pas, prin notele ultimative din 26 şi 27 iunie 1940, la care România a răspuns acceptând „evacuarea" teritoriilor solicitate, Basarabia şi Bucovina de Nord. Drumul fiind deschis, susţinute de Germania şi Italia, atât Ungaria cât şi Bulgaria au cerut negocieri cu România, pentru satisfacerea propriilor pretenţii revizioniste. Sub presiunea ameninţării dispariţiei sale, statul român a cedat şi Transilvania de Nord şi Cadrilaterul, pierderile teritoriale înregistrate în 1940 cumulându-se la o treime din teritoriu şi

[12] Viorica Moisuc, *Diplomaţia României în perioada martie 1938-mai 1940*, Bucureşti, Editura Academiei, 1971; Ion Calafeteanu, *Diplomaţia României în sud-estul Europei, 1938-1940*, Bucureşti, Editura Politică, 1980.

[13] Livia Dandara, *România în vâltoarea anului 1939*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.

[14] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003.

din populaţie, adică aproximativ 100 000 de km^2 şi 7 milioane de locuitori, în majoritate români[15].

Sfârşitul României Mari a condus la abdicarea lui Carol, locul său fiind luat de Regele Mihai, care l-a confirmat la 6 septembrie 1940 pe generalul Ion Antonescu în funcţia de prim-ministru. Ulterior, Antonescu a preluat întreaga putere în stat şi s-a intitulat Conducător, guvernarea sa fiind împărţită, din punct de vedere al atitudinii faţă de conflagraţia mondială, în două etape. Prima, din septembrie 1940 până în iunie 1941, a fost marcată de integrarea României în sistemul Axei şi cea de-a doua, până la 23 august 1944, corespunde intervalului în care armatele române au luptat împotriva Uniunii Sovietice[16].

Principalul obiectiv al guvernării antonesciene l-a constituit anularea consecinţelor generate de cedările teritoriale din fatidicul an 1940. Pentru aceasta, conducătorul statului român a întreprins toate măsurile necesare redresării economice şi militare interne şi, în planul politicii externe, a făcut demersurile necesare integrării României de partea Puterilor Axei: solicitarea şi acceptarea asistenţei militare germane, aderarea la Pactul Tripartit şi participarea în războiul anticomunist dincolo de Nistru. Chestiunea refacerii integrităţii teritoriale româneşti a devenit subiectul preferat al lui Antonescu în discuţiile cu Hitler, şi, dacă prin participarea armatelor române la Războiul din Răsărit au fost reintegrate părţile de pământ românesc anexate de Rusia Sovietică, problema Transilvaniei a rămas deschisă[17].

Încă de la prima întâlnire cu dictatorul german, şeful statului român a vorbit două ore despre chestiunea Transilvaniei, revenind asupra necesităţii anulării Diktatului de la Viena de fiecare dată când i-a întâlnit lideri naziști. Una dintre declaraţiile lui Antonescu rostită în cadrul unei întrevederi cu Führerul este edificatoare pentru atitudinea sa: „În anul 1940 România a pierdut roadele unei dezvoltări de două mii de ani. Dar ea va mai lupta încă o dată mii de ani pentru a dobândi poziţia la care, după părerea ei, este îndreptăţită. Pentru prima oară în istoria ei, ea a fost învinsă fără a fi luptat". Pe măsură ce evoluţia ostilităţilor se precipita înspre deznodământ pe fronturile celui de-al doilea război mondial, tonul discuţiilor româno-germane referitoare la subiectul Transilvaniei a devenit tot mai virulent. Acest lucru se producea şi în condiţiile

---

[15] Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972; Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României: 30 august 1940*, Bucureşti, Editura Universităţii, 1990; Florin Constantiniu, *Între Hitler şi Stalin. România şi Pactul Ribbentrop-Molotov*, Bucureşti, Editura Danubius, 1991.

[16] Vezi Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die Deutsch-Rumänischen Beziehungen. 1938-1944*, 1954 (traducere - Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, 2007).

[17] Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu: documente, studii, relatări şi comentarii*, Iaşi, Ed. Moldova, 1991.

în care pământul românesc ocupat de unguri era teatrul unor răfuieli sângeroase ale autorităţilor maghiare cu populaţia românească. Acestea constau în: maltratări şi crime, individuale sau în masă, maghiarizarea prin şcoală şi cultură, expulzarea şi dislocarea unor grupuri compacte de români, interzicerea participării reprezentanţilor românilor la viaţa de stat, internarea în lagăre sau în detaşamente de muncă, deposedarea de bunuri materiale[18].

După bătălia de la Stalingrad, devenise clar pentru România că era necesar a se întreprinde toate măsurile necesare evitării dezastrului care se prefigura în condiţiile în care nu se găseau căile politico–diplomatice şi militare pentru a nu împărtăşi destinul învinşilor.

Am făcut această introducere pentru a întregi tabloul prezenţei României în contextul unei etape istorice în care statele democratice din Occident au perceput eronat şi au tolerat, în consecinţă, scopurile expansioniste ale partenerului lor din coaliţia anti-Axă, Uniunea Sovietică. Fidelă ambiţiilor imperiale pre-revoluţionare, referitoare la controlul asupra Europei Estice, Moscova a fost satisfăcută de înţelegerea cu Berlinul din 1939. Nici după ce a fost atacată în cadrul operaţiunii „Barbarossa", Uniunea Sovietică nu a renunţat la început la ideea încheierii păcii cu Germania pe bazele convenite de Ribbentrop şi Molotov. Când a devenit evident că reconcilierea cu Berlinul era imposibilă, Stalin s-a îndreptat, având în minte aceeaşi premisă, a împărţirii dominaţiei asupra Europei, către Marea Britanie. Declasificarea unor documente din arhivele ruse a făcut posibilă reconstituirea primelor demersuri în acest sens[19].

Cel dintâi prilej pentru Stalin de a-şi expune viziunea l-a constituit întâlnirea de la sfârşitul anului 1941 cu ministrul de externe britanic Anthony Eden, în prezenţa lui Molotov şi a ambasadorilor I. M. Maiski şi Stafford Cripps, când dictatorul sovietic a propus două proiecte de tratate: unul de asistenţă mutuală şi celălalt referitor la "soluţionarea problemelor postbelice", completate de un "protocol secret, conţinând schema generală a reorganizării frontierelor în Europa după război"[20].

Fragmentul următor este reprezentativ pentru intenţiile şi aspiraţiile manifestate de liderul sovietic: "Uniunea Sovietică, spunea el, consideră necesară restabilirea graniţelor sale aşa cum au fost în 1941, în ajunul atacului

---

[18] V. F. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris, 1920 – 1947*, Bucureşti, Ed. Viitorul Românesc, 1996.

[19] Este vorba despre *U.R.S.S şi Problema germană. 1941-1949. Documente din Arhiva de politică externă a Federaţiei Ruse*, ediţie pregătită de Departamentul istorico-documentar al M.A.E. al Rusiei, vezi Vasile Şandru, *Destinul postbelic al României între Stalin şi Churchill*, în „Magazin Istoric", XXXV, 2001, nr.11.

[20] Albert Resis, *The Churchill-Stalin Secret „Percentage" Agreement on the Balkans. Moscow, October 1944*, în „American Historical Review", 83 (1978), p. 370.

Germaniei asupra U.R.S.S. Aceasta include graniţa sovieto-finlandeza, stabilită prin tratatul de pace dintre U.R.S.S. şi Finlanda din 1940, republicile baltice, Basarabia şi Bucovina de Nord. Mai departe, Uniunea Sovietică ar vrea ca România să aibă o alianţă militară cu U.R.S.S, cu dreptul acesteia de a avea pe teritoriul României bazele sale militare, aeriene şi navale. Suprafaţa României trebuie mărită întrucâtva la apus, pe seama Ungariei, în cadrul căreia trăiesc în prezent până la 1,5 milioane de români. Aceasta ar fi, de asemenea, o sancţiune suplimentară pentru Ungaria, din cauza rolului ei în război". Obiecţiile exprimate de ministrul de externe britanic, întemeiate pe reacţia Statelor Unite faţă de un asemenea aranjament şi pe respingerea unora dintre solicitările sovietice, s-au concretizat într-o contrapropunere, ce prevedea semnarea unei declaraţii comune. Stalin a subliniat însă că venise momentul tratatelor, iar nu al declaraţiilor[21].

Cât priveşte România, protocolul secret, prezentat oral de Stalin prevedea: "În privinţa României se recunoaşte ca o necesitate: a) în scopul asigurării securităţii U.R.S.S. să se transfere Uniunii Sovietice teritoriul ocupat de Gurile Dunării cu cele trei braţe ale ei; b) să se transfere României acele raioane ale Ungariei care sunt locuite majoritar de români; c) restabilirea în componenţa U.R.S.S. în graniţele de stat existente la 22 iunie 1941, a Basarabiei şi Bucovinei de Nord, ocupate de trupele Germaniei hitleriste şi ale complicelui ei, România; d) Germania, Italia, Ungaria, România, Finlanda trebuie să compenseze pierderile suferite de Anglia, U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Grecia, Belgia, Norvegia, Olanda, ca urmare a atacului ţărilor menţionate mai sus"[22].

O altă notă, adresată de adjunctul comisarului pentru afaceri externe S.A. Lozovski lui Stalin şi lui Molotov, la 26 decembrie 1941, cuprindea detalii referitoare la situaţia viitoarei conferinţe de pace, în care se preconiza că rolul principal va fi deţinut de cele trei Mari Puteri.

Erau evidenţiate trei grupe de probleme: "daunele financiar-economice provocate Uniunii Sovietice de Germania, Ungaria, România şi Finlanda", graniţele - „nicicum nu poate fi menţinută vechea situaţie la Mările Baltică şi Neagră" şi neutralizarea Germaniei - "trebuie pregătită chestiunea modului de a face inofensive Germania şi ţările aliate cu ea"[23].

Iar în aprilie 1942, Maiski era însărcinat de Stalin să transmită Londrei următorul mesaj: "În legătură cu faptul că România, a stabilit prin schimbul de note dintre guvernele sovietic şi român, din 27-28 iunie 1940, şi a luat parte împreună cu Germania la atacul perfid împotriva U.R.S.S., se recunoaşte necesar ca, alături de restabilirea graniţelor sovieto-române, în conformitate cu

[21] Vasile Şandru, *art.cit.*
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*

acordul menţionat mai sus, Uniunea Sovietică şi România să încheie un Tratat de asistenţă mutuală cu garantarea independenţei României, în scopul asigurării securităţii ambelor ţări şi împiedicarea în perioada postbelică a încălcării păcii de către Germania în această parte a Europei"[24].

România a sondat, începând chiar din 1941, posibilitatea de a se retrage din coaliţia condusă de Hitler. Istoricii români au delimitat două etape ale acestor demersuri, în funcţie de evoluţia de pe teatrele de luptă, prima, între 1941-1943, caracterizată prin stabilirea contactelor şi sondarea intenţiilor Aliaţilor şi a doua, în 1943-1944, când înfrângerea Axei se profila şi permitea astfel angajarea unor negocieri concrete[25].

Primele contacte ale diplomaţilor români cu reprezentanţii Aliaţilor s-au produs la Lisabona, capitală a unui stat neutru, şi au avut mai mult caracterul unui „dialog Bucureşti-Londra", rămas fără rezultate concrete. La acest fapt a contribuit atitudinea occidentalilor, care au considerat că ministrul român în Portugalia, Victor Cădere, nu deţinea un mandat îndeajuns de convingător pentru a discuta problema capitulării, dar şi cea a sovieticilor, care au evaluat drept „premature" negocierile de pe tărâm lusitan. Şi în aceste condiţii, a devenit posibil pentru Cădere să constate încă din noiembrie 1942, că în funcţie de evoluţiile militare, Naţiunile Unite nu intenţionau să contracareze „ofensiva politică" a Sovietelor, în urma căreia România urma să intre în sfera de influenţă a Moscovei[26].

Pentru evoluţia situaţiei României, de o importanţă deosebită s-a dovedit anunţul făcut de preşedintele american în ianuarie 1943, în urma Conferinţei de la Casablanca. Fără a-l consulta pe partenerul său de discuţii din Egipt, premierul britanic Winston Churchill, Roosevelt a declarat că singura posibilitate oferită Germaniei şi aliaţilor săi era capitularea necondiţionată. În paralel, succesul înregistrat de contraofensiva sovietică după Stalingrad, lăsa să se întrevadă, mult mai concret decât până atunci, înfrângerea Germaniei şi a aliaţilor acesteia[27].

Ulterior, pătrunderea armatelor sovietice în Ucraina, în octombrie 1943, a urgentat discuţiile dintre Cei Trei Mari cu privire la problemele derulării ostilităţilor, dar şi, mai ales, referitoare la contururile lumii postbelice. Înainte de a aborda problema României în cadrul discuţiilor tripartite, sovieticii au testat atitudinea aliaţilor lor, în legătură cu această chestiune. Astfel, Ivan Maiski, ambasadorul de la Londra, a aflat de la Anthony Eden că "în America, în

---

[24] *Ibidem.*

[25] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, p. 254-255.

[26] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1939, E9, XVII-3, vol. 319, f. 440.

[27] Vezi Robin Edmonds, *The Big Three: Churchill, Roosevelt and Stalin in Peace and War*, New York, W. W. Norton and Company, 1991.

general, există puţin interes faţă de această ţară în particular, iar administraţia manifesta slabă preocupare. România ca stat nu se bucură în S.U.A. de o reputaţie bună şi de aceea americanilor le este destul de indiferent ce se va întâmpla după război. Eden a discutat tema României cu C. Hull şi Sumner Welles, şi referindu-se la negocierile noastre de anul trecut, a emis presupunerea că U.R.S.S., după toate probabilităţile, va dori să aibă cu România un pact de asistenţă mutuală şi să dispună de baze militare pe teritoriul ei. Nici Hull, nici Sumner Welles nu au obiectat. Eden i-a întrebat, în continuare, pe interlocutorii săi, ce gândesc ei în legătură cu viitorul Basarabiei? Amândoi însă au manifestat puţin interes faţă de această chestiune şi Eden a rămas cu impresia clară că ei nu vor obiecta serios împotriva includerii Basarabiei în U.R.S.S." Relatând această parte a convorbirii sale, Eden a remarcat: „În general, administraţia abordează multe probleme de politică externă din punct de vedere al politicii sale interne. În S.U.A. există mari minorităţi naţionale poloneză şi finlandeză care au o pondere însemnată în alegeri. Această împrejurare influenţează într-o măsură puternică atitudinea lui Roosevelt şi a întregii sale administraţii faţă de problemele ţărilor menţionate. În S.U.A. nu există însă o minoritate română mare"[28].

Este de înţeles în acest context de ce, deşi mai intense şi mai întemeiate decât cele din Portugalia, discuţiile cu diplomaţii americani acreditaţi la Madrid nu au adus rezultate concrete. Derulate cu acordul lui Mihai Antonescu, convorbirile din capitala Spaniei au evoluat pozitiv până la un punct, însă recomandarea finală a Departamentului de Stat se referea la folosirea canalului Cairo şi la adresarea demersurilor României tuturor celor trei mari puteri[29].

Nici Berna nu a fost o capitală în care iniţiativele de pace româneşti să aibă mai mult succes, deşi trebuie remarcată aici luciditatea lui Grigore Gafencu. Exilat în Elveţia în 1941, fostul ministru de externe a recomandat în mai multe rânduri ca demersurile României să fie direcţionate şi spre Uniunea Sovietică, anticipând rolul esenţial jucat de Moscova ulterior[30].

Tot la iniţiativa lui Mihai Antonescu, România a făcut două tentative de pregătire a păcii, de data aceasta în rândurile propriei tabere. Astfel, ministrul de externe român a susţinut pentru început retragerea simultană a României şi Italiei din alianţa cu Germania şi încheierea unei păci separate cu Aliaţii, însă înlăturarea lui Mussolini şi împotrivirea ulterioară a occidentalilor i-au zădărnicit planurile. Apoi, folosind canalele de comunicaţie puse la dispoziţie de

[28] Vasile Şandru, *art.cit.*

[29] Gh. Buzatu, A. Simion, *Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 august 1944*, în Gh. Buzatu (coord.), *Actul de la 23 august în context internaţional*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 214-217.

[30] *Ibidem*, p. 218-219.

Vatican, acelaşi Antonescu a încercat fără succes să obţină acordul Berlinului pentru o apropiere de inamicii săi[31].

Insuccesele înregistrate de diplomaţia română în primele negocieri cu reprezentanţii Aliaţilor nu însemnau că aceştia nu abordaseră, în discuţiile dintre ei, situaţia României, în contextul mai larg, al împărţirii sferelor de influenţă în Europa. Astfel, la Conferinţa de la Moscova a miniştrilor de externe ai Uniunii Sovietice, Statelor Unite şi Marii Britanii, din 18-30 octombrie 1943, conform unui raport al S.S.I., „ruşii şi-ar fi exprimat pretenţiile de a anexa Basarabia, Bucovina şi Nordul Moldovei, convenind ca în schimb România să primească Transilvania. Totodată, s-a lăsat să se înţeleagă că Sovietele intenţionează să pună în curând în discuţie şi Dobrogea pentru a stăpâni complet gurile Dunării”[32].

Conferinţa de la Teheran, din 27 noiembrie-2 decembrie 1943, derulată cu participarea lui Roosevelt, Stalin şi Churchill, a statuat principiul conform căruia tratatele de pace cu ţările învinse urmau să fie rezultatul înţelegerilor dintre cei Trei Mari. Despre România nu s-a discutat prea mult, în condiţiile în care anterior atât Washingtonul cât şi Londra declaraseră deja că erau de acord cu prezervarea intereselor sovietice în România după război, inclusiv cu reanexarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord[33].

Acesta era cadrul în care s-au desfăşurat negocierile prin care reprezentanţii României încercau să elucideze condiţiile retragerii Bucureştilor din Axă în 1943-1944. Cel mai important canal de comunicaţie în acest sens s-a dovedit Bucureşti-(Istanbul)-Cairo. Relevanţa tratativelor de la Cairo era conferită de mai mulţi factori, între care respectarea condiţiilor de negociere impuse la Conferinţa de la Moscova (participarea tuturor celor Trei Mari) şi concretizarea lor în cuprinsul Convenţiei de Armistiţiu. În momentul declanşării tratativelor, poziţia Aliaţilor cuprindea o capitulare a României în trei puncte, imediată, necondiţionată şi adresată concomitent celor trei Mari Puteri. De asemenea, au intervenit din nou obstacole izvorâte din receptarea de către Aliaţi a statutului trimisului român, în cazul de faţă Barbu Ştirbey, şi din interesele Moscovei, care intenţiona tergiversarea negocierilor până în momentul în care armatele sale vor fi fost cât mai aproape de România[34].

Înaintarea Armatei Roşii către graniţa cu România i-a impulsionat pe cei trei aliaţi să definitiveze o platformă comună pentru capitularea acestei ţări. Astfel, capitularea, ocuparea şi administrarea României rămânea în sarcina

---

[31] *Ibidem*, p. 219-223.

[32] Arhivele Statului Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Serviciul Special de Informaţii, Situaţia internaţională, dosar 4/1943, f. 9.

[33] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, p. 300-330.

[34] Vezi A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din 23 august 1944*, Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1979.

Uniunii Sovietice, anglo-americanii rezervându-şi doar statutul de membri ai Comisiei Aliate de Control. Iar Uniunea Sovietică a detaliat, odată cu pătrunderea primelor sale trupe pe teritoriul românesc, la începutul lui aprilie 1944, o primă formulă a condiţiilor de armistiţiu. Dacă România ar fi acceptat aceste condiţii, ar fi devenit de facto stat beligerant, angajat alături de armatele sovietice în combaterea inamicului german şi ungar. În lipsa unui răspuns consistent de la Bucureşti, în condiţiile trecerii pe primul plan a operaţiunilor consacrate debarcării în Normandia şi a apariţiei unui nou negociator viabil pentru Moscova, în persoana lui Gheorghe Tătărescu, Aliaţii au întrerupt practic negocierile de la Cairo, începând din iunie şi până în august 1944. În acest context, în ţară, membrii coaliţiei anti-Antonescu şi-au intensificat demersurile pentru înlăturarea Mareşalului[35].

Nu putem încheia această succintă trecere în revistă a eforturilor româneşti de a negocia capitularea fără menţionarea discuţiilor de la Stockholm. Acestea au angajat reprezentanţii diplomatici români în capitala Suediei, dintre care ministrul F. C. Nano era împuternicit de guvernul de la Bucureşti, iar consilierul George I. Duca de Iuliu Maniu. În principal, partenerii de discuţii ai românilor au fost diplomaţii sovietici, care s-au pronunţat în termenii transmişi de Molotov la 12 aprilie, în vreme ce americanii şi britanicii au fost informaţi asupra acestor demersuri. Negocierile de la Stockholm s-au derulat cu intermitenţe, datorate mai ales preeminenţei demersurilor de la Cairo şi absenţei unui răspuns corespunzător de la Bucureşti[36].

Eşecul tratativelor pentru capitularea României indica, fără tăgadă, decizia Marilor Puteri de a aplica din nou principiile împărţirii sferelor de influenţă. Între 1943 şi 1945 această politică a căpătat contur, pe măsură ce înfrângerea Axei a devenit din ce în ce mai probabilă.

Armistiţiul cu Puterile Aliate şi Asociate

În economia lucrării de faţă nu intenţionăm să detaliem modul în care a survenit lovitura de stat de la 23 august 1944. Literatura istorică arondată acestui subiect a elucidat, în mai multe etape, aspectele ce au însoţit acest eveniment de proporţii al celui de-al doilea război mondial[37]. Din punctul de vedere al subiectului nostru, suntem mai degrabă interesaţi să observăm în ce măsură intervalul 1944-1945 a anticipat Pacea din 1946-1947.

[35] *Ibidem.*

[36] *Ibidem.*

[37] Vezi Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial şi România. O bibliografie*, Iaşi, Editura Academiei, 1981; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995.

Toate analizele alcătuite în zilele lui august şi septembrie 1944 de către organismele militare şi politice ale Marilor Puteri au subliniat importanţa de excepţie a actului survenit în capitala României. Trebuie subliniat, referindu-ne la ponderea factorilor ce au condus la momentul 23 august 1944, că a existat o interdependenţă a evoluţiilor interne cu cele generate de avansul Armatei Roşii, după cum afirma Gh. Buzatu, „rolul precumpănitor revenind indiscutabil factorului intern”[38].

Imediat după 23 august au demarat primele demersuri singulare sau comune, ale Aliaţilor, pentru concretizarea negocierilor şi poziţiilor anterioare în termenii precişi ai unui document de Armistiţiu. Noii lideri de la Bucureşti au demarat, la rândul lor, o serie de iniţiative diplomatice, folosind inclusiv canalele Cairo şi Stockholm, care urmau să se concretizeze în semnarea Convenţiei de Armistiţiu[39].

Deşi o delegaţie română împuternicită să negocieze documentul a sosit la Moscova, locul desemnat de Aliaţi în acest sens, încă din 30 august 1944, din varii motive începutul discuţiilor a fost amânat mai mult de o săptămână, semnificativ pentru cum se va desfăşura întregul proces al Păcii, ceea ce a condus la situarea României într-o poziţie extrem de dificilă pe plan intern[40].

În cele din urmă, la 10 septembrie 1944, o comisie a delegaţiei române, alcătuită din L. Pătrăşcanu, D. Dămăceanu, B. Ştirbey, Gh. Pop şi Gh. Gussi (secretarul general al delegaţiei), a audiat textul Convenţiei de Armistiţiu, în prezenţa reprezentanţilor Uniunii Sovietice (Molotov, Vîşinski, Maiski, Manuilski, Novikov, generalul Vinogradov şi amiralul Bogdenko), Marii Britanii (Sir A. Clark Kerr) şi Statelor Unite (A. Harriman). A doua zi, prin vocea lui Ion Christu, delegaţia României a prezentat nota cu observaţiile la textul din 10 septembrie[41].

Modul în care Aliaţii au tratat amendamentele româneşti indica faptul că destinul rezervat României era în mod evident unul de ţară învinsă. Deşi au fost preocupaţi de a include condiţiile viitoare în care urma să se deruleze efortul de război al României împotriva Germaniei şi au acceptat revenirea Transilvaniei (sau a celei mai mari părţi) sub jurisdicţia Bucureştilor, Aliaţii nu s-au arătat deloc interesaţi să accepte solicitările româneşti în alte probleme. Astfel, în cursul zilei de 12 septembrie, reprezentanţii celor Trei Mari s-au întâlnit pentru a conveni că Armistiţiul va cuprinde elemente precum: mandatul Comisiei Aliate de Control dura până la semnarea Tratatului de Pace, forţele aliate nu vor părăsi teritoriul românesc la încheierea ostilităţilor, României i se va permite să spere

[38] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, p. 396.

[39] Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988, p. 33-58.

[40] *Ibidem.*

[41] *Ibidem.*

că va primi recunoaşterea cobeligeranţei, dar i se va refuza dreptul de a cere despăgubiri Germaniei şi Ungariei[42].

În seara zilei de 12 septembrie au avut loc ultimele discuţii asupra textului Convenţiei de Armistiţiu, prilej pentru delegaţii români să solicite din nou precizări în privinţa aspectelor economice şi să constate că unele clauze anunţate în negocierile de la Cairo nu se mai regăseau în textul de la Moscova. Întrucât discuţiile s-au prelungit, semnarea Convenţiei de Armistiţiu cu Puterile Aliate şi Asociate a avut loc a doua zi, pe 13 septembrie 1944. Documentul reglementa statutul internaţional al României după lovitura de la 23 august şi cuprindea 20 de articole, un protocol şi 6 anexe. În numele Naţiunilor Unite Convenţia a fost semnată de Mareşalul Malinovski[43].

Multe din formulările Convenţiei de Armistiţiu din 12/13 septembrie 1944 constituiau grave atingeri ale suveranităţii şi independenţei statului român. Alte articole induceau servituţi economice şi financiare de proporţii. La fel, faptul că în Preambul acceptarea termenilor Armistiţiului era indicată ca un rezultat al înfrângerii României, iar prezentarea condiţiilor acestuia se făcea în numele tuturor Naţiunilor Unite, alături de angajamentele şi obligaţiile militare enunţate în absenţa recunoaşterii cobeligeranţei, a condus la erodarea semnificativă a poziţiilor Bucureştilor în perspectiva Conferinţei de Pace.

După cum afirma Alexandru Cretzianu, Convenţia de Armistiţiu încheiată la Moscova a constituit „o surpriză dureroasă" pentru poporul român[44]. Regimul Comisiei Aliate (Sovietice) de Control a fost pe întreaga sa durată doar un paravan pentru exercitarea ocupaţiei sovietice pe teritoriul românesc. Abuzurile Armatei Roşii au marcat această etapă tragică, indicând în acest fel soarta României. Pe planul aplicării Armistiţiului, sovieticii au supralicitat mereu, exprimându-şi nemulţumirea în raport cu ritmul în care autorităţile române s-au străduit să le satisfacă solicitările. În plan politic, ei au folosit cenzura şi ameninţările pentru a înlesni venirea la putere a propriilor oameni, reuniţi în câteva formaţiuni insignifiante pentru viaţa politică a ţării.

Prevederile Armistiţiului au fost încălcate din start, cu efecte dezastruoase pentru evoluţia României. Sub presiunea Comandamentului sovietic, guvernul român s-a văzut nevoit să plătească sume mult mai mari decât erau prevăzute în contul despăgubirilor şi al întreţinerii trupelor Moscovei. Mai mult, fără nici o bază legală, armata şi forţele de poliţie române şi-au văzut reduse drastic efectivele, peste 150 000 de ostaşi români care au depus armele

---

[42] Marin Radu Mocanu (coord.), *România-marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial. Documente*, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, p. 297-309.

[43] *Ibidem*, p. 310-314.

[44] Citat în Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Americii. Comunismul trece Nistrul (1944-1947)*, Iaşi, Editura Moldova, 1992, p. 12.

după 24 august au fost luaţi prizonieri, iar românii de origine etnică germană au fost deportaţi. În plus, mulţi dintre românii refugiaţi din Basarabia au fost vânaţi, în temeiul articolului 5[45].

Din nefericire, după cum consemna acelaşi Al. Cretzianu, „cel puţin în primele şase luni, reprezentanţii britanici şi americani nu au luat deloc parte la lucrările Comisiei de Armistiţiu. Activitatea lor s-a mărginit, astfel, la a fi simpli observatori tăcuţi”[46].

Progresul rapid înregistrat de armatele Naţiunilor Unite în vara anului 1944, prin succesul operaţiunii „Overlord” şi prin lovitura de stat de la Bucureşti, a generat posibilitatea ca realitatea de pe câmpurile de luptă să permită încheierea ostilităţilor în Europa, înainte ca Marile Puteri să ajungă la un acord definitiv referitor la configuraţia lumii postbelice. Atunci a fost efectuată o ultimă tentativă cu caracter strategic, care ar fi putut modifica destinul României. Este vorba despre propunerea britanică de a redirecţiona efortul aliat dinspre Normandia, unde o întârziere era inevitabilă, înspre linia Istria – Ljubljana – Viena – Ungaria. Ideea a fost respinsă categoric de către generalul Eisenhower şi de preşedintele Roosevelt şi a constituit, alături de problema organizării unui nou guvern italian şi de cea a metodelor şi obiectivelor politicii britanice în Grecia, un alt element de discordie între Foreign Office şi State Department. În acest context, pe măsura înaintării trupelor sovietice, a realităţii diplomatice induse de Convenţia de Armistiţiu cu România şi de negocierile pentru încheierea unui document similar cu Bulgaria, premierul Marii Britanii a considerat oportun să îşi conserve influenţa în Balcani, prin negocierea unui acord cu Stalin[47].

Guvernul britanic se arătase nerăbdător să delimiteze sferele de influenţă printr-un acord tripartit încă din 1942, însă împotrivirea administraţiei americane amânase acest moment. Cât despre caracterul înţelegerii, în aprilie 1944 Churchill îl asigurase pe Molotov că îi recunoaşte pe sovietici drept „liderii noştri în afacerile româneşti”[48].

După negocieri preliminare şi o primă tentativă de parafare a unui acord în vara lui 1944, pasul decisiv a fost făcut în octombrie acelaşi an, prin vizita întreprinsă de Churchill şi Eden la Moscova. Istoria a imortalizat hârtia pe care liderii celor două mari puteri au convenit asupra împărţirii influenţei asupra mai

---

[45] Edificatoare sunt materialele reunite de Marin Radu Mocanu în *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1998, *passim.*

[46] Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Americii*, p. 15.

[47] Vezi Warren F. Kimball, *Forged in War: Roosevelt, Churchill, and the Second World War,* New York, William Morrow, 1997.

[48] Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, Londra, Macmillan, 1976, p. 277.

multor naţiuni, printre care, în formula de 90% U.R.S.S. – 10% Marea Britanie, şi României. Astfel, a fost efectuat schimbul România – Grecia, ţară în care occidentalii urmau să deţină 90% din influenţă. Eden şi Molotov au dezbătut ulterior problema Bulgariei, Ungariei şi Iugoslaviei, pentru ministrul de externe englez singurul element cu adevărat relevant fiind aplicarea fără dificultăţi a acordului în privinţa Greciei. Din acest punct de vedere, liderii britanici s-au declarat mulţumiţi, atât imediat după realizarea acordului cât şi în intervalul următor[49].

În fapt, prin acordul Churchill - Stalin din 11 octombrie 1944 era consacrată o realitate izvorâtă din situaţia militară şi din ţelurile şi slăbiciunea diplomaţiilor vestice. Emblematic rămâne faptul că, chiar dacă a luat imediat cunoştinţă de conţinutul acordului procentual de la Moscova, prin mijloace diplomatice, guvernul Statelor Unite a refuzat să fie înştiinţat oficial în această privinţă, rămânând fidel principiului delimitării zonelor de influenţă după încheierea ostilităţilor.

A. J. P. Taylor nota în 1969: „Într-un fel, nu au existat relaţii anglo-americane în cel de-al doilea război mondial. A fost doar legătura personală a lui Churchill cu Roosevelt. Relaţiile anglo-sovietice erau mai importante. Începând din 1943 a fost clar că Rusia Sovietică va ieşi din război ca o putere formidabilă, iar poziţia ei în Europa a devenit a doua preocupare ca importanţă pentru Churchill, depăşită doar de înfrângerea lui Hitler. Preocuparea sa de a ajunge la o înţelegere clară cu Uniunea Sovietică înainte de sfârşitul războiului a fost principala, poate singura sa contradicţie cu Roosevelt, care, în stilul său evaziv caracteristic, intenţiona să păstreze deschisă situaţia până la finalul ostilităţilor. Politica lui Churchill, exprimată abrupt, era partajarea. Pornind de la retragerea americană din Europa, după cum toate declaraţiile lui Roosevelt îi dădeau dreptul să creadă, el avea în vedere o divizare a Europei în sfere de influenţă britanice şi sovietice. Churchill nu avea nici o politică europeană, într-un sens mai larg. Viziunea sa era în întregime negativă: înfrângerea Germaniei”[50].

Cercetătoarea britanică Elisabeth Barker remarca în cuprinsul unei remarcabile lucrări consacrată politicii Londrei în Europa Răsăriteană pe parcursul celei de-a doua conflagraţii mondiale, că în 1944 şi 1945 atitudinea lui Churchill faţă de România a urmat întocmai limitele convenite la Moscova. Documentele vremii, invocate de E. Barker şi de istoricii români, confirmă în întregime acest enunţ[51].

Astfel, pe 4 noiembrie 1944, primul ministru al Marii Britanii îi transmitea lui Eden: „Interesul nostru în România este doar de 10% şi suntem

[49] *Ibidem.*

[50] A.J.P. Taylor, *Churchill Revised. A Critical Assesment*, New York, The Dial Press, 1969, p. 56-57.

[51] *Ibidem*; Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, p. 403-409.

ceva mai mult decât nişte spectatori". La fel, pe 7 noiembrie, Churchill îi recomanda ministrului de externe să impună reprezentanţilor Londrei la Bucureşti moderaţia datorată „participării foarte mici pe care am optat s-o avem în problemele din România". Asemenea luări de poziţie au continuat, iar efectul lor, după cum sublinia Gh. Buzatu, a fost imediat în privinţa modului în care diplomaţii britanici s-au manifestat la Bucureşti, în etapa comunizării României[52].

Realizând că Uniunea Sovietică se manifesta în afara cadrului de cooperare trasat în 1943 la Moscova şi la Teheran, secretarul de stat american, Cordell Hull, i-a solicitat lămuriri propriului ambasador, Averell Harriman. Răspunsul acestuia nu a întârziat. Harriman credea că „atunci când ruşii au văzut victoria la orizont au început să pună în practică politicile pe care intenţionau să le urmeze în timpul păcii"[53].

Pentru România, intervalul dintre acordul Churchill–Stalin şi marea conferinţă aliată de la Yalta a constituit o etapă deosebit de dificilă prin poverile impuse de regimul Convenţiei de Armistiţiu. După cum se remarca într-un raport întocmit în decembrie 1944 de trei ofiţeri ai Office of Strategic Studies, „este foarte limpede că ruşii intenţionau, încă de la început, să-şi asume puterea executivă şi, în consecinţă, rolul dominant în dirijarea Comisiei Aliate de Control"[54].

Dificultăţile induse de regimul de ocupaţie sovietic au fost fructificate în sensul forţării de către autorităţile de la Moscova a numirii unui guvern comunist. Reprezentantul acestora, A. I. Vîşinski, adjunctul ministrului afacerilor externe, a venit în noiembrie la Bucureşti pentru a examina executarea de către guvernul român a clauzelor armistiţiului. În timpul vizitei înaltului demnitar sovietic, administraţia românească din Transilvania a fost retrasă, după ce fusese reinstaurată la 25 octombrie, momentul alungării ultimelor trupe germane şi maghiare din Nordul Ardealului. Era un semnal clar că Uniunea Sovietică utiliza ca factor de presiune şi problema Transilvaniei. A urmat o vizită a liderilor comunişti din România la Moscova în ianuarie 1945, în cursul căreia Stalin le-a dat instrucţiuni lui Dej, Pauker şi Apostol să răspândească ideea că numai un guvern al Frontului Naţional Democratic va beneficia de clemenţa sovietică în problema Ardealului[55].

Reveniţi la Bucureşti, şefii comunişti au convocat mai multe şedinţe ale Frontului în care au creionat modalităţile de provocare a unei crize politice,

---

[52] *Ibidem.*

[53] Averell W. Harriman, Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, London-New York, Heinemann, 1950, p. 176.

[54] Marin Radu Mocanu (coord.), *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*, p. 126-134.

[55] Vasile Şandru, *op.cit.*

pentru înlăturarea guvernului generalului Rădescu[56]. În acest sens, asaltul final al fidelilor Moscovei s-a dat după încheierea Conferinţei celor Trei Mari de la Yalta din 9-11 februarie 1945.

Situaţia militară a forţelor aliate era diferită la începutul lui februarie 1945. În vreme ce aliaţii occidentali îşi reveneau cu greu după contraofensiva germană din Ardeni, armatele sovietice ajungeau la Oder şi ocupau cea mai mare parte a Ungariei. Comportamentul celor Trei Mari la reuniunea din Crimeea confirma în liniile esenţiale atitudinea urmată până atunci. Singurul obiectiv pe care Roosevelt a insistat a fost adoptarea unei „Declaraţii asupra Europei Eliberate" întemeiată pe principiile din Charta Atlanticului, lucru pe care Stalin l-a acceptat fără probleme, mai ales că se menţinea o abordare utopică, idealistă, care ignora de exemplu crearea de instituţii şi reglementări menite a aplica politica comună atât de corect consemnată în document. Pentru Churchill, Yalta a constituit oportunitatea de a solicita o serie de clarificări referitoare la politica est-europeană, însă demersurile sale au fost îngrădite de preocuparea ferventă de a nu periclita acordul consemnat în octombrie 1944. Sovieticii au înţeles foarte bine în urma Conferinţei de la Yalta că, în absenţa unor decizii rezultate din coliziunea cu punctele de vedere occidentale asupra Răsăritului Europei, singura direcţie de acţiune era cea izvorâtă din contextul militar. Iar Europa de Est se afla deja în cea mai mare parte sub ocupaţia lor.

După cum consemna Arthur Conte, „prin avantajul pe care-l acordă cu atâta uşurinţă cinismul lui Stalin, Yalta, departe de a duce la o pace durabilă, dă frâu liber tuturor abuzurilor realismului sovietic. Abia la Yalta comunismul internaţional îşi dă seama de naivitatea Occidentului. Temeritatea lui Roosevelt dă fiori, dar şi mai înfricoşător e faptul că în eventualitatea eşecului politicii sale de atunci, el n-a prevăzut nici o politică de schimb, nici o cale de intervenţie. Puţini s-ar abţine să afirme că imprudenţa sa n-a fost egalată decât de încrederea sa în sine"[57].

Problema României nu s-a aflat pe ordinea de zi a reprezentanţilor marilor puteri în februarie 1945. De altfel, cu excepţia unor aspecte referitoare la Polonia şi Iugoslavia, pentru Europa de Est singura relevanţă a Yaltei a fost conferită de precipitarea iniţiativelor sovietice în direcţia comunizării regiunii[58].

James F. Byrnes nota în memoriile sale că „preşedintele Roosevelt credea că situaţia din România nu oferea cel mai bun caz test al relaţiilor noastre cu sovieticii. Marea Britanie şi Statele Unite nu aveau forţe armate dislocate în România. Ţara se afla sub controlul exclusiv al Armatei Roşii. Preşedintele ştia

[56] Vezi Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Editura ALL, 1996.

[57] Arthur Conte, *Ialta sau împărţirea lumii*, Bucureşti, Editura Compania, 2000, p. 311.

[58] V. F. Dobrinescu, *op.cit*., p. 107.

că sovieticii trebuiau să-şi menţină o linie de comunicaţie prin România cu armatele lor din Germania. Ştia că sovieticii vor pretexta că acţiunea era necesară pentru a proteja propriile trupe şi ştia că nu va putea obţine de la români, care se aflau sub dominaţia Armatei Roşii, informaţii care să contrazică pretenţiile sovietice”[59]. Mostră a gândirii factorilor de decizie americani, pentru Harry Hopkins, Conferinţa de la Yalta „reprezenta zorii unei noi zile, pentru care ne rugam şi despre care vorbeam de atât de mulţi ani”[60].

În ţară conducătorii partidelor democratice au făcut apel la spiritul principiilor generoase adoptate la Yalta, în vreme ce pentru comunişti venise timpul ca aspectele practice să primeze. Pentru ei, spiritul Yaltei a fost întruchipat la Bucureşti de A.I. Vîşinski. Violenţele provocate de comunişti în România la scurt timp după ce Stalin, Churchill şi Roosevelt şi-au luat rămas bun l-au adus la Bucureşti pe Vîşinski, pentru care semnificaţia expresiilor din „Declaraţia asupra Europei Eliberate” era alta faţă de cea reţinută, de exemplu, de Regele Mihai. În urma a trei întrevederi Regele Mihai-Vîşinski derulate la Palatul Regal, a fost impusă solicitarea sovietică de demitere a guvernului Rădescu şi de instalare a unui cabinet format eufemistic din „reprezentanţii partidelor democratice şi din persoane fără apartenenţă politică”. La 6 martie 1945, Regele a semnat decretul de numire a cabinetului condus de Petru Groza[61].

Două zile mai târziu, primul ministru britanic comenta astfel evoluţiile din România, într-o scrisoare adresată unui Roosevelt muribund: „Sunt convins că şi dumneavoastră veţi fi la fel de mâhnit ca şi mine de recentele evenimente din România. Ruşii au reuşit să stabilească conducerea unei minorităţi comuniste prin forţă şi prin false declaraţii. Am fost foarte stânjeniţi în protestele noastre de faptul că, în scopul de a avea libertatea de a salva Grecia, Eden şi cu mine am recunoscut la Moscova că Rusia va avea o voce larg preponderentă în Bulgaria şi România [...] Sunt de asemenea foarte conştient că avem în mâinile noastre problema mult mai importantă a Poloniei şi, prin urmare, nu doresc să fac nimic în privinţa României care ar putea prejudicia perspectivele noastre de a ajunge la un acord pentru Polonia”[62].

---

[59] James F. Byrnes, *Speaking Frankly*, New York, Harper and Brothers, 1947, p. 57.

[60] *Ibidem*, p. 59.

[61] Detalii în Radu Ciuceanu şi colaboratori, eds., *Misiunile lui A. I. Vîşinski în România. (Din istoria relaţiilor româno-sovietice, 1944-1946). Documente secrete*, Bucureşti, INST, 1997.

[62] Publicat în Ion Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, eds., *Sovietizarea României, Percepţii anglo-americane (1944-1947)*, Bucureşti, Editura Iconica, 1993, p. 139.

O săptămână mai târziu, Generalul Schuyler, delegatul american în Comisia Aliată (Sovietică) de Control de la Bucureşti, nota în jurnalul său: „Se pare că Washingtonul şi Londra nu prea mai au altceva de făcut decât să accepte situaţia aşa cum este, ceea ce înseamnă comunism pentru România de acum încolo.”[63]

O primă consecinţă a validării guvernului Groza s-a produs în zilele de 8-9 martie 1945, când, în urma unui schimb de scrisori între proaspătul preşedinte al Consiliului de Miniştri de la Bucureşti şi Stalin, s-a trecut la reinstaurarea administraţiei româneşti în Transilvania de Nord. Şedinţa Consiliului de Miniştri din 13 martie a avut un caracter special, menit a celebra „darul” pe care „marele vecin” îl făcuse poporului român şi s-a desfăşurat în prezenţa celui pe care l-am putea numi conducătorul informal al României în martie 1945, A.I. Vîşinski. Protestele formulate de liberali şi ţărănişti împotriva politizării unui act firesc, de fapt îndreptarea unei situaţii deja corectată juridic prin Convenţia de Armistiţiu, au rămas fără ecou[64].

DRUMUL CĂTRE CONFERINŢA PĂCII

Problemele României reflectate în proiectele de organizare a păcii

Spre deosebire de conflictele anterioare, cele două războaie mondiale au adus, pe lângă noutăţile rezultate din amploarea angajării şi a teatrelor de luptă ori din tehnica militară şi strategia utilizate, şi inovaţii în privinţa pregătirii păcii. Conflagraţiile secolului XX au introdus o formă instituţională a acestui tip de preocupări şi o legătură directă între formularea politicilor faţă de aliaţi şi adversari şi activitatea organismelor create pentru a furniza soluţii în acest sens.

Cu precădere cea de-a doua conflagraţie mondială, prin amploarea şi dificultatea problemelor ce trebuiau soluţionate prin tratatele de pace, a constituit oportunitatea de a se valorifica soluţiile înaintate de organisme de tipul comitetului american „Inquiry”, din timpul primului război mondial [65] . Organizată la iniţiativa Preşedintelui Wilson, în septembrie 1917, „Inquiry” a reunit peste 150 de specialişti, care au redactat peste două mii de rapoarte şi documente. În privinţa României, comitetul american a recomandat acceptarea

[63] C.V.R. Schuyller, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946)*, Ediţie de Al. Oşca, M. Chiriţoiu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 69.

[64] Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 13 martie 1945 în Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1945*, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, p. 198-209.

[65] Referitor la faimoasa Comisie Inquiry, vezi Lawrence E. Gelfand, *The Inquiry. American Preparations for Peace, 1917-1919*, New Haven, 1963.

Unirii cu ţara a Transilvaniei, Bucovinei şi Basarabiei, a două treimi din teritoriul Banatului şi stabilirea graniţei cu Bulgaria conform liniei existente înaintea celui de-al doilea război balcanic. Printre membrii „Inquiry" care au avut un rol important în evaluarea problemelor româneşti s-au numărat Max Handman, originar din România, profesor de sociologie la Universitatea din Texas (după ce studiase în Franţa şi Germania şi obţinuse titlul de doctor la Universitatea din Chicago) şi Isiah Bowman, care va avea un rol important în trasarea cadrului Păcii după al doilea război mondial, după cum vom arăta în continuare[66]. Fie că s-au numit „Comitetul consultativ pentru politica externă postbelică", „Comisia de pregătire a tratatelor de pace şi a ordinii postbelice", „Biroul păcii" sau „Comisia pentru studiul problemelor păcii", astfel de instituţii, reunind deopotrivă specialişti în mai multe domenii şi diplomaţi experimentaţi, au produs, încă din primele faze ale conflagraţiei, materiale, sinteze, analize, pe baza cărora au fost avansate soluţii pentru etapa încheierii păcii.

În măsura în care ideile acestor organisme au fost încorporate în demersurile diplomatice ale marilor puteri sau ale celorlalte ţări, putem considera că multe dintre atitudinile vizibile în procesul păcii din 1946-1947 au fost trasate anterior. Bineînţeles, ele au trebuit să parcurgă probele reprezentate de realitatea existentă pe câmpurile de luptă şi de viziunile şi ambiţiile oamenilor politici şi ale diplomaţilor din statele participante. Au rezultat astfel decizii care au schimbat harta lumii sau au modificat destinul unor naţiuni, precum cea română, pentru decenii. În rândurile ce urmează ne vom referi la activitatea a două organisme de acest tip, care au funcţionat în Statele Unite ale Americii şi, respectiv, în Uniunea Sovietică, ale căror concluzii le-am considerat reprezentative şi decisive în procesul trasării prevederilor Păcii rezervate României.

Luna decembrie a anului 1941 a consemnat două evenimente importante din perspectiva, îndepărtată atunci, a păcii. Pe de o parte, la Moscova, ministrul de externe britanic Anthony Eden s-a întreţinut cu Stalin şi Molotov, care i-au prezentat o viziune sovietică asupra lumii postbelice caracterizată prin precizie şi ambiţie. Conform intenţiilor sovietice, exprimate în condiţiile în care linia frontului se afla la o sută de kilometri de capitala U.R.S.S., din România urmau să fie anexate din nou Basarabia şi Bucovina de Nord, teritoriul acestei ţări urmând a găzdui puncte strategice sovietice. Pe de altă parte, la Washington, pe 28 decembrie 1941, preşedintele Roosevelt a aprobat crearea unui „Comitet consultativ pentru politica externă postbelică", cu misiunea de a trasa direcţiile politicii americane în timpul negocierilor pentru pace. Timp de aproape trei ani, sub acest nume sau purtând alte denumiri, „Comitetul" a redactat mii de rapoarte

[66] *Ibidem*, p. 55.

şi analize care au constituit baza dezbaterilor de la diferitele nivele ale diplomaţiei americane[67].

Înainte de a intra în detaliile activităţii „Comitetului" american, se cuvine să precizăm că acesta şi-a desfăşurat activitatea într-o etapă în care factorii de putere de la Washington erau extrem de favorabili în privinţa alianţei cu Uniunea Sovietică. În cadrul Departamentului de Stat, începând cu 1937, s-a impus opinia că Statele Unite trebuiau, în pofida tuturor dificultăţilor, să dezvolte şi să întreţină cea mai bună relaţie posibilă cu statul comunist. Această direcţie ce s-a aflat în consonanţă cu visul preşedintelui Roosevelt de a fi consemnat de istorie ca „om al păcii", a triumfat până în 1946 şi a fost ilustrată de activitatea unor personaje precum adjunctul secretarului de stat, Sumner Welles, Joseph Davies, ambasadorul la Moscova, Henry Wallace, liderul stângii democrate americane şi soţia preşedintelui, Eleanor Roosevelt. De cealaltă parte, a conştientizării ţelurilor Moscovei, şi, în consecinţă, partizani ai stopării ambiţiilor imperialiste ale statului comunist, s-au plasat diplomaţii din aşa numitul „grup de la Riga", conduşi de Robert Kelley, începând din 1926 şef al Diviziei Est-Europene din cadrul Departamentului de Stat. Kelley a fost nevoit să părăsească în 1937 această funcţie, pentru a fi ostracizat într-un post la legaţia americană din Ankara. Printre cei pregătiţi de Kelley în problema sovietică s-au numărat George Kennan, Loy Henderson şi Charles Bohlen[68].

În acest fel, în vreme ce Uniunea Sovietică şi-a urmărit punct cu punct, prin forţa armelor, agenda stabilită încă înainte de declanşarea războiului, la Washington s-a refuzat la început orice compromis în problema reglementărilor teritoriale şi a sferelor de influenţă. Această atitudine, vizibilă mai ales în legătură cu negocierile pentru tratatul anglo-sovietic, a fost rapid abandonată. Deja în vara anului 1943, Sumner Welles şi colegii săi au acceptat că menţinerea bunelor relaţii cu Uniunea Sovietică era mai importantă decât principiile înscrise în Charta Atlanticului. Astfel, „Comitetul" american a recomandat să fie recunoscute solicitările Kremlinului referitoare la ţările baltice, Basarabia şi Bucovina de Nord[69].

„Comitetul consultativ pentru politica externă postbelică" de la Washington s-a reunit pentru prima dată la 12 februarie 1942. Instituţia reunea atât universitari cât şi diplomaţi. Funcţia de preşedinte era deţinută de Secretarul de Stat din perioada 1933-1944, Cordell Hull, în responsabilitatea căruia se afla activitatea „Comitetului", iar adjunct era subsecretarul de stat din 1937 până în 1943, Sumner Welles. În fapt, de funcţionarea „Comitetului" se ocupa unul

[67] Vezi Harley A. Notter, *Postwar Foreign Policy Preparation. 1939-1945*, Washington, Departamentul de Stat, 1949.

[68] Christopher D. O'Sullivan, *Sumner Welles, Postwar Planning, and the Quest for a New World Order*, p. 231.

[69] *Ibidem*, p. 239.

dintre consilierii lui Hull, Leo Pasvolsky, un economist de origine rusă. Activitatea a fost împărţită pe şase subcomitete, dintre care două erau mai importante, cel „Politic" şi cel „Teritorial". Primul a dezbătut subiecte precum organizarea postbelică a lumii, relaţiile cu celelalte state, inclusiv relaţiile sovieto-americane, în vreme ce „Subcomitetul Teritorial" trebuia să formuleze soluţii la disputele etnice şi teritoriale[70].

Şeful celui din urmă „Subcomitet" a fost Isiah Bowman, de formaţie geograf şi fost membru al „Inquiry" din timpul primului război mondial. Unul dintre cei mai importanţi membri ai Comitetului era editorul lui „Foreign Affairs", Hamilton Fish Armstrong, care îi cunoştea personal pe Iuliu Maniu şi Nicolae Titulescu şi fusese decorat de statul român în 1924. Un membru al „Comitetului" mai puţin favorabil cauzei româneşti, la fel ca Sumner Welles, era Adolf A. Berle, fost subsecretar de stat şi cel mai tânăr membru al delegaţiei americane la prima conferinţă a păcii de la Paris. Printre specialiştii proeminenţi ai „Comitetului" îi enumerăm pe Anne O'Hare McCormick (analist de politică externă la „New York Times"), Herbert Feis (economist, va deveni unul dintre cei mai importanţi istorici ai războiului rece) şi Cavendish W. Cannon (diplomat de carieră). „Comitetul Consultativ" de la Washington a beneficiat de munca de cercetare a unei echipe ce reunea tineri istorici, economişti, librari, cartografi, condusă de secretarul organismului, diplomatul Harley Notter. Adjunctul său şi liderul grupului de specialişti în problemele teritoriale a fost Philip E. Mosley, un cunoscător al istoriei Europei de Est, care vizitase Transilvania în 1935-1936. Alţi membri ai diviziei de cercetare, istorici aflaţi la începutul carierei, preocupaţi de viitorul Europei de Est, erau Harry N. Howard, John C. Campbell, Cyril E. Black şi Thomas F. Power[71].

Problemele păcii cu România s-au aflat în dezbaterea „Comitetului Consultativ" în mai multe rânduri. O chestiune ce afecta direct interesele româneşti şi care a reţinut atenţia „Comitetului" în 1942, 1943 şi 1944 a fost cea a creării unei confederaţii de state în centrul şi Estul Europei. Au fost examinate patru variante în acest sens, dintre care două formulate pe filieră ungară. Astfel, Arhiducele Otto de Habsburg a avansat ideea unei „Confederaţii Danubiene" în limitele fostei monarhii habsburgice, iar exilaţii unguri Eckhardt şi Pelenyi au promovat varianta unei „Uniuni Danubiene" ce urma să încorporeze Austria, Ungaria, Boemia, Slovacia, Transilvania şi, probabil, Croaţia[72].

Într-un raport trimis la Bucureşti încă din februarie 1941, însărcinatul cu afaceri *ad interim* al României în Statele Unite, Brutus Coste, a detaliat

[70] Bela K. Kiraly, ed., *Wartime American Plans for a New Hungary. Documents from the U.S. Department of State*, New York, Columbia University Press, 1992, p. 49-50.

[71] *Ibidem.*

[72] Christopher D. O'Sullivan, *op.cit*., p. 255.

activitatea revizionistă a Arhiducelui Otto în America. Sprijinit de ierarhii catolici de origine maghiară, de unii membri ai comunităţii evreieşti precum şi de fostul ambasador William Bullitt, Otto de Habsburg a promovat între 1941 şi 1945 planul „Confederaţiei Danubiene", susţinându-şi demersul prin editarea unor lucrări de istorie maghiară în limba engleză[73].

În cele din urmă, ideea unei confederaţii prin care s-ar fi reuşit refacerea construcţiei imperiale austro-ungare a fost respinsă definitiv încă din 1943 de către diplomaţia sovietică, care avea propriile interese în regiune.

Soarta Transilvaniei a reţinut atenţia „Subcomitetului Teritorial" în trei şedinţe derulate în februarie 1943. Raportorul, John C. Campbell, a furnizat patru soluţii posibile: revenirea la frontiera stabilită la Trianon, păstrarea rezultatului diktatului vienez, rectificarea în favoarea Ungariei a frontierei din 1920 şi o Transilvanie independentă. Prima şedinţă a „Subcomitetului" dedicată Transilvaniei s-a încheiat fără nici un rezultat concret, cu excepţia ideii ca acest teritoriu să fie administrat de forţele Naţiunilor Unite în primii ani de după război. Reuniunea a dezbătut formula Transilvaniei independente, pe care au combătut-o atât Bowman cât şi Armstrong. H.F. Armstrong a considerat această idee drept „nebunească şi comică" şi a adăugat că „propunerea pentru o Transilvanie independentă a fost înaintată de Otto de Habsburg ca o modalitate de a detaşa un teritoriu de la România fără a produce prea mult scandal"[74].

Nici cea de-a doua reuniune nu a avut mai mult succes. Pornind de la statisticile etnice furnizate de Campbell şi Mosley, Adolf Berle s-a pronunţat pentru o soluţie care să dea satisfacţie totală (întregul Ardeal) fie Ungariei, fie României. Ultima şedinţă referitoare la Transilvania a constituit oportunitatea pentru a se înainta mai multe soluţii, între care independenţa teritoriului sau cuprinderea lui într-o federaţie (Cannon), alocarea unei fâşii pe frontieră Ungariei şi autonomia Ţinutului Secuiesc (Bowman, Mosley şi Campbell), revenirea la frontiera din 1920 cu excepţia unei fâşii pe frontieră (Armstrong) şi retrocedarea întregului teritoriu transilvan României (John MacMurray, consilier al lui Hull)[75].

În cele din urmă, într-o reuniune ulterioară, din 2 martie 1943, „Subcomitetul" a reţinut doar două posibilităţi, corespunzătoare primelor două variante avansate în ultima şedinţă din februarie (independenţă sau federaţie şi revizuirea pe baze lingvistice a frontierei plus autonomie pentru secui). Trebuie precizat că în problema Transilvaniei a devenit clară deosebirea de abordare dintre diplomaţi (care se arătau mai favorabili Budapestei) şi experţi (care puneau accent pe argumentele etnice şi dădeau satisfacţie României astfel).

[73] Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 105, f. 18-20.

[74] Bela K. Kiraly, *op.cit.*, p.112.

[75] *Ibidem.*

Această distincţie era şi rezultatul propagandei maghiare din Statele Unite ale Americii, ştiut fiind faptul că în anii războiului Arhiducele Otto avea acces la Roosevelt şi la Sumner Welles, iar Eckhardt şi Pelenyi se întreţineau cu Berle. De altfel, argumentele economice prezentate de Eckhardt s-au regăsit în luările de poziţie ale lui Cannon[76].

Într-un memorandum din august 1943, John C. Campbell a consemnat sub formă de recomandare atribuirea Ungariei fie a 9 000 de kilometri pătraţi, cu o populaţie de 591 000 de oameni din care 50% maghiari, fie a 14.500 de kilometri pătraţi, locuiţi de aproape două milioane de oameni, din care numai o treime erau unguri. Aceste variante urmau a fi completate de un schimb de populaţie şi de acordarea unei largi autonomii secuilor. Varianta aprobată de „Comitetul Consultativ" a fost amendată succesiv în 1944, astfel încât unica propunere conţinută de documentele preşedintelui Roosevelt în vederea Conferinţei de la Quebec era de a se acorda Ungariei o fâșie îngustă de teritoriu între Arad şi Satu Mare[77].

Departamentul de Stat a preluat propunerea membrilor „Comitetului Consultativ" şi a promovat ideea unei rectificări a frontierei româno-ungare în 1945 şi în 1946. De asemenea, liderii guvernului de la Budapesta şi-au adaptat pretenţiile revizioniste astfel încât să coincidă cu viziunea americană, atât înaintea cât şi în timpul Conferinţei de Pace de la Paris. Pornind de la principiul minimei schimbări, Budapesta a insistat până în ultimul moment pentru a primi o satisfacţie cât de redusă a pretenţiilor sale în Ardeal[78].

Dacă Arhivele Naţionale ale Statele Unite au declasificat documentele „Comitetului Consultativ" („Fondul Notter") în 1974, reconstituirea modului în care diplomaţia sovietică a pregătit configuraţia lumii postbelice a devenit posibilă abia în anii „90", când Federaţia Rusă a permis accesul istoricilor la documentele de interes pentru acest subiect. Au intrat astfel în circuitul istoriografic mai multe sinteze alcătuite spre sfârşitul conflagraţiei de numele grele ale diplomaţiei Kremlinului, precum şi recomandările „Comisiei de pregătire a tratatelor de pace şi a ordinii postbelice".

Din prima categorie de documente face parte studiul lui Ivan M. Maisky, adjunct al lui Molotov, datat 10 ianuarie 1944, cuprinzând o schiţă a obiectivelor politicii externe sovietice în deceniile de după încheierea războiului. În cuprinsul analizei lui Maisky regăsim ideea stabilirii unor baze militare ale Armatei Roşii în România. Totodată, diplomatul sovietic preconiza „interferenţa în treburile interne" ale statelor foste aliate cu Germania, în scopul creării unor „democraţii reale". Maiski susţinea că se făceau propuneri care urmăreau ca problemele

[76] *Ibidem.*

[77] Vezi Stephen D. Kertesz, *The Last European Peace Conference, Paris, 1946-Conflict of Values*, Hamilton, Hunyadi, 1992.

[78] *Ibidem.*

referitoare la Ungaria să fie rezolvate „pe calea revizuirii deciziei a doua de la Viena referitoare la Transilvania şi prin alte procedee". În opinia sa însă, Ungaria trebuia să fie păstrată pe „baza unei severe aplicări a principiului etnografic"[79].

Tot Molotov a fost destinatarul unui document similar în scopuri, dar diferit în conţinut, aparţinând lui Andrei Gromîko, ambasadorul în Statele Unite la acea vreme. Datat 14 iulie 1944, materialul conţinea, printre cauzele unor posibile disensiuni postbelice între Uniunea Sovietică şi Statele Unite ale Americii şi „viitorul Europei de Est". Gromîko sublinia şi îngrijorarea unor cercuri americane în legătură cu instaurarea în ţările acestei regiuni ale unor regimuri de tip sovietic[80].

Ambele analize, redactate la cel mai înalt nivel al diplomaţiei sovietice, includeau ideea primatului intereselor de securitate sovietice şi cea a unui concert al marilor puteri care să patroneze divizarea lumii în sfere de influenţă.

Aceste principii au stat şi la baza documentelor redactate în cadrul „Comisiei de pregătire a tratatelor de pace şi a ordinii postbelice" de la Moscova. Condusă de fostul ministru de externe sovietic între 1930 şi 1939, Maxim Maximovici Litvinov (Meir Walach), „Comisia" a funcţionat în cadrul „Comisariatului poporului pentru afaceri externe" şi, deşi avea un mandat larg, în mod real deţinea puţină putere. S-a afirmat chiar că instituţia a fost înfiinţată pentru a utiliza capacitatea intelectuală a lui Litvinov şi a colaboratorilor săi, fără a le acorda putere. Printre ceilalţi membri ai „Comisiei Litvinov" s-au numărat diplomaţi, ca adjuncţii lui V. M. Molotov, D. Manuilski şi S. Lozovski, şi experţi în politică externă apropiaţi preşedintelui acesteia, ca I. Suriţ, B. Stein şi istoricul E. Tarlé[81].

În cei doi ani de funcţionare, „Comisia" a produs o cantitate importantă de analize şi recomandări, deşi nu a avut acces la corespondenţa diplomatică sovietică. Redactate de o echipă puţin numeroasă de experţi, materialele au fost supuse dezbaterii membrilor „Comisiei", cele mai importante recomandări fiind scrise de Litvinov şi ajungând pe birourile lui Stalin şi Molotov. „Comisia" şi-a încheiat activitatea în decembrie 1945, pe motiv că-şi atinsese scopul, iar în anul următor Litvinov s-a retras din activitate[82].

Printre subiectele abordate de „Comisia Litvinov" s-a numărat şi problema Transilvaniei. Astfel, la 5 iunie 1944, „Comisia" a dezbătut mai multe soluţii referitoare la acest teritoriu: realipirea la Ungaria, acceptarea frontierei de

---

[79] Vladimir O. Pechatnov, *The Big Three after World War II: New Documents on Soviet Thinking about Post War Relations with the United States and Great Britain*, Washington D.C., Cold War International History Project, 1995, p. 5-6

[80] *Ibidem*, p. 10.

[81] *Ibidem*, p. 9-14.

[82] *Ibidem*, p. 15-17.

la Trianon şi independenţa Transilvaniei în afara oricărei confederaţii. Varianta cea mai favorabilă României se întemeia pe „garanţii durabile de colaborare strânsă şi îndelungată cu U.R.S.S. şi pe renunţarea definitivă la pretenţiile sale asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord". Cu acest prilej, Litvinov s-a pronunţat în favoarea ideii independenţei Transilvaniei, situaţie ce ar fi înlesnit influenţa sovietică asupra statelor din Balcani[83].

Trei zile mai târziu, într-o nouă şedinţă, Litvinov a reluat chestiunea Ardealului, rememorând soluţiile posibile. Dintre cei prezenţi, fostul ambasador sovietic în Franţa, I. Surit, a afirmat că acceptabile erau numai două variante, şi anume revenirea la România („în condiţiile schimbării radicale a regimului de stat al României postbelice") sau un stat independent transilvan. La rândul său, susţinut de Stein şi de Manuilski, S. Lozovski s-a pronunţat pentru o Transilvanie independentă, situaţie care, în opinia sa, ar fi împiedicat refacerea economică a României ar fi constituit un instrument excelent de control atât al acestei ţări cât şi al Ungariei. Fără a concluziona, Maxim Litvinov a susţinut ideea independenţei, cu argumentul că România ar fi depins mai mult de Uniunea Sovietică în acest fel[84].

Miza reală a rezolvării problemei Transilvaniei de către sovietici transpare şi din stenograma şedinţei „Comisiei" din 29 iulie 1944. Lozovski, care şi-a reluat propunerile din şedinţele anterioare, a fost contrazis de această dată de I. Suriţ, care a afirmat că „restituindu-i României Transilvania, noi vom pune o temelie trainică pentru dependenţa României de politica noastră. O astfel de perspectivă este reală, fiindcă Transilvania are fără nici o îndoială pentru România mai multă importanţă decât Basarabia". Comentând afirmaţiile lui Surit, Litvinov a făcut un rezumat al politicii sovietice faţă de problema Transilvaniei: „Aproape că exclud posibilitatea de a oferi Transilvania Ungariei, însă nu este o chestiune definitivă. Această variantă s-ar putea materializa, dar într-o perspectivă mai îndepărtată. Mai curând s-ar putea ajunge la un acord comun cu România în schimbul renunţării la Basarabia şi Bucovina, dar acest lucru se poate întâmpla numai cu anumite garanţii şi cu o anumită influenţă asupra viitoarei politici româneşti. Nu ştiu dacă vom putea să obţinem astfel de garanţii şi în condiţiile în care guvernul se va schimba iar politica va fi alta. Dacă am reuşi să implementăm un control, alta ar fi situaţia. Dar până ce acest lucru nu se va înfăptui, rămâne posibilitatea separării Transilvaniei şi transformării ei într-un stat de sine stătător. Acest lucru poate fi provizoriu până în momentul în care noi vom putea ajunge la o înţelegere cu Ungaria sau România. Sau poate că va rămâne aşa timp îndelungat, având în vedere că acest

[83] Tatiana Pokivailova, *1944. Transilvania pe masa Comisiei Litivinov*, în „Magazin Istoric", XXXII, 1998, nr. 1.

[84] *Ibidem.*

mic stat va avea nevoie de ocrotitor, care poate fi numai Uniunea Sovietica, marea putere din apropiere”[85].

Spre deosebire de omologii lor americani, diplomaţii sovietici au abordat problema Transilvaniei mai mult din perspectiva intereselor pe termen lung ale Moscovei, decât privind în trecut.

În analizele înaintate lui Stalin şi Molotov în lunile ce au urmat, Litvinov a păstrat ideea unei sfere de securitate a Uniunii Sovietice care să includă şi România. Cât despre problema Transilvaniei, aceasta a devenit o miză pe baza căreia Moscova a jucat cartea comunizării României.

Rolul Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe. De la Potsdam la Paris

Conferinţa de la Yalta a reprezentat momentul declanşator al unei noi tendinţe în politica externă americană. Generozitatea principiilor enunţate în localitatea din Crimeea contrasta flagrant cu ceea ce diplomaţi, militari şi lideri politici americani au început să înţeleagă, anume că Uniunea Sovietică aplica până în cele mai mici detalii o politică agresivă a faptului împlinit, ale cărei implicaţii erau limpezi mai ales în Estul Europei, prin evenimente de felul instalării cu forţa a guvernului Groza la Bucureşti. După cum concluziona Wilfried Loth, pe cât de subestimate fuseseră intenţiile lui Stalin înainte de 1945, pe atât de exagerate erau acum aprecierile unor factori de la Washington cu privire la expansiunea sovietică. Din păcate, nici Roosevelt sau Truman, nici secretarii lor de stat nu au găsit căile politice şi diplomatice în acest interval crucial, pentru a fructifica situaţia excepţională a Statelor Unite. Era singura ţară al cărui teritoriu nu fusese afectat în mod direct de conflagraţie, avea 7 milioane de oameni sub arme, erau singurii posesori ai celei mai distrugătoare arme inventată până atunci, iar economia funcţiona impecabil.

Tensiunile dintre Aliaţi au atins cote înalte în 1945 ca urmare a acţiunii ruseşti în forţă în România, a disputelor generate de situaţia din Polonia şi a acuzaţiilor lansate de Stalin în legătură cu intenţia anglo-americanilor de a încheia o pace separată cu Germania. Între timp, la 12 aprilie, la Washington s-a produs decesul lui Roosevelt, urmat de instalarea la Casa Albă a unui novice în materie de politică externă, Harry S. Truman. Disensiunile dintre americani şi sovietici au marcat şi Conferinţa de constituire a Organizaţiei Naţiunilor Unite de la San Francisco. Într-o tentativă de detensionare a climatului după capitularea Germaniei, Truman l-a trimis pe Harry Hopkins la Moscova unde

[85] Vezi volumul de documente din arhivele Federaţiei Ruse editat de T.V. Volokitina, T.M. Islamov şi T.A. Pokivailova, *Problema transilvană. Disputa teritorială ungaro-română şi U.R.S.S. 1940-1946*; citatul a fost preluat de Vasile Şandru în *Conexiunea moscovită a problemei transilvane,* „Magazin Istoric”, XXXV, 2001, nr. 11.

fostul consilier intim al lui Roosevelt a întâlnit un Stalin extrem de iritat. În cele din urmă, dictatorul sovietic a acceptat să-i întâlnească pe Truman şi pe Churchill (alături de Clement Attllee, succesorul său) la Potsdam, în cadrul unei conferinţe menită a elucida diferendele existente[86].

Astfel, între 17 iulie şi 2 august 1945, liderii celor trei Mari Puteri învingătoare s-au întreţinut pentru ultima dată în această formulă în Palatul Cecilienhof din capitala landului Branderburg. Ordinea de zi a întâlnirii a conţinut chestiuni care au determinat mai multe crize ale convorbirilor, încât în cele din urmă impresia observatorilor a fost că fiecare parte a făcut concesii în zonele unde oricum nu mai avea posibilităţi de influenţă[87].

Pentru evoluţia României, important a fost acordul Marii Britanii şi al Uniunii Sovietice cu privire la propunerea americană de a se înfiinţa Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe, ca organism responsabil de întocmirea tratatelor de pace cu Italia, Finlanda, România, Ungaria şi Bulgaria. Alcătuit din reprezentanţii principalelor cinci puteri învingătoare, cei Trei Mari plus China şi Franţa, Consiliul pleca de la premisa că fiecare tratat trebuia realizat de statele care semnaseră armistiţiul cu inamicul respectiv. Deci Tratatul cu România urma a fi creionat de şefii diplomaţiilor sovietică, americană şi britanică. Procedura stabilită la Potsdam includea o primă reuniune a Consiliului în care miniştrii să cadă de acord asupra prevederilor esenţiale, urmată de o întâlnire a adjuncţilor lor care să confere o formă clară a acordului şi în care să fie trasate şi detaliile ori articolele de o importanţă redusă. La cea de-a doua întâlnire a organismului urma a fi dezbătută forma iniţială a proiectelor şi rezolvate toate controversele ivite. Textele definitivate astfel trebuiau înaintate Naţiunilor Unite care formulau recomandări pentru ultimul Consiliu, în cadrul căruia urmau a fi aprobate versiunile finale ale tratatelor[88].

Pentru Stalin referirea la Naţiunile Unite nu avea foarte mare importanţă de vreme ce U.R.S.S., Statele Unite şi Marea Britanie aveau să reprezinte interesele tuturor. Oricum, patru din cele cinci state foste inamice se aflau sub control sovietic, deşi declaraţia de la Potsdam conţinea ideea unor „guverne democratice recunoscute” în România, Ungaria şi Bulgaria, cu care Consiliul urma să se relaţioneze.

În ţară, Conferinţa de la Potsdam a inoculat o doză de optimism în rândurile opoziţiei democratice, existând speranţa că guvernul Groza va fi înlocuit cu unul alcătuit din reprezentanţii Blocului Naţional Democrat, care să organizeze alegeri libere şi să reprezinte România la Conferinţa Păcii. Pe de altă parte, recunoaşterea guvernului comunist de către Uniunea Sovietică, survenită

---

[86] Harry S. Truman, *Memoirs. Years of Decisions*, New York, 1955, p. 79-81.

[87] Wilfried Loth, *Împărţirea lumii. Istoria războiului rece, 1941-1955*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1997, p. 93.

[88] *Ibidem.*

la 6 august 1945, a fost interpretată ca încă o dovadă a determinării Moscovei de a păstra controlul în această parte a Europei. În viziunea liderilor democraţi, decisivă urma să se dovedească atitudinea diplomaţiilor americană şi britanică. Pe 13 august, legaţia americană din România a primit instrucţiunile mult aşteptate. Departamentul de Stat recomanda ca, „fără a lăsa să se întrevadă posibilitatea unui sprijin din partea noastră faţă de orice plan de schimbare a guvernului propus de liderii opoziţiei, nu trebuie sub nici un motiv să îi descurajăm pe aceşti lideri în încercările lor de a face o astfel de schimbare”[89].

Încurajat de acest mesaj şi motivându-şi solicitarea prin aceea că Tratatul de Pace nu poate fi încheiat decât cu un guvern democratic recunoscut, Regele Mihai i-a cerut lui Groza să demisioneze. Refuzul premierului de a renunţa la portofoliu a determinat aşa numita „grevă regală”, în fapt, ultima tentativă serioasă cu sprijin occidental de a împiedica instaurarea unui regim comunist în România.

Miza acestei mutări a Regelui era semnificativă şi în perspectiva negocierilor pentru încheierea păcii, iar primul act al acestui proces l-a constituit Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe care urma să aibă loc la Londra. Replica Moscovei la iniţiativa opoziţiei nu a întârziat să apară, sub forma unei noi recunoaşteri publice a cabinetului comunist, urmată de o vizită în capitala U.R.S.S. a lui Groza şi Tătărescu, în calitate de lideri oficiali români, unde au primit instrucţiuni ferme să-şi păstreze poziţiile[90].

Între timp, la 12 septembrie 1945, când se împlinea un an de la semnarea Convenţiei de Armistiţiu între România şi Puterile Aliate şi Asociate, în capitala britanică se deschideau lucrările Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe. Considerăm utilă o succintă prezentare a biografiilor principalilor actori ai negocierilor interaliate, în urma cărora au fost creionate primele tuşe ale actului Păcii cu România.

Cariera lui Veaceslav Mihailovici Molotov a fost indisolubil legată de cea a lui Stalin. A împărţit cu el dificultăţile vieţii pentru revoluţie şi a contribuit la consolidarea poziţiei acestuia în cadrul luptelor intestine interbelice. În mai 1939 l-a înlocuit pe Litvinov în calitate de comisar pentru afacerile externe şi

---

[89] C.V.R. Schuyller, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946)*, Ediţie de Al. Oşca, M. Chiriţoiu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 175-176.

[90] Un raport al legaţiei americane la Bucureşti din 15 septembrie 1945 consemna că „delegaţia condusă de Groza a primit următoarele instrucţiuni de la Moscova: 1. Guvernul nu va demisiona sub nici o formă, 2. Guvernul va folosi toate mijloacele pentru a păstra bune relaţii cu regele, 3. Molotov i-a asigurat pe membrii delegaţiei că trupele sovietice nu vor fi retrase din România până când nu se va instala un guvern comunist”, în Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1945*, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, p. 355.

din această funcţie a fost prezent în epicentrul tuturor iniţiativelor diplomatice ale statului sovietic în timpul conflagraţiei şi după aceea. În relaţia cu aliaţii occidentali Molotov a afişat o ostilitate adaptată în funcţie de interesele pe termen lung, de construire a lagărului comunist, dublată de atenţia acordată fiecărui detaliu al textelor asupra cărora urma să-şi exprime opinia. La Londra, Molotov a sosit cu gândul că armistiţiile încheiate anterior puteau constitui foarte bine baza tratatelor de pace.

James Francis Byrnes, secretarul de stat american, era un veteran al politicii de peste Atlantic şi îndeplinise mai multe responsabilităţi pe parcursul celui de-al doilea război mondial. Prezent la Yalta, în delegaţia lui Roosevelt, Byrnes a fost recuperat de Truman pe care l-a asistat în formularea politicii externe a Statelor Unite până în 1947. În capitala Marii Britanii, Byrnes era hotărât să susţină aşa numita „soluţie poloneză", adică reformarea guvernelor din ţările est europene pe baze larg democratice şi organizarea unor alegeri libere ca premisă a încheierii tratatelor de pace.

Considerat unul dintre cei mai puternici lideri sindicali din prima jumătate a secolului XX, Ernest Bevin, gazda reuniunii, fusese numit recent, la 26 iulie 1945, secretar de externe în cabinetul Attlee. În momentul începerii Consiliului, Bevin începuse să abandoneze o mare parte din optimismul cu care privea relaţiile cu Uniunea Sovietică.

Pe lista participanţilor la tratativele de la Londra s-a mai aflat şi ministrul de externe francez, George Augustin Bidault, a cărui prezenţă la viitoarele reuniuni de acest fel va constitui un motiv de dispută între guvernul condus de Charles de Gaulle şi celelalte state învingătoare.

În Consiliul de la Londra, derulat între 12 septembrie şi 2 octombrie 1945, a devenit evident faptul că problemele dificile existente prin situaţia din Europa de Est nu aveau să fie soluţionate în sensul dorit de americani. Molotov a venit cu propria agendă, care ar putea fi sintetizată printr-o singură expresie: *status quo*. Pentru demnitarul sovietic nu era acceptabilă nici o abatere de la spiritul prevederilor din convenţiile de armistiţiu.

În acest sens, delegaţia sovietică a prezentat un memorandum în care se propunea ca textul documentului semnat cu România la 12/13 septembrie 1944 să fie considerat drept „bază pentru viitorul tratat de pace" cu această ţară. O importanţă deosebită o avea pentru România articolul patru din Convenţie, referitor la graniţa cu Uniunea Sovietică, dar şi articolul 19, cu privire la Transilvania[91]. Diplomaţii americani au formulat şi ei un punct de vedere: „1. Frontiera cu U.R.S.S. trebuie să fie stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1940; 2. Frontiera cu Ungaria trebuie, în general, să fie cea existentă în 1938, iar, în ceea ce priveşte Transilvania, determinarea ca întreaga ori cea mai

[91] Gh. Buzatu, *În culisele Conferinţei de Pace de la Paris*, în „Dosarele Istoriei", Nr.2(7)/1997, p. 22-26.

mare parte a provinciei să aparţină României să se facă după examinarea cererilor ambelor state; 3. Frontiera cu Iugoslavia va rămâne neschimbată”[92]. Foreign Office s-a menţinut pe aceeaşi linie, acceptând realităţile care au survenit prin notele ultimative sovietice din 1940, mai puţin în cazul Ucrainei Subcarpatice, dar şi anularea diktatului de la Viena şi a Tratatului de la Craiova cu Bulgaria. Această poziţie britanică a fost completată cu un memorandum în care se reitera acceptarea „acordului” din 28 iunie 1940[93].

În cea de-a 14-a reuniune a miniştrilor afacerilor externe, desfăşurată la Lancaster House din Londra, în data de 20 septembrie 1945, a fost abordată problema Transilvaniei. Discuţia a fost deschisă de Molotov, care a solicitat Conferinţei să pronunţe anularea arbitrajului de la Viena şi să restabilească frontiera rezultată după primul război mondial. Referindu-se la formularea articolului 19 din Convenţia de armistiţiu („Guvernele Aliate socotesc hotărârea Arbitrajului de la Viena, cu privire la Transilvania, ca nulă şi neavenită şi sunt de acord ca Transilvania sau cea mai mare parte a ei, să fie restituită României”), ministrul de externe britanic a sugerat că oferă o anumită posibilitate. În intervenţia sa, George Bidault a recomandat respectarea pe cât posibil a principiului etnic, astfel încât soluţia adoptată să lase cât mai puţini unguri în teritoriul românesc şi cât mai puţini români în Ungaria, existând şi un precedent în cazul Istriei. În răspunsul său, Molotov a subliniat dificultatea trasării unei linii de demarcaţie etnică în Transilvania şi a făcut apel la momentul Trianon, care fusese rezultatul voinţei guvernelor ţărilor care îşi trimiseseră reprezentanţi la Londra. În plus, preciza ministrul sovietic, se impunea anularea unei hotărâri a lui Hitler. Cât despre sintagma „cea mai mare parte a Transilvaniei”, afirma Molotov, aceasta a fost folosită pentru că U.R.S.S. „nu dorea să fie cu mâinile legate în cazul în care ar fi apărut circumstanţe noi”. Ori, această posibilitate nu se produsese. Dacă Bidault s-a pronunţat în favoarea soluţiei sovietice, James F. Byrnes a afirmat că diktatul fusese abolit prin armistiţiu, dar a propus uşoare rectificări ale frontierei din 1920, prin care ar fi putut ajunge sub jurisdicţie maghiară peste jumătate de milion de unguri. În continuare, diplomatul american şi-a argumentat sugestia prin aceea că ar fi vorba de o suprafaţă mică, mai puţin de o zecime din teritoriul Transilvaniei. Mai mult, a afirmat Byrnes, dacă rectificarea se va dovedi imposibilă, delegaţia americană va abandona acest punct de vedere[94].

În cele din urmă, Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe de la Londra a acceptat soluţia propusă de ministrul sovietic, urmând ca detaliile să fie dezbătute în reuniunile ulterioare. Se cuvine să constatăm că şi în capitala Marii

[92] *Ibidem.*

[93] *Ibidem.*

[94] V. F. Dobrinescu, I. Pătroiu, *Documente franceze despre Transilvania*, Bucureşti, Editura Vremea, 2001, p. 121-123.

Britanii sovieticii nu s-au abătut de la principiul „Transilvania contra Basarabia şi Bucovina”, iar diplomaţii occidentali nu au considerat necesar să formuleze amendamente în legătură cu „acordul” din 28 iunie 1940. Putem concluziona că la prima reuniune a Consiliului, viziunea sovietică asupra Păcii cu România a triumfat, în toate privinţele.

Oricum, deşi a abordat câteva chestiuni sensibile, ori poate tocmai de aceea, reuniunea de la Londra nu şi-a atins scopul. În vreme ce diplomaţii ţărilor vestice nu s-au arătat dispuşi să accepte pretenţiile sovietice în Japonia, Marea Mediterană şi Balcani, Molotov s-a prevalat de chestiuni procedurale pe care ceilalţi nu păreau la început dispuşi să le accepte. Astfel, conform înţelegerii de la Potsdam, acesta a solicitat ca miniştrii de externe francez şi chinez să nu mai participe la dezbaterea problemelor Estului Europei. După trei săptămâni, incapabili să ajungă la un acord cu ruşii, americanii au provocat încheierea conferinţei, iar procesul verbal al convorbirilor purtate nici măcar nu a fost semnat[95].

În continuare, şeful diplomaţiei americane l-a trimis pe renumitul jurnalist Mark Etehridge într-o călătorie informativă în Europa de Est, menită a completa informaţiile obţinute prin legaţiile din capitalele regiunii[96]. De asemenea, în noiembrie 1945, Byrnes a solicitat o nouă reuniune a Consiliului, de data aceasta fără participarea reprezentanţilor Franţei şi Chinei.

Pentru delegatul american în Comisia Aliată (Sovietică) de Control de la Bucureşti, generalul C.V.R. Schuyller, eşecul Consiliului de la Londra implica o perspectivă sumbră pentru România. „Nu există până acum speranţe în privinţa unui ajutor din exterior, cel puţin până la următoarea întrunire a Consiliului. Între timp, fiecare zi de întârziere face jocul Partidului Comunist de aici. Regele se va afla, în mod sigur, într-o situaţie dificilă şi trebuie să spun că nu prea văd cum ar putea rezista”, consemna acesta la 25 septembrie 1945[97]. În timpul desfăşurării întâlnirii miniştrilor de externe, liderii principalelor partide democratice de la Bucureşti, Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu, au înaintat un memoriu Puterilor Aliate, în care au condamnat ca „profund nedrept” faptul că viitorul Tratat de Pace urma să fie „pur şi simplu o reeditare a Convenţiei de armistiţiu”. Reamintind eforturile României de după 23 august, făcând apel la

[95] W. Loth, *op.cit*., p. 94.

[96] Jurnalistul american îşi încheia astfel telegrama trimisă la Departamentul de Stat pe 26 noiembrie 1945: „Acum încerc doar să subliniez gravitatea situaţiei României şi faptul că ţara a fost înghiţită din punct de vedere economic, că poporul este din ce în ce mai deziluzionat, moralul lui este tot mai scăzut şi că, dacă noi nu trecem la aplicarea principiilor pe care le-am enunţat deja, singurul rezultat este împingerea acestor oameni spre comunism, care lor le repugnă” (apud I.Scurtu, coord., *op.cit*., p. 444).

[97] C.V.R. Schuyller, *Misiune dificilă*, p. 203.

promisiunile de la Cairo şi la principiile enunţate la Yalta şi Potsdam, Maniu şi Brătianu solicitau condiţii de pace mai bune şi limpezirea situaţiei politice, în sensul apelului monarhului de alcătuire a unui guvern reprezentativ[98].

Situaţia creată în România prin tentativa opoziţiei democratice de a determina, apelând la prerogativele regale, retragerea guvernului Groza, s-a aflat pe ordinea de zi a discuţiilor purtate la Moscova de cei trei miniştri de externe ai U.R.S.S., Marii Britanii şi Statelor Unite între 12 şi 29 decembrie 1945. Convocată la iniţiativa liderului diplomaţiei americane, în baza acordurilor de la Yalta, Conferinţa de la Moscova a fost marcată de absenţa reprezentanţilor Parisului, un semnal pe care De Gaulle l-a recepţionat cu nemulţumire[99].

Este acceptat în general că în cadrul discuţiilor din capitala Sovietelor cele două tabere au făcut unele compromisuri reciproce, menite a detensiona atmosfera postbelică şi a înlesni împărţirea judicioasă a sferelor de influenţă, care căpătau astfel un contur mai vizibil. Controverse a generat atitudinea americană referitoare la caracterul deciziilor de la Moscova şi la aplicarea acestora. Pentru unii istorici ai războiului rece, atitudinea lui James Byrnes a echivalat cu o capitulare în faţa expansiunii sovietice în Estul Europei. Alţii au considerat că atitudinea lui Byrnes a fost realistă şi au apreciat consecvenţa cu care acesta a gestionat trecerea României, de exemplu, în sfera sovietică, fără ca acest proces să incumbe posibilitatea declanşării unui nou conflict mondial[100].

În epocă, într-un Washington care începea sa fie dominat de tema neîncrederii în fostul aliat comunist, iniţiativele lui Byrnes au fost receptate negativ, determinând retragerea sa în aprilie 1946 şi adoptarea unei politici exprimată foarte bine de însemnările preşedintelui Truman din primele zile ale aceluiaşi an: „Nu sunt de părere că ar trebui să mai facem compromisuri. Ar trebui să refuzăm recunoaşterea României şi Bulgariei, până nu se îndeplinesc cerinţele noastre”[101].

Până la aplicarea politicii de „containment”, în capitala Uniunii Sovietice a fost acceptată extinderea guvernelor român şi bulgar prin includerea unor reprezentanţi ai partidelor democratice şi s-a stabilit ca prima formă a tratatelor de pace cu foştii aliaţi ai Germaniei să fie trasată înainte de 1 mai 1946 de către adjuncţii miniştrilor de externe ai puterilor învingătoare.

La Bucureşti, hotărârile de la Moscova au fost primite în mod diferit. Pentru diplomaţii americani din capitala României acordul din decembrie 1945

---

[98] Textul memoriului în I. Scurtu (coord.), *op.cit*., p. 360-363.

[99] John L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947*, New York-Londra, Columbia University Press, 1972, p. 289.

[100] *Ibidem;* Gabriel Kolko, *The Politics of War: The World and United States Foreign Policy, 1943-1945*, New York, Pantheon, 1990 pentru teza revizionistă.

[101] Harry S. Truman, *Memoirs*, p. 551.

echivala cu „o cedare totală în faţa pretenţiilor ruseşti”[102]. Membrii cabinetului Groza şi ai formaţiunilor politice pe care le reprezentau au realizat că activitatea derulată începând din martie 1945 a căpătat un vot de încredere din partea celor Trei Mari şi că prezenţa unui ţărănist şi a unui liberal la şedinţele Consiliului de Miniştri nu putea produce modificări esenţiale în drumul către comunism al statului român. Maniu şi Brătianu au înţeles că unica speranţă pe care o mai aveau rămâneau alegerile libere, imposibil de organizat într-un regim de ocupaţie, după cum conchideau majoritatea observatorilor neutri din ţară[103].

Aplicarea acordului a devenit sarcina lui Vîşinski, secondat de miniştrii britanic şi american la Moscova, Averell Harriman şi Sir Archibald Clark-Kerr. Reaua credinţă a guvernului comunist a fost afişată imediat după parafarea acordului moscovit. A fost nevoie de mai mult de o săptămână pentru a se ajunge la un compromis cu autorităţile comuniste care îi considerau pe reprezentanţii desemnaţi, Ion Mihalache şi Bebe Brătianu, reacţionari şi agresori antisovietici. În cele din urmă au fost acceptate două persoane mai puţin implicate, Emil Haţieganu şi Mihail Romniceanu[104].

Pe 25 ianuarie 1946, Clark Kerr i-a înaintat ministrului de externe britanic, Ernest Bevin, un raport în legătură cu misiunea derulată la Bucureşti, care se încheia cu următoarea concluzie: „În ciuda repetatelor sale declaraţii de sinceritate (ale lui Vîşinski, n.n.), este evident că el conduce România întocmai ca o provincie a Uniunii Sovietice, iar guvernul este instrumentul său. Am părăsit Bucureştii, aşadar, cu un sentiment de tristeţe şi profund recunoscător că nu m-am născut în România”[105].

În martie-aprilie 1946, în virtutea aceloraşi acorduri din capitala U.R.S.S., au avut loc în capitala Marii Britanii lucrările Conferinţei adjuncţilor miniştrilor de externe. Rolul acestui organism era de a creiona proiectele de Tratate de Pace cu foştii aliaţi ai Germaniei, care urmau să ajungă pe masa Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe şi apoi în dezbaterea Conferinţei de Pace.

Istoriografia acestui subiect a acordat reuniunii de la Londra din primăvara anului Păcii o importanţă redusă, comparativ cu atenţia rezervată celorlalte reuniuni din 1946. În fapt, capitala Marii Britanii a găzduit o reuniune importantă din punctul de vedere al definitivării Tratatului cu România, în cadrul căreia puterile occidentale au reiterat posibilitatea ajustării frontierei româno-maghiare, în sensul acordării unei satisfacţii, fie şi minore, Budapestei.

---

[102] C.V.R. Schuyller, *Misiune dificilă*, p. 273-274.

[103] *Ibidem*, p. 275.

[104] Vezi şi Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

[105] Raportul complet poate fi consultat în Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1946*, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1996, p. 85-95.

De asemenea, din punctul de vedere al acţiunii diplomatice româneşti, reuniunea adjuncţilor miniştrilor de externe a anticipat evoluţia evenimentelor din Forumul Păcii de la Paris.

Pentru Generalul Schuyller, convocat la Londra de către consilierul militar al delegaţiei americane, Consiliul adjuncţilor miniştrilor de externe a constituit un moment dificil, marcat de contradicţiile dintre occidentali şi ruşi, inclusiv în problemele româneşti[106]. Stadiul dezbaterii în legătură cu Tratatul cu România a fost detaliat într-o telegramă către Paris a negociatorului francez, Couve de Murville, din 21 martie 1946. Conform ministrului francez, reprezentanţii sovietici au reiterat ideea menţinerii frontierei stabilită la Trianon, însă au refuzat să răspundă solicitărilor anglo-americanilor de a preconiza traseul frontierei româno-sovietice. La fel, Moscova a refuzat să detalieze soluţiile pentru limitarea armatei române ori să dea un răspuns clar în problema Dunării[107].

Sosit la Londra la sfârşitul lui martie 1946, în calitate de reprezentant oficial al guvernului român la reuniunea adjuncţilor miniştrilor de externe, Richard Franasovici a întâlnit o atmosferă destul de ostilă la adresa guvernului român. Statutul diplomatic rezervat („la marginea corpului diplomatic, pe lista căruia nu figurăm"), faptul că nu a avut acces la şefii Foreign Office, precum şi refuzul de a i se furniza orice fel de informaţii despre stadiul lucrărilor Consiliului, ca şi absenţa oricărei ştiri de presă în legătură cu sosirea sa, indicau neîncrederea oficialităţilor londoneze faţă de delegatul unui guvern aflat în solda sovieticilor[108]. În cele din urmă, în urma contactelor cu delegatul sovietic şi cu unul dintre experţii americani, Franasovici a putut să trimită la Bucureşti, în prima zi a lunii aprilie, o evaluare a situaţiei problemelor româneşti[109].

Astfel, până în acel moment, chestiunea Transilvaniei nu fusese abordată decât în cadrul unor discuţii particulare la nivel de experţi, fiind clar că americanii susţineau în continuare o modificare uşoară a frontierei româno-maghiare, care să fie rezultatul unor negocieri între cele două părţi. În aceste condiţii, diplomatul român îi solicita lui Tătărescu permisiunea de a depune la secretariatul conferinţei memoriile pregătite, precum şi trimiterea imediată la Londra a lui Eugen Filotti, pentru ca acesta să ofere ambasadorului şi expertului sovietic documentaţia în vederea susţinerii punctului de vedere românesc[110].

În răspunsul său, ministrul de externe îşi reafirma încrederea în sprijinul sovietic şi argumenta decizia ca memoriile guvernului român să fie înaintate

---

[106] C.V.R. Schuyller, *Misiune dificilă*, p. 287.

[107] V. F. Dobrinescu, I. Pătroiu, *Documente franceze despre Transilvania*, p. 151-152.

[108] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 69, f. 5.

[109] *Ibidem.*

[110] *Ibidem*, f. 6

numai în cazul în care problema Transilvaniei ar fi intrat pe ordinea de zi a Conferinţei[111]. Câteva zile mai târziu, Richard Franasovici revenea cu un mesaj liniştitor către Bucureşti: „redactarea tratatului cu România, spre deosebire de cel italian, nu prezintă mari dificultăţi. S-ar putea deduce că într-adevăr Anglia nu se gândeşte la rectificarea frontierelor Transilvaniei”[112].

Tonul liniştitor al acestui mesaj avea să fie anulat de unele „informaţii din sursă autentică”, primite de Gh. Tătărescu, care atestau că delegaţii occidentali solicitaseră atribuirea unui „foarte important teritoriu” din Transilvania de Nord Ungariei, iniţiativă pe care ruşii au refuzat-o categoric. În aceste condiţii, Franasovici era însărcinat cu „depunerea tuturor memoriilor” şi cu observarea dezbaterilor Conferinţei „zi de zi, prin ambasadorul U.R.S.S.”[113].

Într-adevăr, delegaţii americani de la Londra au solicitat formularea unei „prevederi care să permită negocieri directe între guvernele român şi maghiar în sensul ajustării frontierei în aşa fel încât un număr cât mai redus de persoane să trăiască sub stăpânire străină”. Propunerea americană nu s-a bucurat de sprijinul concret al britanicilor şi francezilor, astfel încât opoziţia manifestată de reprezentanţii Moscovei a împiedicat includerea unei astfel de recomandări[114].

Prima formă a Tratatului de Pace cu România a fost definitivată la 15 aprilie 1946, însă nu cuprindea nici o stipulaţie referitoare la frontierele României. O decizie în acest sens urma să fie luată de organismul superior, Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe, care s-a reunit la Paris în două etape, între 25 aprilie şi 16 mai, precum şi între 15 iunie şi 12 iulie 1946.

Contextul în care miniştrii de externe ai marilor puteri învingătoare s-au întâlnit în capitala Franţei pentru a elucida aspectele controversate ale Păcii s-a modificat prin promovarea de către Washington a unui nou curs al politicii sale externe. În februarie 1946, George F. Kennan, unul dintre membrii „grupului de la Riga” din cadrul serviciului diplomatic american, expedia celebra „telegramă lungă” de la Moscova, în care politica externă sovietică era descrisă în termenii unei inevitabile componente a regimului comunist, iar nu în sensul unei evoluţii determinată de gesturile aliaţilor occidentali[115].

Istoricii revizionişti ai războiului rece au atribuit eşecul Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe de la Paris pe seama acestei noi atitudini americane, exprimată prin conceptul de îngrădire[116]. Trebuie remarcat în acelaşi timp că nici delegaţii sovietici nu au abandonat vechea tactică de tergiversare a

---

[111] *Ibidem*.

[112] *Ibidem*, f. 29.

[113] *Ibidem*, f. 38.

[114] *Ibidem*, f. 43.

[115] Vezi Walter La Feber, *America, Russia and the Cold War, 1945-1975*, N.Y., John Wiley, 1976.

[116] Gabriel Kolko, *op.cit.*

obţinerii unui acord prin apelul la chestiuni procedurale. În prima etapă secretarul de stat american a refuzat să facă orice concesie în raport cu solicitările sovietice şi a condamnat practicile Moscovei în statele Europei de Est. De-abia în cea de-a doua reuniune, Consiliul a reuşit să ajungă la o înţelegere în privinţa unui număr mare de articole din Tratatele cu ţările învinse. Singurii delegaţi ai unei astfel de ţări acceptaţi pentru a expune propriul punct de vedere în faţa Consiliului au fost cei italieni, în chestiunea Triestului[117].

Din perspectiva viitoarei conferinţe a păcii, cele două şedinţe ale Consiliului de la Paris au fost marcate de disputele sovieto-americane în legătură cu regulile după care aceasta urma să se desfăşoare. Concepţia sovietică era articulată în jurul ideii că unica sarcină importantă a Conferinţei era să aprobe fără complicaţii deciziile Consiliului. Delegaţia americană argumenta că în şedinţele anterioare de la Potsdam şi Moscova se stabilise că acest organism va pregăti proiectele de tratate pentru Conferinţa Naţiunilor Unite, dar că nu era necesară realizarea unor proiecte complete. De asemenea, Byrnes nu considera Consiliul în măsură să stabilească reguli de procedură pentru o reuniune de state suverane[118]. Un alt motiv de dispută l-a constituit stabilirea datei de începere a Conferinţei de Pace, Molotov refuzând să discute acest aspect până în momentul în care miniştrii de externe vor fi examinat cele cinci Tratate de Pace propuse ţărilor învinse[119].

Pentru diplomaţia română, principala problemă aflată în dezbaterea Consiliului de la Paris o constituia cea a Transilvaniei, mai precis a tentativelor Ungariei de a obţine de la Marile Puteri un teritoriu cât de redus la frontiera cu România. În acest scop, Budapesta a declanşat o adevărată ofensivă diplomatică, marcată pentru început de vizita unei delegaţii maghiare alcătuită din membri proeminenţi ai guvernului, la Moscova, la începutul lui aprilie 1946. În capitala Uniunii Sovietice, reprezentanţii Ungariei au expus în discuţiile cu Stalin, Molotov şi Dekanozov două soluţii care le-ar fi oferit satisfacţie. Prima variantă includea anexarea la Ungaria a unui teritoriu de 22 000 de kilometri pătraţi, locuit de 865 000 de români şi de jumătate de milion de unguri. Planul de rezervă presupunea cedarea către Ungaria a unei zone de aproape 12 000 de kilometri pătraţi, locuită de aproximativ un milion de oameni, români şi maghiari în proporţii egale[120]. Oficialii sovietici au audiat solicitările maghiare, care apelau la Articolul 19 din Armistiţiul cu România, dar ignorau realitatea exprimată în reuniunile de la Londra ale Consiliului Miniştrilor Afacerilor

[117] Stephen D. Kertesz, *Between Russia and the West. Hungary and the Illusion of Peacemaking. 1945-1947*, Notre Dame, 1984, p. 155.

[118] James F. Byrnes, *Speaking Frankly*, New York, Harper and Brothers, 1947, p. 70-71.

[119] *Ibidem*, p. 53.

[120] Stephen D. Kertesz, *op.cit.*, p. 170.

Externe şi al adjuncţilor acestora. Stalin şi diplomaţii săi s-au arătat înţelegători în faţa aspiraţiilor maghiare, au sugerat ca înainte de a solicita direct rectificări teritoriale României să fie demarate negocieri cu Bucureştii şi au folosit optimismul afişat de oaspeţii lor la revenirea în patrie pentru a crea o atmosferă de simpatie pentru comuniştii unguri, aliniaţi cu acest prilej dezideratului naţional al recuperării măcar a unei fărâme din pământul transilvan [121]. Concomitent însă, în cadrul unei întrevederi din 12 aprilie 1946 cu ambasadorul român la Moscova, Iorgu Iordan, V. Dekanozov, şeful secţiunii afacerilor sud-est europene a ministerului condus de Molotov, dădea asigurări că „guvernul sovietic nu-şi schimbă atitudinea şi susţine punctul de vedere românesc.”[122]

În conformitate cu sfatul sovieticilor, Ministerul de Externe ungar a încercat să deschidă calea unor negocieri cu România. În acest scop, Pal Sebestyen, înalt oficial de la Budapesta, a fost trimis la Bucureşti, unde a fost primit de Groza şi Tătărescu. Propunerea solului maghiar de a se organiza o conferinţă cu participarea primilor miniştri şi ai miniştrilor de externe din cele două ţări, care să fie dedicată situaţiei ungurilor din Ardeal şi examinării unei revizuiri teritoriale, a fost refuzată de români „în termeni hotărâţi” [123]. Consecinţa imediată a fost depunerea la 27 aprilie pe masa Conferinţei Miniştrilor de Externe de la Paris a unui memoriu ungar în care era acuzat tratamentul la care era supusă minoritatea maghiară din România, prin care s-ar fi urmărit sărăcirea acestui segment etnic. În virtutea posibilităţii oferite de articolul 19 al Armistiţiului cu România şi făcând apel la o serie de pseudo-argumente de ordin istoric, geografic şi economic (de exemplu se afirma că prin Tratatul de la Trianon României îi fusese atribuit un plus de 47 000 de kilometri pătraţi faţă de cât reprezenta de fapt Transilvania istorică!), ungurii cereau din nou un teritoriu de 22 000 de kilometri pătraţi, locuit în majoritate de români. De rezolvarea acestei solicitări depindea, conform autorilor, reconcilierea între cele două ţări, dar şi asigurarea unui tratament echitabil al minorităţilor[124].

În aceeaşi zi în care Ungaria făcea o nouă tentativă de revizuire a frontierei cu România, ministrul de externe român era înştiinţat printr-o telegramă a legaţiei din Berna, de către Viorel Virgil Tilea, că „anglo-americanii nu mai insistă asupra revizuirii frontierei noastre de Vest şi nici nu vor mai ridica această problemă”. De aceea, continua diplomatul exilat, Tătărescu nu avea de ce să răspundă invitaţiei ungurilor de a merge la Budapesta pentru a

[121] *Ibidem.*

[122] A.M.A.E., loc. cit., f. 43.

[123] *Ibidem*, f. 91.

[124] Textul memoriului este redat de Stephen D. Kertesz, *Between Russia and the West. Hungary and the Illusion of Peacemaking. 1945-1947.*

discuta pe marginea acestui aspect, întrucât un astfel de gest ar fi condus la slăbirea poziţiei punctului de vedere românesc în lumea anglo-saxonă[125].

Şi din Franţa veştile furnizate de reprezentanţii diplomatici ai României erau optimiste. Maurice Thorez, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri îi reconfirmase lui Simion Stoilov sprijinul ţării sale în problema Transilvaniei[126]. În absenţa ajutorului britanic sau francez, dar şi a unei susţineri explicite pe care numai Roosevelt putea să i-o acorde, James Byrnes a renunţat să mai promoveze propunerea ungară, mulţumindu-se să mai formuleze o sugestie care ar fi lăsat deschisă calea unor negocieri între cele două ţări implicate, respinsă categoric de Molotov. Ulterior el şi-a justificat atitudinea prin existenţa a prea multe puncte de dezacord cu sovieticii pentru a mai iniţia unul şi prin complexitatea chestiunii, care nu putea fi soluţionată decât printr-un schimb de populaţie[127].

În aceste condiţii, în cea de-a 19-a şedinţă a Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe din 7 mai 1946, a fost adoptat următorul text: „Decizia de la Viena din 30 august 1940 se declară nulă şi neavenită. Frontiera dintre Ungaria şi România este restabilită prin prezentul articol, aşa cum exista ea la 1 ianuarie 1938”[128].

Decizia de la Paris constituie un moment esenţial în evoluţia dezbaterilor pentru redactarea proiectului de Tratat cu România. La 7 mai 1946 a fost înfăptuit un act de justiţie prin care s-a reconfirmat atitudinea exprimată pe considerente de ordin militar în Convenţia de Armistiţiu din 12/13 septembrie 1944. Diplomaţii occidentali aflaţi la post în Bucureşti au înregistrat valul de entuziasm care a cuprins România la aflarea veştii anulării Diktatului de la Viena. În acelaşi timp, ziarele din Ungaria îşi manifestau nemulţumirea faţă de acest deznodământ, în vreme ce, încurajaţi de opiniile unor membri ai delegaţiei americane la Paris (a expertului Philip E. Mosley, de exemplu) sau de atitudinea ambasadorului american la Budapesta, Arthur Schoenfeld, guvernanţii maghiari afirmau că ţara lor va avea posibilitatea să schimbe rezultatul defavorabil în cadrul Conferinţei Păcii[129].

Cert este că la 20 mai 1946 ambasadorii U.R.S.S., Statelor Unite şi Marii Britanii la Budapesta au primit un nou memoriu al guvernului Ungariei în care erau denunţate „intenţiile antimaghiare ale cercurilor oficiale româneşti” şi se reclama încălcarea drepturilor minoritarilor unguri din Transilvania de către autorităţile de la Bucureşti[130]. În paralel, a fost declanşată o ofensivă propagandistică în cele mai importante publicaţii din Europa şi de peste Oceanul

[125] A.M.A.E., loc. cit., f. 81.
[126] *Ibidem*, f. 96.
[127] Bela K. Kiraly, ed., *Wartime American Plans for a New Hungary*, p. 132.
[128] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii*, p. 128.
[129] *Ibidem*, p. 129.
[130] *Ibidem.*, p. 127.

Atlantic. Imediat după anunţarea deciziei de la 7 mai 1946, „Times" comenta că soluţia „a fost dată cu rapiditate şi că nu s-a vorbit nimic de marile comunităţi ungare din ţinutul Transilvaniei", în vreme ce „Le Monde" se întreba dacă „o soluţie care lasă în teritoriul românesc un milion şi jumătate de unguri poate fi socotită satisfăcătoare şi definitivă"[131].

La 31 mai 1946, Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe de la Paris a stabilit un prim text complet al proiectului de Tratat cu România. Prima parte a documentului conţinea decizia din 7 mai, dar şi alte prevederi de maximă importanţă. Astfel, frontiera româno-sovietică era cea rezultată din ultimaturile sovietice din iunie 1940, Basarabia rămânând sub ocupaţie rusească, împreună cu teritoriile care nu făcuseră obiectul nici unui document, ci doar al ocupaţiei militare a Moscovei, respectiv cele câteva insule dunărene şi ţinutul Herţa. În sfârşit, se stabilea ca graniţa cu Bulgaria să fie cea rezultată prin Tratatul de la Craiova[132].

Întrerupt pentru aproape o lună, Consiliul de la Paris şi-a reluat şedinţele la 15 iunie 1946. Şi cea de-a doua sesiune a fost marcată de disputele americano-sovietice, în cele din urmă ajungându-se la compromisuri în privinţa unor prevederi ale Tratatului cu Italia şi a altor chestiuni, cu excepţia Germaniei. În problemele româneşti, disputele dintre liderii diplomaţiei Marilor Puteri s-au concentrat în problema navigaţiei pe Dunăre, iar subiectul retragerii trupelor sovietice din România a fost legat de cel al evacuării Austriei[133].

Deşi a derulat o activitate intensă menită a aduce în atenţia decidenţilor ideea unei rectificări a frontierei româno-maghiare, Budapesta a eşuat în atingerea acestui obiectiv. Pe parcursul lunii iunie 1946, delegaţii maghiari la cel mai înalt nivel au efectuat vizite în marile capitale occidentale, Washington, Londra şi Paris, acompaniate de campanii publicistice în presa vestică despre „tratamentul la care este supusă minoritatea maghiară din Transilvania"[134]. Într-o evaluare a legaţiei române din capitala Marii Britanii, din 23 iunie 1946, se arăta că prezenţa în ţările anglo-saxone a grupului de lideri maghiari a avut un caracter semi-oficial, fiind mai degrabă „un schimb de gentileţi". La Washington, de exemplu, s-au dat asigurări că demersul Ungariei va fi sprijinit în cazul în care cineva va ridica problema Transilvaniei, fără a se putea oferi un răspuns în legătură cu identitatea acelor diplomaţi ai Marilor Puteri care ar putea formula o astfel de revendicare[135]. Cu o zi înainte, Coulet, director politic în Ministerul de Externe francez, îl asigurase pe un diplomat român de inutilitatea

[131] A.M.A.E., Loc. cit., f. 140.
[132] Gh. Buzatu, *În culisele Conferinţei de Pace de la Paris*, p. 24.
[133] V. F. Dobrinescu, *op.cit.*, p. 129.
[134] A.M.A.E., Loc. cit., f. 189-190.
[135] *Ibidem*, f. 191.

demersurilor maghiare şi susţinea că acestea se explicau prin dorinţa de a obţine la schimb avantaje pe plan economic[136].

În timpul Consiliului de la Paris, a funcţionat o comisie română coordonată de ministrul de la Londra, Richard Franasovici, cu rolul de a supraveghea derularea lucrărilor şi de a pregăti prezenţa delegaţiei române la viitoarea Conferinţă de Pace. Membru al acestei comisii a fost şi Dumitru G. Danielopol, care avea funcţia de om de legătură cu delegaţia britanică. Din această poziţie diplomatul român a considerat că statutul comisiei române era unul „destul de vag", întrucât nu dispunea de posibilitatea de a interveni (cum a fost cazul Italiei), fapt completat de disputele între participanţi[137]. Revenit în ţară, Franasovici a fost primit în audienţă de Rege şi a avut mai multe întrevederi cu liderii politici români. Concluzia asupra situaţiei României după cele două sesiuni ale Consiliului MAE de la Paris, aşa cum a fost reţinută în presa vremii, releva un optimism datorat activităţii de informare a reprezentanţilor celor 21 de state ce urmau să participe la Conferinţa de Pace. Se considera că aceştia erau familiarizaţi cu revendicările româneşti şi că două dintre acestea aveau şanse fie acceptate, respectiv diminuarea cuantumului reparaţiilor datorate Marii Britanii şi Statelor Unite ale Americii şi stabilirea unui regim al Dunării în conformitate cu intenţiile statelor riverane[138].

Cele două sesiuni ale Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe de la Paris au evidenţiat încă o dată deficienţele sistemului trasării Tratatelor de Pace cu foştii aliaţi ai Germaniei. Pentru diplomaţia română relevant a fost că decizia de la 7 mai 1946 a lăsat un spaţiu de manevră redus iniţiativelor maghiare din timpul Conferinţei de Pace.

Obiectivele diplomaţiei române înaintea Conferinţei de Pace

La fel ca în capitalele Marilor Puteri, şi la Bucureşti, încă din primii ani ai participării României la cel de-al doilea război mondial, s-a acţionat în vederea pregătirii materialului documentar pentru Conferinţa Păcii şi în direcţia popularizării drepturilor româneşti, grav afectate prin rapturile teritoriale din 1940. Pentru început, iniţiativa i-a aparţinut Mareşalului Antonescu, fost participant la prima Conferinţă a Păcii de la Paris, el însuşi autor al unui studiu dedicat „acelora foarte mulţi, care nu ne cunosc", apărut în 1919 şi intitulat *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor*[139].

---

[136] *Ibidem*, f. 188.

[137] Dumitru G. Danielopol, *Jurnal parizian. Documente confidenţiale*, Iaşi, Institutul European, 1995, p. 26.

[138] „România Liberă" din 24 iulie 1946.

[139] Mareşal Ion Antonescu, *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor*, Ediţia a II-a, Iaşi, Editura Moldova, 1991.

Încă înainte de angrenarea României în campania din Răsărit, mai mulţi diplomaţi şi oameni politici s-au pronunţat pentru adunarea materialului necesar redactării lucrărilor care să ilustreze punctul de vedere românesc în etapa păcii.

Astfel, în februarie 1941, Brutus Coste îl înştiinţa pe Mareşalul Antonescu în legătură cu activitatea propagandei maghiare în Statele Unite şi afirma că „este urgent necesară întocmirea unor serioase lucrări cu privire la Transilvania, Basarabia şi Bucovina", care să fie „cât mai succinte, cuprinzând şi un studiu al realizărilor noastre economice şi culturale în cei douăzeci de ani de stăpânire românească"[140].

La fel, în aprilie 1941, Iuliu Maniu s-a adresat colegului său de partid, savantul Sabin Manuilă, şeful „Direcţiei de Statistică" de la Bucureşti, îndemnându-l să demareze munca pentru realizarea materialelor dedicate cauzei româneşti. „Este de supremă importanţă ca materialul informator despre poporul românesc să fie pe de o parte de cu vreme adunat şi sistematizat, iar pe de altă parte să fie succesiv şi până la conferinţa de pace, dar mai ales la conferinţă, prezentat factorilor hotărâtori într-o formă convingătoare" mai susţinea liderul ţărănist[141].

În plan instituţional, primul pas a fost făcut la 16 iunie 1942, când ministrul Afacerilor Străine la acea vreme, Mihai Antonescu, a convocat peste 100 de personalităţi ale vieţii politice şi ştiinţifice româneşti, cărora le-a expus intenţia sa de a crea un cadru în care să fie alcătuit materialul documentar necesar viitoarei Conferinţe de Pace. Deşi perspectivele încheierii ostilităţilor erau îndepărtate în 1942, omul de stat român şi-a motivat iniţiativa prin necesitatea susţinerii cu argumente ştiinţifice a doleanţelor României şi prin dorinţa de a întregi materialul complet nesatisfăcător deţinut până atunci de guvern. În cadrul instituţiei, care va intra în istorie sub numele de „Biroul Păcii" şi despre care s-a făcut vorbire în volumul precedent al acestei lucrări, s-au creat şapte secţiuni (istorie, presă şi propagandă, etnografie şi statistică, politică, juridică, economică şi probleme financiare). Activitatea „Biroului" a fost suplimentată de cea a unor centre de cercetare nou înfiinţate, precum „Centrul de studii transilvane" de pe lângă Universitatea din Cluj, strămutată la Sibiu, având ca director pe Silviu Dragomir şi „Institutul Social Banat, Crişana, Maramureş". Totodată, a fost impulsionată activitatea unor instituţii deja existente, precum „Oficiul de statistică", „Institutul Social Român" ori „Oficiul de Studii" al Ministerului Afacerilor Străine, unde a fost numit director Vasile Stoica[142].

---

[140] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 105, f. 9-17.

[141] Scrisoarea a fost reprodusă de Laura Coşovanu în „Magazin Istoric" în 2003.

[142] Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii": Proiecte privind soluţionarea problemei frontierelor României şi realizarea unor bune relaţii în Balcani (1942-1943),* în

O simplă lectură a listei membrilor celor şapte secţiuni nu poate conduce decât la concluzia că tot ce avea mai reprezentativ ştiinţa şi cultura românească fusese angrenat în „bătălia Păcii" declanşată de Mihai Antonescu. Astfel, secţia istorică îi cuprindea pe I. Petrovici, Gh. I. Brătianu, Aurel Coamă, Vladimir Dumitrescu, Gh. Fotino, Constantin C. Giurescu, Ion Lupaş, Ştefan Manciulea, Vintilă Mihăilescu, Ion Nistor, Zenovie Pâclişanu, F. Pastia şi Victor Papacostea, secţia presă şi propagandă pe Alexandru Marcu, Alexandru Bădăuţă, Lucian Blaga, Tio Bobeş, Ion Chinezu, D. Ciurezu, Gh. Coculescu, Aurel Cosma, Romulus Dianu, Aurel Gociman, Mircea Grigorescu, Petre Moldovanu, Gheorghe Nedelcu, Zenovie Pâclişanu, Ilie Popescu-Spineni, Ilie Rădulescu, Ion Simionescu, Nichita Smochină, Pamfil Şeicaru, I.Vintilescu, C.Vulcan, secţia etnică, biologică şi statistică pe Silviu Dragomir, Anton Golopenţia, Sabin Manuilă, Simion Mehedinţi, Vintilă Mihăilescu, Tache Papahagi, Zenovie Pâclişanu, Valer Pop, Nichita Smochină, Laurian Someşan Romulus Vuia, iar secţia politică pe Eftimie Antonescu, Radu Budişteanu, Nicolae Daşcovici şi Gheorghe Meitani[143].

Stenograma şedinţei „Biroului Păcii" din 13 martie 1943 constituie un document extrem de valoros din Arhivele Consiliului pentru Studierea Arhivelor Securităţii, redat deja fragmentar în anexele volumului I. Cu acel prilej, Mihai Antonescu a enunţat principalele considerente care se aflau la originea creării organismului şi a prezentat „Programul pentru pregătirea materialului documentar de informare şi propagandă în vederea Conferinţei de Pace". Conform declaraţiilor Ministrului Afacerilor Străine, România nu dispunea, la acel moment, de o lucrare de sinteză generală care să înfăţişeze principalele probleme ale statului român. La acest impediment, se adăuga inactivitatea manifestată de autorităţile de la Bucureşti, timp de un sfert de secol, în domeniul popularizării intenţiilor şi realizărilor româneşti. Mihai Antonescu dădea exemplul iniţiativelor altor state în acest domeniu. Astfel, evoca lucrările editate de guvernul maghiar şi răspândite în ţările din Vestul Europei, prin care se încerca acreditarea existenţei unei minorităţi ungare importante în Moldova, respectiv ceangăii. Lipsa materialului documentar era cronică, constata Antonescu, şi nu permitea afirmarea viguroasă a caducităţii Diktatului vienez ori a drepturilor minorităţii române din Balcani. În plus, liderii comunităţilor româneşti de la sud de Dunăre erau extrem de dezbinaţi. Pentru buna desfăşurare a activităţii „Biroului Păcii", guvernul României punea la dispoziţie toate mijloacele materiale necesare[144].

„Europa XXI", Iaşi, Academia Română, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, I-II/1992-1993, p. 128.

[143] Mioara Anton, *Biroul Păcii şi propaganda în interes naţional*, în „Dosarele Istoriei", An X, nr. 12 (112), 2005, p. 24-29.

[144] Arhivele C.N.S.A.S., fond 40010, vol.95/1, f. 109-136.

Programul de lucru al „Biroului”, prezentat de şeful diplomaţiei de la Bucureşti, cuprindea 19 teme şi 8 dosare speciale. Mai întâi, se intenţiona realizarea unor lucrări cu caracter general despre România, scrise şi cu imagini, care să poată fi împărţite în broşuri cu un conţinut redus, uşor de parcurs şi dedicate unor aspecte punctuale. Monografiile urmau să fie orientate mai mult spre zona spiritualităţii româneşti, necesară în condiţiile propagandei de război. Apoi, a doua şi a treia temă se refereau la originile şi formarea unităţii româneşti, vechimea poporului român, temeiurile unităţii de neam, unitatea de structură a românilor, Unirea de la 1918 şi progresele realizate după aceea, Graniţele Neamului Românesc, Românii din afara graniţelor şi istoria provinciilor româneşti. Următoarele trei teme erau alocate chestiunii Transilvaniei, care deţinea cea mai mare pondere în balanţa pregătirilor româneşti pentru Pace. Prima dintre ele cuprindea situaţia Transilvaniei în dreptul internaţional, cu accentul pe caracterul românesc al acestei provincii, a doua trata caducitatea Diktatului de la Viena şi consecinţele impunerii acestei decizii, iar cea de-a treia avea menirea de a contrabalansa tezele propagate de propaganda ungară, vizând superioritatea civilizaţiei maghiare şi misiunea acestui stat în Europa. În continuare, erau prevăzute trei teme, arondate, fiecare dintre ele, unui teritoriu românesc: Basarabia, Bucovina şi Dobrogea, referindu-se la istoria acestor pământuri şi la componenţa lor etnică. Alte două teme, extrem de interesante, erau dedicate misiunii poporului român şi rolului de factor european al statului român. Temele următoare cuprindeau poziţionarea statului român în relaţiile cu vecinii, cu Marile Puteri, „România în faţa raselor”, atitudinea faţă de regiunile europene şi raporturile cu ţările balcanice, cu ţările neutrale şi cu alte ţări europene. Ultima temă era intitulată „Probleme sociale”, între care se numărau Banatul, Cadrilaterul, economia românească, refugiaţii din Transilvania ocupată, problema schimburilor de populaţie şi situaţia minorităţilor din teritoriile locuite în majoritate de etnici români, cu accentul pe evrei. Fiecare dintre temele enumerate mai sus trebuia să fie redat într-o „lucrare documentară, o broşură, cu statistici, diagrame, grafice, fotografii şi mai multe articole de sinteză şi analiză asupra fiecărui subiect”[145].

„Dosarele speciale” erau împărţite în politice (teritoriile şi populaţiile româneşti), politice internaţionale (raporturile cu ţările aliate sau inamice, cu marile puteri, cu ţările latine şi cu alte ţări din Europa), economice (contribuţia la război, situaţia economică a Transilvaniei, Basarabiei şi Bucovinei şi problema Mării Negre şi a Strâmtorilor), chestiuni speciale (bunurile din Transilvania ocupată, situaţia financiar bancară a acestui teritoriu) şi politice şi administrative. Acest din urmă dosar cuprindea nu mai puţin de 154 de subiecte, ordonate astfel: persecuţiile autorităţilor maghiare la adresa etnicilor români din Transilvania de Nord, încălcarea tratatelor şi convenţiilor anterioare, declaraţiile

[145] *Ibidem.*

refugiaţilor români, măsurile Budapestei luate împotriva diferitelor categorii sociale, situaţia bunurilor publice din Transilvania de Nord, studiul comparativ al situaţiei din partea de Ardeal ocupată şi din Ardealul rămas la România, opera constructivă a statului român în Transilvania, drepturile maghiarilor din România şi evoluţia frontierei de Vest[146].

Chiar dacă a fost imposibil a fi tratate toate aceste subiecte, în 1942 şi 1943 au fost elaborate îndeajuns de multe lucrări valoroase, care ne îndreptăţesc să afirmăm că organismul înfiinţat de Mihai Antonescu şi-a atins scopul pentru care a fost creat[147].

Pot fi enumerate în sprijinul acestei concluzii lucrările despre Transilvania elaborate de Silviu Dragomir, Sabin Opreanu, Laurian Someşanu, Ion Lupaş, Petre Nemoianu, Ştefan Meteş, David Prodan, Teodor Neş, Ştefan Lupşa, Alexandru Dohori şi Ştefan Pascu, ori studiile având ca teme Banatul, Basarabia şi tezaurul românesc de la Moscova. Un rol deosebit l-a deţinut excelentul diplomat Vasile Stoica, autor a mai multe lucrări în legătură cu românii din Banatul de Vest, Serbia, Bulgaria şi Macedonia. Se cuvine să reluăm aici şi afirmaţia lui Ion Ardeleanu, conform căruia şi *Marea Neagră*, opera istoricului Gheorghe Brătianu, a prins contur sub imboldul „Biroului Păcii”[148].

Calitatea deosebită a materialelor alcătuite de „Biroul Păcii” este atestată şi de un raport în limba italiană, în care sunt prezentate în detaliu toate persecuţiile la care au fost supuşi românii din teritoriul anexat de maghiari[149].

Deşi „Biroul Păcii” şi-a încheiat activitatea în 1943, datorită precipitării evenimentelor de pe câmpurile de luptă, eforturile româneşti pentru pregătirea forumului păcii nu au încetat. Mai mult, materialul adunat de instituţia înfiinţată în regimul Antonescu a fost preluat de noii responsabili din diplomaţia română, iar mulţi dintre membrii ei şi-au continuat activitatea într-un nou organism.

Este vorba despre „Comisiunea pentru Studiul Problemelor Păcii”, înfiinţată la nivelul Ministerului Afacerilor Străine în februarie 1945. „Comisia” includea printre atribuţiile sale revizuirea şi ordonarea materialului din arhivele Ministerului destinat sprijinirii intereselor României la Conferinţa de Pace, realizarea pe baza acestuia a unor studii care să elucideze problemele dezbătute în forumul păcii, formularea propunerilor pentru punctele de vedere adoptate de guvernul român în aceste chestiuni, selecţionarea, clasificarea şi completarea materialului cartografic necesar, organizarea şi completarea materialului de propagandă pentru apărarea intereselor româneşti[150].

---

[146] *Ibidem.*
[147] Ion Ardeleanu, *op.cit.*, p. 129
[148] *Ibidem*, p.130.
[149] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 98.
[150] Idem, dosar 94, f. 1-3.

Considerată „un organ tehnic pregătitor”, „Comisia” a fost alcătuită în principal din membri cu rang înalt ai corpului diplomatic, cărora li s-au adăugat un număr redus de persoane „deosebit de calificate prin funcţiunile ce deţin în aparatul de stat”. În prima categorie au intrat miniştrii plenipotenţiari Vasile Stoica (veteran al „Biroului păcii”), Ion Christu, Radu Crutzescu, George Davidescu, Vintilă Petala, Edmond Ciuntu plus directorul Zenovie Pâclişanu, directorul Presei, Raul Hillard, şi consilierul de legaţie Victor Rădulescu-Pogoneanu. Din afara Ministerului au venit Savel Rădulescu, preşedintele „Comisiei pentru aplicarea Armistiţiului”, Sabin Manuilă, directorul general al „Institutului Central de Statistică” şi Horia Grigorescu, preşedintele delegaţiei române în „Comisia Mixtă pentru Aplicarea Tratatului de la Craiova”. Secretar al „Comisiei” a fost Emil Oprişan, ajutat de Florin Roiu. În vara lui 1945, componenţa „Comisiei” a fost modificată prin înlocuirea lui Davidescu şi a lui Rădulescu-Pogoneanu cu miniştrii plenipotenţiari Grigore Constantinescu şi Victor Brabetzianu, prin retragerea lui Hillard şi prin înlocuirea lui Savel Rădulescu cu Mihai Ghelmegeanu la şefia „Comisiei pentru aplicarea Armistiţiului”[151].

Pe întreaga durată de existenţă a „Comisiei”, funcţia de preşedinte a fost deţinută de ministrul Eugen Filotti. La acea dată Filotti era unul dintre cei mai capabili diplomaţi români, fapt confirmat şi de deţinerea funcţiei de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine din toamna lui 1944 până în martie 1945. După o carieră în presă, în calitate de editor a mai multe publicaţii bucureştene, el a parcurs toate treptele diplomaţiei române, fiind pe rând ataşat de presă la Praga (1926), director al Presei în Minister (1928) şi la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (1929-1930) şi ministru al României la Ankara, Atena, Sofia şi Budapesta (între 1933 şi 1941). Filotti s-a dovedit a fi opţiunea corectă pentru conducerea „Comisiei” şi cu ocazia Conferinţei de Pace de la Paris, unde s-a achitat cu succes de partea tehnică a demersurilor româneşti[152].

Şi ceilalţi membri ai „Comisiei” erau diplomaţi şi specialişti experimentaţi, potriviţi pentru misiunea pe care şi-au asumat-o. Menţionăm aici pe Vasile Stoica, fost membru al delegaţiei României la prima Conferinţă de Pace de la Paris, apoi ministru la legaţiile din Sofia, Riga şi Ankara şi subsecretar de stat la Ministerul Propagandei, unul dintre cei mai dedicaţi diplomaţi în opera de pregătire a păcii între 1941-1944, după cum am arătat

[151] *Ibidem.*

[152] Pentru biografiile diplomaţilor, vezi Ministerul Regal al Afacerilor Străine, *Anuar diplomatic şi consular-1942*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1942 şi fişele întocmite în 1947 de legaţia britanică de la Bucureşti, redate de Gh. Buzatu în *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, p. 493-590.

deja[153]. La rândul său, şi Ion Christu provenea din rândurile eşaloanelor superioare ale Ministerului, calitate în care a reprezentat România la marile conferinţe economice interbelice de la Geneva şi Londra, dar şi la Moscova pentru semnarea Armistiţiului, poate cel mai bun expert economic al Ministerului[154]. „Comisia" mai număra printre membrii săi şi pe Edmond Ciuntu[155], fost reprezentant al Bucureştilor la Liga Naţiunilor, dar şi în capitale precum Varşovia şi Ankara, fost colaborator al lui Nicolae Titulescu şi primul ambasador al României în Uniunea Sovietică, între 1934-1938.

Membrii „Comisiei" consideraţi a proveni din afara Ministerului, prin funcţia deţinută la momentul constituirii, aveau o experienţă bogată pe plan executiv. Era cazul fostului colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu, Savel Rădulescu[156], ce a deţinut în mai multe rânduri, în perioada dintre cele două războaie mondiale, funcţia de subsecretar de stat al Afacerilor Străine sau al lui Mihail Ghelmegeanu[157], care a ocupat mai multe portofolii în guvernul României după revenirea pe tron a lui Carol al II-lea.

„Comisia pentru Studiul Problemelor Păcii" a ţinut, între 1 februarie şi 15 noiembrie 1945, 30 de şedinţe plenare, dintre care patru s-au derulat în prezenţa miniştrilor titulari ai portofoliului Afacerilor Străine, C. Vişoianu şi Gh. Tătărescu. În cadrul şedinţelor plenare au fost stabilite direcţiile demersurilor pentru pregătirea Conferinţei de Pace, în vreme ce activitatea de documentare şi redactare propriu-zisă s-a desfăşurat la nivelurile Ministerului, fiind implicaţi atât diplomaţi cât şi alţi specialişti în problemele abordate. Planul de acţiune a fost structurat pe patru paliere: probleme politice, teritoriale şi de populaţie, economice şi financiare şi lucrări de propagandă[158].

În prima categorie de preocupări ale „Comisiei", cele politice, au fost incluse politica externă a României înaintea şi în timpul războiului mondial, Dunărea, problema evreiască, contribuţia la războiul împotriva Germaniei şi Ungariei şi aplicarea Convenţiei de Armistiţiu. În privinţa premiselor angajării României în război şi a poziţionării statului antonescian în conflict, materialele elaborate în cadrul „Comisiei" au insistat pe circumstanţele atenuante precum atitudinea amicală faţă de Polonia, Cehoslovacia şi Iugoslavia. Referitor la Dunăre, experţii români au reţinut istoricul acestei chestiuni şi au subliniat dorinţa Bucureştilor de a respecta principiile libertăţii navigaţiei şi al colaborării

---

[153] Vezi şi Gh. Buzatu, Elena Istrăţescu, *Diplomaţie şi propagandă*, în Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, eds., *Diplomaţie şi diplomaţi români*, II, Focşani, Editura Pallas, 2002, p. 329-343.

[154] Gh. Buzatu, *op.cit.*

[155] *Ibidem.*

[156] *Ibidem.*

[157] *Ibidem.*

[158] *Ibidem.*

internaţionale. În legătură cu regimul evreilor, sintezele elaborate de „Comisie" arătau că aplicarea legislaţiei discriminatorii s-a făcut sub presiuni externe şi că aceste măsuri nu au avut impactul negativ înregistrat în alte ţări aflate în aceeaşi situaţie. Pentru a detalia contribuţia României la înfrângerea Axei, „Comisia" a solicitat ajutorul Marelui Stat Major, care a alcătuit materiale temeinice în acest sens. În sfârşit, întrucât pentru aplicarea Armistiţiului funcţiona deja o Comisie, în această problemă au fost audiate datele furnizate de Savel Rădulescu sau Mihail Ghelmegeanu[159].

Între problemele teritoriale şi de populaţie, majoritatea activităţii organismului condus de Eugen Filotti a fost dedicată problemei Transilvaniei şi frontierei cu Ungaria. Conform unei dări de seamă din noiembrie 1945, „adoptând ca obiectiv fundamental, conform de altfel cu instrucţiunile primite, susţinerea îndreptăţirii graniţei stabilite prin Tratatul de la Trianon, *Comisiunea*, ţinând seama de textul articolului 19 al Convenţiunii de Armistiţiu, s-a socotit totodată datoare să cerceteze şi să pregătească materialul destinat a face faţă unor încercări de revizuire sau rectificare a acestei graniţe"[160].

Au fost iniţiate mai multe demersuri, printre care completarea dosarului activităţii delegaţiei române la Paris în 1919-1920, analiza acţiunilor diplomatice care s-au soldat cu deznodământul de la Trianon, reconstituirea dosarelor şi lucrărilor de delimitare a frontierei din 1920, punerea în ordine a arhivelor conţinând materialul cartografic referitor la graniţele României, adunarea şi analiza principalelor lucrări cu caracter revizionist, maghiare şi occidentale, completarea materialului cartografic depozitat în ţară, completarea materialului statistic privitor la situaţia etnică a Transilvaniei, studiul în ansamblu al problemelor Ardealului. Pentru cea din urmă categorie de acţiuni, au fost redactate lucrări generale referitoare la Transilvania şi Maramureş ori studii despre chestiuni precum secuii, regimul şi situaţia statistică a minorităţilor etnice din România în perioada 1919-1944, regimul naţionalităţilor după 23 august 1944 şi tratamentul aplicat populaţiei române între 1940 şi 1944 de către ocupanţii maghiari. Nu au fost omise nici detalierea acţiunilor puterilor Axei pentru impunerea diktatului din 30 august 1940, combaterea ideii independenţei Transilvaniei şi a propagandei maghiare în privinţa ceangăilor ori a evreilor[161].

„Comisia" a arătat o atenţie deosebită şi problemei frontierei de Vest, astfel încât pentru susţinerea liniei de la Trianon s-au scris studii cu argumente statistice, economice, geografice şi comunicaţionale. Nu a fost exclusă nici posibilitatea, nedorită, a unui schimb de populaţie. În sfârşit, au mai fost alcătuite materiale ce urmau să documenteze o serie de revendicări faţă de Ungaria, cum ar fi restituirea de către Budapesta a arhivelor istorice şi

[159] A.M.A.E., Loc.cit., f. 4-6.
[160] *Ibidem.*, f. 8-14.
[161] *Ibidem.*, f. 14-19.

administrative evacuate din teritoriul ocupat, reglementarea problemei „Fundaţiei Gojdu” şi înţelegerea în privinţa „Triplului Confinium” dintre România, Ungaria şi Iugoslavia[162].

Vom reţine în rândurile ce urmează doar câteva din concluziile la care au ajuns autorii studiilor alcătuite sub egida „Comisiei pentru Studiul Problemelor Păcii”, în probleme cruciale precum rectificarea frontierei româno-maghiare, situaţia etnică a Ardealului, statutul minorităţilor în România, ori independenţa provinciei transilvane.

Mihai Pop a analizat trei propuneri interbelice de revizuire a frontierei româno-maghiare, liniile Rothermere (1927), Aldo-Dani (1929) şi Vallani-Dionisi (1932) şi a ajuns la ideea că acestea nu sunt „acte izolate ale unor străini convinşi de dreptatea cauzei maghiare, ci acţiuni plănuite” care „prezintă, fiecare, câte două aspecte, unul conjunctural, care apare atunci când potrivit etapei prestabilite, se poate câştiga o nouă poziţie, şi altul permanent, marcat prin caracterul diversionist al propunerii”[163].

Un alt studiu, apărut în decembrie 1945, aparţinând lui Octavian Buzea, cuprindea previziunea că „în actuala conjunctură internaţională, revendicările maghiare de la Turnu Severin nu vor putea fi formulate cu şanse de succes, temeiul lor fiind perimat”[164].

În acelaşi timp, Dr. Sabin Manuilă afirma în introducerea la un studiu amănunţit al structurii etnice a populaţiei din Transilvania, Banat şi Crişana Maramureş, editat de „Institutul Central de Statistică”, că deşi „minoritatea maghiară din Transilvania este revendicată pe temeiul unor drepturi etnice”, „aceste drepturi etnice nu pot fi valorificate fără a se călca în picioare drepturile etnice mai mari, ale românilor”. Astfel, scria Manuilă, „nici un judeţ nu poate fi luat din Transilvania fără a se lua cu el populaţie românească care constituie majoritatea absolută fără excepţie, oriunde s-ar încerca o astfel de operaţiune”[165].

În problema regimului minorităţilor din România, în cadrul „Comisiei” au fost alcătuite mai multe lucrări, printre care şi cea aparţinând lui Silviu Dragomir, acoperind perioada 1918-1940. Marele cărturar considera că „este evident că progresul realizat de minorităţi se datorește în prima linie muncii lor sârguincioase şi programului conştient, ce şi l-au ştiut făuri în condiţiile noi de viaţă. Meritul stăpânirii româneşti este totuşi tot atât de mare fiindcă le-a asigurat libertatea, le-a respectat independenţa în chestiunile lor particulare, i-a sprijinit efectiv”[166].

---

[162] *Ibidem*.
[163] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 97, f. 346.
[164] Idem, dosar 98, f. 216.
[165] Idem, dosar 99, f. 9.
[166] Idem, dosar 100, f. 122.

La fel, independenţa Transilvaniei, vehiculată, după cum am văzut, atât la Washington cât şi la Moscova, în organismele pregătitoare ale păcii, a devenit subiectul abordărilor româneşti. Astfel, Zenovie Pâclişanu a consacrat o analiză acestei teme şi a ajuns la ideea că „Transilvania singură nu poate consuma produsele industriei sale, nici ale economiei sale de animale. Intrând în jocul liber al concurenţei industriilor din ţările apusene, Transilvania ar rămâne fără îndoială învinsă. Ea formează însă întregirea vieţii economice a României, care-i oferă şi posibilitatea de consum şi producţie, prin porturile sale dunărene, de export a surplusului în statele balcanice. O Transilvanie independentă, desfăcută de România, ar fi un atentat împotriva păcii, o completă nesocotire a principiului etnic şi a voinţei unanime a majorităţii covârşitoare a populaţiei ei”[167].

Din evaluarea materialului documentar al „Comisiei” depus la Arhivele Diplomatice ale României putem constata că aproape două treimi din activitate a fost alocată problemei Transilvaniei şi a frontierei româno-maghiare. Situaţia a survenit ca urmare a faptului că aceasta era cea mai importantă revendicare românească în cel de-al doilea război mondial, dar şi în consecinţa liniei politice a guvernului Groza, de a menaja cu orice preţ suspiciunea Uniunii Sovietice. Fără îndoială, şi poziţionarea Marilor Puteri în raport cu interesele României, a avut consecinţe în direcţionarea activităţii „Comisiei”.

Au existat voci dintre membrii „Comisiei” care au solicitat ca efortul românesc în procesul Păcii să vizeze obiectivul restabilirii graniţelor din 1919[168].

Vintilă Petala şi Ion Christu au susţinut această idee, pe baza argumentelor etnice, însă atât Constantin Vişoianu, cât şi Gh. Tătărescu au arătat că, în urma rezultatelor la care ajunseseră învingătorii în privinţa unora dintre frontierele româneşti, orice efort de a le mai modifica percepţia şi decizia era inutil. În acest fel, problema Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a ţinutului Herţa nu a mai fost formulată de guvernul de la Bucureşti, „Comisia” mărginindu-se să adune documentele rezultate în urma notelor ultimative sovietice din 1940, fără a mai depune un efort de documentare şi atestare a caracterului şi intereselor româneşti faţă de aceste provincii. Sau, după cum a afirmat Eugen Filotti, „de la început am considerat că în privinţa teritoriului cedat în Răsărit nu avem nici o şansă, de aceea am lăsat această chestiune la o parte”[169].

În schimb, problemele Banatului, Maramureşului şi Cadrilaterului s-au bucurat de o mai mare atenţie, relevată de cantitatea şi calitatea materialelor alcătuite.

---

[167] Idem, dosar 101, f. 123.

[168] Florica Dobre, *Biroul Păcii (1942*), în „Dosarele istoriei”, An II, nr.2 (7), 1997, p. 8.

[169] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 94, f. 43.

Întrucât exista temerea că Iugoslavia intenţiona să ceară rectificarea în favoarea sa a frontierei cu România, specialiştii din „Comisie" au redactat mai multe studii în care au inventariat posibilele argumente sârbe, demersurile acestora de la prima Conferinţă de la Pace de la Paris şi au ilustrat nu numai majoritatea românească din Banatul nostru ci şi prezenţa unei importante minorităţi de aceeaşi etnie între graniţele statului vecin[170].

În chestiunea Cadrilaterului, Comisia a pus accentul pe faptul că Tratatul de la Craiova a fost parte a aceluiaşi act de constrângere ce a condus şi la diktatul vienez şi a pregătit materialul necesar unor posibile negocieri cu guvernul de la Sofia[171].

Manifestarea unor revendicări ucrainene în problema Maramureşului românesc a condus şi la realizarea în cadrul „Comisiei" a unor lucrări despre situaţia etnică a acestei regiuni şi a unui proiect de memoriu ce prevedea schimbul de populaţie ce s-ar fi putut întreprinde acolo între România şi Uniunea Sovietică[172].

Referitor la problemele economice şi financiare, experţii s-au străduit să ateste în cuprinsul evaluărilor lor efortul depus de statul român pentru susţinerea războiului împotriva Germaniei şi Ungariei, dar şi pagubele suferite de România în timpul ostilităţilor, care îndreptăţeau speranţele de obţinere a unor despăgubiri[173]. În sfârşit, pentru promovarea peste hotare a argumentelor Bucureştilor, mai multe lucrări ale unor specialişti autohtoni au fost traduse în limbi de circulaţie internaţională şi au fost reeditate studiile unor istorici şi observatori occidentali, precum Hugh Seton-Watson, Emmanuel de Martonne sau Charles Upson Clark[174].

După afirmaţia preşedintelui „Comisiei pentru Studiul Problemelor Păcii", Eugen Filotti, activitatea acestui organism, în formula şi cu obiectivele iniţiale, a luat sfârşit în decembrie 1946, odată cu încheierea lucrărilor pentru stabilirea textului Tratatului de Pace cu România. Concomitent, conducerea Ministerului Afacerilor Străine şi-a afirmat intenţia de a păstra instituţia, cu altă compunere şi cu un scop diferit celui din 1945-1946, şi anume acela „de a face studii, pregătiri şi propuneri în vederea aplicării Tratatului de Pace", devenind în acest fel „un organ de interpretare a Tratatului"[175].

Continuatoare a „Biroului păcii", „Comisiunea pentru Studiul Problemelor Păcii" a avut un rol extrem de important în asigurarea componentei documentare a efortului românesc de pregătire a Conferinţei de Pace. Prilej de

[170] Idem, dosarele 114, 115, 116, 117 şi 118.
[171] Idem, dosarele 119, 120 şi 121.
[172] Idem, dosarele 126 şi 127.
[173] Idem, dosarele 135, 136, 137, 138, 139, 140 şi 141.
[174] Idem, dosarul 107.
[175] Idem, dosarul 74, f. 300.

coalizare a energiilor şi aptitudinilor unora dintre cei mai buni specialişti ai ţării, instituţia condusă de diplomatul Eugen Filotti a furnizat reprezentanţilor politici ai Bucureştilor muniţia necesară pentru argumentarea ţelurilor României în toate problemele sensibile şi relevante pentru naţiunea română.

Proiectul Tratatului de Pace cu România

Cele două sesiuni ale lucrărilor Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe de la Paris au avut drept rezultat şi proiectul Tratatului de Pace cu România, publicat în aceeaşi zi, 31 iulie 1946, în capitalele ţărilor ai căror reprezentanţi au participat la redactarea documentului. Câteva zile mai târziu, la 3 august, cele 38 de articole şi 6 anexe ale proiectului au fost aduse şi la cunoştinţa opiniei publice din România, prin intermediul presei[176].

Existau mai multe elemente care îndreptăţeau speranţele românilor în echitatea prevederilor documentului. Acestea izvorau din convingerea că un asemenea act era menit a perpetua pacea şi nicidecum de a cuprinde prevederi care să nască neînţelegeri ori suspiciune, dar şi din poziţionarea României în relaţiile internaţionale până atunci. Se credea, pe bună dreptate, că adeziunea Bucureştilor la ordinea instituită prin Societatea Naţiunilor înainte de conflict, situaţia sa deosebit de dificilă intervenită în 1940, ce a determinat intrarea în război, absenţa unei dependenţe totale faţă de Germania înainte de 23 august 1944 şi apoi participarea convingătoare la înfrângerea acestui stat, vor constitui argumente pentru realizarea unui Tratat caracterizat de responsabilitate, conform principiilor justiţiei internaţionale[177].

Însă, chiar din „Preambulul" documentului dat publicităţii la 31 iulie 1946, a devenit vizibil faptul că, pentru învingători, România nu era nimic mai mult decât un stat învins, ce avea să fie tratat ca atare. Astfel, această parte a proiectului ignora trei elemente cruciale pentru poziţionarea României în ansamblul Păcii: că Bucureştii au declarat război Ungariei la 7 septembrie 1944, că participarea armatelor române la războiul împotriva Axei s-a făcut începând cu 24 august 1944 şi că, în consecinţă, România avea *de facto* statutul de cobeligerant. Marile Puteri nu recunoşteau astfel contribuţia semnificativă a statului român pe fronturile Europei Centrale, altminteri prevăzută şi acceptată prin Convenţia de Armistiţiu din 12/13 septembrie 1944[178].

Nici „Partea I" a proiectului, adică primele două articole, referitoare la frontiere, nu aducea mai multe elemente pozitive. Deşi consfinţea realitatea caracterului românesc al Transilvaniei prin anularea diktatului de la Viena,

---

[176] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii*, p. 134.

[177] *Ibidem*., p. 135.

[178] Şt. Lache, Gh. Ţuţui, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris din 1946*, Cluj – Napoca, Ed. Dacia, 1978, p. 226.

această secţiune a Tratatului confirma actele ostile prin care în 1940 alte teritorii, parte ale statului român, fuseseră anexate de două state vecine. Este vorba despre Basarabia, Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţa, ocupate de Uniunea Sovietică, reprezentând mai mult de 50 000 de kilometri pătraţi, locuiţi în majoritate de etnici români şi de Sudul Dobrogei, pe care Tratatul de la Craiova, încheiat sub presiunea puterilor Axei, îl acordase Bulgariei. Mai mult, contrar practicilor instituite de dreptul internaţional, clauzele referitoare la frontiere nu au fost completate de precizări detaliate ale problemelor generate prin transferul de autoritate asupra acestor teritorii, iar harta graniţelor României anexată proiectului era realizată la o scară foarte mare şi conţinea şi unele inexactităţi ce trebuiau elucidate [179].

„Partea a II-a" a Proiectului, clauzele politice (Art.3-10), conţinea, de asemenea, mai multe dispoziţii arbitrare. Principala lacună a acestor prevederi o constituia absenţa precizărilor menite să interzică interpretarea abuzivă, mai ales că în cuprinsul lor erau statuate principiile comportamentului politic din România. În plus, ca element de inovaţie nefericită în istoria diplomaţiei, articolul 8 prevedea o modalitate stranie de încheiere a ostilităţilor între România şi Ungaria, prin intrarea în vigoare a unor articole din Tratatele încheiate de fiecare din aceste două state cu Naţiunile Unite, şi nu printr-un document bilateral[180].

Clauzele militare din „Partea a III-a" a proiectului, articolele 11-20, s-au menţinut pe aceleaşi coordonate. Limitarea efectivelor şi înzestrării armatei române, operate prin aceste articole constituiau cea mai nepotrivită atitudine faţă de o ţară participantă cu forţe însemnate la războiul împotriva Germaniei şi Ungariei, ale cărei pierderi se cifrau la mai multe zeci de mii de oameni. Nici la capitolul repatrierii prizonierilor de război români Bucureştii nu stăteau mai bine.

Proiectul de Tratat nu conţinea nici un termen precis pentru revenirea lor în ţară şi nici alte prevederi menite a face posibil acest proces, ignorând astfel mai multe acorduri internaţionale care reglementau domeniul respectiv[181].

„Partea a IV-a" se referea la un singur aspect, şi anume retragerea trupelor aliate (sovietice) din România, conţinut în articolul 21. Sub pretextul asigurării căilor de comunicaţie cu zona sovietică din Austria, proiectul de Tratat accepta menţinerea trupelor Moscovei în România peste termenul stabilit de 90 de zile, fără alte completări, extrem de necesare (efectivele, căile de comunicaţie, chestiunile financiare)[182].

---

[179] V. F. Dobrinescu, *op.cit*., p. 138-139.

[180] Ion Enescu, *Politica externă României în perioada 1944-1947*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 357.

[181] *Ibidem*, p. 359.

[182] V. F. Dobrinescu, *op.cit*., p. 140

„Părţile VI şi VII” erau dedicate reparaţiilor, restituirilor şi clauzelor economice, adică articolele 22-33. În loc să fixeze cu echitate drepturile la reparaţii şi restituiri ale Naţiunilor Unite şi să permită în aceste condiţii revenirea economiei statului în discuţie în concertul economic internaţional, proiectul Tratatului de Pace cu România părea să aibă un singur scop la acest capitol: falimentarea şi izolarea completă a economiei româneşti. Acest lucru era mai mult decât probabil în condiţiile în care nu se făcea nici o referire la ideea înfiinţării unei „Comisii de reparaţii” pentru România, care să gestioneze eficient întregul efort reparatoriu şi de restituire[183].

Prin articolul 22, România urma să achite Uniunii Sovietice 300 de milioane de dolari în opt ani, fără ca Bucureştii să ştie dacă bunurile furnizate ca reparaţii trebuiau decontate la nivelul preţurilor mondiale din 1938, 1944 sau din alt an.

Nici articolul următor nu s-a dovedit mai avantajos, pentru că prevedea restituirea bunurilor ridicate de pe teritoriul Naţiunilor Unite, refuzând în acelaşi timp, de exemplu, prezumţia de nevinovăţie a României în momentul achiziţionării bunurilor germane. Articolul 24 se plasa pe aceeaşi linie, a ignorării situaţiei economiei româneşti, şi prevedea principiul restituirii bunurilor aparţinând Naţiunilor Unite aflate în România. Pretenţiile la restituiri ale învingătorilor erau detaliate în unele anexe ale proiectului de tratat, semnificative pentru spiritul documentului fiind paragrafele referitoare la domeniul petrolier. Astfel, România era obligată să acorde prioritate în compensarea daunelor exploatării petroliere, termenul acordat pentru înlocuirea sau repararea pagubelor fiind de un an, după care trebuia să le plătească în devize convertibile, şi să restituie cheltuielile făcute de societăţile petroliere ale Naţiunilor Unite pentru a uşura în contul guvernului român livrările de petrol către puterile Axei, în timpul războiului. Prin articolul 25, Uniunea Sovietică îşi atribuia toate bunurile germane din România, estimate la peste o treime din toate întreprinderile şi societăţile industriale şi financiare româneşti. La fel de nedreaptă era şi acordarea, prin articolul 26, fiecăreia dintre Puterile Aliate şi Asociate, a dreptului de a sesiza, reţine sau lichida bunurile, drepturile şi interesele româneşti aflate pe teritoriul lor, pentru a-şi compensa astfel cererile. Datorită articolului 27, care obliga Bucureştii să renunţe la toate creanţele faţă de Germania şi supuşii germani, România era privată de recuperarea unei datorii în valoare de 1300 milioane de mărci germane.

În plus, articolul 29 interzicea României să formuleze reclamaţii faţă de ţările reunite sub titulatura de Naţiunile Unite, care au rupt relaţiile diplomatice. Astfel, Bucureştii nu au putut adresa cereri Germaniei, Austriei şi Ungariei şi a fost nevoit să se abţină de la contestarea aplicării abuzive a unora dintre clauzele Armistiţiului, fapt ce a avut consecinţe deosebit de grave asupra evoluţiei ţării.

[183] *Ibidem.*

Articolul 30, referitor la acceptarea statutului clauzei naţiunii celei mai favorizate, nu putea avea efectul scontat, în condiţiile în care România se afla, din punct de vedere economic, sub monopolul sovietic. Ultimele trei articole economice statuau modalitatea de rezolvare a diferendelor, de aplicare a clauzelor din „Părţile VI şi VII" şi valabilitatea Anexelor la proiectul de Tratat[184].

Prin articolul 34, „Partea a VII-a", referitoare la Dunăre, triumfa punctul de vedere occidental, care susţinea libertatea navigaţiei pe Dunăre, principiu pe care România urma să-l asigure în continuare[185].

În final, „Partea a VIII-a", articolele 35-38, cuprindea faptul că şefii de misiune ai celor trei Mari Puteri la Bucureşti urmau să ofere lămuririle necesare executării şi interpretării Tratatului, precum şi modalităţile de ratificare şi intrare în vigoare a Tratatului şi posibilitatea ca orice stat membru al O.N.U. să adere la document. Nici aceste ultime prevederi nu erau lipsite de contradicţii, cum era cea prevăzută prin articolul 38, care consemna că tratatul va intra în vigoare indiferent dacă a fost sau nu ratificat, deşi dreptul internaţional era explicit în acest sens[186].

Presa internaţională a consacrat ample materiale reflectării condiţiilor de Pace oferite statelor învinse. În dreptul României, erau subliniate consfinţirea revenirii Transilvaniei între graniţele ţării, dar şi pierderea Basarabiei, clauzele politice, cele militare, suma reparaţiilor datorate Uniunii Sovietice, iar ca elemente de dispută erau indicate unele clauze economice şi statutul Dunării. Totodată, erau redate declaraţiile diplomaţilor occidentali, mai ales cele ale secretarului de stat american, James F. Byrnes, care subliniau necesitatea ca toate vocile ţărilor interesate să fie ascultate, iar principiile înţelegerii de la Paris să constituie baza pentru o pace europeană de durată[187].

În pofida declaraţiilor pline de intenţii pozitive, Proiectul de Tratat cu România, publicat la sfârşitul lui iulie 1946, conţinea atât de multe clauze nedrepte şi împovărătoare încât punea în pericol nu numai refacerea postbelică a României ci şi evoluţia în deceniile care urmau. Textul alcătuit de reprezentanţii Marilor Puteri consemna înstrăinarea unor teritorii româneşti, nu recunoştea aportul militar al României după 23 august 1944 şi afecta economia română prin gravitatea clauzelor economice. Singura speranţă a românilor se îndrepta spre Conferinţa de la Paris.

[184] Ion Enescu, *op.cit*., p. 364-369.
[185] V. F. Dobrinescu, *op.cit*., p. 148.
[186] *Ibidem*.
[187] „The Washington Post" din 31 iulie 1946.

CONFERINŢA DE PACE DE LA PARIS

Demersurile delegaţiei României în Forumul Păcii

La sfârşitul lunii iulie a anului 1946, delegaţii a 21 de naţiuni s-au reunit în Palatul Luxembourg din Paris pentru a dezbate prevederile Tratatelor de Pace cu cinci dintre statele aliate ale Germaniei în derularea ostilităţilor de pe fronturile celui de-al doilea război mondial. Erau reprezentate următoarele ţări: S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S., Franţa, China, Africa de Sud, Australia, Belgia, Bielorusia, Brazilia, Canada, Cehoslovacia, Etiopia, Grecia, India, Iugoslavia, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Polonia şi Ucraina. Prezenţa delegaţilor ucraineni şi bieloruşi se datora acordului de la Yalta, care prevedea admiterea în rândul Naţiunilor Unite a celor două republici sovietice. Statele învinse aveau statut de invitaţi, iar prezenţa reprezentanţilor Albaniei, Austriei, Cubei, Egiptului, Iranului şi Mexicului avea un caracter consultativ[188].

După cum remarcau marile publicaţii internaţionale, nici un alt eveniment de după „Eliberare" nu a avut un impact asemănător asupra cetăţenilor capitalei franceze, precum reunirea unui număr impresionant de lideri politici din întreaga lume în cadrul Conferinţei de Pace[189]. În deschiderea Forumului de la Paris, ministrul de externe francez, Georges Bidault, afirma: „Conferinţa care a avut loc după războiul din 1914-1918 a oferit lumii soluţii care nu au împiedicat izbucnirea, 25 de ani mai târziu, a unui nou, mai lung şi teribil conflict. Este prea uşor să faci apel la oamenii şi direcţiile politice care au condus la aceste soluţii. Dreptul de a transmite judecăţi aparţine istoriei. Însă, să-mi fie permis să spun, oricare ar fi greşelile şi slăbiciunile vremii, dacă nu cumva originea eşecului a constat în faptul că ambele Mari Puteri ale căror armate au contribuit decisiv la victorie nu au participat la procesul de realizare a Păcii"[190]. La rândul său, în cea de-a doua şedinţă plenară, din 30 iulie 1946, şeful diplomaţiei americane, James F. Byrnes, sublinia că politica de izolare adoptată de ţara sa după prima conflagraţie mondială a contribuit la declanşarea ostilităţilor cărora li se puneau capăt prin Conferinţa de la Paris, îşi afirma speranţa că reuniunea va adopta soluţii juste la problemele existente şi îşi încheia discursul astfel: „Statele Unite consideră că cei care au luptat războiul trebuie să facă pacea"[191]. În cadrul aceleiaşi şedinţe, Clement Attlee sugera că „trebuie să abordăm problemele privind înainte, fără a pierde timp cu erorile din trecut, fără a ne dedica examinării pretenţiilor istorice sau a presupuselor

[188] Vezi *Foreign Relations of the United States. Paris Peace Conference, 1946: Selected Documents*, Washington, Departamentul de Stat, GPO, 1946.

[189] „The Times" din 30 iulie 1946.

[190] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. I, 1951, p. 27-44.

[191] *Ibidem.*

interese ale unor state”[192]. A doua zi, în conformitate cu principiile politicii expansioniste a Moscovei în regiunea Europei de Est, Molotov prezenta poziţia ţării sale. Conform şefului delegaţiei sovietice, „nu putem trece cu vederea că, în prezent, deciziile Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe sunt atacate de tot felul de elemente reacţionare care sunt pline de prejudecăţi antisovietice absurde şi care îşi bazează calculele pe frustrarea în colaborarea dintre marile puteri”[193].

Conferinţa Păcii a funcţionat prin intermediul mai multor comisii: câte o Comisie Generală, Legislativă şi de Redactare şi Militară, cinci Comisii Politice şi Teritoriale pentru fiecare dintre statele învinse şi două Comisii Economice, una pentru Italia şi cealaltă pentru Finlanda şi Balcani (România, Ungaria şi Bulgaria). Prima săptămână a Conferinţei a fost ocupată cu probleme de procedură, între care chestiunea modului de vot pentru adoptarea recomandărilor a fost principalul subiect de dispută. Majoritatea delegaţiilor au respins propunerea Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe ca recomandările să fie adoptate prin votul a două treimi dintre participanţi şi au sprijinit valabilitatea şi a unei majorităţi simple. În cele din urmă, după dezbateri anevoioase, Conferinţa a acceptat şi varianta majorităţii simple, chiar dacă Uniunea Sovietică şi sateliţii săi s-au împotrivit[194].

Preşedinţia Conferinţei urma să fie exercitată mai întâi de către reprezentantul ţării gazdă şi, ulterior, în ordine alfabetică franceză, timp de trei zile, de câte un delegat al ţărilor membre ale Consiliului Miniştrilor de Externe. În general, Conferinţa de Pace de la Paris s-a desfăşurat după regulile de procedură ale Organizaţiei Naţiunilor Unite. De altfel, ca secretar general al reuniunii a fost desemnat Jacques Fouques-Duparc, diplomat francez, care reprezentase Parisul la Conferinţa de constituire a O.N.U. de la San Francisco, în 1945[195].

Un alt element care a indus dificultăţi în derularea lucrărilor Conferinţei a fost aprobarea propunerii secretarului de stat american, Byrnes, ca reprezentanţii presei să aibă acces la toate întâlnirile comisiilor şi şedinţelor plenare, fapt ce a creat prilejul, pentru cei mai mulţi dintre delegaţi, să se adreseze mai degrabă opiniei publice din propria ţară, exemplu nefericit de diplomaţie publică [196]. Jurnalistul american Barnet Nover constata că „desfăşurarea lucrărilor la lumina zilei este un experiment extrem de semnificativ, însă nu toţi delegaţii sunt convinşi că este şi util. Unii dintre ei au dubii asupra valorii lui şi regretă că este încercat. Ei cred că, deşi mediatizarea

[192] *Ibidem.*

[193] *Ibidem.*

[194] Vezi documentele reunite în colecţia *F.R.U.S.*

[195] Vezi Stanley Mesler, *United Nations: The First Fifty Years*, Atlantic Monthly Press, 1997.

[196] Stephen D. Kertesz, *Between Russia and the West*, p. 205.

diferendelor internaţionale din când în când poate fi oportună, conferinţa de felul celei de la Paris conferă o valoare atât de mare contenciosului încât tinde să creeze inevitabil la fiecare întâlnire o atmosferă de confruntare puternică”[197].

Tensiunile dintre cele două blocuri de naţiuni, occidentalii şi sovieticii şi „aliaţii” lor, vizibile încă din primele zile ale reuniunii, au caracterizat în fapt lucrările Conferinţei până la sfârşit. Au lipsit tentativele de realizare a unor compromisuri prin aşa numita diplomaţie tăcută, şi datorită faptului că asumarea în public a unor idei făcea dificilă retractarea lor ulterioară. Atitudinea sovietică a fost refractară de la un capăt la celălalt, viziunea lui Molotov fiind aceea că prevederile Convenţiilor de Armistiţiu încheiate anterior trebuiau să fie confirmate prin Tratatele de Pace, fără modificări dacă era posibil. Iar faptul că Moscova ocupase patru din cele cinci state cu care urmau a se semna Tratate de Pace nu putea decât să contribuie la menţinerea acestei viziuni. Acuzaţiilor formulate de delegaţii sovietici li s-au adăugat problemele legate de dorinţa participanţilor de a ajunge la timp la New York, unde urma să se desfăşoare Adunarea Generală a Naţiunilor Unite. În acest fel, după ce în primele şase săptămâni Conferinţa a avansat foarte încet, în ultima lună lucrările s-au desfăşurat în mare viteză, făcând practic imposibile dezbateri serioase în legătură cu chestiunile aflate în suspensie. În cele din urmă Conferinţa a aprobat cu o majoritate de două treimi 53 de recomandări şi cu majoritate simplă 41 de recomandări[198].

În aceste condiţii, misiunea delegaţiei române a fost îngreunată substanţial. La dificultăţile enumerate mai sus trebuie adăugate cele izvorâte din chiar caracterul forumului de la Paris. Conform înţelegerilor anterioare, mandatul Conferinţei de Pace era limitat, în realitate rolul decisiv în definitivarea Tratatelor de Pace avându-l Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe ai Marilor Puteri. Conferinţa de Pace putea doar să cadă de acord asupra unor recomandări, pe care Consiliul le putea accepta sau refuza. Astfel, România a fost invitată la Paris nu pentru a-şi negocia clauzele Păcii, ori pentru a fi ascultată, ci pentru a da explicaţii referitor la un text deja alcătuit. În legătură cu Tratatul de Pace cu România, Consiliul nu ajunsese la un acord privind şase articole, 24, 27, 30, 31, 34 şi 36 şi trei anexe, 4, 5 şi 6[199].

În acelaşi timp, apărarea drepturilor româneşti în majoritatea aspectelor de către delegaţia guvernului de la Bucureşti la Conferinţa Păcii a fost împiedicată prin tutela exercitată de delegaţia sovietică. Reprezentanţi ai unui guvern impus de Armata Roşie, delegaţii români s-au menţinut în limitele trasate de Molotov, deşi unii dintre ei, care nutreau opinii democratice, au

[197] Barnet Nover, *Open Diplomacy,* în „The Washington Post” din 20 august 1946.

[198] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii*, p. 152-153.

[199] *Ibidem*, p. 154.

cultivat subteran şi dialogul cu delegaţii occidentali, în pofida restricţiilor şi supravegherii. Dumitru G. Danielopol a consemnat consternarea membrilor delegaţiei când au fost anunţaţi de către Maurer şi Bârlădeanu că întregul lor travaliu, de a realiza documente care să argumenteze cât mai bine interesele româneşti, a fost anulat prin opoziţia lui Molotov. Totodată, delegaţia sovietică a dictat ca toate memoriile românilor să îi fie aduse la cunoştinţă înainte de prezentarea lor în Comisii, precum şi întreruperea oricărui contact cu membrii delegaţiilor occidentale. În schimb, sovieticii au reiterat sprijinul în problema Transilvaniei şi în problemele care nu îi priveau direct[200].

Tratatul de Pace cu România a intrat în dezbaterea mai multor comisii: „Politică şi Teritorială pentru România", condusă de M. D. Manuilski, din Ucraina (înlocuit după cea de-a cincea şedinţă de A. M. Baranovski) şi alcătuită din reprezentanţi ai Statelor Unite ale Americii, Indiei, Australiei, Noii Zeelande, Bielorusiei, Cehoslovaciei, Canadei, Ucrainei, Franţei, Uniunii Sovietice, Marii Britanii şi Uniunii Sud-Africane, „Economică pentru Finlanda şi Balcani", prezidată de Josef Korbel din Cehoslovacia (Korbel a venit la Paris de la Belgrad, unde ocupa funcţia de ambasador al ţării sale - într-o discuţie cu ministrul român de acolo, Vianu, la 26 iulie 1946, a dat asigurări că va sprijini punctele de vedere româneşti şi că delegatul iugoslav, Kardelj, va milita identic, pentru a anula orice revendicare maghiară), „Militară", prezidată de generalul polonez Stephan Mossor şi „Juridică şi de Redactare". Fiecare comisie şi-a ales un birou alcătuit din preşedinte, vicepreşedinte, raportor şi secretar, iar în situaţiile în care se impunea acest lucru, mai multe comisii puteau să se reunească în şedinţă comună[201].

Delegaţia oficială a României era alcătuită din 63 de membri, însă, după spusele lui Dumitru G. Danielopol, întregul efectiv deplasat de la Bucureşti cu ocazia Conferinţei număra peste 120 de oameni, între care, nu fără umor, expertul român includea şi „soţiile membrilor, agenţi NKVD, agenţi ai Serviciului Secret care mişună prin odăile de la *Continental*, ziarişti comunişti cu damele lor, chibiţi, şperţari şi escroci"[202]. Şeful delegaţiei fusese desemnat în persoana ministrului de externe, Gh. Tătărescu, care era ajutat de mai mulţi delegaţi principali, grupaţi pe comisii: Centrală (Gheorghiu-Dej, Maurer, Florica Bagdasar), pentru probleme teritoriale şi politice (Pătrăşcanu, Voitec şi Franasovici), economică (Gheorghiu-Dej, Rădăceanu, Maurer şi Horia Grigorescu), militară (condusă de Dumitru Dămăceanu) şi informativă (prezidată de Simion Stoilov, din care mai făceau parte Florica Bagdasar, Şerban Voinea şi Elena Văcărescu). Fiecare comisie beneficia de aportul unor consilieri

[200] Dumitru G. Danielopol, *Jurnal parizian*, p. 34-35.

[201] Vezi şi John C. Campbell, *The United States in World Affairs, 1945-1947*, New York şi Londra, Harper and Brothers, 1947.

[202] Dumitru G. Danielopol, *op.cit.*, p. 37.

tehnici, pe lista cărora regăsim cercetători iluştri precum Anton Golopenţia ori Zenovie Pâclişanu, diplomaţi ca Ion Christu şi Edmond Ciuntu, ori economişti de seamă, cazul lui Dumitru G. Danielopol. Secretariatul delegaţiei era condus de Dimitrie Dimăncescu şi Emil Oprişan şi cuprindea pe lângă membrii Staffului tehnic şi doi cartografi[203].

Am detaliat într-un capitol anterior demersurile pentru alcătuirea materialelor ce urmau să ofere argumente delegaţilor români, astfel încât aici vom face numai precizarea că la întâlnirea dintre Molotov şi o delegaţie maghiară condusă de prim ministrul Ferenc Nagy şi de ministrul de externe maghiar, Janos Gyongyosi, ce a avut loc la Moscova, în data de 15 aprilie 1946, demnitarii unguri şi-au afirmat temerile generate de faptul că românii ar fi deplasat deja la Paris, în vederea Conferinţei, o cantitate impresionantă de documente[204].

Direcţiile de urmat în activitatea la Paris a delegaţiei guvernului român au fost expuse în cadrul unei şedinţe a cabinetului Groza, din 9 august 1946, de către Gh. Tătărescu. Vicepreşedintele Consiliului de Miniştri a început prin a declara că „în ceea ce priveşte fruntariile de Nord şi Răsărit, cred că nu poate să aibă loc nici o discuţie" şi prin a afirma că redeschiderea problemei Cadrilaterului ar fi inoportună. În continuare, Tătărescu i-a invitat pe participanţi să evalueze memoriul pe care urma să îl prezinte la Paris. Reprezentantul opoziţiei democratice, M. Romniceanu, a luat cuvântul şi a reproşat colegilor săi că nu au inclus nici un ţărănist sau liberal între membrii delegaţiei pentru Paris. Pretextând că în capitala Franţei au fost trimişi cu precădere tehnicieni, Petru Groza a replicat că această situaţie se datorează lipsei de colaborare din partea opoziţiei[205]. Era însă evident că pentru comunişti şi aliaţii lor aplicarea Acordului de la Moscova avea cu totul altă semnificaţie decât cea sugerată de anglo-americani. Cu o zi înaintea reuniunii guvernului Groza, Iuliu Maniu a exprimat pentru B.B.C. punctul de vedere al formaţiunilor democrate, în legătură cu situaţia politică a ţării şi cu statutul României la Conferinţa de Pace, în acest context. Liderul ţărănist a criticat aspru măsurile represive întreprinse de comunişti, care încălcau litera şi spiritul înţelegerilor dintre Marile Puteri. Totodată, Maniu a solicitat, în baza efortului militar al României, acordarea statutului de cobeligerantă, împiedicarea „ciuntirii ţării din două părţi", corectarea clauzelor economice şi financiare pe care le considera nedrepte şi evacuarea în termen precis a armatelor de ocupaţie. Jertfa soldaţilor români nu

[203] Lista delegaţiei române a fost publicată de Gh. Buzatu, în *Românii în arhivele Americii*, p. 99-100.

[204] Stephen D. Kertesz, *The Last European Peace Conference*, p. 36.

[205] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Stenograme, dosar 8/1946, f. 2-19.

trebuia să aibă drept rezultat un Tratat de Pace „care nicidecum nu corespunde intereselor şi demnităţii româneşti”[206].

Documentele alcătuite înainte de plecarea delegaţiei române la Paris lăsau să se întrevadă, printre principalele revendicări româneşti ce urmau a fi adresate delegaţilor celor 21 de naţiuni, următoarele: cobeligeranţa, eliminarea articolului 30 referitor la clauza naţiunii celei mai favorizate, ameliorarea clauzelor cu caracter economic, a căror asprime punea în pericol însăşi funcţionarea economică a ţării, îmbunătăţirea situaţiei limitării armamentului şi realizarea unei convenţii speciale alcătuită din statele riverane, pentru elucidarea controverselor privitoare la Dunăre[207].

După ce a primit invitaţia oficială, delegaţia României a ajuns la Paris în data de 11 august 1946, şi şi-a stabilit cartierul general la Hotelul „Continental”. Delegaţii altor state au sosit în capitala Franţei înainte de a primi invitaţia, inutil însă, întrucât nu au avut posibilitatea de a activa[208].

În cea de-a 15-a şedinţă plenară, din 13 august 1946, Gh. Tătărescu a rostit primul său discurs la Conferinţa Păcii, intitulat „Declaraţia României la Conferinţa de Pace”. În introducere, şeful delegaţiei române a mulţumit pentru posibilitatea de a adresa observaţiile guvernului de la Bucureşti şi a exprimat recunoştinţa întregii naţiuni pentru decizia de anulare a Diktatului de la Viena. În continuare însă, ministrul de externe român a formulat o serie de solicitări în legătură cu unele prevederi ale proiectului Tratatului de Pace, pornind de la rolul României în ultima etapă a conflictului mondial. Astfel, Tătărescu a amintit efortul militar şi economic al României depus după 23 august 1944 şi a cerut, pe cale de consecinţă, acordarea calităţii de cobeligerantă. În acelaşi timp, a solicitat acceptarea în cuprinsul Tratatului a situaţiei izvorâte din participarea militară a armatelor române la operaţiunile împotriva Germaniei şi Ungariei, începând din data de 23 august 1944, iar nu odată cu semnarea Convenţiei de Armistiţiu. După momentul 23 august 1944, întregul efort al naţiunii române a fost concentrat în campania din Vest, fapt ce a contribuit decisiv la victoria Naţiunilor Aliate şi Asociate, mai adăuga reprezentantul României, care dorea totodată ca în Tratat să fie recunoscut că acest efort fusese dus şi împotriva Ungariei, nu numai a Germaniei. Celelalte revendicări se refereau la clauzele economice şi militare. Ministrul de externe român le considera nedrepte, dorea

[206] Textul declaraţiilor liderului ţărănist se găseşte în Marin R. Mocanu (coord.), *România în anticamera Conferinţei de Pace de la Paris. Documente*, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României, 1996, p. 177-182.

[207] „Scânteia” din 14 august 1946.

[208] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 81.

ameliorarea lor şi posibilitatea de a solicita reparaţii atât din partea Germaniei cât şi a Ungariei[209].

Discursul din 13 august al lui Tătărescu a fost recepţionat pozitiv, fiind comentat cu simpatie de membrii unor delegaţii din ţări „prietene" precum Uniunea Sovietică şi Cehoslovacia. Astfel, Jan Masaryk şi-a exprimat recunoştinţa pentru ajutorul românesc şi a afirmat că 20 000 de soldaţi români care au luptat împotriva Germaniei au fost înmormântaţi în Cehoslovacia. Şi presa occidentală a apreciat tonul atitudinii româneşti, mai ales faptul că Tătărescu recunoscuse erorile anterioare momentului de la 23 august 1944. „România este hotărâtă să îndrepte greşelile pe care le-a comis", consemna „News Chronicle" o declaraţie a liderului diplomaţiei române[210]. De asemenea, nu a fost uitat faptul că şeful delegaţiei române a evitat să se pronunţe în problema Basarabiei şi a celorlalte teritorii anexate de sovietici[211].

Păstrând linia abordării anterioare Conferinţei de Pace, liderul delegaţiei maghiare la Paris, Janos Gyongyossi, a afirmat pe 14 august, tot în plenul Conferinţei, că Budapesta nu consideră rezolvată problema Transilvaniei. Trimisul Budapestei a cerut „modeste rectificări teritoriale" în suprafaţă de 22 000 de kilometri pătraţi şi a afirmat că România nu era îndreptăţită să solicite reparaţii Ungariei. Impactul declaraţiei şefului diplomaţiei maghiare a fost negativ[212]. Masaryk a apreciat drept „incalificabil" tonul lui Gyongyossy, iar „Le Monde" a „remarcat" lungimea intervenţiei acestuia, care „a pus la grea încercare răbdarea auditoriului", precum şi deficienţele de exprimare în limba franceză[213].

La 16 august, ziua în care lucrările Conferinţei au început să se deruleze pe Comisii, secţiunea politică şi juridică a delegaţiei române s-a reunit sub direcţia lui Lucreţiu Pătrăşcanu. Participanţii au căzut de acord asupra faptului că Ungaria nu va renunţa niciodată la atitudinea revizionistă şi au decis ca principalele puncte susţinute de delegaţia română să fie cobeligeranţa, confirmarea stării de război cu Ungaria şi formularea unor amendamente la clauzele economice şi militare. O parte dintre cei prezenţi au afirmat că se impunea precizarea în tratat că frontierele româneşti vor fi delimitate pe teren[214].

Într-un gest de apreciere şi de recunoştinţă pentru reflectarea pozitivă a activităţii româneşti la Paris, Gh. Tătărescu a susţinut o conferinţă de presă pe 19 august, la hotelul „Continental". Liderul delegaţiei guvernului român a

---

[209] *Ibidem*, f. 103.

[210] „România Liberă" din 17 august 1946.

[211] *Ibidem.*

[212] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 79, f. 137-147.

[213] „România Liberă" din 22 august 1946.

[214] V. F. Dobrinescu, *op.cit.*, p. 159.

calificat în faţa reprezentanţilor presei străine drept „stranie” propunerea lui Gyongyossi din 14 august, în condiţiile în care aplicarea ei ar fi condus la rămânerea sub jurisdicţie maghiară a peste 900 000 de români. Concomitent, Tătărescu punea ideea ca minoritatea ungară din Transilvania să fie aşezată sub protecţie internaţională pe seama intenţiei Budapestei de a crea un focar generator de instabilitate în regiune[215].

O zi mai târziu după aceste declaraţii, delegaţia română a depus la secretariatul Conferinţei de Pace memoriul conţinând observaţiile sale la proiectul de Tratat şi la discuţiile avute până atunci, în care se menţiona că „guvernul român crede de datoria să se prezinte câteva observaţii asupra unui număr de chestiuni pe care le socoteşte ca deosebit de grave şi importante: recunoaşterea cobeligeranţei, modificarea art. 3, 4 din clauze politice, art. 24, 24 bis, 26, 27, 30 bis din prevederile economice şi art. 34 privind regimul Dunării”[216].

La 21 august 1946, Gh. Tătărescu a trimis la Bucureşti un prim bilanţ al activităţii derulate în capitala Franţei. Şeful delegaţiei române consemna debutul lucrărilor „Comisiei Politice şi Teritoriale pentru România” şi ameliorarea atmosferei în legătură cu poziţia României. Ca argumente, ministrul de externe aducea reflectarea problemelor româneşti în coloanele publicaţiilor occidentale şi semnalele pozitive primite în cadrul întâlnirilor cu Molotov, Kardelj, Masaryk şi cu polonezul Razimovski, liderii delegaţiilor ţărilor lor la Conferinţă. Activitatea delegaţiei române era caracterizată drept rodnică[217].

Drumul Păcii nu trecea însă numai prin Paris. În toate capitalele importante, diplomaţii români încercau să obţină sprijinul liderilor politici. Legaţia de la Vatican raporta că revendicările maghiare sunt primite cu răceală în mediile catolice şi că Budapesta, indiferent de rezultatul de la Paris, pregătea o ofensivă pe tema pretinsului tratament injust al maghiarilor din România, Cehoslovacia şi Iugoslavia[218].

În numărul din 25 august 1946 al cotidianului „The Washington Post”, comentatorul Seymour Freidin observa că „sprijinul sovietic faţă de unele revendicări teritoriale în câteva ţări din sud-estul şi centrul Europei, care sunt în mod frecvent în dezavantajul altor state, menţine partidele comuniste balcanice în poziţia de a justifica sau explica mereu aceste solicitări”. Observatorul american sublinia caracterul duplicitar al politicii Kremlinului, care utiliza cu măiestrie diferendele existente între statele ajunse în sfera sa de influenţă[219].

---

[215] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 71.
[216] Idem, dosar 78, f. 1-15.
[217] Idem, dosar 70, f. 103.
[218] *Ibidem*, f. 105.
[219] Seymour Freidin, *Balkan Reds Embarassed by Russian Stand on Claims*, în „The Washington Post” din 25 august 1946.

Prima Comisie a Conferinţei care a dezbătut problemele româneşti a fost „Comisia Politică şi Teritorială pentru România", prezidată de sovieticul Manuilski şi în componenţa căreia intrau: Harriman, Campbell, Page Jr. (SUA), Beasley, Officer (Australia), Smigov (Bielorusia), Ritchie (Canada), Catroux, Roux, Colulet (Franţa), Jebb, Alpino, Peck (Marea Britanie), Wadia (India), Jordan, Costello (Noua Zeelandă), Petrovski, Ptouha (Ucraina), Bogomolov, Durdenovski, Kavtaradze (U.R.S.S.), Pika, Kopecki, Lisicki (Cehoslovacia), Parminster, Wessels (Uniunea Sud-Africană). În şedinţa din 24 august au avut loc discuţii preliminare pe marginea a două amendamente, unul formulat de delegaţia română, iar celălalt australian[220].

După ce, pe 25 august delegaţia României a adresat un memoriu în care era cuprinsă ultima variantă a revendicărilor sale, în data de 27 august, „Comisia Politică şi Teritorială" a luat în discuţie „Preambulul" şi primele două articole ale Tratatului. Pentru început, a fost adoptat în unanimitate amendamentul australian prin care a fost introdusă în „Preambul" formula „tratat de pace bazat pe spirit de justiţie". Propunerea română referitoare la „Preambul", prin care s-ar fi acceptat faptul că armatele române au participat la război alături de Naţiunile Unite începând cu 24 august 1944, nu a fost susţinută de nimeni. Mai mult, delegatul ucrainean Petrovski a respins-o categoric. În absenţa preluării ideii de către vreun delegat şi contrar realităţii, a fost acceptat doar că România a încetat la 24 august ostilităţile împotriva Uniunii Sovietice[221].

În continuare, delegatul ucrainean a propus recunoaşterea statutului de cobeligeranţă pentru România, pe baza contribuţiei armatei române în ultima fază a conflagraţiei şi în comparaţie cu Italia, care obţinuse această satisfacţie (chiar dacă aportul său la cauza aliată a fost mai redus). La ideea lui Petrovski s-a raliat şi delegaţia Cehoslovaciei. Propunerea a fost respinsă însă, cu opt voturi contra (SUA, URSS, Marea Britanie, Australia, Canada, India, Noua Zeelandă şi Uniunea Sud-Africană) şi patru pentru (Franţa, Bielorusia, Cehoslovacia şi Ucraina). Reprezentantul francez, generalul Catroux, a luat cuvântul după vot, pentru a justifica opţiunea sa prin aceea că a crezut că Marile Puteri se puseseră de acord să accepte cobeligeranţa României şi pentru a anunţa că nu va mai vota decât după ce va afla opinia reprezentanţilor celor Trei Mari[222].

Chestiunea cobeligeranţei României se aflase în discuţia Marilor Puteri imediat după 23 august 1944. Diplomaţia română a iniţiat mai multe demersuri în intervalul 1944-1946, menite a convinge factorii de decizie din marile capitale de justeţea acordării acestei recunoaşteri. Convenţia de Armistiţiu cu Puterile Aliate şi Asociate consfinţea realitatea de pe câmpurile de bătălie unde acţionau diviziile româneşti în cuprinsul a trei articole, 1, 11 şi 19. Cât timp

[220] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 80, f. 50-51.
[221] *Ibidem*, f. 1.
[222] *Ibidem*, f. 65-70.

armatele române au participat la ostilităţile împotriva Germaniei şi Ungariei, mai mulţi oameni de stat occidentali, secondaţi de jurnalişti, şi-au exprimat simpatia pentru solicitarea Bucureştilor de a fi recunoscut ca ţară cobeligerantă. Reprezentanţii politici în România ai Marii Britanii şi ai Statelor Unite au comunicat diplomaţilor români acceptul guvernelor lor pentru cobeligeranţa României. Pe măsura apropierii sfârşitului conflagraţiei, numărul susţinătorilor acestei idei s-a redus considerabil, decisivă pentru această situaţie dovedindu-se atitudinea Uniunii Sovietice, care a comunicat occidentalilor încă din martie 1945 împotrivirea faţă de eventuala acordare a statutului de cobeligerantă României. În reuniunile premergătoare Conferinţei Păcii nu s-a mai înregistrat nici un progres, astfel încât, la Paris, România fost invitată şi tratată ca stat învins, deşi a contribuit substanţial la victoria Naţiunilor Unite[223].

În acest fel, documentele care consemnau cifre precum jumătate de milion de oameni angajaţi în operaţiuni militare, 170 000 de ostaşi pierderi, 3.831 de aşezări eliberate, 770 de milioane de dolari costurile campaniei din Vest, alcătuite de diplomaţii români pentru a susţine cauza cobeligeranţei, au rămas pentru istorie, întrucât liderii ţărilor aliate s-au mărginit la a exprima aprecieri, fără a arăta efectiv că vor să considere România altceva decât o ţară învinsă[224].

O altă revendicare românească a fost completarea alineatului 4 al „Preambulului" cu formula „dar şi împotriva Ungariei", prin care s-ar fi confirmat realitatea implicării militare româneşti după 23 august 1944. Cehoslovacia şi-a exprimat din nou sprijinul, susţinând propunerea delegaţiei române, care a fost însă respinsă la vot. Au votat pentru Cehoslovacia, Bielorusia, Noua Zeelandă şi Ucraina, iar restul de opt delegaţii s-au opus acestei formulări, în baza căreia România ar fi putut avea o altă situaţie în problema reparaţiilor. În cele din urmă „Preambulul" a fost adoptat doar cu modificarea nesemnificativă adusă de australieni[225].

S-a trecut apoi la discutarea articolului 1 din proiectul de tratat, însă acest obiectiv a fost amânat din cauza contradicţiilor survenite între delegaţii americani şi sovietici. Reprezentanţii Washingtonului au afirmat că Anexa 1 cuprinzând frontierele României nu fusese aprobată în Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe, însă sovieticii au replicat că harta a fost distribuită la Paris. Interesele sovieticilor legate de frontiera cu România pe Dunăre, pe care au

[223] V. F. Dobrinescu, *op.cit*., p. 86-101.

[224] Vezi în acest sens materialele întocmite în 1945-1946 de Marele Stat Major al Armatei Române, reunite în A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosarele 135-140.

[225] V. F. Dobrinescu, *op.cit*., p. 162.

modificat-o după bunul plac, impuneau această atitudine ambiguă şi de trenare[226].

Abordarea articolului 2, prin care se anula diktatul vienez, a prilejuit intervenţia delegatului australian care a subliniat că acest text este identic cu cel din Tratatul cu Ungaria şi a propus, în consecinţă, înainte de adoptarea unei decizii, ca membrii Comisiei să fie informaţi în legătură cu rezultatul din „Comisia Politică şi Teritorială pentru Ungaria". Delegatul sovietic a făcut precizarea că Budapesta a solicitat într-un memorandum unele schimbări în textul articolului 2. Într-adevăr, memoriul ungar reclama acordarea unei suprafeţe de 22 000 de kilometri pătraţi din teritoriul transilvan, care ar fi făcut ca un număr egal de maghiari şi români să trăiască sub altă administraţie, ceea ce ar fi condus, afirmau autorii, la un tratament just faţă de minorităţi. Mai mult, diplomaţii unguri nu ezitau să constate în cuprinsul memoriului că iniţiativa pentru aşa zisul arbitraj din 30 august 1940 aparţinuse guvernului român![227]

O zi mai târziu după această şedinţă, Gh. Tătărescu s-a adresat lui Manuilski cu solicitarea ca între textul Tratatului şi cel al Convenţiei de Armistiţiu să nu existe nici o contradicţie. Tot atunci a avut loc şi şedinţa „Comisiei Politice şi Teritoriale pentru Ungaria", care a luat în discuţie articolul 2, frontiera româno-maghiară. În cadrul acestei şedinţe, deşi nici o delegaţie nu şi-a asumat amendamentele ungureşti, reprezentanţii Canadei şi Australiei, susţinuţi de americani, au afirmat că ar fi fost oportună audierea României şi a Ungariei. Însă în absenţa unei solicitări maghiare în acest sens, nu s-a luat nici o decizie[228].

În continuare, în şedinţa „Comisiei" pentru România din 29 august 1946, timp de peste trei ore, a fost viu dezbătută o propunere a australianului Beasley, de a fi audiaţi reprezentanţii Ungariei în problema frontierei româno-maghiare. Preşedintele Comisiei, Baranovski (Manuilski plecase la New York), delegaţii ucrainean şi cel cehoslovac, au respins ideea formulată de australieni, însă, în urma votului de 8 la 4, sprijinită de canadianul Ritchie, dar mai ales de reprezentanţii americani, propunerea australiană a fost adoptată, cu o completare însă, aceea prin care se permitea şi României să-şi expună punctul de vedere. Gh. Tătărescu a pus decizia din 29 august pe seama anglo-americanilor şi a trimis un text „Comisiei" în care sublinia inconsecvenţa deciziei[229].

Conform hotărârilor descrise mai sus, „Comisiile Politice şi Teritoriale" pentru România şi Ungaria au audiat, în şedinţa comună din 31 august 1946, discursul lui Paul Auer, ambasadorul Ungariei la Paris. Contestând legitimitatea actului de la Trianon, Auer a prezentat o nouă variantă în legătură cu teritoriul

[226] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 187.
[227] *Ibidem*, f. 130.
[228] *Ibidem*, f. 132.
[229] *Ibidem.*

pe care Ungaria îl revendica de la România, în suprafaţă de 4000 de kilometri pătraţi, incluzând oraşele Satu Mare, Carei, Oradea şi Arad. Această ultimă formulă era în consonanţă cu opinia exprimată în cursul unei întâlniri din mai 1946 a lui Paul Auer şi Istvan Kertesz cu expertul american Philip E. Mosley, care le-a indicat celor doi interlocutori că „o sugestie moderată de rectificare, întemeiată pe factori etnici şi economici ar putea fi privită mai bine”[230]. Spre deosebire de discursul lui Gyongyossy, delegaţia maghiară a intenţionat să puncteze la 31 august 1946 în două privinţe, prin referirea numai la revendicarea faţă de România şi prin reducerea pretenţiilor teritoriale[231].

Replica României s-a făcut auzită tot într-o şedinţă comună a celor două Comisii, pe 2 septembrie 1946, când Gh. Tătărescu a susţinut, timp de o oră, un discurs fulminant. Şeful delegaţiei române a început prin a constata că Ungaria îşi susţinuse cauza cu argumente identice şi în 1919-1920, fără succes. Apoi, a continuat Tătărescu, linia stabilită la Trianon era corespunzătoare fruntariilor etnice şi considerentelor de unitate economică a provinciei. În privinţa reclamatelor persecuţii la adresa minorităţii maghiare din Ardeal, ministrul de externe le denunţa ca inexacte şi aducea argumente care contracarau propunerile ungare pentru autonomie locală în Transilvania. În legătură cu cei 4 000 de kilometri pătraţi din discursul lui Auer se arăta că deşi reprezentau numai 4% din întreg teritoriul transilvan, acolo locuia 8,5% din populaţia acestei provincii. În plus, din cei 483 000 de locuitori ai acestei zone, numai 57% erau unguri. Se adăugau apoi elemente de natură economico-financiară, aspecte legate de transporturi, considerente geografice, care ar fi produs consecinţe grave şi ireparabile pentru întreaga Transilvanie, în cazul unei rectificări de asemenea natură. Şeful delegaţiei române a încheiat astfel: „Guvernul român declară că orice act care tinde să modifice frontiera româno-ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiţie şi cu crearea unui nou focar de tulburare în această parte a Europei - şi că orice act destinat să antreneze Guvernul român într-o dezbatere asupra politicii sale interne şi a legilor sale organice ar fi considerat de către acesta ca aducând atingere independenţei sale şi suveranităţii sale”[232].

Declaraţia reprezentantului României a generat un ecou favorabil în presa franceză, mai multe publicaţii prezentând elementele esenţiale ale discursului din 2 septembrie 1946. Astfel, Roger Masip concluziona în „Libération” că „discursul delegatului român a fost foarte viguros”, iar în „Paris Matin” se susţinea că „discursul d-lui Tătărescu va contribui, fără îndoială, la a

[230] Idem, dosar 73, f. 27-35.
[231] „România Liberă” din 3 septembrie 1946.
[232] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 73, f. 10-26.

întări pe cei Patru Mari în hotărârea pe care au luat-o de a restitui Transilvania României”[233].

Două zile mai târziu Tătărescu trimitea la Bucureşti o primă evaluare a atmosferei pe care o generase discursul său din faţa Comisiilor. Era evident, în contextul creat de declaraţia sa, că susţinerea revendicărilor maghiare devenise imposibilă, credea ministrul român[234].

Ultimul act al dezbaterii privind Transilvania s-a consumat la 5 septembrie 1946, când „Comisia Politică şi Teritorială pentru România” s-a reunit din nou în sala Berthelot. Înaintea şedinţei care avea să dea verdictul în problema Transilvaniei, au existat mai multe tentative de contactare a reprezentanţilor guvernului român de către membrii delegaţiei maghiare, fără rezultat însă. A fost emisă ipoteza că în felul acesta emisarii Budapestei încercau să acrediteze ideea unor consultări bilaterale, menite a conduce la o înţelegere directă[235].

În deschiderea lucrărilor, delegatul australian Keith Officer a solicitat ca problema rectificării frontierei dintre România şi Ungaria să fie dezbătută din nou de miniştrii de externe ai celor patru Mari Puteri, pentru că, afirma acesta, în zona revendicată majoritari erau maghiarii. Reprezentantul S.U.A., Averell Harriman, a declarat că anterior propunerile americane pentru o modificare favorabilă Ungariei au fost respinse în reuniunile delegaţilor Marilor Puteri, dar a afirmat că guvernul său este favorabil unor negocieri directe între cele două ţări, care să elucideze chestiunile divergente. Foarte importantă a fost intervenţia britanicului Gladwin Jebb, care a preluat în întregime şi a prezentat argumentele din discursul lui Tătărescu, între care amintim unitatea politică şi economică a Transilvaniei, implicaţiile periculoase ale unei modificări teritoriale şi „admirabila legislaţie românească” din domeniul minorităţilor. La rândul său, Generalul Catroux s-a pronunţat pentru aprobarea articolului 2 în formula propusă de miniştrii de externe, orice act de confirmare a „sentinţei arbitrare de la Viena, care a fost un act de o violenţă criminală” fiind imorală. Officer nu a renunţat, şi, fără a susţine deschis pretenţiile revizioniste ale Ungariei, a formulat o altă propunere, şi anume, ca organismul în care se afirmase ca prieten al Budapestei să recomande adjuncţilor miniştrilor de externe ai celor patru să discute din nou pe marginea chestiunii până găsesc o formulă favorabilă. Ultima luare de poziţie a aparţinut sovieticului Bogomolov, care a condamnat atât diktatul de la Viena cât şi propunerea australiană, pe care o considera inacceptabilă şi în contradicţie cu decizia celor patru Mari Puteri din 7 mai 1946. În cele din urmă s-a trecut la votul asupra articolului 2, care a fost adoptat fără modificări cu zece opinii *pro* şi două abţineri (Australia şi Uniunea Sud-

[233] „România Liberă” din 6 septembrie 1946.
[234] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 141.
[235] „România Liberă” din 1 septembrie 1946.

Africană). Australia şi-a motivat atitudinea printr-o declaraţie anexată textului articolului 2, în care îşi exprima regretul că rezoluţia sa prin care cele patru Mari Puteri ar fi fost sfătuite să medieze un acord româno-ungar, în fapt o rectificare a frontierei de la Trianon, nu a fost adoptată[236].

Presa internaţională a comentat pozitiv rezultatul atins în problema articolului 2 din Tratatul de Pace cu România. În Franţa, de exemplu, „Paris Matin" se referea la „o strălucită satisfacţie obţinută de România", iar „L´Ordre" aprecia „soluţia echitabilă a problemei naţionale şi teritoriale a Transilvaniei"[237].

Imediat după şedinţa „Comisiei Politice şi Teritoriale" din 5 septembrie, Gh. Tătărescu trimitea la Bucureşti următoarea telegramă: „Biruinţa tezei noastre în faţa Comisiei Politice şi Teritoriale pentru România trebuie considerată definitivă. Comisia pentru Ungaria, care se va întruni, trebuie numai să ia act şi să se conformeze. Delegaţia ungară va încerca probabil să mai facă un ultim efort, efortul disperării la Comisia plenară a Conferinţei. De pe acum şi soarta acestui efort e pecetluită". Au urmat felicitările trimise de Petru Groza[238].

Într-o discuţie cu Officer, delegatul australian, din martie 1947, ambasadorul român la Haga a aflat că la Conferinţa Păcii a existat o intenţie americană de a face o uşoară concesie Ungariei, urmată de un schimb de populaţie, însă Burton Berry a reuşit să-l convingă pe şeful delegaţiei americane, James Byrnes, că soluţia „cea mai dreaptă şi cea mai practică" rămânea cea stabilită la Trianon[239].

În dezbaterile „Comisiei Politice şi Teritoriale" pentru România a mai intrat o propunere britanică, ce s-a concretizat prin ataşarea la articolul 3 a unui nou paragraf, care nu făcea decât să reconfirme conţinutul anti-discriminatoriu al primului paragraf şi al articolului 4. Ideea britanică, sprijinită şi de americani, era un rezultat al activităţii organizaţiilor evreieşti, care au depus mai multe memorii în timpul desfăşurării Conferinţei. România a protestat împotriva completării, arătând că Bucureştii iniţiaseră deja toate măsurile legislative de reasigurare a egalităţii de drepturi a minorităţii evreieşti. Sovieticul Bogomolov şi ceilalţi reprezentanţi ai naţiunilor „prietene" au combătut ideea anglo-americanilor, pe care i-au acuzat de încălcarea suveranităţii României. În final, propunerea a fost aprobată după un vot de 7 la 5[240].

Raportul „Comisiei politice şi teritoriale pentru România" a fost prezentat la 24 septembrie 1946. Deşi aducea o victorie imensă, acest document consfinţea şi o mare nedreptate. Conferinţa de la Paris valida „acordul" din 28 iunie 1940, odată cu frontiera sovieto-cehoslovacă din 20 iunie 1945. În analiza

[236] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946,dosar 80, f. 65-70.
[237] „România Liberă" din 6 septembrie 1946.
[238] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 142.
[239] Idem, dosar 92, f. 234-242.
[240] *Ibidem.*

hărţii de la Anexa I, delegaţii anglo-americani au exprimat dorinţa de a verifica în cadrul Consiliului Miniştrilor de Externe exactitatea traseului frontierelor, mai ales în privinţa celor patru ostroave care reveneau României după Congresul de la Berlin, problemă în care britanicii şi-au afirmat intenţia de a depune un memoriu. Abia în 1949 o comisie mixtă a efectuat demarcarea frontierelor[241].

Activitatea „Comisiei Politice şi Teritoriale" poate fi considerată drept edificatoare pentru situaţia pe ansamblu, în privinţa dezideratelor şi rezultatelor obţinute de delegaţia română la Paris. Revendicările României privind „Preambulul" Tratatului au fost respinse. Astfel, Conferinţa de Pace a ignorat jertfa unei întregi naţiuni care contribuise enorm ca întrunirea din capitala Franţei să aibă loc. Pe de altă parte, în cadrul acestei Comisii, România a obţinut cea mai mare victorie a sa la Conferinţă. Articolul 2 din tratat, adoptat nu fără eforturi contrare întreprinse de Budapesta, poate fi considerat un succes al lui Tătărescu şi al delegaţiei române.

Lucrările „Comisiei Economice pentru Balcani şi Finlanda", în cadrul căreia au fost discutate clauzele economice ale Tratatului cu România, au constat în 38 de şedinţe, care s-au derulat între 16 august şi 10 octombrie 1946. Imediat după decizia favorabilă în problema Transilvaniei, eforturile delegaţiei române s-au concentrat în direcţia îmbunătăţirii prevederilor economice. Era un demers plin de dificultăţi, care, după spusele lui Gh. Tătărescu, izvorau din „hotărârea principială luată de cei patru, că nu admit nici o schimbare în textul deja propus decât în cazul în care propunerea de schimbare ar întruni unanimitatea aprobării lor"[242].

Acestui tip de obstacole li se adăugau cele rezultate din limitarea de către delegaţia Uniunii Sovietice a posibilităţilor de acţiune la Conferinţă. Astfel, în cadrul delegaţiei economice române s-a luat decizia de a nu ridica probleme rezultate din aplicarea Convenţiei de Armistiţiu şi, în acest context, după cuvintele lui Ion Christu, „s-a hotărât să nu prezentăm observaţii decât la textele care nu se aplică exclusiv la reglementarea relaţiilor româno-sovietice"[243]. În plus, procedura greoaie, ce presupunea asumarea de către una dintre delegaţii a observaţiilor româneşti, avea aceleaşi consecinţe.

În acest fel, delegaţia română, deşi a beneficiat de aportul unor tehnicieni care au structurat foarte bine punctele de vedere corespunzătoare intereselor României, nu a formulat obiecţii la articolul 21, referitor la retragerea şi aprovizionarea trupelor sovietice ori la articolul 22, în care se confirma suma de 300 de milioane de dolari de plătit ca despăgubiri Uniunii Sovietice. La fel, a

[241] Vezi şi Tatiana A. Pokivailova şi Ioan Chiper, *Graniţele sunt negociate şi...impuse*, în „Magazin Istoric", XXIV, 2000, nr.1.

[242] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 170.

[243] Idem, dosar 74, f. 283.

fost păstrată tăcerea şi în legătură cu articolul 26, care reafirma decizia de la Potsdam, ca bunurile germane din România să treacă în proprietatea U.R.S.S.

Delegaţia română a oferit, prin I. Gh. Maurer, explicaţii pe tema despăgubirilor în două rânduri, pe 10 şi pe 22 septembrie. Trimisul român a răspuns cu aceste prilejuri întrebărilor adresate de delegaţii american, britanic, francez şi australian. În plus, pe masa „Comisiei" au ajuns mai multe note conţinând observaţiile delegaţiei române, întemeiate pe ideea rezervării României a unui tratament mai îngăduitor[244].

Unele delegaţii au formulat amendamente care au fost aprobate şi au afectat astfel situaţia şi aşa precară a României în discuţiile despre prevederile economice. Este cazul amendamentului sud-african la articolul 22, prin care România s-a obligat să ofere preţuri juste, la nivel mondial, pentru mărfurile livrate ca despăgubiri şi a celui polonez la articolul 24, de asemenea acceptat de „Comisie", prin care România urma să acorde compensaţii Naţiunilor Unite pentru daunele provocate după 1 septembrie 1939, iar nu după 22 iunie 1941, cum figura iniţial, ori după existenţa stării de război, cum a solicitat delegaţia Bucureştilor[245].

Alte delegaţii au înaintat propuneri în sens pozitiv. Astfel, la articolul 22 a mai fost prezentat un amendament australian, care, prin amânarea plăţii reparaţiilor către U.R.S.S. cu şase luni, prin crearea unei „Comisii a reparaţiilor" şi prin plata lor în devize străine şi nu în mărfuri, ar fi ajutat mult la refacerea economică a României. Împotrivirea lui Molotov, secondat de delegaţiile Ucrainei şi Cehoslovaciei, a dus la abandonarea amendamentului[246].

O decizie împovărătoare a fost adoptată prin articolul 23. România a solicitat să nu restituie Franţei şi Belgiei aurul pe care l-a primit, cu bună credinţă de la Germania, în schimbul petrolului, însă cererea i-a fost respinsă în unanimitate. O revendicare subsidiară, care ar fi afirmat dreptul la recurs al României împotriva Germaniei nu a avut nici un efect, astfel că la bilanţul de nedreptăţi şi poveri s-a mai adăugat restituirea a şase vagoane de aur[247].

În cazul articolului 24, efortul de lămurire a membrilor Comisiei a adus unele mici câştiguri pentru România. Astfel, de exemplu, reparaţiile pentru pagubele din Ardealul de Nord au fost înlăturate din responsabilitatea României, întrucât teritoriul era ocupat de Ungaria. De asemenea, au mai fost înregistrate modificări pozitive în privinţa daunelor de plătit resortisanţilor Naţiunilor Unite din România care au pierdut bunuri, fixate la nivelul de 75% din totalul valorii acestora şi în problema anulării Legii Minelor din 1942. Problema

---

[244] Idem, dosar 78, f. 246-251.

[245] Vezi şi Şt. Lache, Gh. Ţuţui, *România şi Conferinţa de Pace*, p. 267-273.

[246] Vezi Ion Enescu, *Politica externă României în perioada 1944-1947*, p. 252-264.

[247] *Ibidem.*

despăgubirilor către Naţiunile Unite rezulta, în principal, din situaţia concesiunilor petroliere anglo-americane[248]. Referitor la acest din urmă aspect, în publicaţia socialiştilor francezi, „L´Humanité", se susţinea la 9 septembrie 1946 că „România este obiectul unei ofensive orchestrată de trusturile petroliere. S-a încercat să se lege România de preţurile trusturilor internaţionale în livrările făcute celorlalţi aliaţi cu titlu de reparaţii. Aceasta a eşuat, dar ofensiva a fost reluată la discutarea restituirilor şi despăgubirilor. Este vorba ca România să fie făcută să plătească întreprinderilor străine, care au fost distruse sau afectate prin fapte de război, chiar de către aviaţia aliată"[249].

Prin intervenţia organizaţiilor evreieşti, al căror punct de vedere a fost însuşit de delegaţia britanică şi sprijinit de cea americană, a fost adăugat în proiectul Tratatului de Pace un nou articol, 25, al cărui conţinut, contrar uzanţelor, nici nu a mai fost comunicat reprezentanţilor români, înainte de aprobarea sa, la 25 septembrie. Articolul prevedea restituirea integrală a bunurilor, drepturilor şi intereselor aparţinând indivizilor sau comunităţilor care făcuseră obiectul unor măsuri de persecuţie pe temeiuri religioase sau etnice[250].

Articolul 27 a fost aprobat în aşa fel încât să conţină o pârghie pe care ţările învingătoare să o poată utiliza în cazul în care România nu se achita de obligaţiile impuse prin tratat. Prin această prevedere, Puterile Aliate şi Asociate îşi rezervau dreptul de a reţine şi lichida bunurile româneşti aflate pe teritoriul lor[251].

Prin articolul 28 s-a dat o nouă lovitură intereselor româneşti, având în vedere volumul comerţului efectuat cu Germania până la 23 august 1944. Această clauză consta în anularea creanţelor României faţă de Germania[252].

La articolul 29 nu s-au ridicat obiecţii din partea României, în vreme ce articolul 30 din proiectul de Tratat consemna renunţarea la formularea oricăror reclamaţii împotriva Puterilor Aliate şi Asociate, derivând din situaţia survenită de la începutul conflagraţiei mondiale şi până la 22 iunie 1941[253].

Delegaţia română şi-a mai exprimat împotrivirea şi în legătură cu articolul 31, referitor la acordarea Naţiunilor Unite a înlesnirilor presupuse de clauza naţiunii celei mai favorizate. Bucureştii au protestat, susţinând că acest articol contravenea principiului suveranităţii naţionale, fără succes, iar clauza a fost introdusă pe un termen de 18 luni[254].

---

[248] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 83.
[249] „România Liberă" din 12 septembrie 1946.
[250] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 83.
[251] Idem, dosar 86.
[252] *Ibidem.*
[253] *Ibidem.*
[254] *Ibidem.*

La fel, observaţiile României au fost ignorate şi în cazul anexelor IV, V şi VI. Articolele 32, 33, 34 şi 35 se refereau la soluţionarea posibilelor diferende cauzate de clauzele economice şi la aplicarea acestora. Mai trebuie să precizăm că nici una dintre doleanţele României de a-i fi înapoiate arhivele şi obiectele de artă ori cu caracter istoric înstrăinate sau de a fi anulate tranzacţiile din timpul ocupaţiei ungare nu au găsit susţinere[255].

Asprimea clauzelor economice rezervate României a fost remarcată de mai mulţi oficiali de la Bucureşti precum şi de presa internaţională. Ion Christu considera că „unele clauze sunt grave pentru că impun eforturi financiare şi economice considerabile în aplicarea lor - cum ar fi restabilirile de drepturi, restituirile, despăgubirile sau compensaţiile - sau care presupun renunţări la anumite posibilităţi pe care le avem faţă de alte ţări”[256]. Exemplu de manipulare a comuniştilor, în presa de la Bucureşti, responsabile pentru asprimea clauzelor economice inserate în Tratatul cu România erau desemnate „trusturile internaţionale”, dar şi „australienii”, consideraţi paravan pentru puterile democratice. „În felul acesta, scria Grigore Preoteasa, vârful îndreptat împotriva Uniunii Sovietice uneori sub voalul abil al *protejării* micilor state, se îndreaptă în acelaşi timp împotriva independenţei acestor state şi a refacerii lor economice”[257].

Că România a fost tratată ca un stat învins o dovedesc şi clauzele militare asupra cărora Conferinţa de la Paris a căzut de acord. Generalul Dămăceanu a formulat o listă de revendicări referitoare la articolul 11 (solicita suplimentarea efectivelor prevăzute pentru armata de uscat şi pentru marină, precum şi permisiunea de a folosi cele 36 de avioane de bombardament ca aparate şcoală), articolul 14 (cerea folosirea unicului submarin românesc pentru instruire), articolul 15 (revendica menţinerea unor capacităţi minime de producţie a materialelor militare) şi la articolul 16 (solicita permisiunea pentru păstrarea unui surplus de 25% din valoarea materialului militar necesar activităţii armatei, atestat în Anexa III, păstrarea materialului german capturat după 23 august, decontarea materialului de război plătit de statul român, retrocedarea materialului confiscat de armata sovietică după 23 august şi demontarea în România a materialului excedentar). În legătură cu articolele 12, 13, 17, 18, 19 şi 20 nu au fost formulate observaţii, deşi referitor la ultimul articol enumerat, cel despre repatrierea prizonierilor de război români, delegaţia oficială a inserat în mai multe documente ideea că întârzierea întoarcerii acestora conducea la dificultăţi în procesul de refacere a ţării[258].

---

[255] Idem, dosar 87.
[256] Idem, dosar 74, f. 288.
[257] „România Liberă” din 12 septembrie 1946.
[258] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosarele 82 şi 83.

În cele din urmă, în cadrul celor trei şedinţe ale „Comisiei Militare” rezervate Tratatului cu România, nici una dintre delegaţii nu a dorit să preia şi să propună în felul acesta vreun amendament românesc, deşi în final revendicările delegaţiei condusă de Generalul Dămăceanu au fost reduse la cele referitoare la articolele 15 şi 16. Ba, mai mult, s-a înregistrat o tendinţă de înrăutăţire a statutului militar al României, prin asumarea de către „Comisie” a unor observaţii avansate de Marea Britanie, Franţa, Belgia şi Polonia. Singura atitudine de simpatie faţă de Bucureşti a fost exprimată de Generalul ceh Heliodor Pika. Reprezentantul Cehoslovaciei a subliniat că România şi-a respectat angajamentele luate faţă de Aliaţii săi până în 1941, el însuşi fiind salvat de la execuţie datorită intervenţiei autorităţilor române. În virtutea contribuţiei însemnate la înfrângerea Germaniei, „România, cu o populaţie de 14 000 000 locuitori, a aruncat în luptă succesiv de la 15 până la 29 divizii, în vreme ce Italia, cu 47 000 000 locuitori, a putut pune în linie numai 6 divizii”[259], generalul a solicitat Comisiei să audieze cererile româneşti, însă Lordul Amiralităţii britanice, V. A. Alexander, a respins ca inoportună propunerea lui Pika şi a ţinut să reamintească faptul că România era totuşi „un stat inamic”. Astfel, articolele 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20 şi Anexele II şi III din Tratatul cu România au fost aprobate fără modificări, iar articolele 14 şi 15 au fost modificate altfel decât în sensul dorit de delegaţia română[260].

Singura concluzie care se impunea după analiza activităţii „Comisiei Militare”, în privinţa clauzelor militare ale Tratatului cu România, era că a patra armată în ierarhia efortului depus pentru înfrângerea Germaniei se reducea, drept răsplată, la nivelul de contingent.

Reflectarea problemei Dunării, asupra căreia nu se ajunsese la un acord înainte de 29 iulie 1946, a constituit un alt prilej de exhibare a contradicţiilor dintre cele două blocuri de state, de data asta în cadrul „Comisiei Economice pentru Balcani şi Finlanda”. Uniunea Sovietică, susţinută de statele riverane prezente, s-a pronunţat împotriva includerii oricăror prevederi despre Dunăre în cuprinsul Tratatelor de Pace, întrucât, afirmau experţii sovietici, acesta trebuie să fie un subiect de discuţie ulterior pentru reprezentanţii statelor dunărene. Pe de altă parte, anglo-americanii, secondaţi de francezi, au avansat propunerea de inserare a unui articol referitor la Dunăre, articolul 36 din Tratatul cu România. Această prevedere cuprindea ideea libertăţii navigaţiei pe Dunăre în condiţii de egalitate pentru toate statele şi stabilea convocarea unei conferinţe care să consacre statutul internaţional al fluviului. Discuţiile pe tema Dunării au fost foarte aprinse, votul exprimat de participanţi fiind favorabil punctului de vedere

[259] „România Liberă” din 16 septembrie 1946.
[260] A.M.A.E., *Loc. cit.*

occidental, însă problema nu a fost epuizată, ci a fost reluată în şedinţele Conferinţei Plenare[261].

Şedinţele plenare ale Conferinţei, cu numerele 37, 38 şi 39, din 10 octombrie 1946, au fost dedicate discutării şi aprobării pe articole a proiectului de Tratat cu România. Sub preşedinţia lui Molotov, delegaţii celor 21 de naţiuni au avut un ultim prilej de a se exprima în legătură cu documentul ce urma să ajungă, spre definitivare şi aprobare, la Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe.

Ministrul de externe sovietic a subliniat în cuvântarea sa că „alături de noi, în rândul armatelor aliate, România democratică a dus lupta pentru distrugerea hitlerismului şi alături de Aliaţi ea a putut stabili un regim care o va conduce către un stat cu adevărat democratic. România a acceptat un număr de sacrificii, iar meritele sale au fost recunoscute de noi toţi. În special, noi am recunoscut demnitatea României căci am decis să tranşăm problema Transilvaniei, după voinţa populaţiei româneşti, a legilor şi a intereselor naţionale". Apoi, Molotov a criticat din nou propunerile occidentale privind internaţionalizarea regimului Dunării[262].

Punctul de vedere al demnitarului sovietic a fost susţinut de reprezentantul iugoslav Kardelj, care a negat Conferinţei orice drept de a statua noul regim al Dunării şi a acuzat tendinţele imperialiste din trecut[263].

În şedinţa plenară, tot delegatul cehoslovac, generalul Heliodor Pika, a manifestat bunăvoinţă faţă de România. El a reamintit în discursul său aportul României la înfrângerea Germaniei, a mulţumit armatei române pentru eliberarea teritoriului statului său şi a solicitat Conferinţei ca Tratatul de Pace să fie alcătuit pe baze echitabile[264].

De partea cealaltă, senatorul republican Arthur Vandenberg a expus din nou punctul de vedere american conform căruia Dunărea trebuia să aibă un statut internaţional şi a insistat pe ideea clauzei naţiunii celei mai favorizate[265].

Considerentele economice ale Păcii cu România au reprezentat şi substanţa discursului ministrului de externe britanic, Ernest Bevin. Liderul delegaţiei britanice s-a referit la chestiunea Dunării şi la cea a refacerii şi funcţionării industriei petroliere din România[266].

Înainte de a se trece la votul pe articole, au mai luat cuvântul reprezentanţii Australiei, Belgiei, Bielorusiei şi Uniunii Sud-Africane.

Şedinţele plenare ale Conferinţei de Pace de la Paris, în care au fost abordate problemele Păcii cu România, cu accentul pe chestiunea Dunării, au

---

[261] I. Enescu, *op.cit*., p. 271.
[262] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 25/1, f. 251
[263] *Ibidem*.
[264] *Ibidem*.
[265] *Ibidem*.
[266] *Ibidem*.

marcat escaladarea contradicţiilor dintre sovietici şi Aliaţii occidentali, practic, ajungându-se la un nivel superior al confruntării. Astfel, pe de o parte, diplomaţia britanică a ridiculizat afirmaţia conform căreia Londra urmărea, prin solicitarea asigurării unui regim internaţional liber al Dunării, înrobirea economică a României. De cealaltă parte, ministrul de externe sovietic i-a reamintit Preşedintelui Comisiei de Politică Externă din Congresul Statelor Unite ale Americii, Senatorului Arthur J. Vandenberg, că „în 1856, când a fost organizată Conferinţa de Pace de la Paris, sclavia încă exista în America şi vremurile erau diferite atunci". Totodată, Molotov s-a adresat lui Ernest Bevin cu speranţa că politica imperialistă britanică din secolul al XIX-lea, care a condus la regimul internaţional creat pentru Dunăre, a fost abandonată între timp[267].

De la orele 21 şi până la 1.40, reprezentanţii celor 21 de naţiuni s-au exprimat în legătură cu articolele Tratatului cu România. Trebuie spus că şi în această ultimă şedinţă delegaţii Marilor Puteri s-au contrazis în probleme de procedură, survenite în evaluarea articolului 15. Alte discuţii s-au derulat în problema articolului 3, referitoare la formula iniţială şi la paragraful propus de anglo-americani. Trebuie spus că polarizarea sub semnul căreia au demarat lucrările Conferinţei s-a menţinut până la final. Astfel, ţările din Estul Europei au votat aproape în toate chestiunile alături de Uniunea Sovietică, iar statele occidentale sau extra-europene plus Grecia s-au grupat în general în jurul Statelor Unite ale Americii şi al Marii Britanii. Au fost aprobate astfel punctele de vedere ale vesticilor în chestiunea cuantumului despăgubirilor acordate resortisanţilor Naţiunilor Unite ori în problema Dunării. În general au fost reconfirmate deciziile din Comisii, iar singurele ocazii în care Statele Unite şi Uniunea Sovietică au votat la fel au fost la dezbaterea paragrafelor anexelor la Tratat (Anexele IV, V şi VI)[268].

Prestigiosul cotidian britanic „Times" publica în numărul din 17 octombrie 1946 o analiză extrem de interesantă a modului în care s-au derulat lucrările celei de-a doua Conferinţe de Pace de la Paris. Principalele trăsături relevate erau:

- sub aspect organizatoric, exista o diferenţă mai mare între prima şi a doua Conferinţă de la Paris, faţă de cea între Congresul de la Viena şi Conferinţa din 1919;

- spre deosebire de reuniunile anterioare, la Conferinţa din 1946 au participat reprezentanţii a 21 de naţiuni, atât la şedinţele plenare cât şi la cele pe comisii, deciziile au rezultat prin vot şi toate procedurile au fost publice;

- în cadrul Conferinţei, s-a ajuns la înţelegeri în probleme asupra cărora miniştrii de externe deja îşi exprimaseră acordul, apoi, diferendele existente

[267] *Collection of Documents of the Paris Conference*, vol. IV, 1951.
[268] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 25/1, f. 251.

între miniştrii de externe au rămas nerezolvate, iar dacă s-au făcut paşi înspre soluţionarea lor, acest lucru s-a datorat tot discuţiilor între şefii diplomaţiilor Marilor Puteri;

- ţările mai mici nu au făcut nimic pentru a media disputele între cei Patru Mari, dimpotrivă, s-au aliniat disciplinat într-o tabără sau alta;

- sistemul de vot pe baza majorităţii a fost deficitar, întrucât nu toţi participanţii aveau aceeaşi pondere, astfel încât opoziţia uneia dintre Marile Puteri putea anula o decizie luată de majoritate;

- transparenţa excesivă manifestată la Paris a împiedicat negocierile private, care ar fi putut da rezultate în situaţiile controversate[269].

Delegaţia română participantă la Conferinţa Păcii s-a întors în ţară pe 19 septembrie 1946, trenul în care a călătorit fiind întâmpinat în gările oraşelor importante cu manifestaţii de simpatie, organizate de partidele aflate la putere[270]. Pe rând, Gh. Tătărescu, Gh. Gheorghiu-Dej şi alţi membri ai delegaţiei române şi-au exprimat mulţumirea faţă de deznodământul fericit în problema Transilvaniei şi au subliniat încă o dată sprijinul resimţit din partea Uniunii Sovietice şi a celorlalte delegaţii din statele lagărului comunist[271]. În acelaşi timp inspectoratele de poliţie regionale au raportat că populaţia era mulţumită de rezultatul în privinţa Transilvaniei, dar comenta nefavorabil prevederile economice[272]. Concomitent, reprezentanţii partidelor democratice întreţineau ideea că o delegaţie alcătuită judicios, care să-i fi inclus şi pe ei, ar fi obţinut clauze mai bune pentru România. La Paris, la începutul lui octombrie, guvernul român mai era reprezentat de L. Pătrăşcanu, R. Franasovici şi S. Stoilov.

La 23 septembrie 1946 a avut loc la Bucureşti un prim eveniment din seria celor menite a configura un bilanţ al participării României la Conferinţa de Pace. În cadrul unei şedinţe a Consiliului de Miniştri, Gh. Tătărescu a prezentat detaliile activităţii delegaţiei române în Forumul Păcii. Tonul expunerii a fost unul moderat, nu lipsit de unele accente triumfaliste, subliniind reuşitele, dar minimalizând prevederile care au avut un impact extrem de negativ asupra reconstrucţiei statului român. În plus, vorbitorul a subliniat de câte ori a avut ocazia sprijinul pe care l-a resimţit din partea delegaţiei sovietice, omiţând a menţiona, de exemplu, că în problema Transilvaniei acesta a survenit numai în urma renunţării la orice revendicare a Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa. Mai mult, Tătărescu nu a ezitat să comunice interlocutorilor săi şi faptul că Rusia Sovietică ar fi sprijinit demersurile pentru ca România să obţină statutul de cobeligerantă. Dacă Moscova ar fi avut această intenţie, ar fi

---

[269] „The Times” din 17 octombrie 1946.

[270] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 25/1, f. 251.

[271] „România Liberă” din 21 septembrie 1946.

[272] Marin R. Mocanu (coord.), *România în anticamera Conferinţei de Pace*, p. 249-250.

putut-o exprima în timpul negocierilor dintre diplomaţii Marilor Puteri, înainte de debutul Conferinţei de Pace, fapt ce ar fi putut avea drept rezultat menţionarea cobeligeranţei în proiectul Tratatului de Pace. Ucraina a formulat această propunere în „Comisia Politică şi Teritorială pentru România", şi chiar dacă U.R.S.S. şi statele est-europene au votat în favoarea ei, acest gest era tardiv. Ministrul de externe român a prezentat, după ce a stăruit îndelung asupra unicului succes important al delegaţiei, tranşarea problemei Transilvaniei, modul în care au fost adoptate şi celelalte prevederi ale Tratatului, în comisiile de specialitate. Tătărescu a păstrat aceeaşi abordare, exprimându-şi de pildă nemulţumirea în raport cu amendamentele economice ale delegaţiilor australiană şi sud-africană, în condiţiile în care principalul beneficiar al regimului de reparaţii era statul sovietic. Se păstra în acest mod direcţia urmată şi la Paris, de a nu deranja cu nimic Moscova[273].

În şedinţa guvernului din 23 septembrie 1946, Emil Haţieganu şi Mihail Romniceanu au prezentat punctele de vedere ale partidelor naţional-ţărănesc şi naţional-liberal. Haţieganu a subliniat din nou caracterul nereprezentativ al delegaţiei române trimisă la Paris şi a afirmat că victoria în chestiunea Ardealului nu era doar rezultatul bunăvoinţei Moscovei, ci era consecinţa acţiunilor de pe frontul diplomatic de dinainte de semnarea Convenţiei de Armistiţiu. Pe de altă parte, arăta reprezentantul opoziţiei, în afara acestui aspect pozitiv, delegaţia română a înregistrat la Paris numai eşecuri, între care a enumerat pierderile teritoriale, cobeligeranţa şi regimul reparaţiilor şi despăgubirilor, considerat „o pierdere imensă de substanţă a economiei româneşti ce face aproape imposibilă refacerea noastră". Atât Haţieganu şi Romniceanu considerau că situaţia dificilă rezervată României era rezultatul măsurilor regimului Groza, care încălca acordurile premergătoare Păcii şi se străduia să instituie dictatura[274].

Declaraţiile celor doi miniştri ai opoziţiei au fost denunţate ca provocări de către colegii lor de guvern. Aceştia au contracarat prin înfierarea hotărâtă a „trădătorilor" din grupul Gafencu[275].

Un document foarte important din punctul de vedere al evaluării prezenţei româneşti la Paris îl constituie „Expunerea" trimisă de Eugen Filotti la 10 octombrie. Alcătuit din patru părţi (lucrările „Comisiei Politice şi Teritoriale pentru România", dezbaterile „Comisiei Militare", solicitările României faţă de Ungaria şi revendicările maghiare la adresa Bucureştilor, propunerile privind pe evreii din România), materialul era un instrument de lucru preţios prin concizia

[273] Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1946*, p. 333-335.

[274] A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Stenograme, dosar 9/1946, f. 34-73.

[275] *Ibidem.*

şi precizia sa. „Expunerea” din 10 octombrie a fost completată printr-un raport al secţiunii economice a delegaţiei, referitor la dezbaterea clauzelor economico-financiare[276].

Prezentarea lui Tătărescu din 23 septembrie a fost urmată de una dedicată clauzelor economice din Tratat, susţinută tot în Consiliul de Miniştri, în data de 19 octombrie. Cu acest prilej, şeful diplomaţiei române a făcut o serie de consideraţii interesante pe marginea unor subiecte sensibile, cum au fost despăgubirile cerute Ungariei. Tătărescu a arătat că, pentru a nu periclita câştigul obţinut în disputa teritorială, delegaţia română nu a insistat în demersurile sale pentru a obţine despăgubiri de război din partea Budapestei. Din nou, şeful delegaţiei României a subliniat că Molotov a fost „apărătorul tuturor tezelor româneşti”, această declaraţie deschizând drumul pentru cele rostite de Teohari Georgescu, C. Vasiliu Rășcanu, P. Constatinescu-Iaşi, P. Bejan ori Miron Niculescu, care au mulţumit la unison delegaţiei române şi „marelui prieten de la Răsărit” pentru cele întâmplate la Paris. În încheiere, primul ministru a mulţumit şi el membrilor delegaţiei, dar şi „prietenilor valoroşi” ai României, pe numele lor Molotov şi Vîşinski, şi a recomandat participanţilor să popularizeze rezultatele de la Paris[277].

După liderii politici, a venit rândul experţilor din corpul diplomatic să evalueze activitatea din capitala Franţei. Prima expunere în acest sens a fost susţinută de ministrul Eugen Filotti, în sala bibliotecii Ministerului Afacerilor Străine, la 11 decembrie 1946. Filotti era cel mai în măsură membru al aparatului diplomatic românesc să realizeze un astfel de bilanţ, în calitatea sa de fost secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, preşedinte al „Comisiei pentru studiul problemelor păcii” şi membru al delegaţiei române. Diplomatul român a furnizat o serie de detalii interesante în privinţa situaţiei delegaţiei române, relevând că Marile Puteri ne-au rezervat doar un statut de observatori şi reiterând faptul că românii nu au formulat pretenţii care ar fi putut să-i deranjeze pe sovietici.

În această primă expunere, Filotti s-a referit la modul în care s-au definitivat preambulul, clauzele teritoriale şi politice. Concluzia sa a fost că, în pofida faptului că „delegaţia noastră a făcut eforturi foarte mari, totuşi proiectul de tratat a rămas neschimbat, afară de mici chestiuni mai mult de redactare”. Totodată, Filotti îşi informa colegii asupra unor elemente precum simpatia şi sprijinul acordat României pe întreaga durată a Conferinţei de către Cehoslovacia, efectul benefic al reîncadrării în Minister a lui D. Dimăncescu,

[276] *Ibidem.*
[277] Marin R. Mocanu, *op.cit*., p. 254-286.

foarte activ la Paris, şi avantajul obţinut de delegaţia Bucureştilor prin procurarea memoriilor ungare înainte de a ajunge pe masa Comisiilor[278].

Cinci zile mai târziu, tot la Minister, Ion Christu a prezentat calea parcursă spre aprobare de prevederile economice. Fostul preşedinte al „Comisiei pentru aplicarea Armistiţiului" cunoştea foarte bine situaţia dezastruoasă a economiei româneşti şi de aceea nu a ezitat să prezinte consecinţele grave şi ameninţările reprezentate de clauzele economice aprobate la Paris. De asemenea, a subliniat temerile românilor de a menaja susceptibilitatea delegaţiei sovietice. Astfel, a arătat Christu, s-a luat decizia „să nu pomenim nimic, sau mai nimic, despre acele texte care se referă exclusiv la relaţiile româno-ruse"[279].

Ultima reuniune din această serie a avut loc la 2 ianuarie 1947, tot cu participarea lui Eugen Filotti. Acesta a completat expunerea din 11 decembrie 1946 cu detalii despre adoptarea clauzelor economice, a clauzei privind Dunărea şi a celor referitoare la evrei. În final, Filotti a realizat o comparaţie între prevederile Tratatelor cu România, Ungaria şi Bulgaria. Conform celor afirmate, au existat unele deosebiri între cele trei Tratate, dar nu de substanţă, Marile Puteri fiind preocupate să îi aşeze pe picior de egalitate pe cei învinşi. În cazul Bulgariei, organizaţiile evreieşti nu au mai solicitat introducerea unor prevederi suplimentare care să le garanteze drepturile, iar în Tratatul cu Ungaria s-a prevăzut posibilitatea de a se contracara orice posibilă acţiune revizionistă îndreptată împotriva Naţiunilor Unite, şi nu împotriva „ţărilor vecine", cum era formularea iniţială. Totodată, Filotti şi-a mai exprimat regretul că România nu a beneficiat de statutul Cehoslovaciei sau al Iugoslaviei, care şi-au văzut satisfăcute cererile adresate Ungariei, de a înapoia arhivele şi obiectele de artă sau istorice sustrase în timpul războiului[280].

În încheierea prezentării sale, Eugen Filotti s-a declarat mulţumit de randamentul membrilor delegaţiei române, dar a acuzat drept „cea mai mare dificultate" dezechilibrul din compunerea ei, care o făcea să semene cu „o piramidă cu capul în jos": „erau numeroşi delegaţi politici, dar lipseau aproape cu totul forţele ajutătoare aşa încât, în lucrările de fiecare zi, ne-am găsit în faţa unor dificultăţi extraordinare". Filotti ar fi dorit să existe în componenţa delegaţiei mai mulţi specialişti tineri, care, pe lângă capacitatea de muncă, ar fi folosit Conferinţa ca pe o oportunitate excelentă de formare[281]. De reţinut că una dintre motivaţiile lui Groza pentru absenţa reprezentanţilor opoziţiei din

[278] A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Stenograme, dosar 10/1946, f. 19-46.

[279] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 74, f. 300-326.

[280] *Ibidem*, f. 281-297.

[281] *Ibidem*, f. 253-280.

alcătuirea delegaţiei române la Conferinţa Păcii era aceea că majoritatea celor trimişi la Paris erau ... tehnicieni!

Activitatea grupului diplomaţilor exilaţi în capitala Franţei

Prin izbucnirea celui de-al doilea război mondial, România a suferit transformări importante în privinţa statutului deţinut în cadrul relaţiilor internaţionale, dar şi referitoare la configuraţia politică internă. La fel, procesul de instaurare a regimului comunist şi de abandonare pe orbita de influenţă a Uniunii Sovietice, iniţiat prin lovitura de stat de la 23 august 1944 şi continuat cu succes până în momentul abdicării Regelui Mihai, dar şi după aceea, a inclus o componentă a represiunii interne, care a afectat toate categoriile sociale. În aceste condiţii, potenţate de angajarea ţării noastre în conflictul mondial, pentru redobândirea teritoriilor anexate de vecini şi de procesul Păcii, între 1940 şi 1947 au existat mai multe valuri ale unui exil care a regrupat deopotrivă oameni politici, ofiţeri, industriaşi, dar şi, mai ales, diplomaţi[282].

Din perspectiva subiectului de faţă, între categoriile emigranţilor din România acestei etape, vom insista asupra rolului deţinut de grupul foştilor membri ai aparatului diplomatic al Bucureştilor. Primii exilaţi din rândurile diplomaţiei române au fost cele câteva persoane de orientare democratică, cum ar fi personalul legaţiei române de la Londra, ce au refuzat să mai reprezinte statul român odată cu instaurarea regimului Antonescu. Ei au fost urmaţi la scurt timp de legionari, între cei care au abandonat România după rebeliunea din ianuarie 1941 numărându-se şi câţiva specialişti în relaţii internaţionale de real talent. Începând cu 23 august 1944, rândurile exilului au fost completate cu mai mulţi diplomaţi care fuseseră trimişi la post de către guvernul Antonescu. În sfârşit, după 6 martie 1945, o serie de personalităţi ale Ministerului Afacerilor Străine al României au optat pentru stabilirea în Occident, ca refugiu în faţa transformării statului român într-o gubernie sovietică, ultimul val, consistent din punct de vedere al numărului celor rămaşi în străinătate, fiind înregistrat după înlocuirea de la cârma acestei instituţii a lui Gheorghe Tătărescu cu Ana Pauker, în noiembrie 1947[283].

Vom reţine, în rândurile ce urmează, demersurile pentru obţinerea unor condiţii de Pace cât mai bune pentru România, înregistrate în intervalul 1944-1947, dar vizibile mai ales în timpul Conferinţei de Pace de la Paris, ale unui grup de diplomaţi români exilaţi. Prin intermediul lor, reprezentanţii Marilor Puteri, precum şi cetăţenii din statele democratice, au fost informaţi în legătură cu atitudinea opoziţiei din România faţă de prevederile rezervate acestei ţări în

[282] Ion Calafeteanu, *Politică şi exil. Din istoria exilului românesc. 1946-1950*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2000, p. 27-28.

[283] *Ibidem.*

procesul Păcii. Astfel, în primii ani de după război au fost puse bazele activităţii anticomuniste a exilului din deceniile care au urmat, rezistenţa politică (până în 1947) şi cea armată fiind astfel întregite cu demersuri pe plan extern.

Liderul grupului exilaţilor a fost strălucitul diplomat român Grigore Gafencu. Născut în 1892, Grigore Gafencu a făcut studii de drept la Geneva şi a obţinut un doctorat în ştiinţe juridice la Paris. Participant activ la primul război mondial, s-a dedicat după 1919 vieţii politice, deţinând mai multe demnităţi în plan executiv şi legislativ, dar nu a abandonat nici jurnalistica. Grigore Gafencu a devenit titularul portofoliului Afacerilor Străine din guvernul României în decembrie 1938, după ce îndeplinise funcţiile de secretar general şi subsecretar de stat în aceeaşi instituţie. Într-o etapă extrem de dificilă pentru statul român, până în mai 1940, Gafencu a gestionat relaţiile externe ale României în sensul poziţionării cât mai bune pe harta celui de-al doilea război mondial. Apoi, din august 1940 şi până în iunie 1941, Grigore Gafencu a primit o altă responsabilitate, crucială, aceea de a reprezenta interesele statului român la Moscova, în calitate de ministru plenipotenţiar. Prin angajarea României în Războiul din Răsărit a fost nevoit să părăsească Uniunea Sovietică şi să revină în ţară după un periplu prin Caucaz şi Turcia. În noiembrie 1941, s-a refugiat în Elveţia, fără a abandona interesele româneşti, pe care le-a susţinut pe tot parcursul celui de-al doilea război mondial. După 6 martie 1945, Grigore Gafencu s-a situat pe poziţii anticomuniste, păstrând o legătură constantă cu Iuliu Maniu şi cu ceilalţi lideri ai partidelor democratice româneşti[284]. În 1946, anul care marchează apogeul activităţilor lui Gafencu în favoarea unor condiţii de Pace cât mai echitabile pentru România, Serviciul Special de Informaţii îl descria astfel: „Este principalul exponent al mişcării reacţionare româneşti din străinătate". Este o apreciere pe care Gafencu a făcut tot posibilul să nu o dezmintă la Paris[285].

Între cei pe care Grigore Gafencu i-a adunat în jurul său în lupta pentru afirmarea cauzei româneşti, un loc deosebit a fost ocupat de Alexandru Cretzianu. Născut în 1895, şi el combatant şi decorat în Războiul de Întregire, Cretzianu s-a impus ca una dintre cele mai importante figuri ale diplomaţiei române în perioada interbelică, fiind pe rând şef al Secţiei Liga Naţiunilor, şef al Departamentului Politic şi, în cele din urmă, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (în 1939-1941). A părăsit această funcţie din ostilitate faţă de alianţa cu Germania, dar, la sugestia lui Iuliu Maniu, Mareşalul Ion Antonescu l-a numit ministru plenipotenţiar la Ankara, unde a rămas până în 1945. În

[284] Vezi cea mai nouă apariţie referitoare la marele diplomat român, Institutul Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, *Provocarea Europei. Exilul elveţian al lui Grigore Gafencu. 1941-1957*, Bucureşti, Editura Pro Historia, 2005.

[285] Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1946*, p. 297-307.

capitala Turciei a avut o contribuţie importantă în evoluţia negocierilor secrete cu Aliaţii pentru retragerea României din război şi la pregătirea în plan diplomatic a actului de la 23 august 1944. Avertizat asupra consecinţelor instaurării regimului comunist nu a mai revenit în ţară ci a preferat să se stabilească în Statele Unite ale Americii în 1946, după ce trecuse prin Italia, Elveţia şi Franţa, pentru a activa în grupul delegaţiei neoficiale româneşti la Conferinţa Păcii[286].

Funcţia de secretar general al acestui grup a fost deţinută de Brutus Coste, care provenea, de asemenea, din Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti. După ce a îndeplinit misiuni diplomatice la Paris şi la Londra, a devenit însărcinat cu afaceri în Statele Unite ale Americii şi în Portugalia, unde se afla la încheierea celui de-al doilea război mondial. Refuzând să răspundă chemării în patrie, şi-a înaintat demisia din minister în 1946, dedicându-se „diplomaţiei neoficiale", în practicarea căreia s-a bucurat de simpatia şi încrederea diplomaţilor anglo-saxoni[287].

O altă figură importantă de diplomat român ce a activat în capitala Franţei în 1946 este Viorel Virgil Tilea. Tilea se remarcase în calitate de secretar al delegaţiei române prezentă la prima Conferinţă de Pace de la Paris. Cea mai importantă funcţie deţinută în cadrul corpului diplomatic românesc a fost cea de ministru plenipotenţiar în Marea Britanie, din 1938 şi până în 1940, când a refuzat să revină în ţară. Protagonist al unui celebru incident diplomatic în 1939, V.V. Tilea a fost un colaborator statornic al celor mai importante publicaţii britanice în timpul războiului, experienţă pe care o va pune în slujba promovării intereselor româneşti la cea de-a doua Conferinţă de Pace de la Paris[288].

Grupul lui Grigore Gafencu îi mai includea pe Nicolae Caranfil, fost demnitar în cabinetul Tătărescu din 1933-1937, rămas în străinătate în 1944 şi stabilit la Londra, Profesorul Augustin Popa, fost secretar al lui V.V. Tilea şi liderul ţărăniştilor refugiaţi la Paris, Leonte Constantinescu, provenit tot din aparatul diplomatic, având misiuni la activ în Spania şi Portugalia şi Barbu Niculescu, fostul lider al „Societăţii studenţilor Români" de la Londra, care părăsise România în 1946. Pe lista deschisă de Gafencu şi Cretzianu s-au mai înscris George Răuţ, N. I. Herescu, D. Hiott, D. N. Ciotori, precum şi locotenent-colonelul Constantin Atanasiu, maiorul George Emil Iliescu şi

[286] Vezi Gh.Buzatu, Marusia Cîrstea, *Din istoria relaţiilor anglo-române (1920-1941)*, în „Europa XXI", vol. XI-XII/2002-2003, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2003, p. 249-266.

[287] Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei politice. Destine în 1222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securităţii*, Bucureşti, Editura Compania, 2002, p. 90-91.

[288] *Ibidem*, p. 323-324.

maiorul Bazil Raţiu, care s-au ocupat de prevederile militare ale Tratatului cu România[289].

Aşadar, grupul Grigore Gafencu era alcătuit dintr-un nucleu de diplomaţi pricepuţi, care îndepliniseră după primul război mondial misiuni importante în capitalele lumii sau în centrală, beneficiari ai unui patrimoniu de relaţii şi încredere din partea omologilor occidentali, cărora li s-au adăugat mai mulţi tineri aflaţi la post sau la studii în Vestul Europei şi în Statele Unite, refugiaţi în diferite momente ale istoriei în faţa persecuţiei anunţată în România şi uniţi de dorinţa de a face auzite revendicările naţionale româneşti, în sensul ameliorării condiţiilor de Pace rezervate unei ţări şi aşa urgisite de război şi de ocupaţia imperiului răsăritean.

Înainte de a intra în detaliile iniţiativelor celor prezentaţi mai sus trebuie să subliniem că întreaga lor activitate s-a desfăşurat în virtutea unui mandat acordat din ţară, de către liderii partidelor democratice. Dacă în timpul desfăşurării ostilităţilor, Alexandru Cretzianu, de exemplu, contribuise la comunicarea dintre opoziţia anti-Antonescu şi cercurile aliate, de data aceasta, împreună cu Gafencu şi ceilalţi membri ai grupului de la Paris, diplomatul român avea o altă însărcinare, de a spune şi solicita Lumii Libere ceea ce delegaţia oficială plecată de la Bucureşti nu putea, din cauza presiunii exercitate de sovietici. Sintezele alcătuite de Serviciul Special de Informaţii în 1946 evidenţiau că Partidul Naţional Ţărănesc-Maniu, numit „motorul acţiunilor opoziţiei", întreţinea legături strânse cu un Consiliu Naţional al Românilor Liberi, înfiinţat la 15 aprilie 1946[290].

Însă planificarea unei acţiuni neoficiale româneşti în Occident începuse înainte de 1946. Într-o scrisoare din 29 martie 1945, Alexandru Cretzianu îi solicita lui V. V. Tilea colaborarea într-o acţiune comună, în care urma să fie chemat şi Grigore Gafencu, alături de Brutus Coste şi Nicolae Caranfil[291]. Iuliu Maniu, susţinut de C.I.C. Brătianu şi de Constantin Titel Petrescu, a aprobat aceste demersuri printr-un mesaj de încredere adresat aceluiaşi Cretzianu, la 26 mai 1946. Liderul ţărănist îl îndemna pe diplomat să găsească drumul către o colaborare între exilaţi, dar şi cu prietenii străini, pentru apărarea drepturilor, intereselor legitime şi aspiraţiilor naturale ale României[292].

Întruniţi la Geneva, pe 11 iulie 1946, cinci dintre cei mai importanţi membri ai grupului de diplomaţi, G. Gafencu, Al. Cretzianu, V. V. Tilea, N. Petrescu-Comnen şi G. Răuţ, şi-au reafirmat hotărârea ca, în consecinţa „îndemnurilor şi a îndrumărilor primite de la fruntaşii din ţară, apărători ai

[289] *Ibidem*.

[290] Ioan Scurtu, *op.cit*., p. 219.

[291] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuţie la istoria exilului românesc*, I, Bucureşti, Editura Vremea, 1999, p. 172.

[292] Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Americii*, p. 79.

cauzei naţionale", să intensifice „acţiunea de informare a opiniei publice, a presei şi a guvernelor străine despre stările din ţară" şi să obţină „sprijinul acestor factori în favoarea cauzelor româneşti". Cu acest prilej, lider al grupului de acţiune a fost numit Grigore Gafencu. Într-un document ulterior, datat 1 august 1946, erau prezentate câteva priorităţi, ce urmau a fi susţinute la Conferinţa care începuse de câteva zile: necesitatea asigurării unei vieţi democratice a României, problema pământurilor româneşti Basarabia şi Bucovina de Nord („ar fi o adevărată ruşine naţională dacă în decursul Conferinţei de Pace nu s-ar face nici o amintire de dureroasa amputare ce am suferit prin pierderea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord"), chestiunea retrocedării Cadrilaterului[293].

Trebuie spus că membrii grupului diplomaţilor exilaţi s-au manifestat în sprijinul intereselor româneşti şi în etapele premergătoare ale Păcii. Trimis la Londra, pentru a observa lucrările Consiliului Adjuncţilor Miniştrilor de Externe, în martie 1946, Richard Franasovici punea „atmosfera de neîncredere" cu care a fost întâmpinat la Foreign Office pe seama „informaţiilor eronate şi tendenţioase difuzate din sursa românilor din rezistenţă (numeroşi ca şi la Berna, Paris)"[294].

Într-adevăr, românii din rezistenţă şi-au făcut simţită prezenţa la Londra atât înainte cât şi în timpul lucrărilor Conferinţei. Prezenţi în capitala Marii Britanii între 1 şi 14 aprilie 1946, Grigore Gafencu şi V.V. Tilea au avut întrevederi cu membrii americani, englezi şi francezi ai comisiilor desemnate să redacteze Tratatele de Pace. Românii au constatat că reprezentanţii statelor occidentale erau familiarizaţi cu majoritatea chestiunilor dificile din tratatul cu România şi în urma lecturării memoriilor trimise de Al. Cretzianu, Brutus Coste sau N. Caranfil. În cursul discuţiilor, Gafencu şi Tilea au afirmat inutilitatea oricărui amendament anglo-saxon la textul despre hotarul apusean (exista intenţia de a se face precizarea că O.N.U. putea interveni pentru medierea unui diferend româno-maghiar), au solicitat sprijinul vestic pentru trasarea frontierei pe braţul Chilia cu Uniunea Sovietică, au dezbătut problema regimului Dunării şi au pledat pentru interesele României în legătură cu reparaţiile şi cu evacuarea ţării de armatele de ocupaţie[295].

La fel, în timpul celor două sesiuni ale Consiliului Miniştrilor de Externe de la Paris, Gafencu şi prietenii săi din marile capitale europene s-au străduit să dea glas intereselor româneşti. O caracteristică esenţială a acestui efort a fost contracararea ofensivei propagandistice maghiare derulată după decizia din 7 mai 1946 a Consiliului. De exemplu, Ion Raţiu a purtat în lunile mai-iunie 1946,

---

[293] Ion Calafeteanu, *op.cit.*, p. 77.

[294] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 69, f. 6.

[295] Grigore Gafencu, *Politica în exil: 1942-1957*, ediţie de N. Petrescu şi Gh. Zamfir, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2000, p. 138-148.

în paginile prestigiosului „Manchester Guardian”, o vie polemică pe marginea subiectului Transilvaniei, adversari fiindu-i doi profesori universitari de origine maghiară stabiliţi la Londra. Omul politic român, care va lua parte şi la lucrările Conferinţei de Pace de la Paris, în calitate de corespondent al unei publicaţii americane, utiliza argumente etnice şi istorice în sprijinul soluţiei Trianon, în vreme ce oponenţii săi solicitau o partajare a Transilvaniei, pe care o descriau ca o „soluţie dreaptă şi de durată”[296]. La rândul său, prin „Journal de Genève” (iulie 1946), Grigore Gafencu a promovat ideea unei Europe Unite, care, prin tratatele de pace, să nu abandoneze statele est-europene[297].

În legătură cu activitatea desfăşurată cu prilejul Conferinţei celor 21 de naţiuni de la Paris, Grigore Gafencu a trimis către Iuliu Maniu şi C. I. C. Brătianu mai multe mesaje în care a rezumat demersurile şi rezultatele înregistrate în capitala Franţei, între care cel mai important este darea de seamă din 15 octombrie 1946. Din analiza acestor documente rezultă că grupul de la Paris şi-a structurat activitatea în trei direcţii, şi anume: depunerea la secretariatul Conferinţei de Pace a unor memorii şi note, participarea la mai multe întrevederi cu delegaţii reprezentând statele democratice şi acordarea unor interviuri în publicaţii occidentale de prestigiu[298].

Referitor la primul aspect, Gafencu şi colegii săi au înaintat Conferinţei documente în care revendicau respectarea drepturilor politice şi economice ale României, formulau completări sau observaţii la fiecare articol din proiectul Tratatului de Pace şi prezentau inechităţile şi pagubele suferite de statul român după 23 august 1939. Cel mai important şi substanţial memoriu adresat participanţilor la reuniunea din capitala Franţei era intitulat *România în faţa Conferinţei de Pace* şi era datat 7 august 1946. Autorii susţineau independenţa naţională a României prin evacuarea armatelor străine şi prin restabilirea suveranităţii şi autorităţii Bucureştilor asupra întregului teritoriu naţional, refacerea economică a României prin racordarea din nou la economia mondială, eliminarea oricăror servituţi pe acest plan (de genul acordurilor româno-sovietice din 8 mai 1945), soluţionarea echitabilă a problemei reparaţiilor şi clarificarea plăţilor efectuate în contul Armistiţiului, precum şi libertatea navigaţiei pe Dunăre şi punerea fluviului sub control internaţional sau stabilirea unui termen precis pentru revenirea în ţară a prizonierilor de război. O introducere cuprinzând evoluţia istorică a României începând din 1866 şi mai multe anexe şi hărţi completau acest document. Memoriul aborda şi problema considerată „închisă” de către Conferinţă a teritoriilor anexate de Uniunea

[296] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 6 Bis, f. 202-203.

[297] Articolul este prezentat în „Dosarele Istoriei”, An X, Nr.1(101), 2005, p. 52-53.

[298] Grigore Gafencu, *op.cit.*, p. 175-182.

Sovietică în urma notelor ultimative din iunie 1940. Caracterul românesc al provinciilor înstrăinate a fost atestat cu argumente de ordin istoric şi demografic. De asemenea, era subliniat caracterul ultimativ al cedării către Bulgaria a Cadrilaterului[299].

Un alt memoriu semnificativ pentru iniţiativele echipei diplomaţilor exilaţi a fost cel intitulat „Observaţii cu privire la Proiectul de Tratat cu România", prezentat chiar înainte ca prevederile rezervate statului român să obţină aprobarea Adunării Plenare, la 10 octombrie 1946. În cuprinsul documentului se afirma: „Imprecizia textelor, prelungirea nedefinită a situaţiilor anormale, absenţa regulilor de drept care să limiteze jocul pasiunilor politice, abandonează România la discreţia unei singure ţări, tentată să exercite asupra ei o putere directă şi absolută. Tratatul de Pace pare să consacre astfel un statut de stat vasal şi dă o semnificaţie legală termenului de *satelit*. Condiţiile financiare agravează şi mai mult această situaţie"[300].

O componentă esenţială a activităţii pariziene a grupului Gafencu-Cretzianu a constituit-o discuţiile cu experţii occidentali. O astfel de întâlnire a avut loc la 21 august 1946, când Brutus Coste a avut posibilitatea să le prezinte americanilor Thorp şi Reinstein consideraţiile grupului Gafencu în legătură cu prevederile economice ale proiectului Tratatului de Pace cu România. Diplomatul român a pledat pentru crearea unei „Comisii de reparaţii" care să gestioneze acest proces, grevat puternic de denaturarea de către sovietici a cifrelor rezultate din aplicarea Convenţiei de Armistiţiu[301].

Pe lângă atenţia rezervată delegaţilor şi experţilor prezenţi la Conferinţă, Gafencu şi ceilalţi au acordat o atenţie deosebită popularizării punctelor lor de vedere în presa occidentală. Opiniile lor au fost găzduite în reputate medii jurnalistice din Franţa, Marea Britanie, Belgia sau Elveţia. În acest sens, ediţia europeană a lui „New York Herald Tribune" a găzduit în august 1946 un interviu cu Grigore Gafencu, excelent prilej pentru acesta de a prezenta situaţia de la Bucureşti şi de a exprima obiectivul ca libertatea şi independenţa politică şi economică a României să fie garantate prin Tratatul de Pace[302].

Diplomaţii din rezistenţa românească au găsit simpatie pentru revendicările lor şi unele idei susţinute de aceştia s-au regăsit în punctele de vedere ale delegaţiilor vestice. Astfel, un memorandum al delegaţiei americane

---

[299] Vezi *România în faţa Conferinţei de Pace. Paris, 1946*, Bucureşti, Ed. Sagittarius, 1998.

[300] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 78, f. 373-379.

[301] Memorandumul discuţiilor este înfăţişat în Dumitru G. Danielopol, *op.cit*., p. 122-124.

[302] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 71, f. 246-248.

din 12 august 1946, în care era analizat documentul depus de V. V. Tilea, „România la Conferinţa de Pace", cuprindea următoarele observaţii: „Aceste consideraţii prezintă importanţă prin faptul că ele reprezintă probabil opinia majoritară românească, deşi probabil nu vor fi prezentate de către delegaţia oficială română care bineînţeles că nu va spune nimic care să ofenseze guvernul sovietic. Ele prezintă totodată importanţă prin aceea că reprezintă părerile pe care noi le-am avut încă de la început cu privire la unele din aceste puncte, dar care nu au apărut în proiectul Tratatului"[303]. La rândul său, şeful reprezentanţei diplomatice americane de la Bucureşti, Burton Y. Berry, i-a mulţumit personal lui Iuliu Maniu pentru activitatea celor pe care liderul ţărănist i-a împuternicit să activeze la Paris: „Delegaţia americană a apreciat foarte mult munca depusă de grupul Gafencu. Acţiunile desfăşurate de grup la Paris au fost în întregime satisfăcătoare"[304]. Mai mult, conform unui raport al ambasadorului sovietic la Bucureşti din 13 noiembrie 1946, legaţiile britanică şi americană „au facilitat contactul partidelor istorice cu gruparea din străinătate a lui Tilea-Cretzianu-Gafencu"[305]. Iar Dumitru G. Danielopol, deşi a criticat unele elemente, aprecia în al său „Jurnal parizian" că „memorandumul opoziţiei a apărut şi a fost destul de bine primit de multe delegaţii din vestul Europei sau transoceanice. Cum am contacte aproape zilnic cu domnul Augustin Popa, am posibilitatea să obţin copii pentru membrii delegaţiei, care se tem să nu fie surprinşi"[306]. Cu toate acestea, după cum recunoştea cu amărăciune Grigore Gafencu în octombrie 1946, cele mai multe dintre tezele lor nu au fost luate în considerare. Printre cauzele acestei situaţii s-au numărat atmosfera încordată în care s-a desfăşurat reuniunea, faptul că diplomaţii occidentali au susţinut toate prevederile convenite de miniştrii de externe şi, în principal, atitudinea întregii delegaţii oficiale române, care nu şi-a depăşit „mandatul" încredinţat de Molotov şi ai săi[307].

Conferinţa de Pace nu a fost ultimul eveniment în care s-a făcut simţită prezenţa rezistenţei româneşti din Occident. Un nou prilej l-a constituit Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe de la New York, desfăşurat între 4 noiembrie şi 11 decembrie 1946. În raportul remis Bucureştilor, Richard Franasovici, trimisul guvernului român la reuniunea unde a fost definitivat Tratatul de Pace cu România, consemna: „Trebuie însă să relev cu regret [...] activitatea profund detestabilă a aşa numitei rezistenţe reprezentate la New York prin Carol Davila şi Al. Cretzianu, care şi-au găsit uşor prieteni printre acei americani care duc în

[303] Dumitru G. Danielopol, *op.cit*., p. 108-110.

[304] Vezi Elizabeth W. Hazard, *United States Foreign Policy and the Conflict in Romania, 1943-1953*, New York, East European Monographs, 1996, p. 168.

[305] Ioan Scurtu, *op.cit*., p. 441.

[306] Dumitru G. Danielopol *op.cit*., p.4 0.

[307] Grigore Gafencu, *op.cit*., p. 182.

timpul de faţă o campanie în contra Rusiei Sovietice şi a *sateliţilor* ei. Circulând între Washington şi New York şi cu acces în lumea oficială şi alte sfere importante, domnii Davila şi Cretzianu m-au prezentat ca *o unealtă oarbă a comunismului* şi *un trădător al democraţiei române*"[308]. Carol (Citta) Davila a îndeplinit din 1929 până în 1937 funcţia de ministru plenipotenţiar al României la Washington şi s-a preocupat de difuzarea peste Ocean a memoriilor depuse la Conferinţa Păcii de grupul Gafencu, iar Alexandru Cretzianu se stabilise în Statele Unite în luna octombrie a anului 1946[309].

Apoi, în timpul „Conferinţei europene pentru reconstrucţie" de la Paris din iulie 1947, poziţia guvernului de la Bucureşti a fost contrazisă de românii din exil, care i-au informat pe reprezentanţii occidentali că poporul român era foarte interesat şi aproba din toată inima includerea României în cadrul Planului Marshall[310]. De asemenea, la 13 noiembrie 1947 îi regăsim pe Gafencu şi Davila într-o discuţie la Departamentul de Stat, în cursul căreia au solicitat ca puterile occidentale să apeleze la prevederile Tratatelor de Pace pentru a împiedica înscenarea unor procese precum cel intentat de comuniştii de la Bucureşti preşedintelui P.N.Ţ., Iuliu Maniu[311].

Bucureştii au urmărit cu neplăcută surprindere constituirea şi activitatea grupului de la Paris. Agenţii Serviciului Special de Informaţii şi personalul ambasadelor României din marile capitale supravegheau şi consemnau mişcările rezistenţilor. Astfel, la 21 mai 1946, legaţia română din Roma trimitea către centrală un mesaj despre prezenţa lui Grigore Gafencu la Florenţa, unde acesta urma să susţină o conferinţă intitulată „La paix difficile" în cadrul „Cercului de politică externă"[312]. De asemenea, un document al S.S.I. - ului, datat 8 august 1946, şi intitulat „Mişcarea de Rezistenţă a Românilor din străinătate" releva existenţa mai multor grupuri în care exilaţii s-au organizat, între care un loc primordial era deţinut de aşa-numita grupare Tilea-Gafencu, iar printre centrele importante de activitate anticomunistă erau enumerate Londra, Parisul şi Elveţia. Considerăm semnificativ acest fragment al raportului din august 1946: „Se constată astfel că în Franţa există cel puţin ca formă de camuflaj pentru Londra – o centrală a întregii mişcări de rezistenţă română din străinătate. În cadrul centrului de rezistenţă Paris se plasează şi gruparea Gh. Creţeanu [Alexandru Cretzianu], fost ministru român la Ankara. Refuzând să se întoarcă în patrie, Gh. Creţeanu a rămas la Ankara, plecând apoi în Elveţia, în luna iunie a anului curent, actualmente aflându-se la Paris. Aici ar fi reuşit să adune în jurul său o

[308] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 79, f. 1-3.
[309] Mihai Pelin, *op.cit*., p. 103-104.
[310] Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1947*, Bucureşti, Arhivele Statului din România, 1994, p. 264.
[311] Elizabeth W. Hazard, *op.cit*., p. 170.
[312] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 69, f. 140.

serie de alţi diplomaţi români - care de asemenea au refuzat întoarcerea în ţară - constituind în exil un nou grup de rezistenţă. Dintre ceilalţi foşti diplomaţi aflători la Paris, făcând parte din grupul Creţeanu, sunt de menţionat Constantin Ciurea, fost însărcinat cu afaceri în Ankara, Popescu Dumitru, fost secretar de legaţie la Ankara. După unele informaţii aceşti foşti diplomaţi fac parte din grupul mai mare al foştilor diplomaţi români din străinătate, care răspândiţi în diverse ţări, constituie o întinsă reţea a rezistenţei române, cu centrul la Londra. În acest caz, Creţeanu şi ceilalţi foşti diplomaţi aflători la Paris, ar fi în legătură directă cu V. V. Tilea, Gafencu şi alţii ce vor fi semnalaţi la grupul respectiv al foştilor diplomaţi". Nu era de mirare în acest context că, aflat la Londra, în aprilie 1946, Richard Franasovici constata că diplomaţii londonezi au auzit până atunci „un singur sunet de clopot" (al rezistenţilor, n. ns.). La rândul său, Inspectoratul de Poliţie Bucureşti consemna difuzarea în ţară a veştilor în legătură cu activitatea de la Paris a diplomaţilor exilaţi[313].

În loc să încerce o colaborare, chiar şi discretă, cu grupul Gafencu, anticipată de iniţiativa lui V. V. Tilea din aprilie 1946 (l-a înştiinţat pe Tătărescu în privinţa intenţiilor anglo-saxonilor de a nu mai ridica problema Transilvaniei), guvernul comunist de la Bucureşti a fost preocupat mai degrabă de contracararea iniţiativelor acestuia. Edificator poate fi considerat articolul apărut în aprilie 1946 în „Daily Worker", publicaţia comuniştilor britanici, în care Foreign Office era apostrofat pentru că nu a aranjat o întâlnire Bevin-Franasovici, după ce Grigore Gafencu se întâlnise şi cu Bevin şi cu MacNeil. În opinia lui Franasovici, care a şi prezentat regrete în legătură cu acest act ce putea deteriora atmosfera şi aşa „glacială" pe care a întâlnit-o, articolul era opera „cercurilor comuniste româneşti din Londra"[314].

O iniţiativă asemănătoare a avut loc în septembrie 1946, când legaţia română de la Berna a instrumentat apariţia unui articol defăimător la adresa diplomaţilor români exilaţi, în „Gazette de Lausanne", corectat după intervenţia lui Gafencu[315]. Şi în publicaţiile din ţară, tonul referirilor la grupul Gafencu rămânea neschimbat. V. Borcea incrimina la 2 septembrie 1946 „acţiunea nenorocită" desfăşurată de grupul de „fugari" la Paris, şi afirma că „partidele *istorice* nu sunt străine nici de acţiunea grupului Gafencu-Tilea, nici de greutăţile care stau în faţa ţării la Conferinţa Păcii. Ura lor împotriva regimului actual, aceste partide n-au înţeles s-o limiteze la frontierele ţării. Disputele interne ei le-au transpus pe plan internaţional, aruncând cu noroi asupra ţării. Ştiam lucrul acesta de mult. Îl ştie ţara întreagă...Şi mai ales – nu uită". La rândul său, corespondentul „României Libere" la Paris transmitea la data de 11 septembrie 1946 un alt material edificator: „Un grup neconsolat (în legătură cu

[313] Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1946*, p. 303.
[314] „România Liberă" din 11 septembrie 1946.
[315] A.M.A.E., Loc.cit., f. 67.

decizia favorabilă României în problema Transilvaniei, n.ns.) alături de revizioniştii maghiari îl constituie grupul Gafencu-Tilea. Sinceritatea d-lui Harriman le-a răpit puţin din locvacitate (fostul ambasador american la Moscova se referise la sprijinul Washingtonului pentru o rectificare minoră a frontierei româno-maghiare), totuşi figurile sinistre, propagandiştii grupului, continuă să cutreiere restaurantele şi barurile Parisului[316].

Iar raportul S.S.I. din 18 noiembrie 1946 enumera printre iniţiativele importante ale guvernului Groza din perioada anterioară alegerilor, „acţiunea perseverentă de demascare a reacţiunii internaţionale şi a grupului Gafencu-Tilea faţă de opinia publică din toată lumea”[317].

În ţară, o şedinţă a Comitetului Central al Partidului Comunist, cea din 31 august 1946, a fost dedicată evaluării prezenţei româneşti la Paris. I. Gh. Maurer s-a declarat cu acest prilej nemulţumit de faptul că Grigore Gafencu s-a bucurat de sprijinul unor membri ai delegaţiilor occidentale şi de un ecou important în presa franceză[318].

Semnificative pentru atitudinea comuniştilor erau şi declaraţiile lui Gheorghiu-Dej, la revenirea în ţară de la Conferinţa de Pace. Încă înainte de a ajunge în capitală, acesta afirma: „Gafencu şi acei din jurul lor sunt nişte trădători ai intereselor naţionale, pentru că într-un moment atât de greu pentru ţara noastră au dus o campanie deschisă de ponegrire a delegaţiei care apără interesele naţionale. Justiţia va avea în curând să se ocupe de înstrăinarea celor 6 000 000 franci elveţieni furaţi de grupul Gafencu-Tilea, cu complicitatea unor persoane din ţară legate de cercurile opoziţioniste”. Diatribele liderilor comunişti, în care se insista pe ideea unei legături nefaste între membrii grupului Gafencu şi cei ai partidelor democratice lăsau să se întrevadă modul în care urmau să fie trataţi cei din urmă[319].

Şi guvernul Groza a rezervat şi o şedinţă a Consiliului de Miniştri condamnării iniţiativelor grupului Gafencu, la 23 septembrie 1946. După ce reprezentanţii partidelor democratice, Emil Haţieganu şi Mihail Romniceanu, au criticat aspru conduita delegaţiei oficiale la Paris, înalţii demnitari impuşi de sovietici, printre care Groza, Gheorghiu-Dej şi Voitec au evidenţiat greutăţile întâmpinate la Conferinţa Păcii din cauza acţiunii exilaţilor, legăturile întreţinute de aceştia cu „elemente” din ţară şi completa inutilitate a demersurilor lor. În plus, generalul Dămăceanu informa că acţiunea grupului Gafencu a beneficiat de un buget de 6 000 de lire sterline. Nu au lipsit nici epitetele, Gafencu, Cretzianu şi Tilea fiind pe rând gratulaţi cu apelativele de „delicvenţi”, „elemente

[316] Grigore Gafencu, *op.cit*., p. 155.

[317] „România Liberă” din 21 septembrie 1946.

[318] Ioan Scurtu, *op.cit.*,p. 451.

[319] Adrian Pop, *Comuniştii români la Conferinţa de Pace*, în „Dosarele istoriei”, An II, nr. 2(7), 1997,p. 45.

infractoare", „bandă de descreieraţi şi declasaţi politici". O parte din insuccesele datorate poziţiilor delegaţiilor anglo-saxone a fost trecută tot în contul lor şi a fost propusă dezavuarea de către toate partidele politice a acţiunii „trădătorilor"[320].

Adevărata dezavuare a venit nu peste mult timp, când, de exemplu, lui Grigore Gafencu i-a fost retrasă cetăţenia şi a fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică, iar scrisorile sale către Iuliu Maniu au fost folosite drept probe de către comunişti. Anchetatorii liderului ţărănist l-au interogat în mai multe rânduri asupra legăturilor cu grupul diplomaţilor exilaţi. Sentinţa aplicată tot în contumacie lui Alexandru Cretzianu a fost şi mai drastică, constând în muncă silnică pe viaţă[321].

Mai trebuie precizat că, după ce rolul încredinţat de comunişti lui Gh. Tătărescu s-a încheiat şi s-a dorit eliminarea sa, primul punct consemnat în moţiunea de neîncredere referitoare la activitatea acestuia la cârma Ministerului Afacerilor Străine, aprobată de Comisia de Politică Externă a Adunării Deputaţilor, a fost: „La Conferinţa de Pace, secretarul delegaţiei române, Oprişan, funcţionar superior din Ministerul Afacerilor Externe, a participat la acţiunea trădătoare a grupului Gafencu-Cretzianu şi a întreprins acţiuni dăunătoare intereselor ţării la Conferinţa de Pace"[322].

Acţiunile grupului foştilor diplomaţi români în procesul de realizare a prevederilor Păcii în anul 1946 au o relevanţă deosebită din punct de vedere istoric. A fost o acţiune singulară în Forumul Păcii pentru că nici o altă ţară din grupul statelor învinse intrate în sfera de influenţă sovietică nu a beneficiat de o asemenea contribuţie. Gafencu şi ceilalţi au promovat priorităţile româneşti în chestiuni pe care delegaţia oficială nu le-a abordat. Prin intermediul lor, sentimentele opiniei publice şi demersurile politice ale opoziţiei democratice din România au intrat în atenţia locuitorilor, presei şi factorilor de decizie din Vest. La Londra, Paris sau Geneva, „Românii Liberi" au spart monotonia discursului unic ce a guvernat jumătate de veac în România. În ţară, acceptarea lor ca parteneri de dialog cu delegaţii Marilor Puteri i-au făcut pe unii să vadă în

[320] Stenograma în Ioan Scurtu, *op.cit.*, p. 341-345.

[321] Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente.1947*, p. 247, 196-197. În şedinţa Adunării Deputaţilor din 29 iulie 1947 în care a fost validată decizia guvernului de dizolvare a Partidului Naţional-Ţărănesc, unul dintre participanţi constata: „Delegaţia română pentru încheierea Tratatului de pace de la Paris a avut toate piedicile posibile din partea acelor împuterniciţi ai d-lui Maniu, care pe toate căile directe şi ocolite au căutat să creeze dificultăţi delegaţiei Guvernului român în apărarea intereselor ţării noastre, făcând astfel o crimă de înaltă trădare, lucrând cu orice preţ sub îndemnul cercurilor fasciste internaţionale".

[322] *Ibidem*, p. 252-253.

Gafencu şi grupul său nucleul unui guvern în exil care să intre în acţiune în cazul unui conflict Est-Vest.

Din păcate, atitudinea guvernanţilor de la Bucureşti în 1946 a prefigurat un tip de relaţie cu exilul care a persistat până în 1989. Comuniştii din România, spre deosebire de cei din celelalte ţări ale lagărului socialist, au activat mai mult în sensul dezbinării şi slăbirii emigraţiei române din Occident.

La această stare de fapt au contribuit enorm şi desele şi inutilele disensiuni ivite în rândurile patrioţilor români din Occident. Semnificativ este că după 1946–1947 Grigore Gafencu şi Alexandru Cretzianu s-au plasat în tabere opuse în cadrul mişcării anticomuniste din exil, făcând astfel ca participarea la procesul Păcii să rămână cea mai importantă iniţiativă a exilului românesc după încheierea celui de-al doilea război mondial.

TRATATUL DE PACE DE LA 10 FEBRUARIE 1947

Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe de la New York

Ultimul act al definitivării Tratatului de Pace cu România s-a consumat în intervalul 4 noiembrie – 11 decembrie 1946, la New York, cu ocazia reuniunii Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe ai celor patru Mari Puteri învingătoare. Conform acordurilor anterioare, recomandările Conferinţei de Pace urmau a fi aprobate sau respinse la New York, în cadrul restrâns al Consiliului. Întâlnirea de pe pământ american constituia ultimul prilej pentru îmbunătăţirea clauzelor documentului rezervat României.

Observaţiile guvernului român au fost sintetizate într-un document din 28 octombrie 1946, ce a fost distribuit delegaţiilor participante de către secretarul general al Consiliului, la 11 noiembrie 1946. Memoriul alcătuit de diplomaţii de la Bucureşti relua în cea mai mare parte revendicările înaintate şi la Paris, printre care acordarea cobeligeranţei şi eliminarea unui articol suplimentar la clauzele politice (cel pentru protecţia minorităţii israelite). Însă, cea mai consistentă parte a documentului se referea la clauzele economice. România a solicitat reducerea la o treime (faţă de trei sferturi, cât s-a acceptat la Paris) a compensaţiilor pentru pagubele aduse proprietăţilor Naţiunilor Unite din ţară (art. 24) şi „omiterea completă” a articolului 24 bis, prin care se prevedea restituirea sau compensarea completă a bunurilor şi, respectiv, a pierderilor înregistrate de evreii din România, dar şi transferul către organizaţii internaţionale a proprietăţilor nerevendicate sau fără moştenitori. Totodată, guvernul român cerea ameliorarea conţinutului articolului 26, prin exceptarea de la întrebuinţarea valorilor româneşti din străinătate în scopul reglementării revendicărilor Naţiunilor Unite, a valorilor aparţinând Băncii Naţionale şi a articolului 27, referitor la renunţarea revendicărilor româneşti faţă de Germania.

Apoi, se mai dorea anularea articolului 30 bis (care stabilea obligaţia de se plăti un preţ rezonabil, internaţional, pentru mărfurile livrate de Bucureşti în contul despăgubirilor datorate Naţiunilor Unite) şi introducerea unei dispoziţii speciale pentru organizarea unei conferinţe internaţionale menită a reglementa situaţia materialului rulant străin din România şi a celui românesc din străinătate. Documentul mai cuprindea şi reafirmarea principiului conform căruia organizarea unui regim internaţional al Dunării este o problemă „rezervată numai ţărilor riverane”[323].

Guvernul român sublinia în încheiere că „puterea economică a României a atins nivelul maxim de epuizare, datorită efortului făcut în ultimii ani, datorită distrugerii tehnologiei sale industriale, precum şi datorită calamităţilor cauzate de ultimii doi ani de secetă”[324].

Într-o primă etapă, promovarea intereselor româneşti la New York a fost responsabilitatea consilierului legaţiei de la Washington, Dumitru Dimăncescu, reprimit în rândurile corpului diplomatic pentru a participa la Conferinţa de Pace. După o vizită la Bucureşti, Dimăncescu a călătorit spre Statele Unite pe acelaşi vapor cu membrii delegaţiilor britanică şi franceză ce urmau să participe la lucrările Consiliului şi a constatat în acest fel că, în pofida atmosferei de ostilitate faţă de guvernul comunist de la Bucureşti, se impunea transmiterea observaţiilor româneşti, mai ales că existau în continuare divergenţe între Marile Puteri. Rolul principal în demersurile întreprinse în Statele Unite de diplomaţia română i-a revenit ambasadorului de la Londra, Richard Franasovici, în condiţiile în care Mihail Ralea, ambasadorul de la Washington, fusese rechemat în ţară, în „interes de stat”. Misiunea încredinţată de ministrul Afacerilor Străine consta în: supravegherea lucrărilor Consiliului, predarea memoriului guvernului român, contactarea lui Vîşinski, „pentru a-i da şi primi informaţii suplimentare” şi supravegherea lucrărilor comisiilor pregătitoare, dar şi a activităţii delegaţiei maghiare[325].

Îndeplinirea obiectivelor propuse s-a dovedit dificilă pentru Franasovici. Mai întâi, el avea un statut semioficial, conferit de faptul că fusese delegat de guvernul român pentru o reuniune rezervată reprezentanţilor a numai patru state. Apoi, lucrările Consiliului s-au derulat la Hotelul „Waldorf-Astoria”, fără ca nimeni în afara participanţilor să aibă acces la documentele interne, singurele informaţii privind caracterul discuţiilor fiind furnizate sub forma unor comunicate de presă concise. La aceste elemente s-a adăugat şi percepţia negativă a delegaţilor occidentali faţă de iniţiativele unui guvern care, pe măsura

[323] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 78, f. 97-108.

[324] *Ibidem.*

[325] Idem, dosar 70, f. 269.

apropierii datei alegerilor, şi-a intensificat măsurile cu caracter represiv la adresa formaţiunilor democratice[326].

Într-un document din 4 noiembrie 1946, expediat de centrala diplomatică britanică delegaţiei acestei ţări la Consiliul de la New York, erau evidenţiate principalele linii de acţiune ale Londrei cu prilejul reuniunii ce avea să definitiveze Tratatele de Pace cu statele învinse. Recomandările Foreign Office vizau şi patru aspecte care se refereau la situaţia României, respectiv prezenţa trupelor sovietice pe teritoriul ţării noastre, paritatea între Marile Puteri în derularea comerţului cu România, cuantumul compensaţiilor pentru daunele pricinuite resortisanţilor Naţiunilor Unite şi, poate cel mai relevant pentru interesele britanice, situaţia din domeniul petrolier[327].

În legătură cu prezenţa numeroaselor efective sovietice pe teritoriul României, diplomaţii britanici, cu sprijinul americanilor, îşi propuneau să redeschidă această chestiune, utilizând ca argumente ideea retragerii trupelor aliate din Italia şi absenţa unei motivaţii credibile, având în vedere că mijlocul de comunicaţie cel mai scurt şi eficient între Uniunea Sovietică şi Austria era linia de cale ferată ce străbătea Polonia de Sud şi Cehoslovacia. Materialul cuprindea şi două opţiuni de rezervă, pentru situaţia în care ruşii nu acceptau acest punct de vedere, respectiv reducerea numărului de soldaţi sovietici din România şi din Ungaria şi posibilitatea ca, încercând să-şi menţină această poziţie, ruşii să facă unele concesii în alte chestiuni[328].

În problema egalităţii de oportunităţi comerciale între Marile Puteri, americanii, secondaţi de britanici, intenţionau să se opună ferm dorinţei sovieticilor, care susţineau independenţa economică a ţărilor balcanice faţă de statele occidentale, un eufemism pentru dominaţia totală pe care intenţionau să o exercite. Referitor la compensaţiile acordate cetăţenilor Naţiunilor Unite pentru pagubele suferite, în contradicţie cu americanii şi cu sovieticii, delegaţia britanică îşi propunea să rămână la ideea unei recompensări care să meargă până la 75% din valoarea bunurilor pierdute[329].

În sfârşit, interesele britanice în privinţa petrolului românesc erau rezumate astfel: „Înainte de Conferinţa de la Paris, companiile petroliere ne-au informat că cerinţele lor minime pentru a continua afacerile în România sunt următoarele:

a) o compensaţie de 100% pentru daune de război;

b) anularea legii româneşti a minelor din 1942.

---

[326] *Ibidem*, f. 270-271.

[327] Foreign Office către Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe, *Tratatele balcanice. Probleme importante*, 4 noiembrie 1946, f. 1-10.

[328] *Ibidem.*

[329] *Ibidem.*

La Conferinţa plenară a) a fost respins de o majoritate redusă, în timp ce b) a câştigat printr-un vot. Nici una din celelalte trei puteri în Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe nu ne-a susţinut, dimpotrivă, americanii ni s-au opus energic. Nu am auzit în ce măsură s-au decis companiile petroliere, ca rezultat al acestor decizii, dar ne străduim să descoperim de la Ministerul Combustibilului şi Energiei Electrice dacă companiile petroliere vor ca noi să continuăm lupta în numele lor, dacă aşa vor, este esenţială mobilizarea sprijinului Statelor Unite şi Franţei”[330].

Evoluţia (involuţia) în sens totalitar a României a fost combătută prin vocea reprezentanţilor politici occidentali la Bucureşti. Aceştia au transmis că, în condiţiile în care guvernul român nu-şi va schimba atitudinea, pentru a acorda libertate de mişcare partidelor istorice în campania electorală, atât Statele Unite cât şi Marea Britanie vor ridica problema României în Consiliul new-yorkez şi, în absenţa unui acord, nu vor recunoaşte legalitatea alegerilor. Mai mult, atât James Byrnes, cât şi Dean Acheson au afirmat posibilitatea de a rupe relaţiile diplomatice cu România, prin retragerea lui Burton Berry. Trucarea alegerilor din 19 noiembrie a tensionat şi mai mult relaţiile României cu anglo-americanii, astfel încât devine evident de ce iniţiativele lui Franasovici nu au întâlnit bunăvoinţa acestora[331].

Pe lângă memoriul adresat Consiliului, Franasovici a purtat discuţii la New York cu trimişi ai tuturor celor patru state reprezentate. Samuel Reber, delegat de Byrnes să-l întâlnească pe ambasadorul român chiar în ziua sosirii acestuia, pe 11 noiembrie, s-a arătat indiferent la revendicările diplomaţiei române, ba chiar i-a „recomandat” lui Franasovici să ia legătura cu delegaţii sovietici, pentru modificarea articolului 27 (deşi Uniunea Sovietică fusese chiar iniţiatoarea acestui articol). În plus, expertul american a afirmat că articolele referitoare la evrei erau susţinute şi de organizaţiile acestora din România[332].

Deşi s-a dovedit mai înţelegător faţă de propunerile româneşti în privinţa cobeligeranţei şi a articolelor 25 şi 27, nici britanicul Gladwin Jebb nu s-a angajat în nici un fel că le va susţine, cu toate că a promis că îl va informa pe ministrul de externe, Bevin, asupra lor[333].

A doua zi, Franasovici s-a adresat lui Maurice Couve de Murville, primul delegat francez, cu aceleaşi revendicări, dublate de această dată de ideea că prestigiul Franţei ar fi avut de câştigat în România, în cazul în care atitudinea generalului Catroux de la Conferinţa Păcii (acesta votase în favoarea cobeligeranţei României) ar fi fost reeditată în Statele Unite[334].

---

[330] *Ibidem.*
[331] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 272.
[332] *Ibidem*, f. 273.
[333] *Ibidem*.
[334] *Ibidem*, f. 275

Dintre occidentali, reprezentantul României s-a mai întâlnit cu un consilier al lui Byrnes, Benjamin Cohen, care s-a arătat sceptic în legătură cu posibilitatea modificării articolelor adoptate la Paris cu două treimi din voturi sau asupra cărora cei Patru Mari îşi exprimaseră acordul[335].

Nici discuţiile cu reprezentanţii sovietici nu s-au dovedit mai fructuoase, deşi aceştia au fost înştiinţaţi înaintea celorlalţi participanţi cu privire la solicitările României. Atât Gusev (în perioada în care Vîşinski a absentat pentru a participa la reuniunea O.N.U.), cât şi Vîşinski au afirmat că, în pofida sprijinului lor, România va trebui să renunţe la revendicări precum cobeligeranţa. Singurele aspecte pozitive exprimate de sovietici s-au referit la posibilitatea de a ameliora prevederile articolelor 3A şi 24 bis şi la reducerea cuantumului despăgubirilor. Trebuie consemnat că adjunctul lui Molotov nu a ezitat să dea asigurări reprezentantului român că agitaţia ungurilor la New York, în problema Transilvaniei, nu va avea nici o consecinţă. Vîşinski reedita astfel principiul de la Conferinţa Păcii, conform căruia România beneficia de sprijinul Moscovei în chestiunea Ardealului, cu condiţia abandonării oricăror revendicări faţă de Uniunea Sovietică. Întrevederea Franasovici-Vîşinski din 26 noiembrie 1946 s-a încheiat cu asigurările date de sovietic, că statele occidentale nu vor întrerupe relaţiile diplomatice cu România, în urma falsificării de către guvern a rezultatelor scrutinului din 19 noiembrie[336].

La New York, Franasovici a avut şi o întrevedere cu Trygve Lie, secretarul general al Organizaţiei Naţiunilor Unite, în vederea admiterii României ca membru al Organizaţiei, eveniment ce nu putea avea loc înaintea semnării şi ratificării Tratatului de Pace[337].

Atitudinii delegaţilor participanţi la reuniunea de la New York pentru cererile României i s-au adăugat încă două obstacole. Mai întâi, cei patru Mari au decis ca discutarea Tratatelor să se facă pe grupe de articole similare tuturor sau unora dintre documentele dezbătute. Astfel, de exemplu, Franţa nu a acceptat uşurarea sarcinilor impuse României la capitolul despăgubiri, întrucât în acest mod, doleanţele ei faţă de Italia ar fi fost afectate. Apoi, la fel ca la Paris, a devenit evident faptul că fiecare delegaţie era gata să susţină solicitările României în problemele economice, doar în condiţiile în care acestea nu erau în conflict cu interesele proprii[338].

Astfel, nu este de mirare că majoritatea revendicărilor Bucureştilor au rămas fără răspuns. Discuţiile asupra Tratatului cu România au demarat la 7 noiembrie 1946 şi au continuat în şedinţa de a doua zi.

---

[335] *Ibidem*.
[336] *Ibidem*, f. 289 şi 293.
[337] „România Liberă” din 15 decembrie 1946.
[338] V. F. Dobrinescu, *România şi organizarea postbelică a lumii*, p. 182.

Prima problemă abordată, cea a introducerii unui paragraf suplimentar la articolul 3, s-a finalizat prin ignorarea cererii româneşti, fapt pus de Franasovici pe seama „presiunilor mari ale magnaţilor evrei din Anglia şi Statele Unite". Acest articol a devenit un subiect de dispută pentru reprezentanţii Marilor Puteri, în cadrul şedinţei din 8 noiembrie 1946. Ernest Bevin a susţinut includerea lui în Tratat, pe baza recomandării Conferinţei, prin referirea la faptul că „atât de mulţi evrei au fost afectaţi în România", opinie împărtăşită şi de Secretarul de Stat american, James F. Byrnes. Replica lui Molotov s-a axat pe faptul că nici un grup etnic sau religios din România nu s-a plâns de persecuţii după 23 august 1944, că interesele populaţiei evreieşti sunt deja garantate în cuprinsul Tratatului şi că nicăieri, în formulările noilor prevederi, nu este menţionat cuvântul „evreu"[339].

În continuare, deşi a solicitat eliminarea articolului 24 bis (articolul 25 din Tratat), România nu a obţinut decât vagi ameliorări ale prevederilor acestuia şi anume: înlocuirea formulării „compensarea integrală" cu „compensarea justă" a bunurilor confiscate pe baza discriminării şi transferarea unor organizaţii din România, şi nu internaţionale, a bunurilor evreieşti şi a despăgubirilor datorate acestora. Din nou, cu prilejul dezbaterii asupra acestui nou articol, au avut loc schimburi de replici între sovietici şi occidentali. Considerăm că redarea unui fragment relevant din stenograma şedinţei este utilă:

„Dl. Molotov: Să trecem la Articolul 24-B.

Dl. Bevin: Aceasta este o altă propunere evreiască, deşi nu cred că este menţionat aici cuvântul „evreu". Organizaţiile evreieşti, mi s-a spus, consideră extrem de important acest al doilea paragraf. Referitor la proprietăţile evreieşti, am introdus aceste prevederi, care au fost adoptate cu 14 voturi la 7.

Dl. Molotov: Au fost cazuri când, fără a prejudicia interesele muncii, am exclus din textul Tratatului anumite propuneri adoptate prin vot la Conferinţă. Sugestia mea este ca Articolul 24-B să fie inclus în această categorie.

Dl. Byrnes: Statele Unite sunt în favoarea păstrării lui în Tratat.

Dl. Bevin: Să mă gândesc să ignor o decizie solemnă ca aceasta ar fi ca şi cum aş trata Conferinţa aproape cu dispreţ. A existat o promisiune dată şi o scrisoare a circulat, astfel încât să nu respingem în mod arbitrar deciziile de acest fel luate de Conferinţă. Aceste majorităţi decisive, se pare că le tratăm ca şi cum Conferinţa nu le-ar fi discutat sau aproape ca şi cum nu ar fi avut loc. Este un fapt nefericit"[340].

[339] United States Delegation Minutes, Council of Foreign Ministers, Third Session, Fourth Meeting, New York, 8 noiembrie 1946.

[340] *Ibidem.*

Tot un succes, deşi nu semnificativ în ansamblul clauzelor economice, poate fi considerat reducerea, la propunerea Franţei, de la 75% la două treimi a cuantumului despăgubirilor prevăzute de articolul 24[341].

Articolele 26 şi 27 au rămas neschimbate, deşi Molotov a subliniat distincţia care trebuie făcută între o ţară ca România, care resimţea „extrem de acut efectele războiului", se afla „în mari dificultăţi economice" şi nu jucase „un rol atât de activ în război" şi Italia sau Finlanda (care beneficiase de clemenţa Marii Britanii în acelaşi gen de probleme. Propunerea de reglementare a chestiunii materialului rulant a fost expediată în sarcina unor negocieri bilaterale. Deşi în legătură cu articolul 26, delegaţii americani Reber şi Reinstein au afirmat că România va putea ajunge la un acord bilateral favorabil cu Washingtonul în viitor, iar în privinţa articolului 27, Molotov a făcut acelaşi tip de promisiune, este evident că Marile Puteri nu au fost dispuse să tolereze în nici un fel aspiraţiile României[342].

Singura revendicare ce s-a bucurat de un succes, cât de cât semnificativ, era cea din articolul 30 bis (articolul 31 din Tratat). Astfel, preţul plătit de România Naţiunilor Unite pentru mărfurile livrate în contul despăgubirilor urma să fie stabilit la nivel bilateral, ca soluţii de rezervă fiind prevăzute, mai întâi, decizia celor trei ambasadori ai Marilor Puteri de la Bucureşti şi, în final, apelul la arbitrajul Naţiunilor Unite[343].

Şi în cazul articolului 31 (32 din Tratat), chiar dacă România nu se pronunţase la New York pentru modificarea lui, delegaţii Marilor Puteri au făcut o concesie, astfel încât forma finală prevedea ca litigiile izvorâte din aplicarea Tratatului să fie adresate unei comisii bilaterale de conciliere, după care să ajungă, în cazul absenţei unei soluţii, pe masa secretariatului general al O.N.U[344].

Consiliul new-yorkez a mai luat în discuţie, în şedinţa din 11 noiembrie 1946, conţinutul Anexelor 4-B, 4-C şi 4-D din Tratatul cu România. În cazul Anexei 4-B, unde Molotov a contestat inserarea unui termen de 3 ani şi a susţinut termenul iniţial de 18 luni, s-a decis trimiterea problemei în dezbaterea adjuncţilor miniştrilor de externe. Anexa 4-D a generat noi contradicţii între britanici şi sovietici, Molotov replicând că „ar fi incorect să prescriem României ce legi trebuie să abroge şi ce legi trebuie să restaureze". Soluţia adoptată în acest caz a fost similară celei referitoare la Anexa 4-B. În sfârşit, Anexa 4-C a

[341] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 78, f. 488-492.

[342] *Ibidem*, f. 498-506.

[343] *Ibidem.*

[344] *Ibidem.*

fost retrimisă Comisiei Economice a Consiliului, pentru a ajunge la o definiţie satisfăcătoare a cuvântului „shipping”[345].

Rezultatele înregistrate de anglo-americani în procesul păcii, deci şi în cadrul Consiliului de la New York, au fost analizate ulterior la cele mai înalte niveluri decizionale, după cum atestă următorul fragment, extras dintr-un raport alcătuit de Ernest Bevin: „Decizia luată la Conferinţa de la Potsdam, ca înţelegerile de pace cu fostele state satelite inamice din Sud-Estul Europei, să fie discutate mai întâi, conducea la ideea conform căreia Consiliul avea să se confrunte din start cu determinarea Uniunii Sovietice de a-şi stabili o influenţă exclusivă asupra acelor state. Poziţia noastră în cadrul negocierilor a fost foarte erodată de faptul că cea mai mare parte a revendicărilor teritoriale ale Uniunii Sovietice au fost satisfăcute, înainte ca discutarea acordurilor de pace să înceapă, prin asumarea lor la Conferinţele celor Trei Mari din timpul războiului”[346].

Un alt document, din data de 22 decembrie 1946, expediat la Londra de misiunea britanică la Organizaţia Naţiunilor Unite, rezuma obiectivele şi rezultatele vizate de Foreign Office în realizarea Tratatelor de Pace. Prima concluzie a diplomaţilor britanici era că prevederile Tratatelor erau conforme liniilor conţinute în proiectele discutate la Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe de la Londra, din septembrie 1945. Printre obiectivele vizate, erau menţionate „prezervarea intereselor noastre în Europa de Est şi asigurarea că Finlanda, România, Ungaria şi Bulgaria nu vor fi mai bine tratate decât Italia, că vor înceta să mai constituie o ameninţare în viitor şi că vor fi deschise comerţului cu toate statele”[347].

În continuare, referindu-se la problemele teritoriale, autorii consemnau că „Uniunea Sovietică a insistat pe revenirea Transilvaniei la România, deşi americanii au cochetat cu ideea unui compromis teritorial. Noi am considerat că sprijinirea fără succes a revendicărilor maghiare nu ne-ar aduce prieteni în România sau în Ungaria”. La rubrica succese, diplomaţia britanică includea şi articolul referitor la regimul internaţional al Dunării, precum şi adoptarea în Tratatele cu România şi Ungaria a unor articole care asigurau drepturile omului şi protejarea proprietăţilor evreilor din cele două ţări[348].

În afara problemelor economice, România s-a văzut pusă la New York în situaţia de accepta o înrăutăţire a caracterului clauzelor militare, prin decizia Consiliului de a refuza dreptul tuturor fostelor state inamice de a deţine vedete

---

[345] United States Delegation Minutes, Council of Foreign Ministers, Third Session, Fifth Meeting, New York, 11 noiembrie 1946.

[346] Ernest Bevin, *Peace Treaties*, Minute 2.

[347] De la Permanent United Kingdom Representative la United Nations către Foreign Office, Nr. 2736 din 22 decembrie 1946.

[348] *Ibidem.*

torpiloare. În privinţa disputei asupra Dunării, s-a acceptat, Molotov exprimând opoziţia Uniunii Sovietice, în cuprinsul articolului 36 din Tratat, principiul libertăţii şi echităţii navigaţiei, deşi România îşi afirmase convingerea că această problemă aparţinea competenţei riveranilor[349].

În raportul său din 31 decembrie 1946, Richard Franasovici afirma, în mod subiectiv, că la New York, „faţă de noi englezii au fost cei mai dârzi, americanii ceva mai puţin dârzi, francezii numai în chip platonic binevoitori, iar ruşii vădit binevoitori”[350]. Mai realist în privinţa bunăvoinţei sovieticilor s-a dovedit a fi Eugen Filotti, care observa în memoriul său din 28 ianuarie 1947 că miniştrii de externe ai principalelor Puteri Aliate au adus puţine modificări Tratatului şi constata că „cererile guvernului român [...] nu au fost luate în considerare de miniştrii de externe aliaţi”[351].

Pe lângă reprezentanţii României, s-au mai deplasat peste Ocean şi diplomaţi unguri şi italieni, care au părăsit însă Statele Unite înainte de încheierea lucrărilor Consiliului. Prin intermediul legaţiei din Washington, Ungaria a depus la secretariatul Consiliului patru memorii, care au ajuns la cunoştinţa diplomaţilor români. Budapesta solicita, printre altele, negocieri româno-maghiare pe tema tratamentului minorităţii ungare din Transilvania şi posibilitatea ca în urma eşecului acestora să se adreseze spre soluţionare Consiliului. Doleanţele maghiare au rămas fără ecou la New York[352].

Situaţia prevederilor Tratatului de Pace aşa cum au rezultat la Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe de la New York a fost prezentată în guvern de către Gh. Tătărescu, la 1 februarie, cu prilejul unui Consiliu de Miniştri. Subliniind din nou, (cu accente în cazul „durerii” trăite de sovietici pentru că nu au putut să ne acorde statutul de cobeligeranţă), „stăruinţa” „sprijinului” primit de la Molotov şi Vîşinski în timpul Consiliului, ministrul de externe a insistat pe aspectele pozitive, deşi a menţionat fugitiv, la unison cu Petru Groza, şi „părţile umbroase” ale documentului[353]. Spre deosebire de reuniunile cabinetului Groza în care a fost analizată activitatea delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la

---

[349] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 78, f. 488-492. Ministrul de Externe sovietic declara: „Nici unul dintre aceste Tratate de Pace nu conţine o decizie referitoare la o anumită conferinţă şi nu este nevoie să se menţioneze o conferinţă care să se ocupe de Dunăre în cuprinsul Tratatului cu România. Cât despre problema Dunării, nu este nici un motiv să afirmăm că cineva a fost dezavantajat. Dacă vom semna Tratatul de Pace, acesta nu va introduce nici o restricţie pentru nimeni pe Dunăre. Nu este nici un motiv să credem că drepturile cuiva vor fi încălcate prin absenţa acestor prevederi în Tratat”.

[350] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 70, f. 1-10.

[351] Idem, dosar 78, f. 498-506.

[352] Idem, dosar 79, 4 file.

[353] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Stenograme, dosar 115, f .2-7.

Paris, la 1 februarie 1947, semnificativ pentru situaţia politică a ţării, nici Mihail Romniceanu şi nici Emil Haţieganu nu mai erau prezenţi, pentru a exprima punctul de vedere al partidelor democratice.

Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe nu a adus modificări semnificative în Tratatul de Pace cu România, în raport cu clauzele convenite la Paris. Demersurile româneşti la New York, derulate în condiţiile trecerii într-o nouă etapă în procesul instaurării totalitarismului în România, nu s-au bucurat de succes, cu mici excepţii. Din nou, singurul reper constant în orientarea eforturilor diplomatice ale guvernului român, l-a constituit direcţia impusă de sovietici.

Epilogul Păcii: România în lagărul comunist

În cadrul şedinţei C.C. al P.C.R. din 31 august 1946, s-a discutat activitatea delegaţiei române la Paris, declaraţia făcută de Ana Pauker cu această ocazie reliefând cu prisosinţă un tip de atitudine care se va manifesta ulterior: „După procesul lui Antonescu, după demascările făcute în ţară, după procesul al doilea al criminalilor de război, după procesul Sumanelor Negre, care va arăta ce au făcut ei în trecutul lor cel mai apropiat, şi după atitudinea lor în timpul păcii, noi trebuie să ajungem acolo ca reacţiunea să nu mai îndrăznească să ridice capul şi în această problemă masele cele mai largi şi mai diferite să-şi poată da seama că nu există un apărător mai sigur decât forţele democratice în fruntea cărora stă partidul comunist. Aceasta trebuie să fie un rezultat al muncii noastre în problema Conferinţei Păcii”[354].

Desfăşurarea evenimentelor în spaţiul politic intern confirma temerile şefilor partidelor democratice, în sensul acutizării confruntărilor cu puterea deţinută de comunişti. Frauda comisă cu ocazia alegerilor de la 19 noiembrie 1946 a permis concentrarea puterii legislative, instituţia monarhică rămânând singurul obstacol anticomunist în stat. Apropierea datei stabilite pentru semnarea Tratatului a readus chestiunea păcii în dezbaterile cu încărcătură politică. Persista un consens cu privire la câteva prevederi mai importante. Importanţa revenirii României, cu drepturi depline, în cadrul relaţiilor internaţionale, satisfacerea generată de rezolvarea problemei Transilvaniei, condamnarea unora dintre clauzele economice, precum şi anatemizarea celor care aduseseră România în război constituiau puncte comune în discursurile partidelor politice. Existau şi diferenţe de păreri în unele probleme, cum ar fi cea a sprijinului acordat în încheierea păcii de una sau alta dintre Marile Puteri. În vreme ce comuniştii indicau Uniunea Sovietică drept principala susţinătoare a

[354] Adrian Pop, *Comuniştii români la Conferinţa de Pace*, în „Dosarele istoriei”, An II, nr. 2(7), 1997, p. 45.

intereselor româneşti, partidele istorice considerau că pacea cu România era rezultatul unui efort comun al marilor puteri[355].

În cursul lunilor ianuarie şi februarie 1947, textul definitiv al Tratatului de Pace cu România a fost validat, prin semnăturile miniştrilor de externe ai Marilor Puteri, iar ambasadorul francez la Bucureşti a remis primului ministru român invitaţia pentru delegaţia ce urma să participe la ceremonia semnării documentului. România a răspuns acestor demersuri la 30 ianuarie 1947, prin decretul regal numărul 129, ce împuternicea delegaţia română să semneze Tratatul de Pace cu Puterile Aliate şi Asociate. În componenţa delegaţiei regăsim figuri politice de prim rang, precum miniştrii Gh. Tătărescu (şeful delegaţiei), Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec şi Generalul Dumitru Dămăceanu. Acestora li s-au adăugat, la Bucureşti şi la Paris, miniştrii plenipotenţiari Edmond Ciuntu şi Eugen Filotti şi ambasadorii români Şerban Voinea (Elveţia), Richard Franasovici (Marea Britanie) şi Simion Stoilov (Paris). Trebuie precizat că guvernul român nu a dezbătut nici o secundă posibilitatea de a refuza să semneze la Paris Tratatul de Pace, în pofida clauzelor extrem de grave. Membrii cabinetului comunist s-au pronunţat asupra severităţii prevederilor documentului pe care se pregăteau să-l sancţioneze în capitala Franţei, fără a lua în calcul un gest mai radical[356].

Punctul de vedere oficial al guvernului Groza a fost exprimat în „Observaţiile guvernului României" din 8 februarie 1947. Deşi considera că unele dintre clauzele Tratatului erau „excesive" şi „injuste", guvernul român se angaja să depună toate eforturile pentru aplicarea sa. Între lipsurile actului Păcii, diplomaţia română enumera împiedicarea României de posibilitatea de a solicita despăgubiri Germaniei, ori de a-şi recupera creanţele de la acest stat. Recunoscând justeţea deciziei referitoare la Transilvania, guvernul român condamna caracterul imprecis şi contradictoriu al unora dintre prevederile Tratatului. Cel mai important mobil al deciziei de a semna şi ratifica Tratatul îl constituia dorinţa României de a-şi relua „cu un ceas mai curând, locul în mijlocul celorlalte popoare libere ale lumii"[357].

În timp ce se derulau pregătirile pentru deplasarea reprezentanţilor la ceremonia semnării Tratatului, scena politică din România găzduia schimburile de replici dintre tabăra puterii şi cea a opoziţiei, care se desfăşurau cu precădere pe marginea interpretărilor articolelor 3 şi 5 din document (clauzele politice). Prin Articolul 3 se preciza că statul român se angaja să asigure tuturor cetăţenilor „folosinţa drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, inclusiv libertatea de exprimare, libertatea presei şi de publicare, libertatea cultului,

[355] „Dreptatea" din 23 ianuarie şi din 3 şi 4 februarie 1947; „Scânteia" din 30 ianuarie 1947.

[356] I. Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, p. 294-303.

[357] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 92, f. 35-42.

libertatea de opinie politică şi de întrunire publică". De asemenea, prin Articolul 5, se reconfirma hotărârea României de a accepta acele prevederi ale Convenţiei de Armistiţiu, prin care s-a realizat „dizolvarea tuturor organizaţiilor de tip fascist pe teritoriul român, fie ele politice, militare sau paramilitare, precum şi a altor organizaţiuni făcând o propagandă ostilă Uniunii Sovietice sau oricărei alte Naţiuni Unite, urmând ca nici în viitor să nu fie îngrădită existenţa unor astfel de asociaţii"[358].

În legătură cu aceste clauze, Silviu Brucan scria la 2 februarie 1947 că respectivele articole „conţin ideile de bază ale regimului actual democratic din România şi prin formularea lor precisă în tratat ele vor însemna un ajutor remarcabil în garantarea stabilităţii ca şi a evoluţiei democratice în ţara noastră"[359]. La rândul lor, jurnaliştii opoziţiei comentau cu optimism existenţa articolului 3 din tratat, Ion Livianu scria: „trebuie, la rându-ne, chiar după o sută de ani să păstrăm cu sfinţenie bunul pe care Aliaţii ni-l dau prin articolul trei al tratatului de pace"[360]. În fapt, conducătorii partidelor democratice (PNŢ–Maniu şi PNL–Brătianu) aşteptau cu nerăbdare ratificarea tratatului, sperând că acest eveniment va conduce la retragerea trupelor sovietice din ţară şi la organizarea de alegeri libere[361].

Replica reprezentanţilor comunişti, ale căror intenţii anunţau evoluţii devastatoare pentru sistemul democratic românesc (în calea spulberării căruia mai stăteau Regele şi unele personalităţi precum Maniu şi Brătianu) nu a întârziat să apară. Cu numai o zi înaintea momentului solemn de la Paris, Vasile Luca s-a lansat într-un atac virulent la adresa opoziţiei: „Conspiratorii fascişti şi reacţionari încearcă să se refugieze în dosul articolului 3 din Tratatul de Pace, crezând că pe baza lui vor putea continua opera lor trădătoare de spionaj […]. Înglobaţi până la gât în acţiunile lor antisovietice, antisemite şi şovine, (…) cu scopul de a reînvia fascismul, ei uită că există şi un articol 5 al Tratatului de Pace (...). Clica manisto - brătienistă seamănă vântul, dar va culege furtuna care o va mătura împreună cu lacheul Titel Petrescu" (27). Vasile Luca era secondat în ameninţări şi de Silviu Brucan, care afirma: „clauzele politice sunt un baraj de netrecut pentru duşmanii democraţiei şi ai păcii în România"[362].

Departe de tumultul din ţară, la 10 februarie 1947, în cadrul festiv alcătuit de gazdele franceze în Sala Orologiului, la Quai d'Orsay, avea loc festivitatea semnării Tratatelor de Pace. Anterior momentului solemn, printr-un schimb de telegrame, reprezentanţii Marilor Puteri s-au pus de acord cu privire

---

[358] Textul Tratatului în Marin R. Mocanu (coord.), *România în anticamera Conferinţei de Pace*, p. 413-435.

[359] „Scânteia" din 2 februarie 1947.

[360] „Dreptatea" din 7 februarie 1947.

[361] Arhivele Naţionale Jud. Iaşi, fond Prefectura Iaşi, dosar 6/1947, f. 14.

[362] „Scânteia" din 9 februarie 1947.

la modul în care avea să se deruleze ceremonia. Astfel, s-a convenit că „ar fi mult mai bine să nu existe nici un discurs cu excepţia celui de bun venit rostit de Dl. Bidault". O altă recomandare a Foreign Office era ca ministrul britanic la Paris „să insiste puternic pe lângă Dl. Bidault, pentru ca acesta să-i informeze pe toţi semnatarii că nu vor fi declaraţii şi, dacă Quai d'Orsay rămâne fără o explicaţie, noi sugerăm ca ei să arate că oricum ceremonia va fi îndeajuns de lungă şi că este esenţial ca toate cele cinci Tratate să fie semnate pe 10 februarie". În continuare, se arăta în telegramă, „noi suntem de acord cu sentimentul Dlui. Bidault că reprezentanţii statelor foste inamice ar trebui trataţi cu tact şi că nu ar trebui să aibă ocazia să se plângă că Tratatele au fost dictate. Acest simţământ poate fi pus în aplicare fără a acorda permisiunea foştilor inamici de a face declaraţii, prin primirea lor cordială în Cameră şi prin evitarea unei proceduri prea abrupte pentru intrarea şi ieşirea lor"[363].

Tratatul de Pace cu România a fost semnat din partea Naţiunilor Unite de V. M. Molotov şi A. Bogomolov (U.R.S.S.), E. Bevin şi D. Cooper (Marea Britanie), J. A. Beasley (Australia), K. Kiselev (Bielorusia), G. P. Vanier (Canada), J. Masaryk şi V. Clementis (Cehoslovacia), W. Rungannadhan (India), I. Senin (Ucraina), W. G. Parminster (Uniunea Sud-Africană). Secretarul de Stat american, J. F. Byrnes, semnase Tratatul cu România la 20 ianuarie 1947[364].

Iată cum este descrisă ceremonia de la 10 februarie 1947, într-o telegramă expediată de legaţia britanică din capitala Franţei cinci zile mai târziu: „Ordinea semnării a fost următoarea: mai întâi, dimineaţa, Protocolul celor Patru Puteri Navale, referitor la Flota italiană, urmat de semnarea Tratatului cu Italia, iar după amiază, Tratatele cu România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda, în această ordine.[...] Ceremonia a fost simplă şi a decurs fără probleme, cu excepţia intervalelor inutil de lungi [...] Una câte una, delegaţiile intrau într-o cameră alăturată, unde actul semnării se desfăşura sub lumina continuă a aparatelor de fotografiat, reprezentantul fiecărei Mari Puteri semnând primul, iar delegaţia inamică semnând ultima. Masa pe care tratatele au fost semnate a fost aceea unde Robespierre a stat la Hotel de Ville după încercarea de sinucidere din 1794"[365].

Din partea română, pe documentul conţinând 40 de articole grupate în opt părţi („Frontiere", „Clauze politice", „Clauze Militare", „Retragerea forţelor aliate", „Reparaţii şi restituiri", „Clauze economice", „Clauze relative la Dunăre" şi „Clauze finale") şi şase Anexe, şi-au pus semnăturile Tătărescu, Pătrăşcanu, Voitec şi Dămăceanu. Membrii diferitelor corpuri diplomatice şi-au exprimat cu această ocazie speranţele că înfăptuirea actelor de Pace va permite

[363] Foreign Office către Paris, Nr. 221 din 6 februarie 1947.
[364] „Scânteia" din 10 februarie 1947.
[365] British Embassy către Foreign Office, Nr. 155 din 15 februarie 1947.

reluarea vieţii internaţionale fireşti, în spiritul colaborării şi nu al confruntării. Delegaţia română a desfăşurat, cu ocazia prezenţei la Paris, o activitate intensă de popularizare a poziţiilor sale, inclusiv interviuri acordate presei străine şi întrevederi cu personalităţi prezente în capitala Franţei. Prin semnarea Tratatului de Pace se punea capăt etapei începută prin actul de la 23 august 1944 şi regimului de Armistiţiu[366].

Ulterior, pe 27 martie 1947, Gh. Tătărescu i-a înştiinţat pe şefii misiunilor diplomatice ale celor Trei Mari, asupra unei situaţii semnificative pentru modul în care România fusese tratată în procesul Păcii. Astfel, şeful diplomaţiei de la Bucureşti consemna că reprezentanţii României au semnat la Paris, la 10 februarie 1947, un document a cărui versiune finală în limba română nu fusese examinată până atunci de nici un diplomat din ţara noastră! Astfel, broşura remisă legaţiei române de la Washington la 16 ianuarie 1947 de către Secretarul General al Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe de la New York, cuprindea doar variantele în rusă, engleză şi franceză. Apoi, deşi reprezentanţii diplomatici ai României în Statele Unite au fost rugaţi să revizuiască traducerea în limba română, aceştia au avut prea puţin timp la dispoziţie pentru a se achita de o sarcină atât de importantă. Apoi, la Paris, înaintea semnării Tratatului, ministerul francez de externe a comunicat că nu dispunea decât de un exemplar al Tratatului, ce urma a fi semnat şi că nu îl poate pune la dispoziţia delegaţiei române[367].

În cele din urmă, Bucureştii a ajuns în posesia unei copii oficiale a versiunii române a Tratatului, şi a putut constata că aceasta cuprinde „mai multe erori şi lacune de natură a altera sensul exact al dispoziţiilor Tratatului, că termenii utilizaţi în cuprinsul unor articole nu sunt cel mai aproape de versiunea autentică şi că, în sfârşit, pentru anumite dispoziţii, construcţia frazelor nu permite o înţelegere clară a conţinutului". Faţă de cele prezentate, Gh. Tătărescu îi înştiinţa pe reprezentanţii Marilor Puteri că, în scopul evitării erorilor de înţelegere şi interpretare, guvernul român va proceda la o revizuire a versiunii primite, care va fi apoi supusă ratificării şi publicată în „Monitorul Oficial"[368].

Ceea ce ar fi trebuit să însemne începutul unui nou drum, s-a transformat în prilej de dispută. Opoziţia încerca să răspundă atacurilor comuniste prin unul dintre puţinele mijloace pe care le mai avea la dispoziţie pentru desfăşurarea activităţii: presa. Remarcând că şi P.N.Ţ. fusese în fruntea „întreprinderii de ecarisaj" a vieţii politice după 1944, ţărăniştii scriau în replică la articolele lui Vasile Luca: „Interpretarea corectă (a clauzelor politice, n.n.) o vor da, prin urmare, partidele cu adevărat democratice. Care reprezintă voinţa şi năzuinţa

[366] Şt. Lache, Gh. Ţuţui, *România şi Conferinţa de Pace*, p. 286-305.

[367] Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Nr. 19.660, Bucureşti, 27 martie 1947.

[368] *Ibidem.*

marei mase a poporului nostru”[369]. În acele zile însă, în teritoriu, „cu misiunea de a da sarcini precise pentru fiecare instituţie în parte”[370] se aflau trimişii Comitetului Central al P.C.R., Chivu Stoica şi Emil Popa. Afirmaţiile acestuia din urmă erau semnificative pentru modul în care comuniştii preconizau continuarea procesului de distrugere a democraţiei româneşti şi pentru importanţa pe care o acordau încheierii păcii în acest context. La 16 februarie 1947, în faţa unor responsabili de partid şi a unor membri ai mişcării sindicale, tovarăşul Popa afirma: „Suntem după alegeri, cu tratatul de pace semnat, deci nu vom mai avea şantaj politic şi vom lovi pe oricine ne-ar sta în cale”. Apoi adăuga: „Linia politică a partidului este: zdrobirea reacţiunii care este în regrupare, fără nici o milă”[371].

În paralel cu disputele de sorginte politică, societatea românească se confrunta cu greutăţi economice uriaşe. Însemnările generalului Sănătescu din 1947 evidenţiază acest lucru: „Începem acest an sub auspicii foarte triste. Seceta, neprevederea guvernului, prevalările ruşilor în contul armistiţiului şi consumul armatelor ruse de ocupaţie au adus foametea în ţară. În special în Moldova se semnalează zilnic oameni ce mor de foame”[372]. Tabloul sumbru al României acelor zile nu includea prea multe ecouri ale semnării Tratatului de Pace de la Paris, cu atât mai puţin cu privire la valurile politice datorate acestui lucru. Într-un buletin informativ al Legiunii de Jandarmi Iaşi se arăta că „semnarea tratatului de pace la 10 februarie 1947 nu a adus entuziasmul la care ne-am aşteptat. Pe teritoriul rural acest eveniment a trecut aproape neobservat de populaţie”[373]. Fără a determina dispute de opinii, evenimentul de la 10 februarie 1947 trezea, în schimb, îngrijorare la oraşe. Temerile populaţiei urbane erau generate de asprimea condiţiilor economice impuse României[374].

Interpretarea de către comuniştii din România a prevederilor Tratatului se afla în concordanţă cu viziunea Moscovei. „Libertatea" a preluat un comentariu al „Pravdei" din 17 februarie 1947, în care, după prezentarea unor idei generale cu privire la însemnătatea încheierii actului respectiv, se sublinia că „aplicarea infailibilă a măsurilor tinzând la distrugerea rămăşiţelor fascismului şi la consolidarea principiilor democratice capătă o importanţă regională”[375].

Frazele ameninţătoare apărute în publicaţiile comuniste din ţară şi din U.R.S.S. au fost percepute la adevărata lor dimensiune de către conducătorii

---

[369] V. F. Dobrinescu, *op.cit*., p. 187-190.
[370] „Dreptatea” din 18 februarie 1947.
[371] Arhivele Naţionale ale României, fond Prefectura Iaşi, dosar 6/1947, f. 52.
[372] Idem, fond Comitetul Regional de Partid Moldova, dosar 2/1947, f. 22.
[373] Constantin Sănătescu, *Jurnal*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1993, p. 241.
[374] ANIC, Jud. Iaşi, fond Prefectura Iaşi, dosar 6/1947, f. 24.
[375] *Ibidem*, f. 61.

partidelor democratice. Prevalându-se de mijloacele de care dispuneau, ţărăniştii, liberalii şi susţinătorii lui Constantin Titel Petrescu au încercat să avertizeze opinia publică din ţară şi pe reprezentanţii Marilor Puteri democratice în legătură cu represiunea care se prefigura după semnarea Tratatului de Pace. Astfel, „Dreptatea" a publicat textul articolului 3 de mai multe ori în câteva numere, iar liderii opoziţiei au alcătuit proteste privitoare la abuzurile guvernului, adresate reprezentanţilor diplomatici ai Marii Britanii şi ai S.U.A[376].

Ignorând unele dintre prevederile Tratatului, dar apelând la altele (în acest sens, Nicolette Franck observa: „între articolele 3 şi 5 există o contradicţie bătătoare la ochi, ultimul putând anula, oricând, avantajele înscrise în primul”[377], autorităţile comuniste au operat, la începutul lunii martie, primele arestări, mai ales în rândul ţărăniştilor, dar şi printre liberali şi titelişti. Protestând împotriva măsurilor luate de guvern, C.I.C. Brătianu scria într-un memoriu: „Pacea, punând capăt provizoratului armistiţiului, trebuie să asigure din plin respectul principiilor democratice înscrise în art. 3 din Tratat. Nu există nici o îndoială pentru că guvernul (...) va eluda dispoziţiile atât de categorice şi precise ale tratatului care a fost semnat. Astfel, de la 10 februarie al acestui an, dată la care delegaţii guvernului Groza au semnat Tratatul de Pace, guvernul, în loc să ia măsuri pentru a suprima metodele arbitrare şi abuzive de care s-a servit până acum, le-a agravat şi intensificat”[378].

Pentru aplicarea clauzelor conţinute în Tratatul de Pace semnat la 10 februarie 1947, experţii români au alcătuit mai multe materiale referitoare la măsurile impuse de acest proces. Un astfel de document, din 12 februarie 1947, intitulat „Sarcinile economice ale României de pe urma Tratatului de Pace”, conţinea şase categorii distincte de cheltuieli care urmau a fi suportate de statul român în aplicarea Păcii. Întreţinerea trupelor sovietice (art. 21 din Tratat conjugat cu art. 10 al Convenţiei de Armistiţiu) era estimată la 75 de milioane de dolari americani, despăgubirile acordate Moscovei (art. 22 conjugat cu art. 11 din Armistiţiu) se ridicau la cifra de 300 de milioane de dolari, restituirile bunurilor sovietice (art. 23 conjugat cu art. 12 al Armistiţiului) au fost evaluate la 320 de milioane în aceeaşi valută, reintegrările în drepturi a Naţiunilor Unite şi a resortisanţilor acestora (art. 24 şi art. 13 din Convenţia de la Moscova) induceau o sarcină de 200 de milioane de dolari, egală cu paguba produsă României prin renunţarea la datoriile Germaniei (art. 28 al Tratatului). La aceste poveri se mai adăugau şi aşa numitele „sarcini neexplicite” ale Tratatului, estimate la 50 de milioane de dolari americani, cum era trecerea în proprietate sovietică a averilor germane din România. În total, economia română urma să

[376] „Libertatea” din 19 februarie 1947.

[377] „Dreptatea” din 19 februarie 1947.

[378] Nicoleta Franck, *O înfrângere transformată în istorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1992, p. 268.

suporte în anii următori sarcina uriaşă a *1,2 miliarde de dolari*, inclusă de prevederile Tratatului de Pace de la Paris. În situaţia în care ţara era istovită de efortul din timpul ostilităţilor, capacitatea de export era redusă la o cincime din posibilităţile anului 1938 (când s-a înregistrat cel mai bun an pentru exporturile româneşti, în valoare de 250 de milioane de dolari - sumă adaptată la nivelul anului 1947) şi statutul de ţară ocupată, în plin proces de comunizare, termenul prevăzut pentru epuizarea acestei poveri istorice era estimat la un sfert de secol. Cu alte cuvinte, România era condamnată prin Tratatul de Pace la „mizerie”[379]. Demn de reţinut este faptul că, din suma totală de 1,2 miliarde dolari, mai mult de un miliard, însemnând peste 80%, urma să compenseze diferitele revendicări şi pagube ale „marelui prieten de la Răsărit”, Uniunea Sovietică. Singura speranţă pentru România rămâneau ajustările ulterioare ale Tratatului de Pace.

După cum prevedea „Planul lucrărilor pentru aplicarea Tratatului de Pace”, întocmit de ministrul plenipotenţiar Eugen Filotti în martie 1947, responsabilitatea principală în procesul transformării prevederilor Păcii în realitate revenea Ministerului Afacerilor Străine. La iniţiativa şi sub conducerea ministrului de externe, urma să se alcătuiască un comitet consultativ, în care să intre şi reprezentanţi ai celorlalte ministere implicate şi care să preia munca depusă de „Comisia pentru aplicarea Armistiţiului”. Bineînţeles, deciziile necesare trebuiau adoptate în cadrul Parlamentului şi al Consiliului de Miniştri[380].

Pornind de la dispoziţiile de principiu reunite în Tratat, guvernul român şi-a propus să încheie în cel mai scurt timp posibil o serie de convenţii cu ţările interesate, pentru „a da efectele practice necesare acelor dispoziţii şi a stabili modalităţile de aplicare”. Cele mai multe acorduri trebuiau încheiate cu Uniunea Sovietică. Acestea se refereau la:

1. Definirea frontierei pe braţul Chilia, până la Marea Neagră, inclusiv zona apelor teritoriale, prin care statul român intenţiona şi clarificarea situaţiei ostroavelor de pe braţul Chilia şi a ostrovului dintre canalul Stary-Stambul şi canalul Musura;

2. Repatrierea prizonierilor de război (art. 20);

3. Obligaţiile şi drepturile României faţă de trupele sovietice menţinute pe teritoriul român după expirarea termenului de 90 de zile (art. 21);

4. Negocierea unei înţelegeri cu privire la restituirea bunurilor şi la restabilirea drepturilor româneşti din zona sovietică de ocupaţie a Germaniei (art. 28);

5. Definirea termenului de „averi germane” din art. 26, pentru aplicarea sa judicioasă;

---

[379] Marin R. Mocanu (coord.), *România în anticamera Conferinţei de Pace*, p. 436-439.

[380] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 142, f. 15-33.

6. Asigurarea compensării creanţelor Germaniei faţă de România, transferate Uniunii Sovietice, cu creanţele României împotriva Germaniei[381].

Referitor la Marea Britanie şi la Statele Unite, convenţiile trebuiau să elucideze chestiunile repatrierii prizonierilor de război din zonele ocupate în Germania de aceste ţări, modalităţile de restituire a bunurilor româneşti situate acolo şi cea a contractelor de asigurare şi reasigurare încheiate înainte de război[382].

Dintre ţările vecine, restabilirea păcii cu Ungaria genera cele mai multe necesităţi. Astfel, se impunea restituirea arhivelor administrative şi a bunurilor publice, a titlurilor şi valorilor băncilor şi întreprinderilor româneşti şi a bunurilor şi valorilor evreilor transilvăneni, ridicate şi duse la Budapesta între 1940-1944. În plus, datorită faptului că guvernul maghiar considera drept nule convenţiile încheiate cu România înainte de declanşarea stării de război, referitoare la probleme juridice, economice sau tehnice, era necesară renegocierea lor. Ungaria răspunsese deja reprezentanţilor evreilor din Transilvania de Nord că problema restituirilor şi reparaţiilor solicitate de aceştia trebuia discutată cu guvernul de la Bucureşti[383].

În relaţiile cu Bulgaria, E. Filotti a anticipat reluarea lucrărilor Comisiei Mixte, întrerupte după 23 august 1944, întrucât statul român dorea să aştepte pentru a vedea în ce mod se soluţionează problema Cadrilaterului. România era interesată ca Sofia să acorde drepturi etnicilor români din Bulgaria, pe plan educaţional şi religios[384].

Capitolul frontiere, expediat prin Tratat cu ajutorul unei hărţi la scară foarte mare, necesita, de asemenea, mai multe lămuriri. După distrugerile înregistrate în timpul războiului, se impuneau lucrări de re-bornare, în conformitate cu liniile trasate în 1919-1920, a frontierelor cu Iugoslavia, Ungaria şi Uniunea Sovietică în nord vest (fostele graniţe româno-cehoslovacă şi româno-polonă). Totodată, frontiera terestră cu Bulgaria şi cea româno-sovietică din Bucovina, regiunea Herţa şi de pe linia Prutului şi Dunăre, cu excepţia porţiunii dintre începutul braţului Chilia şi Mare, necesitau lucrări pe teren de delimitare, bornare şi înscriere pe o hartă la scară mică, care să rezolve probleme de genul despărţirii oraşului Siret de izvoarele de apă ce îl alimentau. De asemenea, în vederea negocierilor, guvernul român trebuia să analizeze oportunitatea formulării unor propuneri referitoare la rectificarea frontierei în ţinutul Herţa, la schimbul de populaţii între părţile de Nord şi Sud ale Bucovinei

[381] *Ibidem.*
[382] *Ibidem.*
[383] *Ibidem.*
[384] *Ibidem.*

ori la cel dintre Ucraina Subcarpatică şi Maramureş. Mai era necesar şi un acord în problema frontierei de pe braţul Chilia[385].

Aplicarea unor dispoziţii ale Tratatului necesita întocmirea unor legi speciale sau modificarea unor legi în vigoare în România. Era cazul articolului 25, ce presupunea o derogare de la dreptul comun, al articolului 24, referitor la abrogarea unor dispoziţii legislative intrate în vigoare după 1 septembrie 1939 şi al Anexei V, care includea prelungirea termenelor de prescripţie în materie judiciară sau financiară pentru cetăţenii Naţiunilor Unite[386].

În paralel cu elaborarea planului lucrărilor pentru aplicarea Tratatului de Pace, procesul ratificării şi-a urmat drumul, şi la 28 martie 1947 legislativul britanic a aprobat documentul semnat la Paris.

La 23 august 1947, Adunarea Deputaţilor de la Bucureşti a votat în unanimitate „Legea privind ratificarea Tratatului de Pace cu Naţiunile Unite". Toţi reprezentanţii formaţiunilor politice care au luat cuvântul au aprobat declaraţia lui Tătărescu prin care solicita acceptarea legii, deşi Tratatul cuprindea multe clauze grele şi injuste.

Stabilirea acestui moment pentru validarea Tratatului nu era întâmplătoare. După cum observa şi reprezentantul politic al Statelor Unite ale Americii la Bucureşti, Roy M. Melbourne, în 1947 guvernul comunist a făcut tot posibilul pentru a elimina potenţialul capital pozitiv pe care Regele Mihai îl putea acumula cu prilejul manifestărilor de la 23 august. Fixând data ratificării de către legislativ a Tratatului în aceeaşi zi cu aniversarea loviturii de stat, eveniment asociat de opinia publică din România cu figura tânărului monarh şi insistând pe aportul decisiv al Uniunii Sovietice la prevederile „avantajoase" ale Păcii, guvernanţii tindeau să dea o lovitură dublă de imagine. Această iniţiativă era cu atât mai necesară cu cât survenea după arestări masive în rândul membrilor partidelor de opoziţie[387].

Cu întârziere, a urmat acordul prezidiului Sovietului Suprem, câteva zile mai târziu, iar, începând cu 15 septembrie, când instrumentele de ratificare au fost depuse la Moscova, Tratatul de Pace a intrat în vigoare.

A devenit astfel posibil ca în şedinţa Consiliului de Miniştri al României, din 26 septembrie 1947, să se înfiinţeze „Comisia Ministerială pentru executarea Tratatului de Pace". Preşedinţia acestui organism a fost încredinţată ministrului Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărescu, iar membri erau miniştrii Industriei şi Comerţului - Gheorghe Gheorghiu-Dej, Finanţelor - Alexandru Alexandrini, Justiţiei - Lucreţiu Pătrăşcanu, Afacerilor Interne - Teohari Georgescu, Apărării Naţionale - Mihail Lascăr, Minelor şi Petrolului - Tudor Ionescu, subsecretarul de stat de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri - Emil Bodnăraş şi Comisarul

[385] *Ibidem*.
[386] *Ibidem*.
[387] Ioan Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente. 1947*, p. 213.

General, cu rang de subsecretar de stat, fost preşedinte al „Comisiei Române de legătură cu Comisia Aliată de Control” - Simion Oeriu. Atribuţiile „Comisiei” erau de a elabora normele cu caracter general şi specific pentru aplicarea Tratatului, programarea şi coordonarea lucrărilor în acest sens, repartizarea pe Departamente a obligaţiilor, interpretarea clauzelor Tratatului şi autorizarea Departamentelor de a încheia aranjamente şi convenţii necesare executării obligaţiilor din Tratat. Referitor la responsabilităţi, Petru Groza comunica membrilor cabinetului său, cu ocazia aceleiaşi şedinţe, că „nu vom putea în nici un caz satisface aceste obligaţii în forma lor iniţială, dar nici nu vom refuza respectul unui contract încheiat” şi credea că se va putea cădea la un acord prin tratative cu „creditorii noştri”. Ulterior, până la sfârşitul anului, au fost înfiinţate Oficii pentru aplicarea Tratatului, la nivelul ministerelor[388].

Pe lângă injusteţea şi gravitatea unora dintre prevederile sale, aplicarea Tratatului de Pace de la Paris s-a dovedit dificilă şi din alte considerente. Printre acestea se numărau exploatarea resurselor ţării de către armatele de ocupaţie şi trecerea treptată a economiei româneşti la modelul dirijist de tip sovietic. Deşi, prin semnarea Tratatului de Pace România ieşise de sub regimul Armistiţiului, era doar formal un stat suveran şi independent.

În acelaşi timp, mijloacele pe care le deţineau reprezentanţii anglo-americani în România deveneau din ce în ce mai ineficiente. Într-un memorandum comunicat Foreign Office de către legaţia britanică din capitala Uniunii Sovietice, la 25 septembrie 1947, era analizat modul în care statele democratice puteau interveni în sensul aplicării prevederilor Tratatelor de Pace semnat de ţările intrate în sfera de influenţă a Moscovei. Autorii considerau că „în general, se poate considera că autorităţile sovietice vor încuraja cu siguranţă guvernele satelite în evitarea obligaţiilor care nu le convin. În realizarea acestui lucru, trebuie să ne aşteptăm ca ei să fructifice complet orice omisiune sau neînţelegere din textul Tratatelor, cum ar fi absenţa unei definiţii a disputelor, precum şi nesiguranţa referitoare la inspecţiile şi drepturile de deplasare, la fel ca şi prerogativele precise ale şefilor de misiune”[389].

Acţiunile liderilor opoziţiei democratice nu au reuşit să sensibilizeze guvernele ţărilor occidentale până într-acolo încât să intervină în România pentru împiedicarea procesului de comunizare. Chiar dacă în unele ocazii, cum a fost întrevederea dintre Secretarul de Stat Dean Acheson şi ministrul României la Washington, Mihai Ralea, semnalul transmis a fost fără echivoc („guvernul român nu poate fi privit decât în lumina neregulilor ultimelor alegeri şi a

[388] A.M.A.E., fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar142, f. 107-109.

[389] Moscow către Foreign Office, Nr. 2130 din 27 septembrie 1947.

încălcării acordurilor de la Yalta", afirma demnitarul american), acesta nu a fost completat de elemente concrete[390].

Fără a ţine cont de demersurile unora dintre reprezentanţii lor diplomatici aflaţi la Bucureşti, Marea Britanie şi S.U.A. au respectat împărţirea sferelor de influenţă din această parte a Europei, operată în înţelegere cu Uniunea Sovietică. Un exemplu elocvent al modului realist în care diplomaţii occidentali au perceput procesul comunizării României îl constituie Raportul „Pregătiri comuniste pentru regimul românesc de după Tratatul de Pace", trimis la Departamentul de Stat de Burton Y. Berry şi datat 5 februarie 1947. Documentul detalia modul în care se producea acapararea pârghiilor în stat de către comunişti şi sublinia atenţia cu care erau selecţionaţi şi promovaţi responsabilii susţinători ai puterii sovietice[391].

Încă din 27 ianuarie 1947, într-un comentariu al Foreign Office pe marginea unui memorandum primit de la Maniu şi Brătianu, se exprima exasperarea în legătură cu mulţimea protestelor trimise de cei doi şefi ai opoziţiei române[392]. Deşi la 12 martie 1947 preşedintele Truman a prezentat în faţa Congresului o declaraţie („doctrina Truman") care marca unul din momentele cele mai importante ale începutului „războiului rece", politica S.U.A. în raport cu România nu s-a modificat. Un raport al Departamentului de Stat din 22 mai 1947 recunoştea eşecul politicii americane cu privire la România[393], iar la 12 aprilie 1947, Burton Berry, reprezentantul S.U.A. la Bucureşti, a trimis la Washington un mesaj în care arăta: „implacabil şi rapid, comuniştii se îndreaptă spre controlul deschis şi nestânjenit al României, având obiectivul identic cu cel din Bulgaria, de a confrunta pe semnatarii păcii cu un fapt împlinit atunci când se vor fi încheiat ratificările Tratatului"[394].

Deşi la sfârşitul anului 1947 România avea legături diplomatice cu 23 de state, solicitarea sa de a deveni membră a Organizaţiei Naţiunilor Unite a fost respinsă, ca urmare a opoziţiei statelor occidentale. Totodată, răspunsul guvernului român la nota francezo-britanică din 4 iulie 1947, prin care România a fost invitată să participe la programul pentru redresarea economică a Europei (Planul Marshall) se încheia astfel: „Guvernul român declară că nu poate să colaboreze la o acţiune pe care o consideră neeficientă pe planul economic şi primejdioasă pe planul politic"[395].

---

[390] ANIC, fond microfilme SUA, rola 666, p. 1.

[391] *Ibidem.*

[392] Harry Hanak, *The Politics of Impotence: The British Observe Romania 6 March 1947*, în Gh. Buzatu (coord.), *Românii în istoria universală*, III/1, Iaşi, Univ. Al. I. Cuza, 1988, p. 440.

[393] *Ibidem*, p. 83.

[394] Ioan Scurtu, *op.cit*., p. 150-151.

[395] *Ibidem*, p. 183-185.

Lipsiţi de sprijinul pe care îl aşteptau din partea britanicilor şi americanilor, Maniu şi Brătianu au sperat ca evoluţiile din politica internă să le favorizeze acţiunile. O mutaţie deosebit de interesantă l-a avut în centru pe Gh. Tătărescu. Tovarăş de drum al comuniştilor, dizidentul liberal a avut un rol important în procesul încheierii păcii, asigurând respectabilitatea de care avea nevoie delegaţia română în discuţiile cu Occidentul. După ceremonia de la Paris din 10 februarie, realizând că odată cu semnarea Păcii poziţia sa se eroda, Tătărescu s-a îndepărtat din ce în ce mai mult de comunişti, intrând în opoziţie deschisă cu politica guvernului[396]. Se pare că acţiunile sale erau sprijinite şi de Lotar Rădăceanu[397]. Reorientarea lui Tătărescu s-a produs însă prea târziu. În noiembrie 1947, toţi miniştrii din partidul său au fost nevoiţi să părăsească guvernul[398].

La 4 noiembrie 1947, Departamentul de Stat a trimis către Legaţia Americană de la Bucureşti un material ce urma să servească drept ghid pentru diplomaţii acestei ţări în problema aplicării de către guvernul român a prevederilor Tratatului de Pace. Reprezentanţii Washingtonului aveau obligaţia să raporteze lunar stadiul aplicării Tratatului de Pace de la Paris, cu precădere încălcările clauzelor ce garantau drepturile omului şi libertăţile fundamentale. Americanii constatau că „în ciuda faptului că Armistiţiul cu România stabilise o Comisie Aliată de Control pentru aplicarea Armistiţiului, aranjamentele referitoare la plăţile efectuate de România în contul reparaţiilor datorate Uniunii Sovietice care luaseră forma unor înţelegeri între aceste două state, deveniseră în întregime afaceri bilaterale.” De asemenea, se considera că, în condiţiile exercitării dominaţiei politice şi economice de către comunişti, era greu de crezut că intervenţia Statelor Unite ale Americii putea conduce la o modificare a conduitei româneşti în privinţa comerţului, astfel încât unica soluţie rămânea concentrarea eforturilor Departamentului în sensul îmbunătăţirii poziţiei firmelor americane din zonă[399].

În consecinţa conţinutului articolului 32 din Tratat, State Department detaşa un comisionar care urma să reprezinte guvernul american în cadrul oricărei Comisii de Conciliere alcătuită pentru rezolvarea unei dispute. O altă solicitare a centralei diplomatice americane viza obţinerea de cât mai multe detalii referitoare la documentele şi declaraţiile oficiale care exprimau intenţiile în problema Dunării: „Este necesar ca aceste informaţii să fie disponibile pentru

---

[396] A.N.I., fond Prefectura Iaşi, dosar 7/1947, f. 3.

[397] Gh. Onişoru, *Alianţe şi confruntări între partidele politice din România*, p. 153.

[398] Stelian Neagoe (ed.), *Istoria politică a României între 1944-1947. Crestomaţia tranziţiei dintre două dictaturi*, Bucureşti, Ed. Noua Alternativă, 1996, p. 454.

[399] State Department către American Legation, Bucharest, 4 noiembrie 1947.

Departament într-o formă cât mai detaliată, înainte de convocarea preconizatei Conferinţe a Dunării". În sfârşit, cea mai mare parte a documentului se referea la situaţia intereselor americane în domeniul petrolului. Erau evidenţiate următoarele dificultăţi: acordarea drepturilor de exploatare asupra zonelor unde firmele americane efectuaseră prospecţiuni geologice companiei de stat şi Somvrom-petrolului, discriminarea efectuată de autorităţile române în favoarea companiei mixte creată alături de sovietici, obstacolele în acordarea despăgubirilor pentru echipamentele şi materialele confiscate şi compensarea companiilor americane pentru preţurile neadecvate plătite de guvernul român în timpul perioadei Armistiţiului[400].

Legaţiile americană şi britanică la Bucureşti aveau să protesteze în mai multe rânduri, cu precădere în perioada martie 1947-iunie 1948, cu privire la neregulile înregistrate în procesul de aplicare a prevederilor Tratatului de Pace de către partea română. Printre elementele semnalate de occidentali se numărau încălcarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, îngrădirea libertăţii religioase, problemele economice referitoare la retrocedări şi reparaţii, precum şi dimensiunile aparatului poliţienesc şi al forţelor armate[401].

Semnarea de către delegaţia română a Păcii de la Paris, la 10 februarie 1947, a constituit un moment cu multiple semnificaţii. În urma acestui eveniment, statul român avea posibilitatea de a reveni cu drepturi depline în relaţiile cu celelalte ţări. Se punea astfel capăt unei situaţii de incertitudine, dar se restrângea în acelaşi timp aria măsurilor pe care le mai puteau întreprinde Marile Puteri occidentale. România, cu un guvern format din comunişti şi din tovarăşii lor de drum, având pe teritoriul său trupe sovietice, se îndrepta implacabil spre finalul democraţiei. Disputele generate de unele dintre prevederile Tratatului, precum şi cuvântările unora dintre liderii P.C.R. privitoare la acelaşi subiect lăsau să se întrevadă calea pe care o preconizau aceştia. Din această perspectivă, merită remarcată activitatea liderilor opoziţiei democratice care, deşi lipsiţi de sprijinul pe care îl puteau avea printr-o intervenţie a Marii Britanii sau a S.U.A., au continuat să protesteze împotriva abuzurilor ale căror ţinte deveniseră, apelând la unele articole din acelaşi Tratat.

Din nefericire, anii 1947-1948 au reprezentat lichidarea ultimelor repere ale democraţiei româneşti. După semnarea Tratatului de Pace de la Paris, la 10 februarie 1947, în loc să înceapă o viaţă nouă, România era împinsă în plin totalitarism.

---

[400] *Ibidem*.

[401] Vezi Roy M. Melbourne, *Witness to the start of the Cold War: The View from Romania*, în Paul D. Quinlan, *The United States and Romania*, Woodland Hills, California, 1988.

EUROPA ŞI ROMÂNIA MARE SUB BLESTEMUL REALITĂŢILOR GEOPOLITICE

GH. BUZATU

În anul fatal 1939, care şi-a pus stigmatul asupra evoluţiei Europei pe multe decenii, netăgăduit că situaţia cea mai gravă a cuprins Europa de Est, iar în context şi România. Se poate vorbi, fără reticenţe, de intervenţia decisivă a unui factor bănuit, dar prea puţin credibil, în fapt de acţiunea unui veritabil blestem – acela al poziţiei geopolitice[1]. Descoperiri recente au atestat odată mai mult – dacă mai era nevoie? – valabilitatea unui adagiu al lui Emil Cioran în sensul că traseul românilor în istorie a semnificat, în primul rând, geografie. Mihai Eminescu, Nicolae Iorga şi Pamfil Şeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice[2], nu au neglijat – din unghiuri şi în perioade diferite – rolul şi locul factorului rusesc asupra orientării de ansamblu a României în relaţiile internaţionale. Fără nici o exagerare, dar aserţiunile lor în această privinţă au

[1] Cf. Ernest Weibel, *Histoire et géopolitique des Balkans de 1800 à nos jours*, Paris, 2002, *passim*.

[2] Aceasta în ciuda susţinerilor contrare ale unor „specialişti" improvizaţi sau interesaţi – Moses Rozen în cazul lui Eminescu, I. Ludo în acela al lui N. Iorga sau Mihail Sebastian în privinţa lui Pamfil Şeicaru. Reţinem, în context, că I. Ludo, situându-se în 1944 printre declanşatorii holocaustului cultural în România ocupate de către trupele staliniste (vezi M. Ungheanu, *Holocaustul culturii române. Ipoteze de sociologie literară (1944-1989)*, Bucureşti, Editura DBH, 1999, p. 39 şi urm.; Ilie Bădescu, Mihai Ungheanu, coordonatori, *Enciclopedia valorilor reprimate. Războiul împotriva culturii române (1944-1989)*, I-II, Bucureşti, Editura Pro-Humanitas, 2000, *passim*), susţinea asemenea monstruozitate de genul că ilustrul nostru istoric, unul dintre cei mai mari ai lumii, în noiembrie 1940 „n-a fost ucis. S-a sinucis ... Vinovat numai el e ... Numai el şi ai lui ..." (cf. Valeriu Râpeanu, *Nicolae Iorga 1940-1947*, II, Bucureşti, Editura 1000+1 Gramar, 2002, p. 151). Aproximativ în acelaşi timp, Mihai Sebastian reţinea în *Jurnalul* său (la 5 iunie 1944), după o convorbire cu Pamfil Şeicaru: „Tipul e dezgustător, porcin. Mi-e silă şi scârbă că am stat de vorbă cu el" (cf. Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, p. 547). Netăgăduit, comentariile sunt de prisos ... Informaţii şi comentarii recente despre strălucitul jurnalist şi istoric care a fost Pamfil Şeicaru, vezi în Caietele Institutului Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, Bucureşti, an. III, nr. 7/decembrie 2006, p. 47-63.

constituit şi au rămas contribuţii de referinţă ale unui nepreţuit tezaur[3], concretizat în învăţături şi maxime de valoare nepieritoare, la care revenim adeseori, mai puţin pentru a ne delecta, însă, mai cu seamă, pentru a afla sugestii, lumini şi raţiuni în cazuri cât se poate de concrete.

Pentru istoricul total, care a fost N. Iorga, realitatea factorului geopolitic, cu precădere a celui rusesc şi, apoi, sovietic[4] ori investigarea şi interpretarea lui în strălucitele-i sinteze nu mai reprezintă, de mult, o noutate. Mai ales că savantul a cercetat, în chip special, în anii „cooperării" politico-militare din vremea celui dintâi război mondial[5], evoluţia raporturilor ruso-române până la şi în 1877-1878[6], iar, ca strălucit cronicar de presă, îndeosebi în paginile „Neamului Românesc" (1906-1940), a reţinut şi comentat cu promptitudine dosarul relaţiilor între Bucureşti şi Sankt Petersburg ori Moscova. Este motivul pentru care, mai jos, vom insista numai asupra a două momente, reţinând opiniile exprimate în 1921 sau în 1936, la solicitarea expresă a lui I. Joldea Rădulescu, un ziarist al epocii interbelice, prea puţin cunoscut astăzi.

Vom reţine, pentru început că, aflat în Italia, la 2 februarie 1921 N. Iorga a acordat corespondentului ziarului „Epoca" din Roma interviul intitulat ***România, Sovietele şi Balcanii***[7], pe care ataşatul militar român l-a transmis de îndată, în traducere, ministrului de Război din Bucureşti:

„Se găseşte la Roma Nicolae Iorga, o personalitate distinsă din România, nu numai ca politician, ca şef al Partidului Naţionalist Democrat şi ca suflet al Federaţiunii partidelor din opoziţiune, dar încă ca om de cultură, ca profesor de istorie la Universitatea din Bucureşti, autorul mai multe opere, printre care numărăm Istoria Românilor, Relaţiunile Veneziei cu Orientul şi Cruciadele.

---

[3] Vezi Gh. Buzatu, Ştefan Lemny, I. Saizu, eds., *Eminescu – Sens, timp şi devenire istorică*, I-II, Iaşi, Editura Universităţii, 1988-1989; Pamfil Şeicaru, *Politica aistorică a României*, Bucureşti, Editura Elion, 2002.

[4] Pe această temă, vezi, recent, volumul *Românii între ruşi şi sovietici*, număr special editat de Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană al Filialei Iaşi a Academiei Române sub egida Laboratorului de Studii Ruse şi Sovietice din cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga" din Bucureşti („Europa XXI", Iaşi, nos. XIII-XIV/2004-2005).

[5] De remarcat că, în aceeaşi perioadă, N. Iorga s-a aplecat şi asupra raporturilor anglo-române sau franco-române.

[6] Cf. Nicolae Iorga, *Istoria relaţiilor române*, antologie întocmită de Florin Rotaru, traducere Anca Verjinschi, Bucureşti, Editura Semne, 1995, cuprinzând, pentru prima dată în româneşte, textul integral al micromonografiei *Histoire des relations russo-roumaines* (Jassy, Editions du Journal „Neamul Românesc", 1917), p. 157-291.

[7] Cf. V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, I. Burlacu, *Documente despre N. Iorga în arhivele militare româneşti*, în Gh. Buzatu, C. Gh. Marinescu, eds., *N. Iorga. Omul şi opera*, II, Bacău, 1994, p. 213-215.

Am avut astăzi de dimineaţă o convorbire cu eminentul om (care este şi un vechi amic al Italiei) pe care o reproducem mai jos:

Zvonuri alarmante

L-am întrebat ce este adevărat din alarmările care prezintă România că ar fi ameninţată de o invazie bolşevică.

- Nu trebuie niciodată privite ca sigure ştirile telegramelor asupra României care vin din sursă germană sau maghiară. Noi nu ne-am amestecat niciodată în chestiunile interne ale Rusiei. Dacă ruşii cred că regimul actual ar fi favorabil intereselor şi dezvoltării lor, aceasta este o chestiune care nu ne priveşte pe noi.

La noi există un grup oarecare de lucrători care aderă la Internaţionala a III-a şi aceasta este o consecinţă a întinsei propagande bolşeviste făcută de nemţi pe timpul ocupaţiei, precum şi din cauza situaţiei economice înrăutăţită în timpul şi după război. Cea mai mare parte din lucrătorii noştri, însă, nu vizează dictatura proletariatului. Ţăranii, care formează 9/10 din populaţia noastră, nu urmează teoriile lui Lenin.

Ţăranii noştri vin să beneficieze acuma de legea de expropriere care a fost votată la Iaşi de toate partidele şi de legea de împărţire a pământului asupra căreia există un acord.

Federaţiunea Democratică, a cărei şefie o reprezint (format din Partidul Naţionalist Democrat şi de Partidul Ţărănist, la care s-au asociat naţionaliştii şi democraţii din Transilvania, Bucovina şi Basarabia), admite numai 100 ha pentru fiecare proprietar (nu pentru fiecare proprietate) şi cu un preţ uşor de plătit.

Guvernul Generalului Averescu care conţine elemente democratice, în acelaşi timp cu reprezentanţii vechii oligarhii, au întârziat această lege a împărţirii, care trebuie însă a fi prezentată acum.

Noi nu avem un adevărat bolşevism în ţară şi nici nu dorim un război contra altora. Pe noi ne dor suferinţele ruşilor şi primim pe refugiaţi, dar nimic altceva.

- Dar măsurile militare de care se vorbeşte atât?

- Se vorbeşte de o întărire a armatei, care nu are însă nici un caracter ofensiv. Când am plecat din Bucureşti, ministrul de Război se întorsese dintr-o inspecţie în Basarabia şi din acel moment nu se mai făcu nimic. Restul este uşor de dedus.

Am luat oarecare precauţiuni necesare, dar, în realitate, nu pot spune că există un pericol. Faţă de atitudinea guvernului din Moscova se necesită atitudini de pază.

De la Rusia nu avem nimic de cerut şi nici de restituit. Printre bolşevici sunt unii care au vorbit de plebiscit în noile teritorii ale României, însă fără a admite existenţa armatei române ci existenţa unei armate bolşevice de ocupaţiune.

Se înţelege că ar fi fost stupid de a se admite acest plebiscit. Rezultatele celor două alegeri aplicând sistemul sufragiului universal a arătat [dat] *majoritatea reprezentanţilor naţionali şi democraţi şi acesta este un dublu plebiscit.*

Mica Înţelegere

- Ce gândiţi asupra Micii Înţelegeri?

- Admit Mica Înţelegere între statele care au interese comune. Nu se poate pretinde, de exemplu, că Polonia ar avea acelaşi punct de vedere cu Iugoslavia. Toate aceste state doresc a nu se mai reîntoarce sub tirania aquilei austriece sau aceea a aquilei ruse. Dar la baza Micii Înţelegeri ar trebui să fie, după părerea mea, nu o bucată de hârtie mai mult, ci un acord solid pentru o refacere financiară şi militară mai eficace.

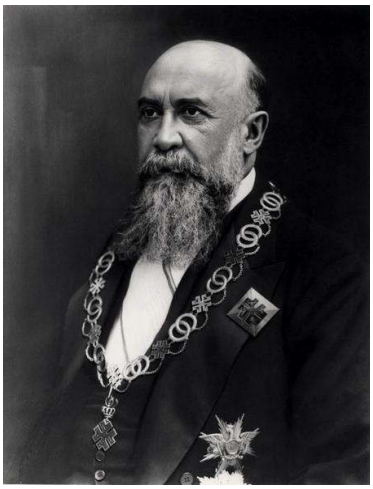

Ideea Micii Înţelegeri a venit de la domnul Beneş şi a fost apoi interpretată de domnule Take Ionescu, dar mai este o altă interpretare: este vocea naţiunilor şi cum naţiunile nu se ridică şi nu se coboară de la putere cu miniştrii, ci rămân întotdeauna aceleaşi, vocea lor este acum [cea] care trebuie să fie ascultată.

- Dv. nu credeţi că Mica Înţelegere ar fi ceva contra Italiei?

- Nu, după ideea lui Beneş, Mica Înţelegere ar un caracter pur defensiv contra Austriei Habsburgilor, care ar voi să revină şi pentru iugoslavi nu este decât un mijloc de apărare contra unei revendicări ungureşti. În orice caz, alte pretenţii sârbe nu ar găsi sprijin şi în special dacă ar fi dirijate contra Italiei.

Cehii sunt oameni aşa-zişi de sacru egoism („sacro egoismo").

România nu a intrat în mod oficial în Mica Înţelegere. Pentru moment, se vorbeşte numai de o dorinţă a domnului Take Ionescu de a lega numele său de o operă diplomatică de proporţii mari. Generaţia sa a fost întotdeauna pentru lucrurile mari; generaţia noastră este pentru socoteli mai mici [...]"

***

O dată cu trecerea timpului, pe măsura evoluţiei evenimentelor către războiul mondial din 1939-1945 şi către catastrofa României din 1940 şi 1944, nici nu mai ştim cui – celor nominalizaţi deja sau generaţiei de aur a anilor '20-'40 (Octavian Goga, Gh. I. Brătianu, I. Petrovici, Simion Mehedinţi, C. Rădulescu-Motru, Radu R. Rosetti, P. P. Panaitescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Sabin Manuilă, Constantin C. Giurescu, Emil Cioran, Petre Ţuţea ş.a.) – să-i atribuim paternitatea unei butade celebre, pe cât de „brutală", pe atât de reală, şi anume că, de 300 de ani încoace, practic din 1711, când Petru cel Mare a atins Prutul, blestemul poziţiei noastre geopolitice a rezultat din faptul că, în orice moment al evoluţiei lor, românii s-au aflat prea aproape de Rusia şi prea departe de Dumnezeu! Şi, într-adevăr, mai cu seamă de la 1812 înainte, oricând vecinătatea Rusiei a reprezentat pentru politica generală a Iaşilor şi Bucureştilor, mai apoi a României, o premisă, o condiţie şi o rezultantă, de prea puţine ori un beneficiu şi – vai! – cel mai adesea un dezavantaj, ca să nu spunem o obsesie şi un pericol de prim rang, precum în mod cu totul deosebit în decursul existenţei României Mari (1918-1940), căreia i-a pus capăt prin faimoasele şi brutalele note ultimative din 26-27 iunie 1940, după cum şi între 1944 şi 1989, atunci când Kremlinul s-a pretins deopotrivă „prieten" şi tutore ideologic (practic stăpân absolut – până prin '60) al Bucureştilor. Despre toate acestea ne vorbeşte, pilduitor, un document inedit [8], recent descoperit în arhivele „procesului" intentat în 1946 foştilor membri ai cabinetului Ion Antonescu[9], mai

[8] Valorificat parţial de noi – cf. Gh. Buzatu, *Tradiţie, încredere, construcţie: „Românii s-au aflat prea aproape de Rusia şi prea departe de Dumnezeu!"*, în vol. *România – NATO*, II, *Negocierea şi ratificarea Protocolului de aderare*, coordonator Ilie Manole, Ploieşti, Editura Printeuro, 2005, p. 157-168; vezi şi „Historia", Bucureşti, nr. 39/2005.

[9] Arhiva Consiliului Naţional pentru Studiul Arhivelor Securităţii, Bucureşti, fond 40 010, dosar 13, filele 109-154 (Scrisoarea lui I. Joldea Rădulescu către Pamfil Şeicaru, din 23 octombrie 1943, trimisă în copie şi lui N. Mareş, fost ministru în

precis o lungă scrisoare (54 pagini dactilografiate), trimisă la 27 octombrie 1943 pe adresa lui Pamfil Şeicaru de către un confrate, în mod concret un ziarist pe care l-am numit deja – I. Joldea Rădulescu[10].

Expeditorul, respectând regulile profesiei, avusese inspiraţia ca, întâlnindu-i în împrejurări diferite pe unii dintre liderii politici ai României Mari (N. Titulescu, N. Iorga, C. Stere, I. G. Duca, mareşalul C. Prezan), să-i chestioneze, între altele, despre semnificaţia vecinătăţii Rusiei. A obţinut, se înţelege, fără dificultate, în replică, dezvăluiri şi precizări fundamentale, demne oricând de o antologie. Ca să exemplific, voi reţine că, în 1936, neîntrecutul N. Iorga s-a destăinuit jurnalistului I. Joldea Rădulescu: *„Paradoxul este acesta: cât timp nu ne atacă, trebuie să opunem Rusiei – dacă putem, bineînţeles – armata altora, armata Europei întregi. Dacă aceasta nu se poate, dacă Europa va fi divizată ca în 1914-1918, noi trebuie să stăm deoparte. Altfel, suntem distruşi… Noi trebuie să ne ferim ca de foc să iritäm pe ruşi, întâi, fiindcă suntem prea aproape de ei, şi, al doilea, fiindcă ruşii sunt ca elefanţii: nu uită niciodată. Oricum, trebuie precizat, prin declaraţii oficiale şi prin presă, că n-avem nimic cu poporul rusesc, că ceea ce avem este cu regimul bolşevic, care ne ameninţă liniştea şi siguranţa internă”*. Cu un alt prilej, după dezastrul graniţelor răsăritene în iunie 1940, mareşalul C. Prezan, unul dintre coautorii victoriilor răsunătoare din 1917-1919, şi-a exprimat dezacordul faţă de propunerea ca România să fi intrat în război pentru a respinge notele ultimative ale lui Molotov privind Basarabia şi Bucovina de Nord, motivând că *„ar fi fost o mare greşeală… Am fi fost zdrobiţi şi ameninţaţi să pierdem, poate, şi mai mult. Cred că ruşii atâta aşteptau: să fie provocaţi ca să ne ocupe”*. Însă şansa i-a surâs, cu adevărat, lui I. Joldea Rădulescu în 1927, când, la Bucureşti, l-a primit premierul în funcţie al României, nimeni altul decât I. I. C. Brătianu. Era cu puţin timp înainte de sfârşitul neaşteptat al marelui bărbat de stat, unul dintre fondatorii şi călăuzitorii marcanţi ai României Mari, în cel dintâi deceniu al ei de existenţă. Dacă insistăm asupra gândurilor mărturisite de I. I. C. Brătianu ziaristului interesat de idei şi convingeri remarcabile, o facem întrucât suntem convinşi că România, aflată şi astăzi pe o nouă turnantă a istoriei sale, este în

---

cabinetul Antonescu). Vezi răspunsul şi comentariile lui N. Mareş (din 5 noiembrie 1943) la gestul lui I. Joldea Rădulescu, din 5 noiembrie 1943 (idem, vol. 13, filele 18-20). I. Joldea Rădulescu a beneficiat în anii războiului de relaţia cu Mihai Antonescu. Anterior războiului, el se manifestase ca un adept al lui M. Manoilescu, publicând între altele: *Ţărănimea în statul naţional-corporatist (Statul breslelor)* (Bucureşti, Tip. Universul, 1934, 22 p.). În ceea ce-l priveşte pe N. Mareş, acesta s-a dovedit, ulterior, deficitar la capitolul moral, din vremea ce în 1946 avea să prezinte corespondenţa cu I. Joldea Rădulescu „Tribunalului Poporului” drept probă a atitudinii sale ... anti-antonesciene!

[10] În anii războiului, el a editat diverse ziare şi chiar a beneficiat de solicitudine din partea autorităţilor antonesciene.

situaţia când nu poate şi nici nu trebuie să-şi îngăduie experimente diplomatice ori să ignore pildele şi îndemnurile ante-mergătorilor noştri iluştri, fie ei fondatori de ţară, fie creatori şi propovăduitori ai curentului permanent al opiniei publice naţionale. Cu precizarea că, în funcţie de momentul, de conţinutul şi de adresa dezvăluirilor, acestea se constituie într-un veritabil extras de testament politico-diplomatic al ilustrului Ionel I. C. Brătianu (1864-1927), vom reţine pentru cititor câteva din pasajele cele mai semnificative pe tema enunţată din interviul acordat în 1927, de premierul României, ziaristului … de ocazie, care, totuşi, a fost I. Joldea Rădulescu. Menţionăm, o dată în plus, că textul este inedit, iar întrebările din paranteze aparţin reporterului de la 1927: „I. I. C. Brătianu – *Ştiu că şi alţii fac sforării ca ruşii să ne recunoască graniţa dinspre Răsărit; le-am făcut şi eu. Nu zic că e rău, dar nu e nici bine, fiindcă această recunoaştere obţinută, ne vom culca pe roze şi vom uita de eterna primejdie rusească…”*. La întrebarea *ce era de făcut?*, Brătianu a observat: „*Nimic altceva decât să ne menţinem mereu pe linia politică a alianţei cu Anglia şi Franţa; orice deviere, cât de mică, de la această alianţă, ne va fi fatală; cum ne-ar simţi că ne îndepărtăm de protectorii noştri pentru a-i înlocui cu alţii, sau că rămânem singuri, ruşii ne vor ataca…”*. În asemenea situaţie, a intervenit Joldea Rădulescu, *se impunea să le răspundem ruşilor?* – drept care Ionel Brătianu a replicat ferm: *„… Nu; dacă voi fi eu la guvern, nu vom răspunde; dacă vor fi alţii şi aceştia vor comite greşeala să răspundă, îţi spun de pe acum ce se întâmplă: vom fi zdrobiţi şi însăşi fiinţa statului va fi în primejdie de moarte. Ruşii ne vor copleşi cu numărul şi ne vor invada întregul teritoriu. Suprema înţelepciune recomandă să nu ne batem niciodată, în nici o împrejurare şi oricum s-ar prezenta coaliţia. Fiindcă odată terminat războiul, prietenii de arme se vor întoarce acasă, iar noi vom rămâne iarăşi singuri, faţă-n faţă cu haotica, năucitoarea ameninţare. Vecinătatea cu Rusia – iată principiul de la care trebuie să pornească nu numai politica noastră spre Răsărit, dar toată politica noastră externă. Vecinătatea cu Rusia – nu sentimentele, nu afinităţile rasiale sau culturale, nu interesele economice comandă politica noastră externă. Merg cu acela, oricare ar fi el, care-mi dă mai multă certitudine că mă va apăra contra Rusiei, dar nu cu armele, căci sorţii unui război cu Rusia sunt foarte problematici, chiar când în joc este cea mai puternică armată din Europa, ci prin mijloace pacifiste. Sunt sigur de Rusia, atâta vreme cât sunt mai tare pe terenul diplomatic şi pe acela al alianţelor; din momentul în care s-a dezlănţuit războiul, partida poate fi socotită ca pierdută…”. Jurnalistul nu s-a dat bătut, oferind exemplul războiului Crimeii, temă care nu-i era necunoscută premierului de la Bucureşti. „…* Crimeea – a dezvoltat Brătianu – *a fost un succes pentru aliaţi, fiindcă ruşii erau conduşi atunci de un ţar care nu-nvăţase nimic din strategia lui Alexandru I. Dacă ruşii se retrag în interiorul ţării, sunt*

imbatabili. Armata rusă nu poate fi înfrântă decât de acela care va şti sau va reuşi s-o atragă în afară de frontierele Rusiei!"[11].

Între cei chestionaţi de I. Joldea Rădulescu, nu putea să lipsească Constantin Stere însuşi, în 1930-1931. Potrivit „Marelui Basarabean", care a avut un rol proeminent în politica României în 1914-1918, el fusese convins că, la sfârşitul primului război mondial, Rusia ar fi fost zdrobită, fiind eliminată de pe scena europeană pe cel puţin ... o sută de ani! Nu fusese aşa, întrucât, de fapt, Rusia ieşise regenerată din conflagraţie, probabil pentru că imperialismul ţarilor a fost preluat şi amplificat de Kremlinul Roşu[12].

Potrivit lui N. Iorga, la care propun să revenim, problema Rusiei bolşevice trebuia tratată în context. El s-a declarat în acord cu Berdiaev, opinând că bolşevismul reprezenta *„un fenomen sufletesc specific rus, care nu poate – şi, adăugăm noi, în 1990-1991, istoria a confirmat-o, nici nu a fost finalmente! – distrus cu tunul"*[13]. Totodată, cine putea mai bine – ne întrebăm – să circumscrie în context problema Basarabiei? Să-l urmărim, aşadar, pe N. Iorga: *„... Basarabia ne-a picat în gură ca o pară mălăiaţă, care însă ne-a rămas în gât. N-o s-o putem înghiţi decât dacă cineva ne va da o puternică lovitură de pumn în ceafă [...] N-o putem asimila decât dacă o zguduire socială internă ne determină, vrând-nevrând, să acceptăm un regim politic care convine structurii şi vecinătăţii sale cu Rusia [...] Dar nici dacă ne vom transforma radical nu vom fi siguri de Basarabia, atâta vreme cât nu vom şti să punem între Rusia şi noi barajul unei alianţe care să-i ţie pe ruşi în frâu. Basarabia ne va da într-o zi de furcă. Până atunci ea ne va obliga la cheltuieli militare enorme care însă, în clipa conflictului nu ne vor folosi la nimic"*[14]. Prognoza istoricului s-a dovedit corectă: în iunie 1940 sfârşitul Basarabiei române a inaugurat procesul dezintegrării României Mari!

Tot în anul 1936, o dată cu N. Iorga, I. Joldea Rădulescu s-a întâlnit cu Poklewski-Koziel, fostul ministru al lui Nicolae al II-lea la Bucureşti, unde a rămas după revoluţia bolşevică. Fostul diplomat ţarist constata că, la momentul respectiv, România nu mai putea conta în Europa, dintre cei mari, decât pe Marea Britanie şi Franţa, ne-excluzând posibilitatea ca, *„în clipa când acestea vă vor lăsa din braţe, puteţi să vă faceţi testamentul"*[15]. Nu aveau să mai conteze, atunci, nici Germania şi nici Mica Înţelegere... De ce Germania – nu, s-a arătat intrigat Joldea Rădulescu. Considerentele expuse de Poklewski-Koziel s-au dovedit calificate: *„... Germania? Germania singură ar putea să înfrunte Rusia, dar n-o va bate niciodată. Aceasta nu s-ar putea întâmpla decât dacă:*

[11] Arhiva CNSAS, fond 40 010, dosar 13.
[12] *Ibidem*, f. 116.
[13] *Ibidem*, f. 119.
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem*, f. 121.

sau Germania va fi ajutată de Anglia şi Franţa, ceea ce e exclus; sau Rusia nu va fi ajutată de Anglia şi Franţa, ceea ce e puţin probabil. Fiindcă, atunci când se va dezlănţui războiul, el va deveni iarăşi un conflict european, dacă nu chiar mondial. Rivalităţile dintre marile puteri vor salva Rusia" [16]. În context, recomandările diplomatului s-au dovedit ferme şi inspirate, confirmate integrale de evoluţiile europene dintre 1937 şi 1947: *„Să nu ieşiţi de sub tutela Angliei şi Franţei; să nu provocaţi; în cazul când sunteţi atacaţi, să vă retrageţi frumuşel în cort şi să aşteptaţi; dacă Anglia şi Franţa înving, veţi fi salvaţi; dacă aceste două mari puteri vor fi înfrânte, să vă supuneţi soartei şi să aşteptaţi alte câteva decenii sau secole, până [ce] o împrejurare vă favorizează să vă recuperaţi ceea ce aţi pierdut. În general, sfatul meu, pe care l-am dat tuturor oamenilor politici români, este să evitaţi pe cât posibil de a participa la un conflict armat contra Rusiei, chiar alături de alţii. Lăsaţi pe cei mari să se bată între ei, nu vă amestecaţi, staţi departe, cât mai departe şi cât mai mult timp departe..."*[17]. Totodată, cel intervievat n-a ocolit, dimpotrivă, problema Basarabiei, prevestind că URSS va interveni, la o „conjunctură favorabilă", pentru a recupera teritoriul dintre Prut şi Nistru, chiar printr-un atac militar[18], iar România nu se va putea apăra. De ce? Întrucât cu Rusia – argumenta Poklewski-Koziel, ca şi cum ar fi expus oficial punctul de vedere al Kremlinului stalinist – „nu se poate bate oricine. Vrei să ştii părea mea sinceră? V-aţi mărit prea mult faţă de puterile dv. morale... Şi, ca să puteţi păstra această moştenire extrem de grea, ar trebui să aveţi altfel de oameni, şi nu-i aveţi (subl. ns.)"[19].

De asemenea, I. Joldea Rădulescu a convorbit de-a lungul anilor cu ziaristul T. Pisani[20], cu Ion Inculeţ, în toamna anului 1940, după prăbuşirea României Mari[21], şi cu un fost diplomat, al cărui nume nu-l comunică şi nici nu cutezăm să-l bănuim, fără riscul de a ne înşela profund. Era tot în toamna anului 1940, iar Bucureştii, din naivitate, se îmbarcase pe aceeaşi navă cu Germania lui Adolf Hitler, care, aprecia interlocutorul necunoscut şi nebănuit, deja ... pierduse războiul[22]. O situaţie în care era preferabil să fi fost extrem de prevăzători, să ne fi ţinut – aşa cum recomandase, dacă ne amintim, şi Poklewski-Koziel – mult departe. Iar faţă de Rusia, continua diplomatul în cauză, nimic nu se impunea decât *„o prudenţă fără seamăn..., o atenţie încordată asupra tuturor mişcărilor*

[16] *Ibidem*, f. 122.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*, f. 124.
[21] *Ibidem*. Acesta, într-un moment în care Bucureştii se orientaseră deja spre *Axa* Berlin-Roma-Tokio, ar fi declarat: „Cu ruşii nu te poţi bate... Ruşii vor da mult de lucru Europei; ceea ce au făcut acum cu noi e numai începutul. Vei vedea, vei vedea...".
[22] *Ibidem*, f. 126.

sale, sforţări continue pentru a păstra cu ea raporturile cele mai bune cu putinţă şi, în sfârşit, grija de a rămâne cât mai departe de vreun conflict militar cu Rusia sau de a participa alături de alţii, oricine ar fi ei, la un asemenea conflict". I. Joldea Rădulescu ne asigură că diplomatul ar fi conchis: „Nu bolşevismul constituie primejdia morală care ne pândeşte, ci Rusia. **Rusia, pur şi simplu**"[23].

***

O concluzie se impune. Şi, în prima ordine, trebuie să avem în vedere cu prioritate momentul când I. Joldea Rădulescu şi-a redactat scrisoarea către Pamfil Şeicaru, din care, tot pe atunci, i-a trimis o copie şi inginerului N. Mareş, care, la „procesul" din mai 1946 al echipei lui Ion Antonescu, a înaintat-o autorităţilor. Fără nici o îndoială, cu scopul de a fi dovedit că el, ca fost demnitar ministerial al mareşalului, ar fi păstrat contacte cu cei care se pronunţaseră împotriva Războiului din Răsărit. Textul lui Joldea Rădulescu, datând din 17 octombrie 1943, intervenea în clipa în care soarta Războiului din Răsărit fusese decisă, astfel că, netăgăduit, expeditorului îi era mai lesne să se pronunţe asupra deznodământului previzibil. Aceasta deşi Joldea Rădulescu îl asigura pe destinatar că „sfârşitul războiului este încă departe"[24]. Totuşi, aprecia tot Joldea Rădulescu, cel puţin pentru România finalul **„se traduce prin dezastrul nostru sigur; iar din punct de vedere strict politic înseamnă nici mai mult nici mai puţin decât o sinucidere"**[25]. De unde şi concluzia finală, neiertătoare, lesne de formulat în octombrie 1943, dar imposibil de admis în 1940-1941. **„Nu trebuia** – a conchis I. Joldea Rădulescu – **să intrăm în război**"[26]. Totul era, aparent, cât se poate de clar, deşi în judecarea esenţei faptelor survenite lipsea – în chip surprinzător ori, cine ştie, pentru că aşa impunea demonstraţia (?) – un **factor determinant: dar dacă războiul era purtat pentru eliberarea unor teritorii româneşti?!** Se impune, în altă ordine, ca declaraţiile liderilor politici, militari şi diplomatici în forma comunicată de I. Joldea Rădulescu să fie coroborate şi cu alte surse. În nici un caz, nu trebuie să rămânem la un singur izvor, scrisoarea examinată din octombrie 1943. Nu putem ignora riscul ca I. Joldea Rădulescu să fi impus spiritul timpului prezent (octombrie 1943) declaraţiilor generale sau speciale smulse liderilor chestionaţi în răstimpul 1927-1940. Caz în care se impune să încheiem cum că declaraţiile erau frumoase şi utile, dar ... ireale. Ceea ce schimbă multe, dacă nu cumva complet, datele problemei**. Nu însă şi esenţialul, şi anume că în epoca modernă ne-a preocupat şi trebuie să ne**

[23] *Ibidem*, f. 127.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*.
[26] *Ibidem*.

preocupe orişicând vecinătatea Rusiei, rolul şi locul, destinul factorului rusesc în politica de ansamblu a României eterne. Pe de altă parte, problema nu s-a aflat, mai puţin, în atenţia lui Ion Antonescu şi a colaboratorilor săi. Din contră, a ocupat un rol predominant în strategia mareşalului, care a ales calea războiului alături de *Axă* contra URSS şi a restului Naţiunilor Unite. Din considerente, care, şi acelea, trebuie avute în vedere, cum a şi fost cazul[27]**.**

Ajungem, în sfârşit, la concluzia că numai aparent, potrivit relatării lui I. Joldea Rădulescu, Mareşalul Antonescu pare să fi ignorat, în politica sa generală ce a condus la războiul României contra Rusiei Sovietice din 1941-1944, semnificaţia profundă, cu caracter de permanenţă, a factorului rus. Imposibil de admis, fie numai dacă avem în vedere educaţia şi experienţa Mareşalului. Dar, sub acest raport, precizările ce s-ar impune sunt ample şi numeroase, ele neintrând în tema investigaţiei noastre. Oricum, nu putem ignora precizările pe care Antonescu le-a formulat, în decembrie 1942, la solicitarea jurnalistului italian Lamberto Sorrentini, în sensul că *„... mă gândesc la ziua de mâine a României şi la eventualitatea că războiul va fi pierdut. Eu lupt cu Rusia, care este un inamic mortal al ţării mele. Jafurile Germaniei le putem îndura, dar sub ameninţarea Rusiei putem sucomba […] Eu lupt întotdeauna cu Rusia,*

---

[27] Vezi, de exemplu, Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus. Rusia, România şi Marea Neagră*, Bucureşti, 1944; general Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, ediţia a IV-a, Iaşi, Editura Fides, 1998. Motivând angajarea României în Războiul din Răsărit pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa, la 24 iunie 1941, fiind primit de V. M. Molotov în vizită de rămas bun, Grigore Gafencu, întrebat de liderul diplomaţiei sovietice ce căuta România în tabăra Germaniei, a replicat cu demnitate: *„În ce mă priveşte, nu pot avea faţă de evenimentele de azi, pe care istoria le va judeca, decât o atitudine de diplomat, adică de soldat al ţării mele. Să-mi fie îngăduit în această calitate să-mi exprim părerea de rău că, prin politica lui urmată în timpul din urmă, guvernul sovietic nu a făcut nimic pentru a împiedica între ţările noastre durerosul deznodământ de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin ocuparea Basarabiei, a Bucovinei şi chiar a unei părţi din vechea Moldovă, despre care am avut prilejul să vorbesc d-lui Molotov în mai multe rânduri, prin încălcarea teritoriului nostru, prin actele de forţă care au intervenit pe Dunăre [...], Uniunea Sovietică a distrus în România orice simţământ de siguranţă şi de încredere şi a stârnit îndreptăţita teamă că însăşi fiinţa statului român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte [...] Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia unei asemenea Românii, chezăşie de siguranţă şi de pace, acoperire firească şi atât de folositoare a unui hotar întins şi însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între cele două popoare care niciodată în istorie nu au luptat unul împotriva altuia”* (apud Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940-1941*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 230-231).

comunismul Uniunii Sovietice este un mijloc, nu sfârşitul imperialismului rus, care vrea Constantinopolul şi poate să ajungă acolo numai traversând sau înghiţind România […] Eu nu fac un joc de trişor, ca vecinii mei unguri, visând prăbuşirea germanilor şi sosirea englezilor eliberatori. Drumul spre Constantinopol nu trece prin Budapesta şi ei nu au motive să se teamă de Rusia. Noi avem. Noi ştim că duşmanul mortal al României este Rusia lui Petru cel Mare şi a Ecaterinei a II-a, cărora Stalin le-a rămas credincios şi [pe care], trebuie să recunoaştem, îi continuă genial. Este ursul rus dintotdeauna, care, înveşmântându-se astăzi în comunism, înaintează în numele unei ideal care corupe intelectualitatea şi, ascunzându-şi colţii după o zdreanţă roşie, atrage masele de muncitori şi ţărani. Eu voi arunca în război, spre a-i zăgăzui pe ruşi, toate forţele pe care voi izbuti să le înarmez, convins că acesta este supremul bine pentru România: zăgăzuirea ruşilor…" [28]. Ulterior, în pragul sfârşitului de la 23 august 1944, Mareşalul nu şi-a modificat viziunea, nici chiar în momentul alegerii între război sau pace (respectiv, armistiţiu). Ne referim la faptul că, în ultima sa întrevedere cu Ion Mihalache, în seara de 22-23 august 1944, când liderul PNŢ i-a sugerat ca, a doua zi, să meargă la Palat, să discute cu regele Mihai I, admiţând să semneze el armistiţiul, Ion Antonescu a etalat unul dintre factorii esenţiali care contraziceau toate calculele avansate de preopinentul său. Dar este preferabil să reţinem din faimoasele *Însemnări din celulă*, aşternute de Antonescu în ceasurile imediat următoare arestării sale în după-amiaza de 23 august 1944, un pasaj exemplar în demonstraţia noastră: „Vecinătatea Rusiei, reaua ei credinţă faţă de Finlanda, Ţările Baltice şi Polonia, experienţa tragică făcută de alţii, care au căzut sub jugul Rusiei, crezându-i pe cuvânt, mă dispensează să mai insist"[29] – a punctat şeful statului român ca răspuns la sugestia lui I. Mihalache de-a se încrede, o dată mai mult, în asigurările şi propunerile Moscovei pentru un armistiţiu direct URSS – România ale Moscovei, încurajate în epocă, cum se ştie, de către anglo-americani. Să ne fie îngăduit, în context, să apreciem că, în fundamentul ei, problema, atunci, ca şi în trecut ori ca acum, era în vizor. În fond, problema atitudinii României faţă de asigurările Marelui Aliat de la Răsărit s-a pus oricând în timpurile moderne. Încheierea nu poate fi decât una singură: Netăgăduit, ÎNCREDEREA şi GARANŢIA BUNELOR INTENŢII constituie prioritatea absolută care a fost, este şi rămâne pe agenda raporturilor româno-ruse. Iar aceasta, fără îndoială, după tot ceea ce experienţele veacurilor precedente au clădit şi năruit, precum doar în pagini de baladă, cu atâta sârguinţă!

[28] Cf. Gh. Buzatu, coordonator, *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2002, p. 378-379. Textul integral al interviului a fost editat de istoricul Mihai Pelin (cf. „Independent", Bucureşti, 15 mai 2001, p. 5).

[29] *Ibidem*, p. 291.

Poate să apară cât se poate de straniu, dar Mareşalul Antonescu a intuit evoluţia evenimentelor. În anume privinţe, cu o precizie de-a dreptul şocantă. Astfel, pentru a rămâne în contextul precizat, Antonescu, răspunzând ziaristului italian deja menţionat Lamberti Sorrentino la 26 ianuarie 1943, deci într-un moment decisiv şi fatal pentru soarta marii conflagraţii din 1939-1945 (finalul bătăliei de la Stalingrad), i-a dezvăluit, la insistenţele acestuia, în ce consta – faţă de posibilitatea ratării victoriei – încrederea sa în destinul ţării şi al poporului român, cu alte cuvinte care rămânea **marele său secret**? Vom prefera, se înţelege, să reţinem din interviul acordat italianului şi apărut cu o întârziere de 40 de ani:

„Spre a îndulci afectarea, relata italianul, am întrebat [pe Mareşal]:

- Şi dacă, totuşi, pierdeţi războiul?

- La timpul potrivit, imensul sacrificiu al celor căzuţi astăzi va salva tot ce se poate salva din România de mâine.

- Mă scuzaţi, domnule Mareşal, nu înţeleg.

- Am informaţii secrete despre comuniştii români emigraţi la şcoala de la Moscova. Sunt subjugaţi de o nebună, Ana Pauker, care şi-a vândut sufletul lui Stalin şi le impune compatrioţilor să vorbească ruseşte, chiar şi între ei, susţinând că limba română e un amestec bastard de dialecte, de înlocuit imediat cu aceea sublimă a lui Tolstoi. Pierzând noi războiul, acei emigranţi îndoctrinaţi şi fanatici îşi vor asuma puterea pentru a impune, cu riguroasele sisteme ale marxismului, slavizarea, mai mult, rusificarea României.

Absorbit de gânduri, sprijinindu-şi bărbia cu mâna dreaptă, tăcea. Am îndrăznit să curm tăcerea aceea:

- Şi atunci?

S-a ridicat, s-a plimbat în jurul mesei, a revenit aproape de mine, privindu-mă drept în ochi, şi mi-a spus, scandând cuvintele:

- Şi atunci, amintirea părinţilor morţi acum, luptând în numele României române, va fi aceea care îi va obliga pe fii, fie ei şi comunişti, să se păstreze români şi să vorbească româneşte şi să rămână, cu fruntea sus, descendenţi ai coloniştilor lui Traian: latini, nu slavi.

Acesta este secretul dvs., domnule Mareşal?

- Dacă vreţi, e secretul meu. Vă propuneţi să scrieţi despre întâlnirea noastră?

- Nu pot să n-o fac. Dacă se va afla că am vorbit – am privit spre ceas – două ore cu Mareşalul Antonescu, şi aş refuza să scriu despre asta, aş rămâne şomer. Aveţi încredere, voi scrie numai ceea ce nu va displace…”[30].

Cuvintele Mareşalului Antonescu, din perspectiva evoluţiei postbelice a României, se impun atenţiei istoricilor avizaţi.

[30] Cf. „Independent”, Bucureşti, 15 mai 2001, p. 5.

***

După cum s-a consemnat, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga şi Pamfil Şeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice, s-au pronunţat constant şi fără rezerve în privinţa rolului factorului rusesc ori sovietic asupra orientării de ansamblu ale Ţărilor Române şi, ulterior, ale României în relaţiile internaţionale.

Nu excludem posibilitatea ca I. Joldea Rădulescu să fi impus spiritul timpului prezent (octombrie 1943) declaraţiilor generale sau speciale smulse liderilor chestionaţi în răstimpul 1927-1940. Caz în care se impune să încheiem noi cum că declaraţiile erau frumoase şi utile, dar ... ne-reale. Ceea ce schimbă multe, dacă nu cumva complet, datele problemei. **Nu însă şi esenţialul, şi anume că în epoca modernă ne-a preocupat şi trebuie să ne preocupe orişicând vecinătatea Rusiei, rolul şi locul, destinul factorului rusesc**[31] **în politica de ansamblu a României eterne. Pe de altă parte, problema nu s-a aflat, mai puţin, în atenţia lui Ion Antonescu şi a colaboratorilor săi. Din contră, a ocupat un rol predominant în strategia Mareşalului, care a ales calea războiului alături de *Axă* contra URSS şi a restului Naţiunilor Unite. Din considerente, care, şi acelea, trebuie avute în vedere, cum a şi fost cazul**[32]**.**

Pentru a încheia, se impune a sintetiza: a devenit o realitate istorică indiscutabilă, stabilită cu precizie şi recunoscută în consecinţă, în temeiul cercetărilor savanţilor de pretutindeni şi de oricând, atestă că românii, rezultat al

[31] Cristian Sandache, *Europa dictaturilor şi originile războiului româno-sovietic*, Bucureşti, Editura Militară, 2007, p. 137/360.

[32] Cf. Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus, passim.*

unei evoluţii de două ori milenare, beneficiază de un avantaj de care au dispun mai puţine popoare ca rod al prezenţei lor în istorie – persistenţa lor, necontenită şi în ciuda tuturor vicisitudinilor, în însăşi vatra lor strămoşească. A fost şi a rămas un fapt remarcabil, care şi-a pus amprenta asupra devenirii şi împlinirii noastre ca unul dintre popoarele fondatoare ale bătrânului continent, determinându-i comportamentul şi caracterul, calităţile şi defectele, ca să nu mai vorbim că şi-a legat profund soarta de aceste meleaguri, pe care, stăpânindu-le şi influenţându-le, şi-a asumat, natural, riscul unor influenţe defel nesemnificative. De altfel, cum este bine cunoscut, creaţia populară, de cea mai înaltă calitate literară şi valoare istorică, vorbind obsesiv despre „**codrul frate cu românul**", surprindea tocmai o atare realitate, căreia ulterior unul dintre maeştrii filosofiei moderne, l-am numit pe **Petre Ţuţea**, avea să-i dea noi valenţe atunci când a opinat că **istoria noastră reprezintă, în primul rând, geografie**. În context, trebuie să reţinem că, cu mai multe secole înainte, cronicarul **Grigore Ureche** îi plasase în chip justificat pe români ca situându-se – prin tot ceea ce au fost şi, adăugăm noi, în perspectiva desfăşurărilor ce aveau să urmeze până la acest început de veac şi de mileniu – „**în calea tuturor răutăţilor**" ...

Este semnificativ că, mai cu seamă în cursul veacului trecut, conflictele locale sau generale (cele două conflagraţii mondiale sau „războiul rece"), care n-au ocolit România, au pus şi repus în discuţie, adeseori până la exagerare rolul factorului geopolitic în determinarea evoluţiei unei zone şi, cu atât mai lesne, a istoriei unor popoare, în speţă a românilor. N-a fost întâmplător că, în intervenţia susţinută în faţa Congresului Internaţional de Ştiinţe Istorice de la Zürich (1938), **N. Iorga**, neîntrecutul nostru polihistor şi unul dintre cei mai mari ai lumii, a surprins **rostul permanenţelor** identificate în cei trei factori determinanţi ai trecutului nostru – **naţiunea** (*rasa*, în accepţiunea savantului), **ideea** şi **pământul**. „*Este incontestabil ...* – a relevat strălucitul istoric – *că ... mediul natural făureşte, încet, dar neîncetat rasa, prin multele lui influenţe, de care nimeni nu poate scăpa şi prin ceea ce, pătrunzând în fiecare moment în suflete, ajunge să transforme şi înfăţişarea fizică a omului. Creatori ai semnţiilor umane, pe care continuă să le modeleze cu drag, pământul şi cerul dau încetul cu încetul un alt aspect exterior, acoperind acelaşi fond moral, fiinţei omeneşti*".

Cazul evoluţiei ulterioare a României, în prima etapă a conflagraţiei din 1939-1945, a fost întru totul elocvent şi acesta a fost, desigur motivul pentru care problema s-a instalat deopotrivă în atenţia specialiştilor şi a opiniei publice, astfel că dezbaterile continuă. În anii 1940-1942, profesorii **Simion Mehedinţi, I. Simionescu, Gh. I. Brătianu, I. Conea** sau **Horia I. Ursu** au investigat şi dezvăluit resorturile poziţiei României la **frontiera orientală a Europei.** Sub acest aspect, în 1941, profesorul **Horia I. Ursu,** în sinteza ***Bastionul de răsărit al Europei: Poporul Român,*** a evidenţiat cum „*configuraţia geografică a ţinutului mărginit de trei fluvii europene – Dunărea, Nistrul şi Tisa –, ţinut de*

organică întruchipare geopolitică, având în mijlocul său fortăreaţa naturală a platoului transilvănean, a determinat dezvoltarea unui popor ale căror origini se pierd în negurile îndepărtate ale istoriei, dar a cărei existenţă a devenit o permanenţă a acestor meleaguri".

SUNT CONCLUZII PE CARE CONVENȚIA DE ARMISTIȚIU DIN 1944 ŞI TRATATUL DE PACE DIN 1947 IMPUSE ROMÂNIEI, IGNORÂNDU-LE, AU CONFIRMAT DEOSEBIREA ESENȚIALĂ CE EXISTĂ ÎNTRE STĂRILE DE PACE *REALE* ŞI *APARENTE*, LA CARE FAC TRIMITERE AUTORII UNEIA DINTRE SINTEZELE FUNDAMENTALE CONSACRATE FENOMENULUI[33]. IAR, DACĂ AVEM ÎN VEDERE CĂ NEGOCIEEREA ŞI SEMNAREA TRATATELOR CU ITALIA, ROMÂNIA, FINLANDA, UNGARIA ŞI BULGARIA A COINCIS CU IZBUCNIREA „RĂZBOIULUI RECE" DINTRE ÎNVINGĂTORII DIN 1945, REPREZENTÂND CHIAR UN COROLAR AL ACESTUI CONFLICT FĂRĂ SEAMĂN ŞI FĂRĂ EGAL ÎNTRE „CEI MARI", PUTEM APRECIA CĂ FINALMENTE S-A INSTALAT O PACE ARMATĂ, CARE TRIMITE LA SITUAȚIA EXISTENTĂ ÎNTRE 1871 ŞI 1914, CE A PRECEDAT ŞI A CONDUS NEMIJLOCIT LA CONFLAGRAȚIA GENERALĂ DIN 1914-1918.

CÂT PRIVEŞTE TRATATUL DE PACE CU ROMÂNIA, ÎN CIUDA FAPTULUI CĂ ESTE ÎN VIGOARE ŞI ASTĂZI ŞI TOATE STATELE INTERESATE, INCLUSIV ROMÂNIA, SE DECLARĂ ANTIREVIZIONISTE, ESTE BINE SĂ REȚINEM CĂ EL, CEL DINTÂI, A FOST REVIZUIT CHIAR DIN START, ÎN 1948, ATUNCI CÂND BUCUREŞTII AU TRANSMIS URSS, PRINTR-UN SIMPLU PROCES-VERBAL, INSULA ŞERPILOR[34].

[33] Cf. John Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, *passim.*

[34] Vezi Romulus Seişanu, *Dobrogea. Gurile Dunării ţi Insula Şerpilor. Schiţă monografică. Studii şi documente*, Iaşi, Editura Moldova, 2004, p. 87-100; Dominuţ Pădurean, *Insula Şerpilor*, Constanţa, Tipografia Muntenia, 2004, p. 341 şi urm.; idem, *Statutul juridic al Insulei Şerpilor. Hotărârea Curţii Internaţionale de Justiţie de la Haga (3 februarie 2009) privind zonele economice exclusive şi platoul continental al României şi Ucrainei în Marea Neagră*, I-II, în „Dacoromania", Alba Iulia, nos. 43 şi 44/2009; Vasile Diacon, *Reîntregirea. Basarabia, Bucovina şi Insula Şerpilor în dezbateri ale Parlamentului României*, ediţia a II-a, Iaşi, Editura Moldova, 2006, *passim.*